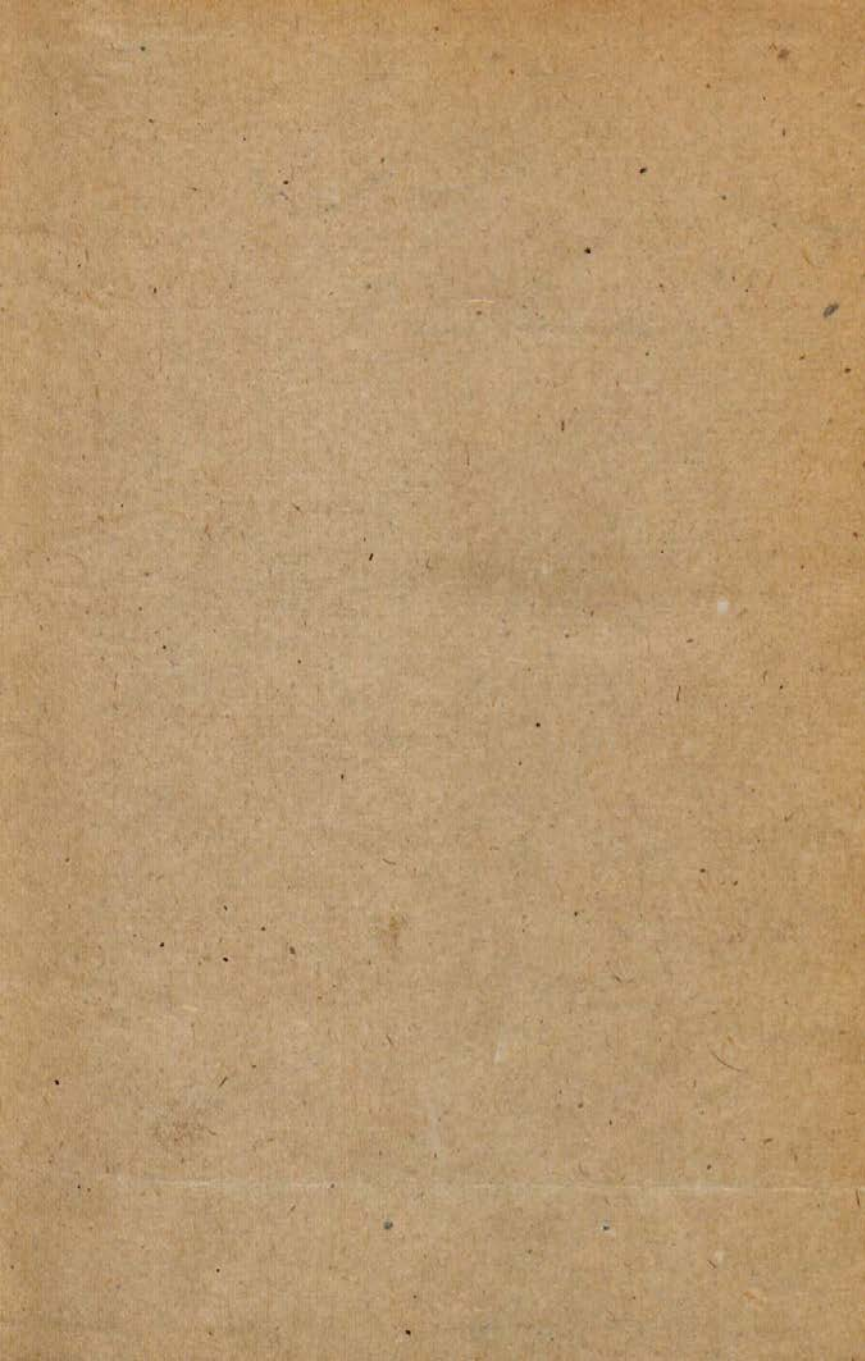

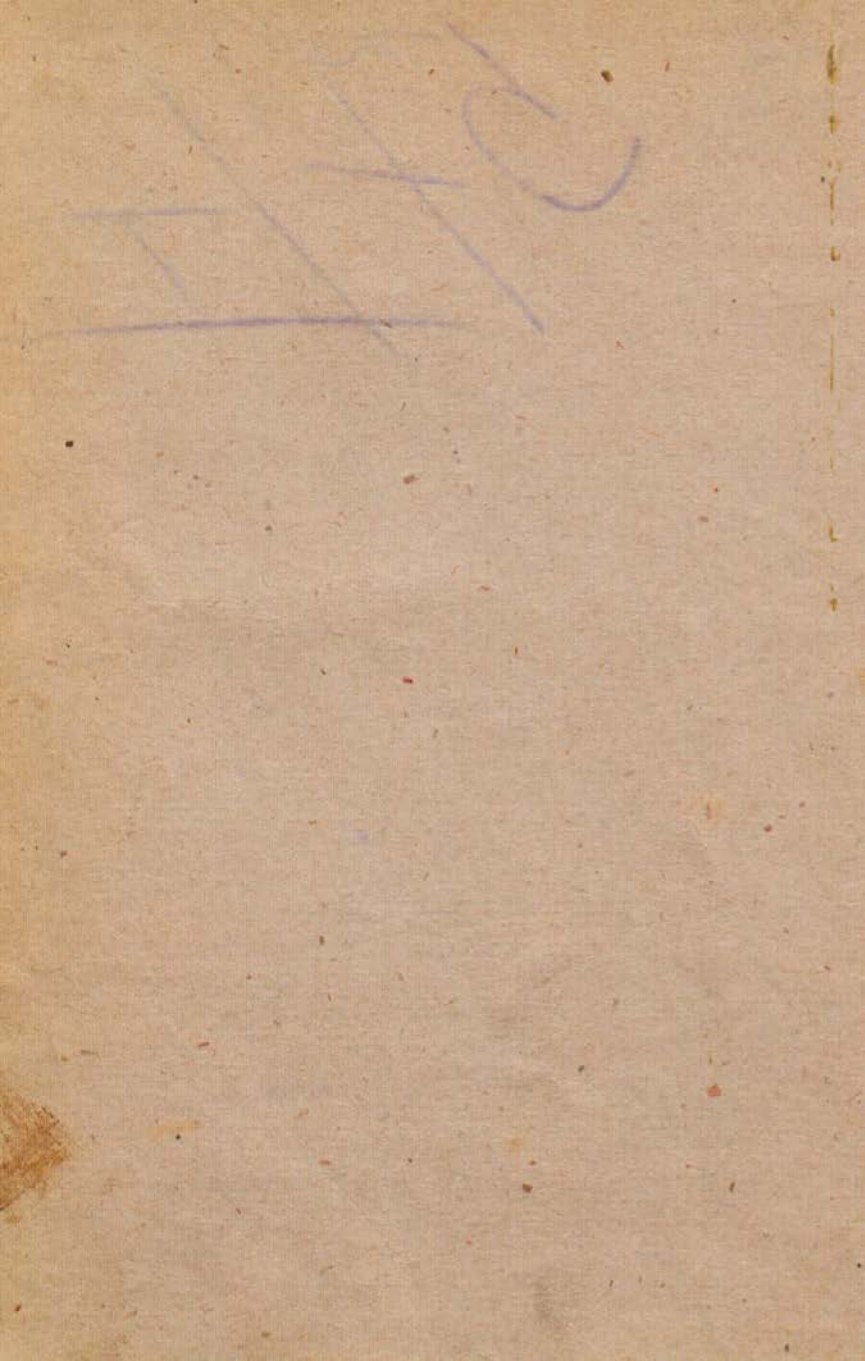
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

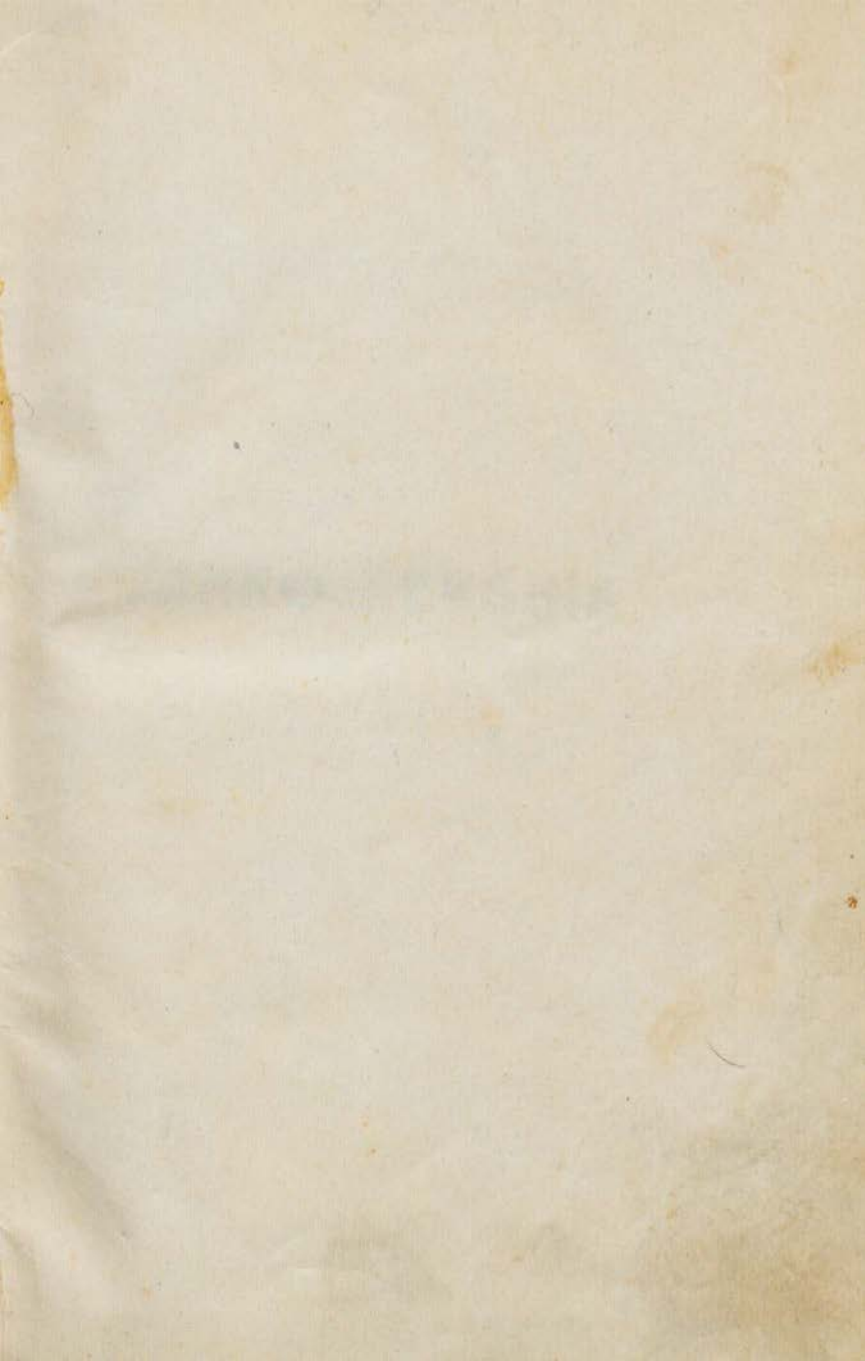
73446

4.

JANKO KERSNIK

JANNO KERSNIK

JANKA KERSNIKA ◻ ◻ ◻

◻ ◻ ◻ ZBRANI SPISI

UREDIL DR. IVAN PRIJATELJ

ZVEZEK IV.

SEŠITEK I. IN II.

V LJUBLJANI 1905 ◻ ◻ ◻

ZALOŽIL L. SCHWENTNER

73446

73446

D 8534/1950

GOSPOD JANEZ

NOVELA

O blagor možu, ki ne gane,
Ne zmoti ga podoba lepa!
Bridkosti srčne so nezmane,
Neznana mu ljubezen slepa.

Levstik.

I.

Pod širokim holmom, tam globoko doli v prijazni Dolenjski, leži majhna vas; G r m jo imenujejo. Na holmu, skoraj pod vrhom stoji prijazna, na novo pobeljena cerkev z nizkim, poleg nje prosto stoječim zvonikom, čigar line zakrivajo široki, rdeče pobarvani zatvori. Tudi jabolko vrhu stolpa in križ na njem, vse se blešči v zahajajočem solncu tako svetlo, da je videti že oddaleč vse prenovljeno in popravljeno.

Prav tako tudi bližnji farovž, čigar belo zidovje se sveti skozi goste, polne veje sadnega drevja, ki obdaja malo poslopje. Po njegovi strehi se kažejo široke rdeče proge nove opeke ter jasno pričajo, da ni še dolgo tega, kar je mojster krovec preložil in prekril vso streho. Ko bi pa še kdo dvojil o tem, ga prepriča do dobrega letna številka, narejena gori pod slemenom iz

rdeče opeke; ona nam pripoveduje leto, v katerem so se vršile vse te poprave in v katerem tudi pričenja naša povest.

Pod farovžem, skrit za tremi košatimi orehi, stoji majhen hlev, tudi lastnina duhovnega gospoda, ki mu je v varstvo izročena grmska fara, in nekoliko niže proti vasi se nam kaže napol zidana, z živo trto preprežena hišica — cerkovenikovo stanovanje. To rabi tudi za učilnico; zakaj učitelja in šolskega poslopja Grm nima; zato pa se bavijo župniki s poučevanjem, in cerkovenik mora v ta namen prepuščati svojo dokaj prostorno sobo.

Pod župniščem — na južnem brdu, se razteza prostoren vrt, in visoke raznobarvne georgine, ki rasto in cveto po robu gredic, nam pričajo molče, da prihaja že jesen v deželo. V spodnjem koncu vrta stoji zelena lopa, ki jo krije z debelimi grozdi obložena vinska trta in pred njo sloni nocoj ob trdni, leseni ograji visokorastel mož, čigar oprava nam kaže njegov stan: grmski župnik, gospod Janez.

Odtu se odpira krasen razgled čez daljno ravnino, po kateri se vije, srebrnemu traku enak širok potok, in poleg njega bela, prašna cesta.

Tja, na cesto je upiral župnik neprestano svoje oči, ter časih zakril čelo z desnico, ako mu je zahajajoče solnce temnilo pogled. Medtem pa je pušil venomer iz dolge lesene pipe.

Za njim na vrtni gredi pa je kopal rjav pes, prepeličar črno prst ter lovil miši.

Celo uro skoraj se je že mudil župnik na vrtu ter hodil gledat čez ograjo tjadol v ravnino; pričakoval je nekoga. In kakor že večkrat noco tako se je tudi sedaj zopet obrnil z nekoliko nejevoljnim obrazom od ograje ter se vrnil po peščenih poti med gredicami proti župnišču in odtam zopet nazaj.

»Ne bo ga!« je govoril poluglasno ter prižigal ugaslo pipo.

Bil je — kakor smo že omenili — visokorastel mož, malo preko trideset let, koščen in skoraj suh. A lice njegovo ni bilo blede, in izpod gostih črnih obrvi je zrlo dvojje prijaznih, sivih oči. Na glavi je nosil malo, črno čepico, opravljen pa je bil v dolgo, temno suktnjo.

Postal je zopet ob ograji; tam doli v ravnini, kjer je cesta delala mal ovinek, se je dvignil prašen oblačec, in kmalu potem se je prikazal iz njega lehak, odprt voz, ki ga je vlekel uren konjič.

»Ah vendar, vendar!« je dejal župnik nekako veselo; spoznal je bil svoj voz ter vedel, da se pelje v njem oni, ki ga je že tako dolgo pričakoval. Z naglimi koraki se je vrnil v farovž in med vratmi glasno zaklical: »Urša, Urša, je li vse pripravljeno? Peter že prihaja!«

Močna, kmetsko opravljena ženska, ki jo je vsak na prvi pogled spoznal za sestro župnikovo, je pristopila na prag.

»Vse, vse!« je odgovorila tudi z veselim glasom; »Bog zna, kakšen je Peter? Toliko let ga nisem videla.«

In oba, brat in sestra sta šla k vrtni ograji pogledat v dolino, kjer se je urni vozič vedno bolj bližal domači vasi. Kmalu je bil pod klancem, in nekoliko minut pozneje je postal pred farovžem.

Iz voza je stopil elegantno, gosposko opravljen mož ter burno pozdravil župnika, hitečega mu naproti. Bila sta oba enake velikosti in tudi skoraj enakih let; gosta, dolga, črna brada je zakrivala prišelcu pol obraza, a na glavi se je pokazala mala pleša, ko je šnel klobuk v vesel pozdrav.

»Da si le prišel, Peter! Kako sem te vesel!« je dejal župnik ter vodil gosta do stopnic.

A tu je prišla Urša.

Tudi ona je hotela ponuditi prišelcu roko; a ugledavši pred seboj moža, ki ga ji je bila domišljija prej popolnem drugačnega slikala, je obstala ter malo v zadregi dejala:

»Ah, Peter — gospod Peter! Ni vas moči spoznati!«

»Kajne — brada, brada?« odgovori ta veselo. »Pa stran z gospodom! Tikaj me, kakor si me nekdanj pred petnajstimi leti — saj od tedaj se menda nisva videla — če ne ti bom vračal!«

Prijatelja sta kmalu potem sedela pri kozarcu vina, Urša pa je spravljala sobo v red, namenjeno župnikovemu gostu, in radovedno ogledovala mali usnjati pa lepo okovani kovčeg, ki ga je bil prinesel hlapec z voza.

»Torej tukaj prebivaš ti?« je dejal med pogovorom novodošlec ter se ozrl po stenah.

»Da, da, tukaj!« se je nasmehnil župnik in tlačil zopet tobak v svojo pipo.

»Pa vrane in kavke in zajce tudi še streljaš!« je omenil oni kažoč na lepo puško, visečo ob steni.

»Tudi še! Ha, ha!«

»Poleg tega pa —, duše paseš! Ha, ha!«

Župnik se pri zadnji prijateljevi opomnji ni smejal, nego bliskoma se je ozrl v Petra, kakor bi hotel poizvedeti, se li oni šali. — Pa Peter je ogledoval oddaleč veliko odprto omaro v kotu, kjer je videl mnogo knjig nakopičenih in med njimi polno časopisov, vse v nekem neredu, kakor je navaden pri ljudeh, ki mnogo bero, a ljubijo naglo razliko v taki duševni hrani.

»Koliko je pač tega, kar sva se zadnjikrat sešla — Janez?« je vprašal oni po kratkem molku.

»Lehko je izračunati! V prvem letu po novi maši moji si me obiskal na Gorenjskem, tedaj si bil stopil v državno službo — in jaz sem sedaj enajst let duhovnik. Torej — čez deset let zopet!«

»Da, da; tako jel In Urše nisem videl, odkar sem odrinil na vseučilišče. Ta je vedno — enaka. Kdaj si jo vzel k sebi?«

»Letos stoprv, ko sem postal samsvoj — gospod!«

»Ah, letos!«

»Naučila se je nekoliko kuhati in gospodariti in — stara je tudi že dovolj!« se nasmehne gospod Janez.

»Kanonična leta! Da, da,« pritrди Peter; »pa kako je doma pri vaših? — Oče so umrli, in kaj počno mati?«

»So tudi umrli! Brat je gospodar. Pa jaz že dolgo nisem bil tam.«

»Kakor pri naših! In tudi mene ni bilo že dolgo, dolgo v domačo vas!«

Molčala sta nekoliko časa; vglobila sta se vsak v svoje misli, pa morda oba v enake.

Peter se je prvi vzdramil.

»Si li zadovoljen — Janez?« je vprašal naglo ter uprl svoj temni, bodeči pogled v župnikovo resno lice.

Letá se je nasmehnil, ne posiljeno, nego mirno, naravno in skoro veselo; ozrl se je obenem v prijatelja.

»Da, Peter, zadovoljen sem! — Česa mi je pogrešati?« je pristavil po kratkem molku.

Peter je obrnil svoje oči v drugo stran. Pogled in besede župnikove so bile tako prepričevalne, da ni vedel ugovora, pa vesel tudi ni bil onih besed.

»In ti?« je vprašal sedaj župnik.

»Ah, jaz, jaz —! Kaj pa je zadovoljnost? Kaj pa je — sreča?«

Nagubančil je čelo ter segel po kozarcu, ki si ga je bil z vinom napolnil. Toda pil ni; kozarec je vrtil med prsti in zrl v nasprotno steno.

Tudi župnik je gledal za oblaki, ki so se gosto dvigali iz njegove pipe. Pa bilo mu ni na tem, da bi nadaljeval takov pogovor.

»Nekoliko časa boš ostal pri meni, Peter?« je vprašal prijatelja.

»Dolgo ne morem; nekoliko dni morda — ako me boš hotel. Odpust moj v kratkem poteče, in potem itak ne bom daleč od tu.«

»Dobro uro imaš do Križa. Kateri naju bi si bil mislil pred leti, da bodeva kdaj tako blizu in tako različno poslovala?«

»Res je! Pa razlika vendar ni tolika!« se smeje zopet Peter. »Jaz sem sodnik, okrajni sodnik za ta svet — ti pa delaš za — onega!«

»Ti si vedno stari —« omeni župnik z lehkim smehljajem.

»Grešnik — kaj ne?« konča Peter njegovo opomnjo.

Župnikova sestra je vstopila, in za njo farovška dekla; prinesli sta večerjo. Urša je na Petrovo vabilo sela k mizi in pogovor se je sukal o nekdanjih srečnih otroških in mladeniških letih, ki so jih prebili vsi še doma v rojstni vasi.

Potem sta šla prijatelja na kratek izprehod v dolino.

Mesec je svetil skozi gosto sadno drevje, ki je rastlo ob potu, tekočem čez holm, in po bližnjih vinogradih so peli še kasni cvrčki enoglasno svojo pesem.

»Ali še pesmariš in verze kuješ, Janez?« vpraša zdajci župnikov gost prijatelja.

Da je bilo svetleje, bi bil videl, kako je lahka rdečica oblila župnikovo lice.

»Šel!« je dejal naglo, ter pristavil: »Za kratek čas!«

»Srečen človek! Da imaš še časa dovolj za to!«

»Kujem jih! Potem jih pa požigam!«

»Ah, to tudi še?« se nasmeje Peter. Potem pa je zasukal pogovor na drug predmet.

II.

Pet dni je bilo že minilo, odkar je bival župnikov gost v farovžu. Izprva je bilo skoraj videti, da ne ostane dolgo — župnikova sestra je tako prerokovala, zakaj dozdevalo se ji je, da se Peter dolgočasi — toda dan za dnevom je bilo bolje, in naposled je Urša ob priliki šepnila gospodu Janezu, da je Petru morda vendar le povšeči tukaj v Grmu.

Letá se je zadovoljno nasmehnil.

Prav istega dne pa se je po večerji obrnil Peter do prijatelja ter dejal obžalujoč: »Čas

poteka, ljubi moj; dva, tri dni morda še, potem pa moram zopet odtod.«

»Kaj boš hodil? Dopust ti mine v treh tednih, torej čemu in po kaj drugam? Seveda, dolgočasiš se tu!«

»Kaj še, Janez! O tem ni govora; da bi mi bilo moči le vedno tako mirno živeti, kakor tu pri tebi!«

»Ah, le počakaj! Ko si boš uredil svoje stanovanje in svojo pisarno na Križu, ko boš oblasten gospod sodnik — kako mirno ti bodo tekle ure; še mar ti ne bo, da bi me zopet obiskal, če te ne bom siloma privedel semkaj.«

Župnik se je smejal in pripravljaval desko in kamence za šah, s katerim sta se sleherni večer zabavala.

»Ko bi ti vedel, kako pusto in prazno je naše življenje, kako suho naše delovanje!«

»In oženil se boš morda vendar!« se šali Janez ter se nasmehne.

Ko bi se bil vtem ozrl v svojega gosta, bi bil videl, kakov mračen, temen oblak mu je legel na čelo. Toda župnik je govoril to brez vsakega namena, in zato tudi ni bil pozoren.

»Prepozno, prepozno!« je dejal Peter s posiljenim smehom.

»Čudno, da še nisi mislil na to,« se oglasi zopet Janez.

»A še bolj čudno, da me ti spominjaš tega,« se smeje sedaj bolj nalahko oni.

»Zakaj? Jaz sem že davno mislil, da te bom poročal — in sedaj bi bila prav prilika, ko sem tako blizu.«

»Ne šali se, ljubi moj! Tudi meni velja, kakor tebi: coelebs manebis — «

»Bodemo videli!« deje župnik in prične igro.

A Peter je sedel zamišljen v stolu in zrl predse.

»Kako sodiš ti o — ljubezni?« je vprašal zdajci ter malo ponehal, preden je izgovoril zadnjo besedo.

Janeza je vprašanje nekoliko osupnilo, naslonoil se je polagoma nazaj ob steno; a bistro oko svoje je uprl v prijatelja.

»O — ljubezni? Jaz te ne umejem; kako misliš to?«

»Kaj je ljubezen?«

»Smešno vprašanje! Da bi ti jo filozofično tolmačil — —«

»Ne, ne! Jaz ne maram ni tvoje morale, ni svetopisemskih razlaganj — povej mi, kako ti sodiš ta čut po — svoje, iz svojega prepričanja, recimo iz svoje izkušnje!«

»Izkušnje?« se nasmeje župnik; »tiste naše gimnazijalske neumne zaljubljenosti vendar ne boš imenoval izkušnje! A prepričanje? Vedi, jaz o tem vprašanju nikdar nisem premišljeval in haha — tudi to mi lahko veruješ, da nisem bil nikdar v pravem pomenu besede zaljubljen. Sicer pa — ljubezen, ljubezen, spolna ljubezen! Jaz

je ne morem drugače tolmačiti, nego z zgolj naravnega stališča, in kakor se lahko vina ogiblješ, ako hočeš, tako se tudi ljubezni lahko umakneš, da imaš trdno voljo.«

»Ah, Janez, Janez! In ti si poet?«

Peter se je skoraj bridko nasmehnil.

»Jeli treba, da pozna poet vse strasti?«

Župnik se je še vedno smehljaj, toda videti je bilo vendar, da mu pogovor ni prav po volji. Tudi Peter je umolknil in pričela sta svojo igro.

Tudi ko sta se razšla k počitku, ni bilo več govora o prejšnjem predmetu.

Drugega dne je ukazal župnik upreči svojega konjiča ter se je odpeljal dve uri daleč obiskat starega znanca duhovnika. Peter ni hotel tja; toda ker se je župnik moral voziti skozi vas, v katere obližju je bila mala, a vendar od tujcev dovolj obiskana kopel, je sklenil spremiti prijatelja do tja in ga ondi zopet počakati.

Krasno jutro je bilo, ko sta se vozila po gladki cesti mimo rosnih travnikov in med visokimi brajdami, ki je po njih zorelo grozdje. Župnik je razkazoval prijatelju vasi in sela stoječa po bližnjih solčnatih brdih in gradiče, katerih belo zidovje se je svetilo tuintam po nizkih holmih izza gostega zelenja.

Kmalu sta bila na mestu, kjer je hotel sodnik stopiti z voza. Po kratkem dogovoru, kje in kdaj se zopet snideta, je krenil letá proti kopeli, a župnik se je peljal dalje.

Medtem, ko meri Peter prašno stransko cesto, imamo priliko, seznaniti čitatelje malo bolj z njegovo osebo, akoravno nam ne preostaje več mnogo novega o njej.

Peter vam je bil dovršil vseučiliške študije na Dunaju, a prepotoval medtem in tudi pozneje še eno leto z bogato nemško rodbino, v kateri je služboval za domačega učitelja, velik del zahodne Evrope ter naposled stopil v državno službo, izprva na Dunaju, potem pa je odšel v ožjo domovino svojo. Spretnemu delavcu se je posrečilo — seveda nekoliko tudi po svojih vplivnih znanstvih na merodajnem mestu — v primerno kratkem času imenovan biti sodnikom v Križu, v kateri okraj je spadala tudi župa prijatelja njegovega Janeza. Svoje novo službovanje je bil prav zdaj pričel, a ker se je ponudila prilika, je porabil kratek dopust, da ga prebije pri starem součencu in najožjem rojaku svojem.

Bil je danes izredno dobre volje in o snočnjem temnem oblaku ni bilo več sledu na njegovem čelu. Žvižgal je veselo predse ter vihtil palico v roki, odzdravljal srečajočim kmetom in tako dospel kmalu na majhen klanec, ki se mu je ž njega odprl prijazen razgled v dolino in v nji tik pod klancem ležečo kopel.

Ako pravimo kopel, s tem ne nameravamo bogvedikaj. Nekoliko lepše zidanih hiš, kakor jih nahajamo v naših malih mestih, to je bilo vse.

A gorki vrelci, ki so tu prihajali na dan, so bili po trditvi zdravnikov izvrstni, in zato je prihajalo leto za letom več tujcev semkaj — največ bolnih, ki so si iskali zdravja, a ne zabave; pa časih se je prikazal tudi eden ali drugi, ki je tu iskal le prilike, pobiti prosti svoj čas.

Peter je postal nekoliko časa vrhu klanca ter ogledaval vasico pod seboj.

Ropot voza ga je opozoril, da se je obrnil, a v tem trenutku je ustavil voznik — malo ne navadno opravljen gospod srednje starosti, očitno majhen graščak iz okolice, — svoje nizke a čile konjiče poleg njega.

»Ah, gospod sodnik, kaj pa vi tukaj?« je klical on z voza; »prisedite semkaj — saj ste namenjeni v kopel?«

»Da, da, gospod Ivanič! Toda pojdiva rajši peš; tako blizu je v vas.«

»Ne, ne, le prisedite! Peljati se morava; tu doli je mnogo gospode, in« — pri tem je graščak tlesknil zadovoljno z jezikom — »nekoliko lepih gospá. Peljati se morava, kakor se spodobi. Jaka!«

Pri tem se je obrnil k slugi, ki je sedel v svoji nekoliko zamazani livreji za njim na vozu.

Jaka je skočil z voza ter pomagal sodniku na nekoliko neroden sedež poleg graščaka, in voz je zadrdral navzdol po klanecu, nalahko visečem.

»Pa kako prihajate vendar semkaj — in po kaj?« vpraša Ivanič vnovič sodnika.

Letá mu razloži zgodovino svojega dopusta.

»Ah, v Grmu bivate — pri Janezu, pri gospodu Janezu?» deje zategnjeno graščak; »ljubezniv gospod je to, jako ljubezniv!« pristavi potem naglo.

»Ga li poznate?»

»Oh, da — a ne, ne! Sam ne vem, kako bi dejal — videla sva se menda enkrat! Pa drugi vedo mnogo lepega o njem. Ah, glejte, glejte, tu se že gospe izprehajajo — jutrnja promenada, jutrnja promenada.« Oziral se je med tem ko-
ketno po dveh ali treh šetalcih, med katerimi je bila v istini postarna gospa.

Ivanič je bil malo kratkoviden.

»Čestitam, čestitam, gospod Ivanič — toda tej se ne boste laskali,« se smeje sodnik.

»Kdo ve — kdo ve? Le potrpite do obeda! To vam bo zabava — pravijo, da je bogata Rusinja tu v kopeli, ali je Francozinja — jaz ne vem; toda bogata, silno bogata je!«

»In nji se boste žrtvovali ves današnji dan!« se šali Peter.

»Kdo ve, kdo ve?»

Nategnil je pri tem vajeti konjičema, da sta privzdignila glave in repe ter v naglem, iskrem diru zavila proti veliki gostilni, kjer je nameraval Ivanič ostati.

»Tu je tudi table d' hôte; pridite semkaj opoldne — tu se vse vidi — zabavati se hočemo in — Rusinja pride tudi.«

»Ste li že tako gotovi tega?» deje ironično sodnik.

»Ah, mi! Kdo ve, kdo ve? Mi imamo povsod svoje stražnike in ovaduhe. Torej na svidenje!«

Graččak je odšel v gostilno, Peter pa je krenil peš po vasi.

Pa tudi tu, akoravno je bil v prvič v tem kraju, mu ni bilo namenjeno, da bi ostal sam in nepoznan, kakor si je skoraj želel. Zavil je koncem strmih in z debelim prahom pokritih ulic proti malemu parku — ako smemo tako imenovati primitiven vrtič — sredi katerega je stala enonadstropna, lepo pobeljena hiša. Iznad strehe je vihrala belordeča zastava, in po nji je sodil Peter, da je tu kopel in vrtič, kraj nje pa — park in izprehajališče. A komaj je tam vstopil, že ga je pozdravil ženski glas:

»Gospod sodnik! To je lepo, to je krasno, da pridete! Kdo bi bil mislil. Pa vedite, sanjalo se mi je prav danes o vas — ah, pa sedaj ostanete — kaj ne — kje ste si izbrali stanovanje, morda blizu nas?« —

»Ne, ne milostiva,« je prerezal Vran gostobesedni gospe neskončno nit njenih vprašanj — samo danes bom tu, samo danes. Popoldne se že vrnem. A vam dobro hasne kopel — izvrstno izgledate.«

»Mislite? Pa samih nas vendar ne boste pustili; tu je še gospa Mlakarjeva s hčerko svojo, gospa zdravnikova s Križa z malim sinkom — mnogo, mnogo znancev.«

Peter je sklenil na vsak način iznebiti se te družbe, od katere si je obetal malo, malo zabave. Zgovorna znanka njegova je bila soproga postarnega adjunkta s Križa; premišljeval je, kako bi se najlepše izgovoril, a naposled je zinil nekaj o silnih opravilih ter obljubil, da se snide z drugimi pri table d' hôte.

»Zakaj le nisem šel z Janezom?« je dejal sam pri sebi, ko je hitel mimo kopeli proti bližjemu gozdu. Bal se je, da sreča še kaj nadležnežev.

Po gozdu je bilo mnogo potov križem narejenih in na ovinkih so stale sirovo tesane klopi in mize. Hodil in posedal je tam okoli, a tudi tu je bilo dolgčas, in sklenil je postaviti se vsem nevarnostim v bran in se vrniti v kopel.

Čul je za seboj veselo govorico in osupel se je obrnil, ko je spoznal francoščino.

Dva gospoda in dve gospé so prihajali za njim; videlo se je, da so tujci.

Sodniku ni bilo mari do njih in šel je počasi dalje; oni so morali mimo njega.

Gospoda sta šla naprej ter radovedno pogledala v stran stopivšega Vrana. Isto tako je storila prva gospá; a druga je vezala šopek poljskih cvetic in zato ni bila pozorna na drugo. Tudi Peter je ni pogledal, nego korakal počasi navzdol. A stoprv ko je bila poleg njega, se je obrnil napol v njo, in malomarno zopet v stran,

a nekaj znanega mu je oči sililo nazaj v lepi obraz tujke, in tudi ona se je ozrla vanj.

Čuden vtisk je napravil ta vzajemni pogled na oba.

Sodnik se je stresel kakor trepetlika v večernem pišu, in bled kakor novopobeljen zid je ustavil svoj korak. A takoj potem mu je šinila kri v lice in krog tesno stisnjenih usten mu je legel izraz silnega zaničevanja in sovraštva.

Tujka pa ni ustavila koraka svojega; glas začudenja je komaj zadržala in malo bleda v lice je šla urno za drugimi.

Na prvem ovinku se je ozrla napol nazaj, kakor človek, ki se hoče uveriti, je li prav videl ali ne. Prepričala se je, da je oči niso zmotile. Drugi izmed družbe tega prizora niso opazili.

Doli na robu gozda je bilo čuti že njihovo veselo govorjenje, ko je Peter stal še na starem mestu in opiral se ob debelo gabrovo deblo kraj pota.

»To srečanje, to srečanje!« je šepetal in stiskal bel robec v rokah, a časih obrisal si pot s čela.

»Zakaj nisem šel z Janezom? Pa kaj — kaj sedaj, kaj sedaj? Ne ne, videti je ne maram več, hajdimo stran, le stran, da je ne vidim več!«

Napotil se je proti vasi.

III.

Treba je, da se ozremo celih deset let nazaj.

Lepega, gorkega septembrovega večera je bilo, ko se je naš znanec, tedaj domači učitelj in potni spremljevalec bogate dunajske rodovine, izprehajal sam po krasnem, s štirimi vrstami košatih dreves obsajenem Novem trgu staroslavnega renskega mesta — Kolonje. Otresel se je bil za par uric mučnega vsakdanjega posla, poučevanja in spremljevanja razvajenih paglavcev, in kdor ve, kakovo je tako delo, bode tudi umel, kako vesel in dobre volje je bil Vran, ko je vedel, da ima nocoj nekoliko prostih trenutkov pred seboj. Ogledati je hotel mesto enkrat tudi sam po svoje, ne da bi se ravnal po strogem, zapovedanem načrtu, po katerem se mu je bilo treba ravnati skoraj sleherni dan. Mlademu, lehkoživemu možu, kakršen je bil on, je provzročevalo to zadnje mnogo več zatajevanja in muke, nego kakemu drugemu v enakem položaju, toda — kruh, kruh — vsakdanji kruh!

Marsikaj mu je bilo v mislih, ko je šetal med množico v gosti drevoredni senci — celo stari oče njegov se mu je vsilil v spomin s pripovedkami svojimi o »božji poti v Kelmorajn«; staremu možu se pač niti sanjalo ni, da bode vnuk njegov sam kdaj hodil po onem slavnem mestu — a da mu tedaj »božja pot« ne bo v namenu.

Dvakrat je bil že premeril Novi trg ter krenil potem v stranske ulice proti reki Reni, ne da bi kaj nameraval, nego prepustil se je slučaju.

A nekaj je vendar nameraval! Doživel bi bil rad kaj posebnega, kaj zanimivega, kaj pikantnega. Imel je jedva triindvajset let — kdo bi mu torej zameril, da je hrepenel po nenavadnem — in celo tu na tujem, v staroslavni Kolonji! Dosedaj mu usoda še ni bila nikdar mila v tem oziru; morda pa je v domišljijah svojih tudi preveč zahteval od nje. Pa še nekaj! Ta mladi mož ljubezni še ni poznal. Srce mu je sicer utripalo, kadar se je ozrla vanj gospa baronica, mati njegovih gojencev; oči te krasne žene so bile čudovite — Peter se jih je bal in vedno povešal svoje, kadar ga je pogledala. Celo guvernanta, bleda gospica, dve leti starejša od Petra, ga je spravila v zadrego, in spominjal se je, da se mu je sanjalo dvakrat ali trikrat o nji in da jo je poljubil — toda ljubezen, ljubezen mu je bila neznana. In vendar bi jo bil rad poznal, hrepenel je po nji, in tudi nocoj je iskal in si želel nekaj romantičnega, poetičnega in naposled — zaljubljenega.

Pomračilo se je bilo že in po ulicah so užigali svetilnice.

Zdajci ugleda Peter pred seboj deklico, opravljeno skromno, a vendar okusno, lepe, vitke rasti in kolikor je mogel v mraku soditi, jako

mlado. Vsega obraza še ni mogel videti. Pospešil je nehote svoj korak ter se nasmehnil, češ, tu bo kaj romantičnega.

Deklica je nesla majhen zaboj, in bodisi, da ni bila dosti pazna, — zaboj ji je zdrknil hipno iz rok, in ko je padel na tla, se je izsulo iz njega vsakovrstno šivalno orodje, klopčiči in kos tkanine.

Akoravno ta tvarina sama na sebi ni bila nič manj nego poetična ali romantična, je pri-skočil Vran vendar naglo in veselo in pomagal deklici pobirati raztresene stvari.

Ona je bila v silni zadregi.

»Hvala vam, hvala!« je hitela ter spravljala škarje in niti, ne da bi pazila na red.

A Peter je izgubil prirojeno bojzljivost in se ni dal tako hitro odpraviti.

»Ali še česa pogrešate? Počakajte, da poiščem!«

»Ne ne, ničesar ne pogrešam! Hvala lepa!«
Hotela je dalje.

Pa Vran je bil že poleg nje.

»Dovolite,« je dejal običajno, »da vas spre-mim; morda se vam še — — — —« je pristavil v zadregi.

»Ah, vi mislite, da še enkrat izgubim po nerodnosti svoje reči,« se nasmeje deklica veselo.

»Ah, ne! Pa če mi dovolite, da grem z vami.«

Zopet ni imel več besede.

Ona se je naglo ozrla vanj in v osebi in na licu Petrovem je morda našla dovolj zaupanja vrednega; dejala je hitro:

»Ne stanujem že daleč! Tamdoli na koncu ulic!«

Peter je smatral to za dovoljenje ter šel poleg nje; ali ona je bila vendar pospešila svoj korak.

Razgovarjala sta se o lepih jesenskih dnevih, o vremenu — celo o vojski — (tedaj je bila vojna v Nemcih) — in pri tem je opazil Peter, da ima spremljevalka njegova krasen, mlad obrazek in oči, ki se mu je o njih dozdevalo, da žare kakor oglje. In kdo bi tega ne verjel?

Prédstavil se ni, in tudi nje ni vprašal ob osebnih njenih stvarih; mari mu ni bilo do tega, zakaj polastila se ga je mala razburjenost. Govorila sta nemški in francoski, kakor jima je naletelo.

Vranova nemščina ali francoščina pa je menda provzročila, da je deklica omenila:

»Vi ste tujec — ali ne?«

»Sem, sem!« je dejal Peter, a prej nego mu je bilo moči še kaj več reči, je ona obstala pred visoko dolgo hišo.

»Tu sem doma! Hvala vam še enkrat, gospod!«

Podala mu je roko.

Vran ni vedel drugega, nego prikloniti se, in vtem je ona že izginila v veži.

Kakor v sanjah, toda vesel, nenavadno vesel se je vrnil Peter. Domov pa še ni hotel niti mogel; zakaj na koncu ulice se je obrnil nehote in potem jo še dvakrat, trikrat prehodil gori in doli; v hiši, kjer sta se ločila z dekletcem, je gorelo mnogo luči, mnogo oken je bilo razsvetljenih, a kdo bi vedel, za katerim je bivala njegova nova znanka!

Potem ga je začelo jeziti, da se ni bil predstavil, in da nje ni povprašal, kdo je in kaj, in tako dalje — — —

Pa naposled je moral domov. — — —

Drugega večera se je izprehajal zopet po Novem trgu in zavil v znane stranske ulice; pravtako je storil tretji dan; pa vselej zaman. Deklice ni bilo.

Koliko bi bil on rad žrtvoval, da bi se bil oprostil za ves dan svojih gojencev, toda to je bilo nemogoče — še celo zvečer, sleherni večer ne pojde za dolgo; tako je ugibal.

Četrtega dne po onem srečanju se je izprehajal Vran s svojima gojencema po mestu. Bilo je popoldne pred obedom. Kakor naravno, je vodil neutrudljivi Peter učenca svoja po obližju znane ulice, kamor je mogel sicer le zvečer. In danes ga njegova slutnja ni prevarila. V drevoredu na Novem trgu je srečal zdajci svojo znanko. Tudi ona ga je spoznala, in že prej nego jo je pozdravil, je zardevša povescila oči, a potem prijazno odzdravila.

»Kdo li je ta gospodična?« je vprašal izvedavo eden gojencev.

»Ne vem,« je dejal odkritosrčno Vran; pa v zadregi je bil malo.

»Čemu jo pa pozdravljate?« de z otroško nagajivostjo starejši baronič.

Govoril sem nekje ž njo, ali pa sem se — zmotil!«

Sedaj so se vsi trije smejali in še doma pri obedu je pripovedoval baronič Hugo, kaj se je pripetilo gospodu učitelju.

Ta je bil sedaj v veliki zadregi, zlasti ko je instinktivno čutil, da ga baronica strogo opazuje, toda izgovoril se je, da je bila pomota.

Zvečer pa je stal zopet na straži, zakaj sodil je, da je šla »ona« popoldne od doma, in da se ji je vrniti ob času, kakor zadnjič. In ni se zmotil. V mraku je prihajala domov.

Ogovoril jo je in dozdevalo se mu je, da ga nikakor ni začudeno pogledala, nego, kakor bi bila že stara znanca.

Najprej pa ji je povedal nocoj, kdo je in odkod, in govoril je toliko o samem sebi, da sta že stala pred dekličinim stanovanjem, ne da bi bil izvedel za njeno ime. Šele zdaj se je domislil zamude.

»In vi?« je dejal skoraj bojazljivo. »Ali mi hočete povedati svoje ime?«

»Helena!« je odgovorila poluglasno.

»Hvala vam! Ali vas bodem še kdaj videl? Štirinajst dni, tri tedne morda ostanem še tu v Kolonji — potem pa idemo zopet stran, stran, daleč stran — — potem se ne bodeva videla nikdar več.«

Končal je z lahkim, pa skoraj boleznim smehom.

Tudi ona je postala nekoliko nemirna.

»Jutri torej?« je vprašal zopet Peter.

»Tako kmalu že odidete!« hiti Helena, ne da bi odgovorila njegovemu vprašanju.

»Seveda! Torej bodete dovolili, da vas jutri zopet počakam.«

»Ne, ne! Kaj bo rekla teta, ko bi izvedela! Toda, pridite k nam — — — ah, to tudi ne gre!«

Petru se je poslednje zdelo nekako nerodno.

Naj bo! Jutri ob tem času torej. Pa tamgori na Novem trgu v četrtem drevoredu.«

Rekla je vse to skoraj nejevoljno.

»Tam, kjer smo se srečali denes?«

»Tam, tam! Lehko noč!«

Peter je čutil njeno mehko ročico v svoji — toda vtem je bila Helena že izginila v hišo.

Drugega dne pa je izvedel Peter več. Deklica mu je povedala, da ima edino teto, s katero živita skupaj, in da si z delom služita svoj kruh. Pravila mu je vse to otročje zaupljivo, da ga je skoraj genilo. Izvedel je tudi, da ima šele sedemnajst let, in da sta ji roditelja vkratkem

pomrla. Oče je bil prej bogat trgovec, a nesrečne špekulacije so mu vzele imetje in tuga — življenje. Soproga ga ni dolgo preživela in Helena, njihova jako skrbno odgojevana hčerka si je morala sedaj z edino sorodnico, staro teto, iskati kruha svojega s tem, čemur se je bila priučila.

Poučevala je otroke v raznih znanih rodbinah ali pa s finimi ročnimi deli služila živež teti in sebi.

»Glejte, glejte! Saj sva skoraj kolega!« je vzkliknil Peter veselo, in tudi deklici je izginil tužni izraz z lica, ki ji je legel tja pri onih bridkih spominih.

Pol ure jima je minilo, da nista vedela kdaj. Pri slovesu ponovi Vran navadno svoje vprašanje, kdaj se bodeta zopet videla.

»Obiščite nas!« deje Helena. »Povedala sem teti o vas, in teta dovoljuje, da pridete.«

»A jaz morem samo zvečer« — ugovarja Peter.

»Dobro, pa pridite zvečer! Takoj sedaj, če hočete!«

Petru se je zdelo to vabilo malo nenavadno, a šel je vendar za deklico po razsvetljenih stopnicah.

»Mi stanujemo visoko!« se smeje Helena, zapazivši, da Vran v tretjem nadstropju gleda, bode li konec stopnic ali ne.

V četrtem nadstropju je odprla Helena vrata mostovžu in malo potem je stal Peter v nizki,

pa prostorni sobi pred postarno gospo, ki ga je ogledovala nezaupljivo in ne da bi zinila besedico. —

»To je oni gospod, ki mi je pobral klopčiče,« se smeje Helena.

»Dovolite — jaz — ne vem — pa povabila — oprostite —«

Peter ni vedel, kaj bi rekel.

»Ti si dovolila, teta, da nas ta gospod obišče, in jaz sem ga privedla —«

»Pa o tem času, Helena?« zavrne starka z očitajočim glasom.

»Ta gospod ne utegne! On mora otroke poučevati kakor jaz!« se šali deklica.

To je bilo teti še sumniveje.

»Ne utegne podnevi?« vpraša žena.

»Da, tako je, milostiva!« pritrdi Vran, vedno še s klobukom v roki stoječ sredi sobe.

»Torej sédite, sédite vendar,« opomni Helena, ki je bila v sosednji sobici odložila plašček in klobuk.

Kmalu se je vnel razgovor, in ko se je Peter čez kake pol ure ločil, starka ni gledala več osorno za njim.

Prihajal je sleherni večer, ostal po eno uro, pozneje tudi po dve, zunaj pa Helene ni videl. Vedno le doma v navzočnosti tetini.

Bilo je, kakor bi se deklica bala, sama zgovarjati se ž njim.

Tako je potekal dan za dnevom, in Petru čas bivanja v Kolonji. Predzadnji večer je bil prišel, in mlada dva človeka sta molče sedela pri brleči svetilnici v Heleninem stanovanju. Teta je bila odšla v kuhinjo.

»Torej pojutršnjem?« de poluglasno Helena, ne da bi se ozrla v Petra.

»Da, da!« odgovori tudi on potihem. Molčala sta nekoliko časa.

Zdajci vzdigne deklica glavo, vstane izza mize, in se glasno ihteča oklene Petru okoli vratu.

»Helena, Helena!« je vzkliknil on. Bolest in strastna radost, oboje mu je polnilo dušo.

A že se mu je bila izvila in tekla burno k oknu ter na hladno steklo naslonila glavo.

Peter je stopil k nji.

Drznil se ni, objeti jo in stisniti k sebi; obstal je pri oknu in zrl vunkaj v krasno poletno noč.

A nagnil se je vendar k nji.

»Helena, me li ljubiš — kakor ljubim jaz tebe — Helena — ali me ljubiš?« —

Ona je obrnila rdeči, solzni obrazek k njemu. Sedaj bi jo bil objel in poljubil, toda vstopila je teta.

Ostal je še nekoliko časa pri čaju, ki ga je bila pripravila teta — v slovo, kakor je dejala — pa odšel je kmalu.

Helena ga je spremila do stopnic.

»Se li moreva videti jutri?« je vprašal Peter ter jo prijel za roko. »Jaz sem prost, popolnoma prost — ves dan — po noči pa odpotujemo.«

Deklica je malo premišljevala.

»Da, da,« reče potem, »toda ne tu blizu — tam pri mostu morda, če hočete — če hočeš — takoj popoldne — in potem pojdeva čez Reno v Deutz; tam me nihče ne pozna — — popoldne torej, izgovorila se bom pri teti.«

»Dobro! Čakal bom — — —«

»Lehko noč!« je hitela ona, in pri tem je čutil Vran gorek poljub na ustnih. — — — —

Drugega popoldne je pričakoval Peter dolgo dolgo deklice svoje. Hodil je semtertja pred krasnim železnim mostom, ki veže preko široke Rene Kolonjo z mestecem, ležečim na onem bregu; — imenuje se Deutz. Doma je bil vse opravil, kar je bilo treba, svoj kovčeg itak izročil že slugi, in sedaj je bil v istini prost do poznega večera, ko je odhajal železnični vlak.

Okoli štirih stoprv je prišla Helena — nekoliko razburjena in upehana po nagli hoji, toda vesela

Oklenila se je tesno njegove roke, in tako sta šla čez most, ne da bi bil kdo izpregovoril besedico.

»Kam pojdeva?« je vprašal Vran onkraj mostu.

»Vunkaj, vunkaj iz mesta — tja proti onim goricam.«

Kmalu sta se izprehajala med krasnimi vrta, ki objemajo lepe vile po goricah na renskem bregu. Samotno je bilo tam, in onadva si družbe tudi želela nista. Sedla sta na klop pod košatim orehom, odkoder se je odpiral diven razgled na široko, v dolini pod njima tekočo reko, iz katere so odsevali rdeči žarki zahajajočega solnca.

Ali onadva nista zrla tjadoli. Govorila sta o svoji ljubezni, o bodočnosti, o zopetnem svidenju — in pri tem je držal Peter deklico čez pas, in ona mu je stiskala desnico z obema ročicama.

»Ali boš čakala, da pridem zopet?«

»Moreš li vprašati?«

»In me ne boš pozabila?«

»Tebe? Nikdar, nikdar! Pa ti?«

»Helena!« — — — —

Zmračilo se je, ko sta se vračala domov. Pred hišo, kjer je stanovala Helena, sta se ločila; deklica je tiho jokala, a tudi on je le zašepetal: »Z Bogom, z Bogom, Bog te obvaruj!« —

Zatem sta si pridno dopisovala. Vran je končal vse pravniške študije in izpite ter je bil skoraj imenovan pristavom pri sodišču blizu Dunaja. Tedaj mu ni bilo v mislih vračati se v domovino, zakaj razen brata tam ni imel več sorodnikov. Roditelja sta mu bila že pomrla.

Prvi dopust, ki ga je mogel doseči, je porabil v to, da je potoval zopet v Kolonjo. Tam je našel vse, kakor je bilo pred tremi leti, le Helena se mu je dozdevala krasnejša in milejša, nego li prej. Teta je bila bolehná, toda vznemirjala še ni bolehnost nikogar. Tedaj je Vran snubil Heleno svojo pri teti in dogovorili so se, da se bosta pol leta potem poročila.

Srečen in vesel se je vračal Vran po minulem dopustu iz Kolonje ter doma jel pripravljati, kar je bilo potrebnega za novi stan. V nekaterih tednih pa mu piše Helena, da je teta po kratki bolezni umrla, in da je ona, ker sama ni mogla ostati, prevzela službo odgojiteljice v plemenitaški rodbini za kratek čas, ki ju še loči od poroke.

Vranu poslednja novica ni bila po volji in najrajši bi bil šel takoj po nevesto svojo, toda druge okolnosti niso dopuščale tega; vztrajati je trebalo še nekoliko mesecev.

Odsle pa so dohajala njena pisma vedno redkeje, in ko ji je Peter to malomarnost očital, se je izgovarjala, da ima preobilo posla. Vran je bil nekoliko vznemirjen, vendar hudega ni slutil. Ljubil je Heleno z vso strastjo, ki jo je zmožna prva mladeniška ljubezen.

Pa zdajci je opustila Helena pisma, ves mesec ni bilo nobenega, navzlic temu, da je Vran naposled v silnem nemiru pisal slehern dan. Pet tednov pozneje pa je došel zopet list od nje.

Peter ga je vzprejel v pisarni, ali kakor ga je še malo prej silno želel — vendar se ga ni upal čitati takoj. Doma stoprv v svojem stanovanju je razgenil pismo s tresočimi prsti. Čital ga je dvakrat, trikrat — izprva tiho, a potem glasno, skoraj kriče, in potlej je planil kvišku ter kakor besen divjal po sobi.

Pismo pa je bilo takole:

»Ljubi moj, odpusti mi! Jaz sem danes žena drugega; — usojeno mi je bilo tako! Ne povprašuj po meni in pozabi, kar je bilo, kakor izkušam pozabiti jaz. Odpusti mi in ne zaničuj me!
Helena.«

Z divjim grohotom se je ustavil Vran zopet pred mizo, na katero je vrgel pisanje.

»Tja se popeljem, takoj, takoj, za njo, in potem« — krčevito je stiskal svoje pesti.

Isto noč ni zatisnil očesa, a vendar je bil drugega dne mirnejši. Premišljeval je vse hladnokrvneje ter se polagoma privadil tudi temu hudemu udarcu.

Po Heleni ni poizvedoval. Nameraval ji je izpočetka odgovoriti, a tudi to je opustil. V vztrajnem delu je izkušal pozabiti prvo svojo ljubezen, in poleg tega je jel uživati življenja slast, kolikor sta mu dopuščala — čas in skromno imetje. Pa tudi to ga je minulo. V dveh letih se je izpremenil v resnega mirnega moža, kakršnega smo ga spoznali v prvih poglavjih te povesti. — — —

Danes pa — to srečanje!

Tujka, ki jo je bil ugledal v gozdu nad kopeljo, ta tujka je bila — Helena.

IV.

Napotil se je bil proti vasi. Ali kakor hitro je še malo prej ukrenil, da ostavi takoj kopel, da se izogne vsakemu snitju z ono ženo — tako naglo se mu je omajal ta ukrep; prejšnji mir se mu je zopet povrnil, ko je korakal proti krčmi, kjer sta se bila ločila z Ivaničem.

»Haha, česa se mi je bati! Iskal je ne bodem, pa če jo srečam — tudi ne bom povešal oči. A kaj dela tu, kako je prišla semkaj — semkaj v te kraje?«

Tako je premišljeval in poslednja vprašanja so ga jela vedno bolj zanimati.

V krčmi je sédel k mali mizi pri oknu, kjer je bilo prostora samo za dva gosta. Vran si ni želel družbe. Ivaniča, ako dojde, bi še prebil.

In res mu ni bilo treba predolgo čakati. Prišel je skoraj, toda ne sam. Vran ga je v silno začudenje svoje ugledal v družbi onih dam in gospodov, ki jih je bil malo prej srečal v gozdu. Pozdravil je vljudno sodnika, in tačas je obrnila tudi Helena svoj pogled vanj; zdelo se je onemu, da je malo zardela.

Vsa družba si je izbrala svojo mizo v gorenjem koncu prostorne gostilniške sobe. Helena — bodisi slučajno ali nalašč — je sedla tako,

da je pregledovala lahko vso sobo, torej tudi prostor, kjer je sedel Vran.

Tega je obvezela nekakšna mrzlica; nemožno mu je bilo ostati mirnemu, in da bi udušil in utopil rastočo razburjenost, je izpraznil zapored dva kozarca vina; potem se je obrnil v stran ter zrl vunkaj skozi okno na široko cesto, kjer je veter vzdigal goste oblake sivega prahu. O pogovoru onih pri nasprotni mizi ni mogel mnogo čuti, le Ivaničev kričeči glas mu je bil vedno na uho. Zdelo se mu je, da naziva eno gospa »baronico«, pa spoznati ni mogel, kateri velja ta naslov. Govorili so sedaj nemški, le časih, kadar je Ivanič umolknil, se je čula francoščina.

Nekolikokrat je obrnil sodnik svoj pogled tjagori, in vselej so se srečale njegove oči s Heleninimi. In čudno! Oni pikri izraz zaničevanja in sovraštva, ki mu je prej sijal z lica, mu je polagoma izginil in se umeknil mehjemu, tužnemu. Kako živo mu je stopil v spomin oni krasni popoldan, ko sta se izprehajala s Heleno med vrta na renskem bregu, ko jo je trepetajočo in hrepenečo poljubljal in stiskal k sebi — pod njima v dolini pa so se žarili valovi veličastne reke v večernem solncu! In pozneje! Ko jo je bil obiskal čez malo let, kako srečna, kako polna najslajše nade sta bila tedaj! In potem ono grozno pismo!

Tu so se mu zopet krčevito stisnile pesti.

Sklenil je počakati Ivaniča, da se bode ločil od one družbe; poizvedeti je hotel še danes, kje biva sedaj Helena, in kako je prišla v to kopel in vse drugo, karkoli ve Ivanič o nji. Čul je tudi, da so oni ukazali vpreči, a Ivanič tega ni storil. In res je stala kmalu potem pred gostilno lepa kočija, v katero sta bila vprežena dva velika konja. Njuna oprava kakor kočijaževa livreja — vse je bilo elegantno in po najnovejši šegi.

Družba je vstala in Ivanič jih je spremil do voza, pri izhodu pa mignil sodniku, da se vrne takoj.

»No, je li to vaša Rusinja?« deje Vran s posiljenim nasmehom, ko prihiti oni zopet v sobo.

»Oh, Bog varuj! To niso tujci, to so domači ljudje!« zavrne Ivanič.

»Oh, kaj — domači? Ni mogoče!«

Sodnik se je silno čudil, a vendar ga je obhajal nekak čut zadoščenja, tihega, a rastočega veselja.

»Zakaj ne? Ker govore francoski in nemški? To dela vendar vsak — kdor zna in more!«

Sodnika je jezilo Ivaničevo modrovanje.

»Povedite mi vendar — kdo je — kdo so ti ljudje,« reče nestrpljivo.

Oni se je pazljivo ozrl vanj.

»Kdo ve, — kdo ve? Se li zanimате zanje — oh! Za malo baronico Heleno morda, ki je sedela vam vis-à-vis in itak mene povpraševala, kdo in kaj ste — vi! Ha, ha, kdo ve, kdo ve?«

Ivanič se je veselil bistrumnosti svoje.

»Pustite burke!« ga zavrne Peter skoraj osorno, toda uvidel je takoj, da s tem pri človeku Ivaničeve bire ničesar ne opravi. Jel se je torej sam šaliti.

»Vi bi me vendar predstavili — pa morda se bojite konkurence.«

Ivanič je odgovoril z zaničljivim smehom.

»Zakaj mi tega niste prej povedali. Kdo ve, kdo ve?«

»Pa čakajte — peljiva se tja — jutri, popjutrnjem, kadar hočete. Vedite, ti so blizu od tu z Rudnika. Oni plavolasec — to je baron Milde, nemški baron, Prus — tam od Rene nekod je doma — pa huj! — to vam je klerikalec — čudno, da vam gospod Janez ne pripoveduje o njem.«

»Je li on znan ž njim?«

»Seveda — na Rudnik, v grad imate komaj tri četrti ure hoda!«

»Oh!«

Ivanič si je užigal smotko, sodnik pa je nestrpljivo sukal kozarec med prsti.

»No — in oni — drugi?« sili Peter.

»Oni? To je pa baronov svak in žena njegova, Mildejeva sestra. Prišla sta tudi od tam nekod — kdo ve, kdo ve, — tam od Rene, in ostaneta menda ves mesec na Rudniku.«

Zdaj je vedel Peter, da je Helena — baronica Mildejeva.

»Kako so prišli ti Nemci semkaj?« vpraša na videz malomarno, a v istini s silnim hrepenjem, izvedeti kaj več o nekdanji ljubici svoji.

»Kako? kdo ve — kdo ve! Denar ima ta pruski junker, in kupil je pred tremi leti graščino rudniško ter jo drago plačal. Tudi mojo je kupoval — pa kdo ve — kdo ve?«

»Ali imata kaj — kaj otrok?« je vprašal Vran. Sam ni vedel zakaj mu je tako tesno postalo pri tem vprašanju.

»Oh — nič — nič! Pa — kdo ve, kdo ve?« Ivaniču se je zdaj to njegovo vedno »kdo ve, kdo ve« tako smešno zdelo, da se je glasno zagrohotal.

»Torej — kdaj pojdeva tja — na Rudnik?«

»Ne vem; dopust mi poteka — pa morda pojdem z župnikom tja!«

»Oh, seveda! Morda mislite, da vas bo gospod Janez bolje priporočil. Pri baronu — klerikalcu pač — pa pri lepi baronici?«

Petra je jezilo to besedičenje.

Domislil se je tudi, da bode treba Janezu iti naproti, in poslovil se je pri Ivaniču, ki je nameraval ostati še do večera v kopeli.

Z naglim korakom se je vračal Peter po cesti, ki je bil po nji prišel zjutraj, pa kako povsem drugačen je bil sedaj duševni njegov položaj nego zjutraj.

»Helena, Helena!« so mu šepetala sto in stokrat ustna, ne da bi bil sam vedel za to, in

vse misli so se mu vrtele okrog vprašanja: »Ali pojdeš tja?«

»Pojdem, pojdem!« je sklenil naposled ter švignil s palico po robidovju ob cestni meji, da so ovijače odletele.

In s tem sklepom se mu je povrnil tudi prejšni mir. Povpraševal se ni, kaj namerava s takim pohodom, kaj mu bo hasnilo, trgati stare rane in mučiti celo njo, ki je morda itak trpela; do vsega tega mu ni bilo.

»Naj bo, kar hoče!« je dejal, in s tem se je izročil brezpogojno usodi svoji. . . .

Janeza ni dolgo čakal, prisedel je na voz in pripovedovala sta si med vožnjo drug drugemu o svojih denašnjih zabavah. Sodnik seveda ni razodel svoje skrivnosti, toda povedal je le, kar je izvedel po Ivaniču.

»Jaz se nisem domislil teh Mildejevih,« je omenil župnik, »če ne bi te bil že peljal tja. Znan sem tam, in dobri ljudje so to.«

»Torej pojdiva jutri ali —«

»Kadar hočeš!«

Pri večerji Peter ni bil zgovoren in kmalu je odšel v svojo sobo; zaspal pa — dolgo ni.

V.

Drugi dan se sodnik dolgo ni prebudil iz trdnega spanja. Župnik je bil že davno opravil svojo jutrnjo mašo ter pri zajtrku nekako vznemirjen povpraševal sestro, kaj je s Petrom, da

ga še ni iz sobe. A potem je moral po svojem poslu vunkaj v bližnjo hribovsko vas.

Malo potem je prišel Vran iz farovža. Po dolini se je vlekla še gosta megla, a posamezni solnčni žarki, ki so prodirali oblake, so pričali da se bo razgrnil lep, jasen dan nad pokrajino.

Ko je bil sodnik poizvedel, da župnika ne bo do opoldne domov, se je napotil na daljši izprehod; — kam — o tem izprva še mislil ni. Vobče je bil prav dobre volje, ter je veselo žvižgajoč korakal proti mostu v dolini, in preko njega na drugo stran, tja v nizke vinske gorice, kamor še nista bila krenila s prijateljem, kar se je mudil pod njegovo gostoljubno streho.

To je bil danes ves drug človek, nego včeraj — snoči — ! Vesel, lehkoživ — na videz! In tudi morda v istini! O razburjenosti ni bilo več sledu, pa tudi ne o slabotni malomarnosti, ki se navadno polasti vsakega po hudih duševnih bojih. Vran je bil danes še bolj trden v zadnjem svojem ukrepu, nego snoči, ko ni imel niti časa premišljevati o posledicah nameravanega koraka.

»Danes ali jutri pojdeva na Rudnik,« je dejal sam pri sebi ter pristavil potem zopet s porogljivim smehom: »Naj bo potem — kar hoče!«

Dospel je na griček, ki je ž njega ugledal lepo posuto, kolovozno pot, ki se je na strani izgubljala v majhni, za sadnim drevjem skriti va-

sici, na drugi strani pak izginjala ob ostrem ovinku.

»Stavim, da je tu v obližju kakov gradič — Rudnik morda!« je premišljeval sodnik. »Saj tu nekod mora biti — drugod sva z Janezom že vse oblazila.«

V vasi je povprašal, kam drži ona cesta.

»V grad!« mu je dejal bosonog fantič.

»Kakov grad?« je vprašal mehanično sodnik.

»Na Rudnik!«

Vran je pričakoval takega odgovora. Nehote se je napotil proti gradu. A komaj je bil storil nekoliko korakov, si je vendar dejal: »Kaj hočeš sam tamkaj? Popoldne pojdeš z Janezom!«

A šel je dalje.

Prišedšemu izza ovinka se je odprl krasen razgled v raztegnjeno, širno sotesko, sredi kateri je stal na majhnem holmu bel gradič z visokimi, neredno zidanimi stolpi in malimi okni, s katerih je odsevalo dopoldansko solnce; v širokem okviru ga je obdajal že po nekoliko rumen bukov gozd, pod njim po južnem bregu pa so se raztezali zeleni vinogradi.

»Torej tu — tu — je ona — Helena!«

Tako je vzdihnil Peter, sloneč ob cestni ograji. Zopet se ga je polastila misel, da bi šel takoj gor — in zakaj bi tega ne storil? Na deželi so taki pohodi običajni. Iskati je začel po žepih rokavic. A vtem je ugledal ljudi med drevjem, ki je obraščalo pot pred gradom.

»Ne, ne — z Janezom pojdem tja!«

In to skoraj glasno rekoč se je vrnil proti domu.

Pri opoldanskem obedu sta bila oba prijatelja jako dobre volje. Peter je pripovedoval svoje smešnice iz sodnega življenja, in župnik mu jih je vračal zopet nekoliko iz svojega poposlovanja. Šele pri črni kavi, ki je bila po obedu redno na župnikovi mizi, se je domislil gospodar snočnega razgovora.

»I — kaj pa z Rudnikom?«

»Kaj?« je dejal zategnjeno Peter, pušeč svojo smotko.

»Hočeš li tja? Danes imam časa dovolj — in naš konjič tudi!«

»Dobro!«

Rekel je to tako mirno in hladnokrvno, da je župnika osupnilo.

»Jaz nikakor ne silim,« je omenil Janez naglo in skrbno; »ako te ne miče, ostaniva doma.«

»Ne, ne — poznati moram vendar ves svoj okraj!« je hitel Peter ter stopil k oknu, da prijatelj ne vidi lahke rdečice, ki mu je silila v obraz.

Uro pozneje sta se odpeljala proti Rudniku.

Sodnik je z raznim pripovedovanjem skrival rastočo svojo razburjenost, a čimbolj sta se bližala Mildejevemu gradu, temmanj je mogel govoriti.

Janez ni pazil na to.

Sluga, ki je vzel pred gradom župniku vajeti iz rok, je povedal, da je gospoda doma. A tega mu še treba ni bilo, zakaj v istem trenutku je prišel baron Milde sam po stopnicah ter z odkritosrčnim veseljem pozdravil župnika in isto tako prijatelja njegovega.

»Oh, videl sem vas včeraj — in gospod Ivanič nam je pripovedoval o vas,« je dejal obrnivši se k sodniku. Veseli me, da ste nas počastili.«

Hitel je naprej po stopnicah.

»Baronica je malo bolehná — migrena, zopet migrena, — saj veste gospod župnik,« je nadaljeval svoj govor ter odprl na mostovžu vrata v veliko sobo, sredi katere je stala pregrnjena miza s polupraznimi steklenicami in drugimi ostanki bogatega obeda.

Vsi trije so sedli k mizi in baron je natočil prišelcema do vrha vina v velika kozarca.

»Dobro došli!« je dejal in trčil z Vranovim kozarcem.

Tega se je polastil neznan, neprijeten čut.

»Kaj hočeš tu?« To mu je sililo v misel. A trčil je vnovič s kozarcem baronovim in izpil svoje vino.

Malo potem je vstopil Mildejev svak, bivši pruski častnik, a povsem vsakdanji človek vljudnega, prijaznega vedenja, ki pušča druge v miru, ako oni ž njim isto tako ravnajo.

Razgovor se je sukaj o domačih krajnih razmerah, o prihodnji trgatvi, malo tudi o politiki, potem pa mnogo o sosedih po bližnjih gradovih in v trgu.

Vrana je vse to malo zanimalo; pušil je lehkodušno baronove smotke in posegel časih v razgovor, kolikor je bilo baš treba.

Pozneje so šli na kratek izprehod na bližnjo pristavo in po sosednjem gostem bukovem gozdu. Vrnivšim se je priskakal na vrtu, ki je obdajal grad od treh strani, velik pes z glasnim tuljenjem naproti:

»O — Nero, Nero! Tu mora biti baronica blizu!« je omenil Mildejev svak.

»Gotovo!« je pritrdil baron.

In res so gospodje ugledali prišedši do visoke in prostorne gabrove lope, dve dami, katerih ena jim je stopila naglo naproti.

Bila je Helena.

Izvedela je malo prej, kdo je obiskal danes Rudnik, in prišla na vrt, da pozdravi gosta.

Zardela je nalahko v lice, ko ji je soprog predstavil sodnika.

»Včeraj ste bili v kopeli!« je dejala in za trenotek uprla pogled v Vrana, ki ni umeknil svojih oči ž njenega lica.

Odgovoril je nekaj, česar sam ni umel; a drugi niso pazili na to! Tudi baronova sestra je pristopila in vsa družba se je izprehajala potem po vrtu.

Župnik, baron in njegov svak so zabredli zopet v politiko, a sedaj globokeje nego prej; Vran pa je šel z gospéma. Tu je največ govorila baronova sestra; a ona dva sta stopala drug poleg drugega, kakor bi bilo obema nositi neznoсна bremena.

Helena se je kmalu ohrabrila.

»Krasna dežela je to,« je dejala nadaljujoč svakinjino opazko o prijetnem bivanju na Rudniku; »tujka sem, a vendar sem se je tako privadila, kakor bi mi bila rodna.«

»Koliko let bivate že tukaj? je vprašal sodnik.

»Tri so že minula!«

»Prej ste bili v Nemcih?«

»Bila — v renski provinciji! A ondotno posestvo je baron prodal.«

Vranu je bil ta govor mučen, zakaj v svesti si ni bil, da ne izda s kako opomnjo svojo in Helenino skrivnost. Zakaj to je spoznal, da je vsa njuna nekdanja razmera skrivost vsem drugim. Obenem pa mu je bilo še to v mislih, kako bi mogel s Heleno — sámo govoriti.

Slučaj mu je pomagal. Svakinja je odšla v grad, da preskrbi majhen obed, drugi gospodje so bili zavili z vrta navzdol na drugo stran griča, in sodnik in Helena sta ostala samá pred košato gabrovo lopo, kjer sta se bila malo prej prvič pozdravila.

»Utrujena sem,« je omenila ona ter sedla v naslanjač v lopi; včerajšni izlet menda — — «
Umolknila je, ker se Peter ni genil s svojega mesta pred vhodom lope.

»Sédite vendar!« deje baronica veleč in pokaže stol poleg sebe.

Vran je bogal molče, kakor otrok.

Sedela sta tiho nekoliko trenutkov, in sodnik je s svojo palčico brskal po gludkem prodcu, s katerim so bila tla na debelo posuta. Vsa energija ga je bila minila.

Hipno se obrne baronica naglo k njemu.

»Hvala vam — gospod Vran — tisočera hvala, da ste prišli k nam, k — meni!« Glas se ji je nalahko tresel, a tem melodijozneje je zvenel sodniku v uho; to je bil znani ljubki glas, ki ga je bil zadnjič čul daleč, daleč tam na goratem bregu mogočne nemške reke; in zopet se mu je zazdelo, kakor bi se bilo vse ono stoprv snoči godilo.

Toda ozreti se ni mogel vanjo.

»Hvala vam!« je ponovila ona potihoma.

»Zakaj, čemu? je govoril poluglasno in skoraj hripavo.

»Zakaj, čemu? Ker sem včeraj, ko sem vas srečala tam v gozdu nad kopeljo — ker sem včeraj in še danes do trenutka, ko ste došli sem — vedno mislila, da me zaničujete; da me zaničujete tako — kakor — kakor sem brala včeraj z vašega lica — — — «

»In kdo vam trdi, da vas ne« — deje on in vstane.

»Ne — ne tako! mu ustavi ona govor ter stopi poleg njega.

»Vi me obsojate, a ne zaničujete me. In ko bi vi vedeli — oh — «

Solze so ji zalile oči.

Po pesku zunaj lope so zahrščali težki koraki; vrtnar je šel mimo.

Baronica si je otrla oči ter plaho zrla za mimogredočim; a ta se ni menil za nja.

»Pojdiva! Pojdiva za onimi!« je dejala vznemirjena. A pri izhodu lope se je obrnila zopet nazaj k sodniku in mu burno ponudila svojo malo roko. Ta jo je prijel in stiskal; zmračilo se mu je pred očmi in v svoji razburjenosti je hotel Heleno objeti in reči ji, da ljubezen do nje še ni ugasnila v njegovem srcu, in da plameni sedaj bolj nego nekdanj — in da je vse drugo pozabljeno — pozabljeno. --

A ona je stala že zunaj na široki, peščeni poti, in izza visoke, s cvetočimi georginami obrastle gredice jima je zvenel pogovor prihajajočih gospodov naproti. —

Prijatelja sta pozno ostavila grad.

»Obiščite nas vendar večkrat, gospod sodnik! Iz Križa ni tako daleč, da bi se s tem izgovarjali!« je dejal baron Milde pri slovesu.

»Da, res, pridite k nam!« pristavi Helena z običajno ljubeznivostjo, in Vran je čutil, ko

ji je poljubljal roko, da mu je njegovo nalahko stisnila.

»Pridem, gotovo pridem!« je obljubil nekako ognjeno, da se je župnik nehote ozrl vanj.

VI.

Čez štirinajst dni je vzprejel Vran po pošti kratko pisemce, čigar vsebina ni bilo drugo, nego lakonične besede:

»Zakaj Vas ni blizu?«

Podpisa ni bilo, a sodnik je brez istega spoznal pisavo Helenino.

Posloval je že v Križu. Iz Grma je bil odšel drugega dne po svojem pohodu pri Mildejevih, in od onega časa ni bil čul o svojih tamošnjih znancih in prijateljih. Obilo dela je imel, in zato mu tudi misli niso uhajale pre-mnogokrat tja na — Rudnik. A to pismo ga je zopet razvnelo. Bilo je zjutraj, ko mu je došlo, in malo potem je prisopihal tudi graščak Ivanič v urad.

»To je neumno? To je neumno! Kdo ve — kdo ve!« je kričal že pri vratih; »pa da me ne boste zaprli — kdo ve, kdo ve!«

»I kaj vam pa ni po volji?«

»Da na takov dan določite mojo obravnavo! Rajši bi pustil te uboge goldinarčke — nego prihajal danes se pravdat!«

»Kaj pa je danes?«

»Lov, velik lov v Jablanici! Tam je še nekaj srnjakov, in zvečer — zadnja gonja — huj! — izvrstno vino, klasična jed, kdo ve, kdo ve! Pa k zadnji gonji pojdem! Ali vi niste lovec?«

»Ne!«

»Škoda! Gospod Janez, prijatelj vaš, bo tudi tam in baron Milde, in vsi sosedje; Mildejevega svaka pa ni več tu — «

»Je li odšel?« je vprašal sodnik naglo.

»Da, da — pred par dnevi!«

Vranov ukrep je bil gotov! Boljše prilike ni imel iti na Rudnik, nego danes. Janeza ni doma, — tam torej pusti lahko svoj voz z izgovorom, da je hotel obiskati župnika, in potem pojde peš v grad k Heleni; saj barona in svaka in sestre danes tudi ni tam.

In kakor je bil sklenil, tako je tudi storil

Okoli treh popoldne je bil že v Grmu in tam mu je Urša obžalujoč naznanila, da je župnik na velikem lovu v Jablanici.

Peter je igral svojo vlogo prav dobro. Pomudil se je nekoliko pri župnikovi sestri, a potem ji dejal, da gre na izprehod.

Odšel je po znani poti na Rudnik.

Gosto listje mu je šumelo pod nogami, ko je stopal po klancu proti gradu ter skozi večje visokih kostanjev upiral svoj pogled v mala, v večernem solncu blešča se okna.

Za trenutek se mu je dozdelo, da vidi v enem — Heleno, in vsa kri mu je silila k srcu. Toda zmotil se je bil.

Pred gradom ga je pozdravil Nero z glasnim lajanjem, in stari vrtnar se je prikazal izza ogla. Povedal je, da gospoda ni doma. Sodnik se skoraj ni drznil, po drugih vprašati; toda oni je sam pristavil:

»Gospa baronica pa so gori!«

»Torej, oglasite me!«

»I, saj ni treba,« je menil vrtnar dobrovoljno. »Pri prvih vratih na mostovžu potrkajte.«

Vran se je nasmehnil in šel, kamor mu je bilo svetovano. Stopil je v sobo, v katero ju je bil z Janezom privedel baron Milde pri prvem njenem pohodu; pa tu ni bilo nikogar; iz sosednje sobe se je čula godba na klavirju.

Nero, ki je bil šel za sodnikom, je tekel tja, in vtem je že prenehala igravka — Helena.

»Kaj pa je — Nero? Odkod si pa ti prišel?« je dejala ter osuplo vstala, čuvši korak v prednji sobi.

Toda v vratih je že stal sodnik.

»Vi, vi ste?« je vzkliknila baronica in temna rdečica ji je silila v lice.

»Ubogal sem vas!« je dejal Vran v vidni zadregi, a takoj ga je bilo sram teh afektiranih besed.

»Pridite, pridite,« je hitela ona ter šla pred njim skozi drugi dve sobi v mali svoj salon.

Ta je bil v južnem oglu grada in zahajajoče solnce ga je razsvetljevalo s svojimi rdečimi žarki. Iz okna pa se je videlo po dolini na dolgo, belo cesto.

Sem prišedši se je obrnila Helena zopet k sodniku; obraz njen je kazal navadni veseli izraz in tudi prejšnja rdečica je bila izginila.

Molče je ponudila z roko sodniku nizek naslanjač, sama pa je sedla k oknu.

»Naj se li izgovarjam?« je dejala potem hlastno. »Pa saj me niste krivo umeli, ali — celo sodili po mojem pismu?«

»Jaz sem si tolmačil vrstice tako — da želite govoriti z menoj . . .«, je zavrnil Vran s poizkušano hladnokrvnostjo.

»Tako je! Govoriti hočem, moram z vami; — zadnjič to ni bilo mogoče.«

Igrala se je s svilenim svojim robcem ter zrla napol v stran skozi okno.

Vran ni vedel besedice na to. Dvakrat, trikrat si je obrisal pot s čela, in ni se drznil ozreti v lepo ženo. Vse drugo, še skoraj radost se ga je lastila, a vsa nekdanja boleost je bila pozabljena.

»Ali smem govoriti o — nekdanjosti?« je vprašala ona po kratkem molku in uprla vanj svoje velike, temne oči; roke pa je pritisnila sklenjeni k prsim.

»O nekdanjosti?« je ponovil sodnik mehanično ter zrl na tla.

»Da, da,« je hitela baronica, »ločila sva se — ločila sem se od vas tako, da me spomin na to boli in peče, odkar se je ono zgodilo. Kaj ne, da sem odkritosrčna?«

Peter se je pikro nasmehnil, ali ona ni pazila na to.

»O, jaz sem bila že kaznovana za vse to, prehudo kaznovana; v naši hiši ni sreče! Na videz, da, da — smo srečni in imamo, česar si želimo, pa vendar . . .«

Solze ni bilo v njenem očesu, toda glas se ji je tresel in Petru je sezal globoko v srce.

»Kaj hočete?« je vprašal poluglasno.

Mislil si je, da ga bode vprašala, ji li odpušča nezvestobo. Pritrdil bi bil iz vsega srca, saj mu je bila vzplamtela zopet vroča ljubezen do nje, taka, ki vse odpušča in vse pozabi — tudi poštenje svoje.

Pa tega ona ni vprašala.

»Ste li pozabili name?« je zašepetala ter zakrila obraz z rokami.

»Nikdar, nikdar — Helenal« vzklikne on, stopi burno pred njo in ji sname roke z lica.

In ona mu je pustila. Potegne jo nalahko k sebi, objame in poljublja jo, kakor pred leti, ko je bila še nevesta njegova, ko je daleč, daleč tam slovo jemal od nje, v nemški njeni domovini. Pa sedaj ni mislil na to, da je ona — žena drugega.

»Me li še ljubiš, Helena?« je vprašal.

Odgovorila ni, toda oklenila se ga je okoli vratu, in gorak poljub njen mu je povedal več, nego zgovornost vsega sveta. —

Mrak je bil že legel na zemljo, toda onadva sta sedela pri oknu, drug poleg drugega, ne da bi pazila na bližnjo noč; vtem tudi nista čula, da je po klancu navzgor naglo pridrdral vozič ter obstal pred gradom. Tudi koraka po mehkih preprogah sprednjih sob nista čula — toda vtem je stopil že nekdo v mali salon.

Pred njima je stal — župnik Janez.

Baronica je izpustila sodnikovo roko ter plaho planila kvišku; a prepozno je bilo. Župnikovega bistrega očesa ni bilo mogoče varati. Pa sam je bil bolj prestrašen, nego ona dva. Izpregovoriti ni mogel besede.

»Za božjo voljo! Kaj je — kje je baron, kje je mož moj?« je vzkliknila po prvem hipu Helena.

»Vi morete še povpraševati po njem?« je zavrnil župnik skoraj srdito.

Helena je hotela ponosno dvigniti glavo in ostro odgovoriti; toda pred Janezovim pogledom je povesila oči. Pa slutnja, da se je nekaj zlega zgodilo, je premagala takoj vse drugo.

»Kaj je z baronom?« je vprašala iznova, a sedaj trdo, skoraj zapovedujoč.

Janez ni imel volje takoj odgovoriti. Ustna je stiskal in srepo ogledaval ona dva.

»Baron?« je dejal potem počasi; »zarad
njega prihajam tu sem. Nesreča, mala nesreča —«

Helena je stala bleda kakor zid pred du-
hovnikom in le siloma izustila: »Govorite, go-
vorite!«

»Ne strašite se, nevarnost ni velika. Baron
je pri vrnitvi z lova zdrsnil čez skale in se po-
škodoval, — a zdravnik je rekel, da ni nevarno.«

»A kje je, kje je?«

Hotela je mimo župnika vunkaj iz sobe.

»Ostanite!« je velel oni še vedno osorno;
»privedo ga kmalu, in potem —«

Pri teh besedah se je ozrl gospod Janez v
sodnika, ki je ves čas molče stal na strani.

Baronica je umela ta pogled.

»Jaz moram doli, naproti mu!« je dejala
odločno in izginila iz sobe.

Prijatelja ostaneta sama.

Peter je bil prvi, ki je končal mučno
molčanje.

»Kaj je z baronom?« je vprašal potihoma.

»Pobil se je, hudo pobil! Pa ti, čemu po-
vprašuješ? — Pojdi, pojdi, zate tukaj ni mesta!«

Župnik je bil sedaj sodnik.

Vran je vpognil glavo, zakaj imel ni moči
pogledati prijatelju v lice. Obrnil se je proti vratom.

»Počakaj me doma!« je velel Janez za njim.

Oni ga je čul, toda odgovoril ni.

Čudno mu je utripalo srce, ko je hitel po
klancu navzdol. Sram ga je bilo in kesal se je —

pa poleg vsega je stala pred njegovim duševnim očesom vedno še krasna podoba Helenina.

Prispel je ves razburjen do konca drevo-
reda v dolini in ko je stopil vunkaj na plano,
je ugledal hipno pred seboj baronico. Hitela je
bila do semkaj soprogu naproti.

Vran je obstal poleg nje.

»Helena, Helena!« ji je zašepetal ter izkušal
prijeti jo za roko.

Pa ona se je jokaje obrnila v stran.

»Pustite me in ogibajte se me! Glejte kazen,
je že tu!«

»Oh, jaz te ne pustim, ne pozabim!« je
hitel on strastno. Beseda mu je pošla. A potem je
nadaljeval:

»Pojdi z menoj, Helena! Popeljem te kamor
hočeš, vse pustim zaradi tebe, delaven sem, in
svet je širok — pojdi z menoj!«

Mirnega premišljevanja sedaj ni bil zmožen.

Ali ona je odmajala z glavo.

»Pustite me, gospod!« je odgovorila mirno
in tako resno, da je oni nehote odstopil za korak.
»Ne čutite li, da nisva namenjena drug drugemu?
Pa kaj govorim? Vidite — zapustila sem vas,
ker me je mikalo bogastvo in ime baronovo —
oh, res, da, tako podlo sem računala!«

Vran se je tresel pri teh besedah.

»Ni res, recite, da ni res, kar ste sedaj
govorili!« je vzkliknil hripavo.

»Resnica je!« je ponovila ona neusmiljeno; »in danes, danes sem hotela nezvesta postati soprogu, onečastiti njegovo ime — zakaj? Da vam vrnem storjeno krivico? Ne ne, tega ne morem več — —«

Zdajci se je začulo ropotanje koles pred njima na cesti in baronica je hitela vozu naproti.

Sodnik pa je krenil na stransko stezo; z roko si je tiščal čelo in taval dalje po temi.

VII.

Prispel je v farovž malo pred Janezom. Uršinega ogovora še čul ni, nego je šel naglo po stopnicah v prvo nadstropje, si užgal luč v sprednji veliki sobi ter čakal tam župnika.

Ko je letá vstopil; mu je šel naglo naproti.

»Kaj je z baronom?« je vprašal poluglasno.

»No, jaz mislim, da okreva; tudi zdravnik trdi tako!« je dejal Janez, ne da bi se ozrl v sodnika.

»Janez!« je zaklical oni glasno in prijel duhovnikovo roko.

Ta je uprl resni svoj pogled vanj.

»Poslušaj me, Janez! Ti me moraš slušati! Skoraj vse moje življenje leži odprto pred teboj, samo enega, najbridkejšega dogodka ne veš. Pa danes, danes ne smem več molčati o njem — vsaj tebi ne, samo tebi ne!«

Župnik se je osupel obrnil k Vranu. Sedla sta k mizi in sodnik je jel pripovedati bridko

povest svoje prve in edine ljubezni. Opisoval je srečne dni v Kolonji, nenadno izdajstvo svoje ljubice, poznejše življenje svoje, vse, vse je odkril prijatelju. In potem novo srečanje z njo in današnji shod na Rudniku!

Čimdalje je pripovedoval sodnik, tem milejši izraz je legal na župnikovo lice in gorko milovanje je sevalo iz njegovih oči.

»In kaj hočem sedaj?« je končal Peter strastno svojo povest.

»Kaj sedaj? Se li še spominjaš prvega večera, ko si me obiskal tu in sva sedela pri tej mizi v živem razgovoru? Vprašala sva drug drugega: »Si li srečen?« In kakova sta bila najina odgovora? Ti si dejal: »Kaj pa je sreča — kaj zadovoljnost?« A jaz sem zavrnil odkritosrčno, da sem srečen! Se li spominjaš?«

»Spominjam!« je prikimal zamišljeno sodnik.

»In glej, prijatelj, razloček med nama je le ta, da sem jaz že davno utešil in udušil enako strast, kakor sedaj v tebi kipi. Težko, grenko, bridko je to, pa kakor smo nizki in umazani vsi na svetu v svojih strasteh in v hrepenenju svojem, tako srečni in blagi postanemo, kadar nam je možno, udušiti svoje strasti. In to je možno!«

Sodnik se je nezadovoljno obrnil v prijatelja.

»Ne, ne, Peter! Jaz ti ne bom pridigoval! Tudi nisem jaz prvi, ki te uči prave sreče v zatajevanju, in nisem poslednji, ki je prišel do njenega spoznanja. Tudi npravno stališče pustiva

v miru! Ostaniva na tvojih golih, realnih tleh! Kaj hočeš z baronico? Žena tvoja ne more biti, dokler živi njen soprog — in ta bo živel; — ljubica tvoja pa ne sme biti. —«

»Zakaj ne?«

»Ker te bo baron ubil! In če že nečeš te realne nagote — ker bi te i jaz zaničeval iz vse svoje duše!«

Oba planeta kvišku.

»Janez!« vzklikne sodnik.

»Da, da! Izbrisal bi te iz spomina svojega, in ko bi se mi vsilil kdaj...«

»Dovolj, dovolj jel!« —

Malo potem se je sodnik odpeljal. — — —

Več mesecev ga ni bilo videti v Grmu, in tudi župnik Janez ni imel prilike obiskati ga v Križu.

Baron Milde je okreval, toda še v boleznih svoji je bil sklenil prodati rudniško posestvo in se preseliti zopet v Nemce.

Helena mu ni branila.

Kupec se je kmalu našel, in komaj je skopnel sneg po južnih brdih okrog Rudnika, sta ostavila Mildejeva svoj grad. Pri odhodu sta obiskala župnika Janeza in v trenutku, kó je bila z župnikom sama v sobi, mu je izročila baronica zavitek pisem.

»Dajte to — Petru!« je zašepetala. »To so nekdanja pisma njegova!«

Župnik jih je spravil, toda odgovoril ni ničesar.

Zvečer pa se je čudila Urša, kaj maši gospod Janez v peč in zakaj stoji tako dolgo pred njo, dokler ni vse ono — pepel, sam pepel.

In Peter?

Prišel je zopet v Grm. Spomlad je bila tu in vinogradi pod grmskim farovžem so se svetili v krasnem zelenju; na župnikovem vrtu so pa dehteli celi šopi belih šmarnic.

Tedaj je prišel sodnik zopet k staremu — edinemu prijatelju.

In tako stori večkrat tudi še dandanes! Toda ne več spomladi, ampak v gorki jeseni, kadar dozori žlahtna kapljica po grmskih brdih, tedaj zapusti Peter oddaljeno prašno stolnico in težavni akoravno visoki svoj posel — ter se odpočije nekoliko tednov pri blagem prijatelju — gospodu Janezu.

KMETSKE SLIKE

Ponkrčev oča.

I.

Tam doli pod Kompoljskim gradom v zatišju dveh majhnih dolin, raztezajočih se na sever in na vzhod, je delala občinska cesta majhen klanec.

Preko ceste vrhu klanca pa sta držali dve ozki stezi.

Vsi grajski in kmetski lovci so pripovedovali, da je tamkaj na razpotju izvrsten stan za vsakovrstno divjačino.

Zajec, gnan in pojan od tulečih psov, mora pripihati, kakor so pravili lovci, kar po cesti, bodisi od desne ali leve; lisica se priplazi in privleče po ozki spodnji stezi, in nje je treba posebno paziti. Srnjak pa prilomi skozi gosto, z robidovjem preraslo grmovje; že na dvesto korakov ga lahko čuješ, in na cesto pred puško mora priti.

Izvrsten stan je bil to! Tudi za srnice, lehkonože, živooke srnice!

A po teh streljati je bilo strogo prepovedano; grajski gospodarji so varovali svojo divjačino.

Bilo je septembra meseca, ko se je že zgodaj, v hladni rosi, odpravilo nekoliko lovcev iz Kompoljskega grada na lov dol v zatišje.

Bilo jih je majhno krdelce. Grajski gospodar je hotel imeti par zajcev, a sam ni utegnil iti nánje. Poslal je svoje lovske čuvaje, štirje so bili, in pridružil se jim je grajski učitelj, odgovornik gospodarjevih sinov. Vedel je, da bosta mlada dva barončka spala do desetih, in dotedaj so se hoteli vsi vrniti. Pozneje se je pač rosa posušila in sled se je izgubil.

Učitelj je bil po svojem službenem stanu med današnjimi najodličniši lovec; postavili so ga torej na najboljše mesto, tja na občinsko cesto na razpotje.

Nič ne dé, če tudi ne zadene vsakega zajca; dovolj jih je tam po brežinah in čuvaji imajo bistre oči, da paznauhca ugledajo lahko že na ležišču.

Tam na obrobku vzhodne doline se je malo žarilo, ko je grajski učitelj prikorakal tja na svoj stan.

Lep mož je bil ta učitelj in še mlad.

Dolgo še ni bil v gradu in tudi ostati ni hotel dolgo, zakaj študirati je mislil še dalje zase, in le počitnice svoje in morda par mesecev več je hotel prebiti tukaj. In kaj! Saj je bilo

dolgočasno v tem gradu ; v mestu je pač druga zabava.

Lov, to je bilo še edino, to je bilo še nekaj tu v teh hribih. Ta še pomaga pozabiti nekoliko teh baronovih paglavcev.

Grenak kruh je to učiteljevanje pri visokih ljudeh — hvala Bogu, da se lahko osladi, dokler smo v mestih. Pa na deželi !

Dobro uro že je stal učitelj tam na svojem stanu, in ustrelil je bil res enega zajca, a po dveh je bil krivo pomeril. Ubitega pa je ponosno obesil na suho vejo v bližnjem borovcu.

Gonjači so se bili s psi obrnili v drugo stran in učitelj je moral čakati, da se vrnejo okrog griča zopet proti njemu.

Sédel je torej kraj ceste na odrušen kamen.

Kar ga opozorijo lahke stopinje, ki so prihajale po občinskem potu navzgor.

Mlada kmetska deklica je prišla mimo. Bila je pa tudi vredna, da si jo je človek, in četudi ni bil tako mlad ko grajski učitelj, ogledal in jo ogovoril.

A zadnjega ni bilo treba, zakaj dekle je samo postalo pred zajcem in radovedno vprašalo :

»Ali ste ga tukaj ustrelili?«

Učitelja še pogledala ni bolj nego površno.

»Tukaj, tukaj!« reče oni, ki ni mogel z očesom od nje ; »kam pa greš ti?« pristavlja, ker ga je ona že bolj zanimala nego zajec.

Zdaj je uprla tudi deklica pogled svoj v lovca.

Zardela je malo.

»Na polje!« je dejala hitro in hotela dalje po cesti.

»Čakaj malo, čakaj!« reče oni in stopi sredi pota pred njo. »Kako ti je pa ime?«

Govoreč jo je hotel prijeti čez pas.

A ona se mu izmuzne.

»Vsak dan Urška!« reče smeje se in hiti navzdol.

A on je naglo zopet pri njej ter jo pridrži za roko.

»Urška? Čigava Urška« si? je dejal.

»Pustite me, meni se mudi!« reče ona malo nejevoljna, a vendar ji je silil smeh v zardelo lice.

»Povej mi, čigava si, potem te izpustim, prej ne!«

Govoril je to z resnim naglasom, tako da se je videlo, da misli v istini izpolniti svoj namen.

Deklica je vila semintja svojo roko, ki jo je on krepko držal, ter pogledala po cesti gor in dol, da-li nihče ne prihaja.

Sramovala se je.

»Ker ste že tako sitni,« pravi naposled, »Tolstovršnikova sem. Zdaj me pa pustite v miru.«

In on jo je res izpustil.

Samo prej jo je še hitro prijel čez pas in jo bliskoma poljubil na mala rdeča ustna.

Odrinila ga je nejevoljno in roko svojo na ustnih držeč stekla po cesti.

Kmalu je bila za ovinkom, a učitelj je še vedno stal na mestu in gledal za njo.

»Tolstovršnikova Urška!« je dejal sam pri sebi, »to si bomo zapomnili; nisem videl še lepšega dekletca; malo zabave bode morda vendar v teh hribih!«

* * *

Kakih štirinajst dni pozneje je jel učitelj pogostoma hoditi zvečer na izprehod, kakor je sam dejal, in pozno se je vračal.

Baron se ni menil mnogo zanj, ker večere je imel oni proste; tudi drugi posli se niso brigali za učitelja; in če je tudi ta ali oni hlapec kako sumnjo izrekel o teh ponočnih učiteljevih izprehodih, gotovega nihče ni vedel povedati.

Znalo se je le, da hodi grajski učitelj navadno tja po dolini, na katere spodnjem koncu, dobre pol ure daleč, je stala samotna Tolstovršnikova hiša.

Čez dva meseca pa so baronovi odšli v mesto in učitelj ž njimi.

Odslej se tudi med posli ni govorilo več o njem.

II.

Kričal je in se drl na vse pretege, ko so ga nesli h krstu. V cerkvi pa so mladi župnik

gospod Janez grdo gledali, ko so ga oblivali z vodo, in ko so mu polagali peščico soli na jeziček.

»Ponkrc naj bo, Ponkrc!« so dejali potem gospod Janez, »saj nima očeta, da bi mu imena izbiral: danes je pa svetega Ponkrcà god!« —

Ni boter, ni botra nista hotela ugovarjati, čeravno je bil boter že zinil, da bi bil nasvetoval drugo ime; tako je bil krščen fantič za Ponkrcà.

In gospod Janez so vnovič grdo pogledali vprašujoč malo pozneje v farovžu botra: »Koga bom pa za očeta zapisal?«

»I, se bo že oglasil, če se bo hotel!« je dejal boter, in potem so gospod Janez pustili prazno tisto vrsto v krstni knjigi, kamor se ima zapisati očetovo ime, priimek in dostojanstvo.

Kričečega Ponkrcà pa so nesli domov.

Tamkaj tudi ni bil vesel dan. Stari Tolstovršnik je že od jutra sèm klel in se hudoval okrog hiše, in ko se mu je zdelo dovolj, je zadel sekuro na ramo ter odšel v gozd smrečje klestit. Čakati ni hotel, da prineso malega vnuka iz cerkve. Želel in prorokoval mu je vse, samo dobrega nič.

Stara Tolstovršnica pa je brisala na tihem solze in kuhala juho za bolno hčerko. Tej je bilo slabo, silno slabo.

»Na, Urška,« je dejala mati, prišedši z majhnim loncem v izbo; »to-le juho izpij; Anžiška mi je kokoš poslala, tako lepo kokoš, da jo je bilo škoda klati; le pij, Urška, dobro ti bo délo.«

Vtem sta prinesla botra mladega krščenca. Položili so ga v zibel, in jo gugali semtertja, zakaj kričal je še vedno.

»Ali so gospod kaj rekli?« vpraša stara mati potihoma botra.

»Dosti niso rekli,« reče isti; »pa krstili so ga na denašnjega svetnika!«

»Kako pravite?« se oglasi bolno dekle, »kako so ga krstili?«

»Ponkrc je, Ponkrc; danes je njegov god! Gospod Janez so tako hoteli!«

»Oh, moj Bog!« zaihti mlada mati na glas in solze jo oblijo.

»I, kaj boš jokala! V nebesa lahko pride, naj bo že Jože ali Juri, ali pa to kar je; z gospodom se nismo mogli kregati!« reče botra, ter ziblje venomer otroka.

Tudi stara mati je brisala solze, a rekla ni nič.

»Očeta so tudi hoteli vedeti!« pristavlja boter, ter ogleduje svoje umetno na kveder šivane čevlje.

»Oh, ti ljubi Bog!« vzdihne Tolstovršnica.

Dekle v postelji pa je zakrilo obraz. Tako slabo ji je bilo in tudi tako hudo pri srcu.

Botra sta kmalu odšla, in okolu poldne se je vrnil tudi stari Tolstovršnik domov. Sekiro je zasadil na tvalo pred hlevom in potem ogledoval pod kozelcem voz in nekaj borovih plohov, ki so se tam sušili. Naposled je šel v hišo, a po bolni hčerki ni vprašal.

Pri kosilu so vsi molčali : gospodar, hlapec in dekla ; matere ni bilo.

Drugi dan pa je pri farni cerkvi zvonilo mrliču. Tolstovršnikova Urška je bila umrla.

Ko so jo pokopavali, je bil tudi stari Tolstovršnik med pogrebci in si je parkrat potegnil z desnim rokavom čez obraz.

Stara mati pa je doma sedela in vzdihovala in jokala ter zibala malega Ponkrca.

III.

Minulo je trideset let.

Na Tolstovršnikovem domu je gospodaril Ponkrc.

Za starim očetom, ki je prvi šel s tega sveta, je gospodinjala stara mati, a ta je pred nekoliko leti izročila vse vnuku. Umrla pa je leto pozneje, ko se je oženil Ponkrc.

Ta je sedaj kmetoval tukaj, kakor so kmetovali drugi pred njim. Ves teden je bilo dela in truda dovolj, ob nedeljah pa si je časi rad privoščil kozarec vina, če je bilo toliko okroglega pri hiši, da se oni krajcarji niso poznali; zakaj bil je priden in varčen mož.

Posestvo njegovo je stalo bolj na samoti, tako da se je malokdaj oglasil kakšen popoten človek tu; a če je kdo prišel, Ponkrc nikogar ni podil od hiše; še jesti mu je dal in ga prenočil pod kôzelcem, po zimi pa v hlevu. In vse to za dobro besedo.

Bilo je okoli božiča in mraz, da je škripal sneg pod nogo.

Pri Tolstovršnikovih so odvečerjali, kar pride hlapec pravit gospodarju, da na koncu hleva sloni človek ob zidu, ki prosi prenočišča ker je tako oslabel, da ne more dalje.

»Kdo pa je?« vpraša gospodar.

»E, kakšen capin mora biti; raztrgan je in skoro bos,« meni hlapec nejevoljno.

»Naj bo, kar hoče, v hlev na slamo mu pokaži!«

Čez nekoliko časa odloži Ponkrc svojo kratko pipo in reče ženi, ki je otroke spat spravljala:

»Pogledal bom pa vendar, kakov capin je tam v hlevu; če je pravi, mi še kravo ukrade.«

V hlevu, tam v zadnjem kotu je na slami zleknjen stokal star mož. Hlapec je bil vrgel raztrgan kožuh nanj, in v tega se je zavijal stari capin, zakaj tak je bil v istini po svoji vnanjosti. Iz čevljev, ki jih je kazal izpod kožuha, so lezli poleg palcev tudi drugi prsti.

Rdeči njegov nos je kazal, da ni od samega mraza rdeč; na glavi je imel le malo las in ti so bili sivi.

»Ta ne bo krave kradel!« si je mislil Ponkrc, ko je bil ogledal starca.

»Ali vas zebe?« vpraša potem glasno.

»Zdaj je že bolj!« reče oni, »pa lačen sem, lačen!«

»Pojdi k materi, Bolt,« veli gospodar hlapcu;
»nekaj večerje je ostalo!«

»Ali ste vi gospodar?« vpraša zdaj oni
na slami.

»Sem!«

»Ali ste doma tukaj?«

»Kajpak!« deje Ponkrc, ki je gledal, ali je
živini dobro nastlano.

»Kje pa je tista Tolstovršnikova Urška?«
vpraša zopet oni počasi in ječe.

»Urška?« odgovarja Ponkrc osuplo, zakaj
ni se mogel takoj domisliti; »jaz ne poznam —
a Urška! Tako je bilo moji materi ime.« —

Čudno se mu je zdelo, kaj povprašuje tujec.

»Ali je že, ali so že umrli mati?« izprašuje
zopet oni.

»Takrat, ko sem se jaz rodil!«

Tujec malo pomolkne in vzdihne; potem
prične zopet:

»Kje je pa vaš — oča?«

»Kaj hudirja povprašujete to?« zaropoče
Ponkrc.

A vtem je prišel hlapec in prinesel nekaj
ričeta v skledi.

Tujec se je sklonil kvišku in zajel parkrat,
pa potem zopet odložil žlico ter legel nazaj.

»Ne morem, slabo mi je!« reče ječe.

»Umrli bo!« krikne hlapec.

Ponkrc se skloni čez starca.

»Po gospoda teci,« reče hlapcu, »saj bo res umrl!«

Bolt je zaklel med zobmi; v vas k fari je bilo daleč in debel sneg je ležal zunaj. Pa šel je vendar urno.

Čez nekoliko časa je odleglo onemu tako, da je zopet pričel:

»Kje je pa vaš — oča?«

Ponkrc se ni mogel več jeziti. Prisedel je na korito poleg bolnika in dejal:

»Saj ga nismo poznali, — ne jaz in ne stara mati! Trideset let je tega.«

Capin se je po teh besedah vzel napol kvišku in zaječal:

»Jaz sem tvoj oča!«

Ponkrc je odskočil k zidu, te besede so ga preplašile; mislil je, da se starcu blede.

Stari capin pa mu je jel pripovedovati počasi, neprestano in ječe venomer dolgo, dolgo povest, in Ponkrc je le poslušal, zinil ni besede. Vsega — vse lehkomiselnosti in nesreče — vsega tudi ni umel.

In ko je končal starec, je šel Ponkrc molče vun iz hleva v hišo in je poklical ženo.

Postlala sta v hiši posteljo in z velikim trudom privlekla bolnika iz hleva.

Ženi je Ponkrc le par besed rekel, potem ona ni več povpraševala.

Ko so prišli gospod Janez — saj so še vedno duše pasli v tej fari, — je ležal tujec že v čedni postelji v hiši.

Hlapec Bolt je debelo gledal to izpremembo.
Proti jutru je res umrl — Ponkrčev oča.
Pogreb je oskrbel in plačal sin. Nekoliko
dni pozneje pa je prišel še k župniku, h gospodu
Janezu, položil križavec na mizo, ter rekel:

»Za eno sveto mašo, gospod fajmošter, za
mater in pa za — onega, saj veste za katerega!«

Rojenica.

Gori v gozdu v temnem zatišju pod veliko skalo, tam vam je krasno. Kroginkrog stoji mnogo starih dreves, hrastov in smrek, nekoliko košatih jelk, in skalo je zasedla debela, okorna bukev.

Tam je bil časih čuden pogovor, posebno na večer, kadar je hladen piš potegnil skozi veje; poslušat sem hodil tja ter se smejal robotim dovtipom starikavega, razzeblega hrasta, ki je s kosmato, z mahom obrastlo vejo poizkušal božati vitko jelko poleg sebe. Upogibala se je semtertja, in če se je nalahko presukala vstran, je zahrščalo gori po napol suhi hrastovi veji; začulo se je, kakor bi hromi stavec zaječal od bolečin, in po drugi družbi okoli je šlo šumenje, zlobnemu smehu podobno. Da, da, — smejali so se okornemu, zaljubljenemu starcu, in ta jim je potem s kosmatimi dovtipi odgovarjal. Celo debela bukev na skali se je namuzala, toda zavist in ljubosumnja ji ni pustila dobre volje.

»Nate se bom zvrnila, in četudi poginem, ti svetohlinska baba,« je sikala bukev, zagrozivši se jelki. »O le čakaj, če skočim raz skalo, ti bom opraskala tvojo gladko kožo in nekoliko las ti bom tudi poruvala, ti ošabnica prilizljiva!«

In stala je res nekako grozeče na skali. To bo polom, kadar se bo zavalila dol, in srečna bo jelka, ako bode dala samo malo kože in nekoliko vej.

Pa bukev stoji trdo prirasla na skalo, jelki se ni brigati za njeno jezo. Zato se je tudi mirno otresala hrastovih objemov: le kvišku, kvišku je hrepenela.

Blizu nje, iz skalne razpokline pa je bil pognal leskov grm. Skoro po tleh se je plazil, pa nekaj tenkih šibin je vendar poganjal kvišku.

Ena med njimi je bila posebno krepko in visoko pognala, tako da so mali sosedge tudi pozorni postali.

»To bo kaj posebnega,« je dejal rdečebarveni lusnec, ki je rasel na bukveni koreniki. »Zakaj pač mi ne moremo tako kvišku?« In jezno se je še bolj prijel in zajedel v materino koreniko.

»Bo, bo!« je prikimal bližnji pritlikavi borovec; revež je bil skrivljen in pohabljen; lezel je že skoro v zemljo. »To bo kaj posebnega,« je pritrnil ter hotel prorokovati, kakor to radi delajo stari ljudje.

»Kaj bo neki?« se oglasi z druge strani z zaničljivim posmehom star dren. »Marsikoga sem že videl rasti in rasti in hrepeneti kvišku, pa s tal vendar ni mogel. Tedaj stoprv, ko so ga posekali! In pa še ta ubogi pritlikavec, — kaj bo to ječavo revše? Otroke bodo strašili ž njim.«

»Imeniten bo postal!« je oporekal borovec ter se poizkusil oblastno gugati. Toda preokoren je bil.

Stari dren pa se je zaničljivo smejal. — Prišla je druga pomlad in ž njo Velika noč. Vaški pastir je delal otrokom butare, da jih poneso cvetno nedeljo v cerkev, in lazil je po gozdu iskat in rezat drobnih šibin.

Tudi tja pod skalo je prišel, in radovedno, celo strahoma so ga gledala drevesa. Dren se je, v svesti si svojega trdnega života, malo zlobno namuzal, pa borovec se je skoro prestrašil. Pastir je nosil oster nož v roki.

Celo velika, košata jelka je postala za trenutek pozorna, In glej, pastir si je izbral ono lepo, vitko leskovo šibino ter jo odrezal. Borovec je natihem zaječal, dren se je še vedno smejal, po gostih, temnih jelkinih vejah pa je šlo nekaj, kakor globok, tih vzdih, pa le za trenutek, potem pa je kraljica dreves majala zopet ponosno svoj vrhunec nad nizkimi sosedi.

* * *

Koporčev Jurca je bil izpolnil prav štirideseto leto, ko mu je oče umrl; to je bil v

vsem dosedanjem njegovem življenju najvažniši, najpomembnejši dogodek, razen onega, ko se je bil, star komaj dvajset let, vdeležil hudega tepeža v hribovski vasi.

Tedaj so ga bili za nekoliko mesecev zaprli, zakaj eden njegovih nasprotnikov je bil odnesel počeno čepinjo — pa naposled je bil vendar okreval. Ko se je bil pa Jurca vrnil iz zaporov domov, je vzel njegov oče debel cepec v roke ter je po svoje kaznoval sina; pretepel ga je, da je ubogi Jurca tri dni na kozelcu v senu ležal in stokal. Potem je šel zopet očetu pomagat pri delu; bilo je prav ob žetvi.

Z očetom pa dolgo, dolgo nista govorila, akoravno sta bila sama na domu in skoro vedno skupaj. Mati Jurčeva je bila že zdavnaj pod zemljo, brata in sestre ni imel; stara gostija, stanujoča pri Koporcu, je oskrbovala najnujніше gospodinjstvo.

Jurca je potem le poredkem kam v vas hodil; fantov in tepeža se ni bal, toda starega svojega, in letá je bil pač korenjak, da se treh ni ustrašil.

Enkrat pa je prišla Jurcu nova misel v glavo, a nosil jo je dolgo, dolgo v srcu in že skoro na jeziku; naposled se je je vendar iznebil. Star je bil tedaj okoli trideset, a oče njegov skoro šestdeset let.

Bilo je po zimi pred pustom.

Stari je po večerji zlezel za peč ter legel na kožuh, in Jurca je sedel v kotu za mizo ter užigal pipo.

»Lazarjevi so šli danes na ogled,« je dejal ter vlekkel silno tobakov dim vsé.

Stari ni odgovoril.

»Štiristo bo imela, pa enega junca, tistega mavrastega,« nadaljuje sin po kratkem molku.

»Lazar jih bo pač počasi štel,« omeni sedaj oče ter se preobrne na svojem ležišču.

»Pravijo, da bo stric primeknil.«

»Če bo neumen.«

Nastal je zopet molk, in Jurčev tobak vzlic vednemu užiganju ni hotel goreti.

»Očel« je dejal mladi na hip ter uprl oba komolca ob mizo.

»Kaj?«

»Jaz bi dejal, — kakih tri ali štiri sto bi se tudi dobilo.«

Stari ni črhnil besedice.

»Hiša je dobra, polje ni slabo, in nekaj živine imamo. Sivka bo drugi mesec storila.«

»Tisto bo za mesarja,« deje Koporec ter globoko zazeva. Vedel je, kam meri sin.

»Oče,« je nadaljeval Jurca, in pogum mu je vedno bolj rasel; »jaz bi dejal, da bi bilo tudi prav za vse, ko bi se . . . oženil!«

Sam se je prestrašil zadnje besede; pljunil je pod klop ter iztrkal svojo pipo.

Stari na peči se niti genil ni, in tako sta zopet nekoliko časa molčala.

»Tisto smrečje boš jutri s hriba zvelkel!« je dejal potem Koporec ter se obrnil v steno.

Jurca pa je pihnil luč in odšel v hlev. Od tega večera z očetom o ženitvi nista več govorila.

Sedaj pa je umrl stari ter pustil Jurcu posestvo — majhno sicer, pa vendar nezadolženo in dobro obdelano.

Tri mesece po očetovi smrti se je Jurca res oženil; on je imel štirideset let, nevesta pa trideset in štiristo goldinarjev dote. Stara gostija, — Urša ji je bilo ime — je ostala v hiši.

Tri leta ni bilo posebnega dogodka v Jurčevem življenju; čez tri leta pa je dobil sinka, in ker se je porodil na Sveti dan, so ga krstili za Štefana.

To je bil čuden dan očetu. Sam ni vedel, je li vesel ali ne; pa vesel je bil, da nikdar tako. Hlapcu je velel, — zakaj sedaj je imel že hlapca, — da naj izpije kozarec vina v krčmi na njegove stroške, in zvečer je šel sam v krčmo, kar se je sicer redkokdaj zgodilo. In tam je za vino dajal. Vračal se je pozno domov, — vesel in skrben, vse obenem, stopal pa je težko po snegu.

Tam v lisičjem gozdu se mu je nekaj čudnega pripetilo.

Obstati je moral na hip, zakaj pred njim in ravnotam, kjer je bil ugledal malo prej visok,

košat in s snegom pokrit grm, je videl visoko belo ženo, in groza ga je izpreletela.

»Rojenica! To je Rojenica!« je šepetal s težkim jezikom in zdelo se mu je, da ona odgovarja: »Da, jaz sem Rojenica! Vedi, Jurca; tvoj sin — ta bo imeniten mož, in kadar bo umrl, pojde sam cesar za njegovim pogrebom.«

Jurca je strmел predse, a potem je taval dalje in drugega dne se je vzbudil s težko glavo doma v hlevu na hlapčevi postelji.

Početkom ni vedel, se mu je li sanjalo o Rojenicah, kali? Domislil se je visokega borovega s snegom pokritega grma, ki se je bil nahip izpremenil v visoko, belo ženo — Rojenico; pre-mišljal je semtertja, pa koncem je bil uverjen, da bo njegov Štefan še poseben, imeniten mož.

»Študirati mora!« je dejal sam pri sebi, „za gospoda“ seveda; kaj, ko bi bil še — škof?«

Zvrtelo se mu je skoro v glavi, — bodisi od veselja ali včerajšnjega pitja. —

V teku tedna se je oglasil pri Koporčevih vaški čednik Omahnež. Letá je bil obenem tudi zagovarjavec, čarovnik; ljudi je zdravil in živino, in prorokoval je; časih je tudi tatove ugenil.

Z dolgo palico v roki je prikorakal do Koporčeve hiše; palico je držal dve pedi pod vrhom ter jo visoko dvigal in daleč predse postavljaj.

»No, Jurca, kaj pa je s tvojim sinom?« je dejal oblastno ter vrgel prazno vrečo na klop pred peč.

»Zdrav je!« je odgovoril oče.

Vtem je mati z detetom vstopila.

»Res je,« je nadaljeval Omahnež in le za trenutek pogledal otroka. »Toda varuj ga! Vrbovih šib nareži in vtekni mu jih v zibel. Iz vrbe se hudič reži, pa varuje pred sovražnikom.«

»Gladeža sem mu že dala pod zglavje!« deje mati skrbno.

»S tistim ne bo niti zveličan, niti najedel se, kar je vendar prva potreba,« oporeka Omahnež zaničljivo.

Jurca se ni upal besede ziniti.

»Ali bo živel?« vpraša čez nekoliko časa s plahim glasom, ko so vsi molčali.

»Pokaži fanta!« veli Omahnež.

Pretipal je otroka ter posebno ogledal roke, čelo in ušesa. Potem je sedel zopet na klop in nihče staršev se ga ni upal povprašati.

»Ali imaš kaj tobaka?« deje prvi Omahnež ter izvleče pipo.

Jurca mu ga naglo ponudi.

»Le vesel bodi, Jurca; ta fant je vseh vreden, kar jih je v vasi in v fari.«

Ni treba omenjati, da se je tisti dan Omahnežu dobro godilo pri Koporčevih; in ko je odšel, je odnesel še nekaj poličev moke in kos zabele v vreči. —

Mali Štefan pa je postal res krepak dečko. Ko je bil malo odrastel, oče Jurca ni pozabil

Rojenice, niti Omahneževega prorokovanja; dal je dečka v mesto v šolo.

Kolikor je premogel, je plačeval zanj; vina si ni privoščil in mati si je pritrjavala, kar je mogla, da pošlje v mesto za Štefana.

Ta pa ni izpolnjeval, čemur sta se nadejala oče in mati o njem. Čez malo let je moral ostati doma; s šolo ni šlo več.

Jurca se ni hudoval na sina, zakaj trdne svoje nade še ni bil izgubil.

»Še cesar ga bo slavil!« je dejal časih sam pri sebi in enkrat je v slabi uri tudi sosedu to svoje prepričanje razodel.

Šalili in smejali so se na vasi temu Koporčevemu domišljanju, toda njega to ni žalilo.

Štefan je znal brati in pisati in nemški se je bil naučil; v bližnjem trgu je bilo nekoliko uradov, in tja je spravil Jurca svojega sina za pisarja.

»Boš videl, Jurca, iz tvojega fanta bo še kaj,« je dejal Omahneš večkrat, in Jurca mu je veselo prikimal.

»Kar je za drevo rojeno, se drži drevesa, težka zemlja pa sama z lemeža leze,« je nadaljeval stari čednik.

Vedel je, da ne govori zastonj.

Par let je zopet minulo, in ljudje na vasi niso več tako šaleč se gledali Koporčevega sina. Pisar pri uradu je časih imenitna oseba.

Toda Štefan je izpolnil dvajseto leto in vzeli so ga v vojake.

Mati je jokala in tarnala, oče pa je ponosno hodil okoli.

»Pokazal boš lahko, kaj znaš in veš!« je dejal sinu ter dal odhajajočemu zadnja dva tolarja, ki ju je bil leta in leta hranil za posebno priložnost. A ko je fant izginil doli za klancem, je sedel Jurca nehote na tnilo pred hlevom ter skrčil roke v pesti; predse in gor kvišku proti jasnemu, jesenskemu nebu je zrl; — pa videl ni niti sinjega neba, — in ne pred seboj gole, le na posameznih vejah še rumeno listje noseče jablane; — vse je bilo kakor v megli. Zvečer sta sedela z ženo dolgo, dolgo pri beli, javorjevi mizi; malo sta govorila. Šele, ko sta odmolila ter se odpravljala spat, je omenil Jurca skoro veselo: »Le tiho bodi, naš Štefan bo še — kaj! Ali veš, kaj je govorila Rojenica o cesarju?« — — —

Bilo je nekoliko mesecev pozneje, spomladi — na Dunaju.

Iz vojaške bolnice je korakalo malo krdelce vojakov in godba pred njimi; za njimi pa se je peljal mrtvaški voz. Pokopavali so prostaka, in razen edinega častnika, ki je šel za vozom, in razen male kopice vojakov ni bilo pogrebca.

In ko so zavili iz tesne ulice na širok prostor, se je pripeljala po naključju mimo dvorska kočija. Visokostasen mož, vojaško opravljen je sedel v

njej. Ko ugleda mrtvaški izprevod, ukaže kočijažu ustaviti; sam pa stopi z voza ter vojaško pozdravi izprevod.

Bil je cesar, ki je pozdravljal svojega mrtvega vojaka.

Oh, Rojenica, — Rojenica!

Teden pozneje so izvedeli pri Koporčevih, da je Štefan umrl za vročnico.

»Sam cesar mu je salutiral,« je pisal tovariš Štefanov, ki je poročal to vest v domačo vas.

In kaj bi vam še pravil, kako je jokala mati!

In kaj bi vam pravil o Jurcu? Jokal se ni — toda kakšna je boleost onega, ki ji ne more dati duška v joku!

»Rojenica! Rojenica!« je vzdihoval ter stiskal pesti. —

Stara sta postala — Jurca in njegova žena; slabotna in betežna sta, bolj kakor bi morala biti po svojih letih. Rejenko sta v hišo vzela, in o prihodnjem predpustu morda jo bosta na svoj dom omožila. Sama pa si bosta izgovorila živež — doma sicer, a vendar le pri tujih ljudeh.

V zemljiški knjigi.

Ah, vi juristi, — suhoparni ste in brezčutni! Pa kaj — brezčutni? Trdi in tesnosrčni, malostni in brez — poezije! V prahu svojih aktov si morite ves razum za poezijo!

Med tem govorom je pobiral dr. Sever drobne dominske kamenčke z mize ter delal ž njimi pred seboj umeten obok.

Njegov sosed pri mizi in dosedaj soigravec, advokat dr. Pavlin, si je užival vnovič svojo dolgo pipo, in malo hudoben smehljaj mu je zaigral okoli usten po prijateljevem ogovoru.

Oba sta bila mlada moža in sta živela v majhnem trgu ob svoji praksi. Sleherni večer skoro sta se sešla v krčmi pri domini, večidel sama, ako se jima ni pridružil ta ali oni oženjenih uradnikov; ona sta bila še samca, akoravno je bil radovedni svet že zdavnaj ugenil, da ne ostaneta več dolgo sama.

»Prijatelj, v tebi se je oglasil navadni nezkušeni filister, ali pa nekdanji ognjeni gimnazijec;

prvi vidi le naše rubežni in naše ekspenzare — ti sicer niso tako suhi, — in gimnazijalci so prepričani, da je paragraf pegazu — konjska smrt. Veruj mi, dragi, tudi v pandektih boš našel poezijo, če jo boš hotel; saj jo najdeš tudi v brezzobnem polomljenem glavniku, ali pa na umazani cunji, ki leži za hišo na smetišču.«

Odvetnik se je pri teh besedah ozrl preko svojih naočnikov v prijatelja ter molče vlekel dim iz pipe.

»Haha, ne bodi smešen!« oporeka zdravnik ter porine od sebe kup kamenčkov, v katerega se je bila ravnokar podrla njegova umetna stavba; »Apol v vašem menjiškem zakonu — — —«

»Ravno tako, kakor v tvoji nux vomica ali v brizglji — za uha — seveda.«

Smejala sta se oba.

»Pa nikar ne misli, da se šalim, — kar tako tja v en dan,« povzame zopet dr. Pavlin pogovor; »dokazati ti hočem nakratko, da prav pri nas v naših prašnih suhih aktih, ali v enem samem izpisku najdeš lahko cel roman — tragedijo, da, da, večkrat tragedijo; suhi lapidarni štil naše uradne pisave ji ne daje nobene barve — niti tendence, niti okoliša — in morda prav zato še bolj pretresa bravca, ki jo slučajno zasledi.«

»Radoveden sem.«

Smehljaje si je užgal zdravnik smotko.

Oni pa je pripovedoval.

»Saj veš, kaj je zemljiška knjiga? Oni nezmotljivi zapisnik grehov vsacega, kdor imenuje kaj nepremičnega — kos zemlje svojo last, zapisnik, kjer se vpisujejo redno dolgovi in sami dolgovi in tako redkokrat — brišejo. Izpisek iz take zemljiške knjige sem imel danes pred seboj, v katerem je v kratkih treh stavkih zapisan cel roman; — pa stoj! O tem izpregovorim pozneje.«

Odvetnik je prijel svoj kozarec ter ga na pol izpraznil.

»Znojilčevo posestvo poznaš? je nadaljeval potem. »Tamgor nad trškim mlinom stoji polomljena kočica, pa sveta je mnogo okoli. Pred tridesetimi leti je bilo to posestvo brez dolga, — brez vknjiženega namreč, in stari Znojilec baje tudi drugih dolgov ni imel, ampak še kaj srebrnega v skrinji in pri ljudeh okoli tudi kaj izposojenega.

Imel je dva sina — Tomaža in Matevža, in ker mu njegova prezigodaj umrla žena hčere ni bila porodila, si je bil vzel tržaško rejenko v hišo. Krščena je bila že v najdenškem zavodu v Trstu na nenavadno ime Adelajda, in ker priimka ni prinesla s seboj na svet, so ga ji dali tudi tam; zvali so jo: Adelajda Adel. Doma pri Znojilčevih pa so imeli preokorne jezike, da bi pravilno izgovarjali to ime; — klicali so jo: L a j d a.

Ta Lajda je vzrastla z domačima sinoma, s Tomažem in Matevžem, kakor vzrasto povsod kmetijski otroci. Ti vse to prav tako veš, kakor jaz; saj sva tudi tako vzrastla.

Znojilec je umrl. Hrast ga je bil potrl, ker ga je nerodno sekal, in tri dni pozneje je ponesrečeni izdihnil svojo dušo. Prej pa je napravil oporoko. Tomažu je zapustil domačijo, Matevžu je izgovoril dote tristo goldinarjev in Lajdi tudi dote petdeset goldinarjev. To je bilo tedaj mnogo.

Otroci so bili še mladi; Tomaž je bil sicer že izpolnil dvajseto leto, pa Matevž je imel sedemnajst in rejenka Lajda dvanajst let. Tomažu je jerob kupil leta ter ga oženil, Matevž in Lajda pa sta šla služiti. Doti njihovi je sodišče vknjižilo na Tomaževo posestvo, na prvo mesto seveda, ker doslej tam nobenega dolga ni bilo.

To je bila torej prva vknjižba v zemljiški knjigi Znojilčevega posestva — prvo dejanje ali poglavje v romanu, v tragediji, ki ti jo pripovedujem.

Tomaž je gospodaril doma, dobro in slabo, kakor je letina nanašala, in kakor so mu oni srebrnjaki prihajali, ki jih je terjal po očetu. Tudi dota, ki jo je bil priženil, je nekoliko časa pomagala. Pa denarja je bilo vendar le vedno menj in čez par let je Tomaž že drugod na posodo iskal: malo sicer, pa — z dolgom je, kakor s samosevo konopljo, — pravi naš krčmar.

Tako je minilo šest let. In tedaj je usoda storila, da Znojilčev Matevž ni imel nobene službe ter je prišel domov k bratu Tomažu. Za hlapca se je ponudil in ostal. Imel je triindvajset let.

Tam gori na Olševku, — ti veš kje je, komaj uro od tod, — pri Brnotu je služila Znojilčeva Lajda. Osemnajsto leto je bila izpolnila — in ti tudi veš, da je to krasno število: osemnajst let! Če imaš še kaj fantazije — misli si jo prav živo!»

»Priatelj, ne bodi sentimentalen!« se šali zdravnik. »Pripoveduj, pripoveduj —«

»Ah, prav kratko bode! Tukaj v trgu je bil semenj in popoldne je prišel, kakor drugi fantini, tudi naš Matevž semdol z Znojila. Svojo pipo je tlačil ter gledal, kje bi si ceneje kupil kos sukna.«

»Oh, glej ga no — Matevža!« ga ogovori zala deklica ter obstoji pred njim. »Odkod si pa ti prišel?«

V eni roki je nosila dva velika lonca, v drugi pa nekaj kosov usnja in par sirovih podplatov. Stisnila jih je pod drugo pazduho ter pomolila Matevžu svojo rjavo, žuljavo desnico.

»Ej, Lajda, komaj sem te spoznal!« je dejal letá, stisnil ji roko ter je ni izpustil. »Štiri leta se nisva videla.«

»Morda bo res štiri,« se smeje ona, in Matevž se ni mogel nagledati njenih belih zob, malih usten in zardelega lica.

Povedala sta drug drugemu, kje služita zdaj, kako je pri Znojilčevih in kako pri Brnotovih in kaj je kupila danes Lajda in misli kupiti Matevž.

»Pa za vino boš vendar dal, preden se razideva?« pravi deklica veselo.

»Če boš pila?«

Matevž je res dal za bokal vina, pa izpil ga je skoro sam. Spremil je deklico potem nekoliko pota.

»Pa k nam kaj pridi!« je dejal, ko sta se ločila.

»Po piruhe morda!«

»No le pridi!«

In šla sta na desno in levo.

A Matevž ni čakal piruhov, niti Velike noči.

Semenj je bil v ponedeljek, in že v soboto večer proti polnoči je potrkal nekdo gori pri Brnotovih na malo okence v hramu, kjer je spala dekla.

Spoznala ni, kdo da trka, toda čula ga je takoj. Trikrat, štirikrat je zaropotala majhna, zatemnela šipa v oknu, pa deklica je le brez sape poslušala, kdo se bode oglasil. In sedaj je oni zunaj zašepetal nekoliko besedi, in že je bila iz postelje pri oknu.

»Ko bi te kdo videl? Oh, pojdi, pojdi Matevž!« je šepetala.

Pa on ni šel; proti jutru stoprv, ko je gozdni jereb začel piskati doli v košatem bukovju.

In prišel je zopet, — sleherni teden, — tako okoli polnoči, ter čakal, da je potegnil hladni jutrnji piš. Šlo je že na pomlad.

Veliki ponedeljek je prišla Lajda res po piruhe na Znojilo; Matevž je bil tudi doma. Pa deklica ni bila nič kaj vesela, in tudi lice njeno, časih tako, kakor rdeči piruhi, ki so jih ji dali v robec, ni imelo več te barve.

»Ali si bolna?« je vprašala Tomaževa žena.

»Ah, ne, — pekli smo veliko,« je odgovorila ona ter gledala v stran.

Matevž jo je proti večeru spremil čez hrib. Molče sta korakala drug poleg drugega, in tudi Matevža je nekaj težilo. Pipo je vlekel, toda tobaka ni bilo v njej.

Doli pod klancem se je hotel vrniti.

Tedaj pa je Lajda postala, z rokami zakrila obraz ter bridko zajokala, da so ji solze kapljale med rjavimi prsti.

»Kaj ti je?« je dejal Matevž, pa pogledal je ni, ampak z nogo je brcal v brinjev grm, rastoč poleg steze.

»Saj veš — kaj!« je ihteč odgovorila.

Matevž je zaklel, pa le venomer suval s peto grm.

»Jaz bom šel stran, na Hrvaško — ali kamor — «

»Pa jaz, — Jezus Marijal!«

Jok je fanta razburil in smililo se mu je dekle: »Ej, kaj boš vzdihovala, — morda pa ni

tako!« je dejal, da bi utešil tudi svojo vest in skrb.

Lajda si je obrisala lice ter se obrnila navzdol po stezi.

Ločila sta se brez pozdrava, ne da bi se pogledala ali roki podala.

Matevž je nazaj grede parkrat poluglasno prav grdo zaklel, vrhu hriba pa je zaukal, da je odmevalo od bližnjih bregov.

Leto pozneje pa ga ni bilo več doma; pravili so, da je šel na Hrvaško hraste sekati. Prej pa je bil z Znojilčevo Lajdo in z jerobom, ki so ga bili postavili njenemu novorojenemu otroku, fantiču, — sklenil sodno poravnavo: odstopil je otroku svojo doto vknjiženo na bratovem posestvu, in s tem je bil rešen tudi vsega daljšega plačevanja. Jerob je vknjižil to pravico v zemljiško knjigo, — in tu imaš drugo intabulacijo na Znojilčevem posestvu, ali če hočeš drugo poglavje našega romana, pisanega v zemljiško-knjižnem izpisku. In tretje tudi ni izostalo.« —

Doktor Sever je bil že pozabil svojo smotko ter je le poslušal.

»O Matevžu do današnjega dne ni bilo več ni duha ni sluha« — „šel je po svetu, Bog ve kam“ — stara povest! Pravili so, da se mu je prav tako zgodilo, kakor njegovemu očetu: drevo ga je ubilo tamdoli v Slavoniji. Pa za to se ni nihče brigal — saj ni imel premoženja.

Tudi Lajda je zdavnaj že umrla; sušica jo je pobrala; Bog sam vedi, katerim roditeljem se je bilo ubogi rejenki zahvaliti za življenje — za tako življenje, in za sušico?

Svojo doto je bila porabila v bolezni.

Ostal je sedaj še mali Lukec, njen in Matevžev sin. Krstili so ga tako, ker se je bil prav o sv. Luku porodil.

Tomaž ga je vzel na Znojilo; saj je imel fant denar pri njem in treba ni bilo obresti plačevati, ako ga je sam oskrboval. To je tudi storil prav tako, kakor s svojimi otroki. Vsi vkup so po zimi za pečjo čepeli, po leti so pasli, v šolo hodili in pozneje, ko so bili malo odrastli, tudi skupaj na vasi fantovali.

Z Znojilčevim premoženjem pa je šlo navzdol — rakovo pot. Mož ni pil, pomagati pa si vendar ni mogel. Gozde je posekal, časih je vso žetev prodal — kar stoječo na polju — obresti, ki jih plačevati ni mogel, je preobrnil v glavnico, in tako je bil še komaj na površju, — da je še plaval, — dokler ga kak upnik ne porine v dno.

Predlanskim pa — tebe še ni bilo tu v tem dolgočasnem kraju, — so se stepli fantje na Olševku, prav pri Brnotovih. Drugi rod je sedaj tam, in tudi drugi rod je tja pod okna hodil in se pretepal. Pa usoda, usoda! Znojilčevega Lukca so ubili, — prav tam, kjer je nekdan njegov oče vasoval. Se li ne šali usoda z nami? —

Lukec je bil mrtev, zapustil ni oporoke, za to pač časa ni imel. Toda premoženje njegovo je ostalo: onih tristo goldinarjev starega denarja, vknjižena dota njegovega očeta Matevža.

A Lukec je bil nezakonski otrok, in tak nima drugega zakonitega dediča, nego mater svojo; letá je bila pa že tudi mrtva. Torej zapade po naših zakonih premoženje erarju, državni blagajnici, ali — cesarju, kakor pravi naš kmet.

In erar se je res pobrinil za to dedščino. Po končani obravnavi je vknjižil svoje pravice do Lukčeve terjatve pri Znojilčevem posestvu, zapalo dedščino, kaduciteto imenujemo, mi juristi tako stvar, — in potem je tožil za denar.

In ta vknjižba je tretji — zadnji del mojega romana ali če hočeš, moje tragedije.

Epilog še pride in ta je kratek: danes je bilo Znojilčevo posestvo pri zvršilni dražbi zaradi te erarjeve dedščine prodano. Jaz sem bil navzočen in sem pregledal zemljiško-knjižni izpisek — ekstrakt, in iz njega sem bral v kratkih treh vknjižbah to, kar sem ti pripovedoval. In ti praviš, da pri nas, v našem rokodelstvu ni poezije!

Prijatelja sta nekoliko časa molčala. Živo pripovedovanje odvetnikovo je bilo zdravnika genilo.

Doktor Pavlin pa si je vnovič tlačil pipo.
»Pozno je, pojdival« pravi zdravnik.

Odšla sta počasi iz krčme in zaspana točajka je zaprla vežne duri za njima.

Temna brezmesena noč je bila, pa nebo vendar jasno, in brez števila zvezd se je lesketalo po njem.

»Kdo pa je kupil Znojilčevo posestvo?« vpraša zdravnik zevaje.

»Jaz,« odgovori odvetnik hladno; »kupcev ni bilo, in zato je šlo poceni!«

»Ah — poezija, poezija!« je vzkliknil zdravnik, in razšla sta se vsak proti svojemu domu.

Mačkova očeta.

Poznal sem oba, starega Mačka namreč in sina njegovega.

Prvi tedaj še ni bil za »starega« pri hiši, in akoravno je njegov štiridesetletni sin tudi že imel velikega sina, so dejali ljudje vendar le samo staremu »Mačkov oče«, in stoprv ko je zatisnil oči, je dobil sin ta častni priimek, ki bo prešel tudi na vnuka kakor majorat, šele tedaj, ko bo sedanji »stari« pokopan gori pri podružnici Sv. Miklavža.

Maček je naš sosed, in gotovo je malo dni v letu, da bi na izprehodu ne šel mimo njegove lesene, neznatne hiše. In morebiti je minilo že dvajset let, ko sem korakal tam s prvo svojo pipo in ponosno puhal sivi dim v čisti pomladanski zrak. To je bil pomenljiv korak do moževske emancipacije, in bil sem si ga popolnoma v svesti, zakaj do tedaj si s smotko ali pipo nisem upal drugam, nego v temno goščo, kjer ni bilo nevarnosti, da bi me kdo srečal ali videl. Pa tudi stari Mačkov oče je to zapazil v veliko mojo

zadovoljnost, ker do tedaj se ni bil nikdar zmenil zame in me je menda le pipa v njegovih očeh tako povzdignila. Danes je bil ves drugi. Ko sem prihajal mimo, je stal mož, kakor navadno, sredi male tratine med cesto in hišo, bosopet, opravljen pa v star, raztrgan in umazan kožuh; roke je sklepal na hrbtu.

»Dober dan, gospod!« je dejal in raztegnil čudno svoje lice v kolikor moči prijazen smehljaj.

Odzdravil sem ves osupel, zakaj do tistega trenutka še nisva bila izpregovorila med seboj besede, akoravno me je on poznal, kar sem bil na svetu, in jaz njega, kar sem pomnil.

»Malo tobaka mi boste dali, če ga imate kaj odveč,« je nadaljeval starec.

Ponudil sem ga ves vesel, da je mož zapazil ta novi moj korak v življenje. Napolnil si je svojo drobno pipico, polegtega pa še stisnil nekoliko tobaka v pest ter mi vrnil mehur.

»Lepo vreme bomo imeli — za travo, za seno bo dobro,« je dejal, ozirajoč se po obnebju.

Hotel sem odgovoriti, a starec mi je obrnil hrbet in s kratkim »z Bogom, gospod« koracal proti svoji bajti.

Ta prizor se je ponavljal čestokrat, kadar me je ugledal stari Maček s pipo v ustih. Vselej je vpraševal po tobaku, vselej je govoril o vremenu; če je pa videl, da ne pušim, me je pustil v miru in niti pozdravil me ni.

Tedaj je bil mož še gospodar malega svojega posestva; imel je edinega sina, a tudi ta je bil oženjen in je z ženo in s svojim že šestnajstletnim sinom kmetoval na očetovem posestvu. Le enkrat v letu se je tem ljudem dobro godilo, pred pustom namreč, ko so zaklali praščiča; sicer so pa stradali, in če so že pred sv. Jakobom iz novine kuhali zjutraj, opoldne in zvečer ječmenov sok, niso imeli zanj druge zabele, nego z vodo pomešano kozje mleko. Med seboj tudi niso bili prijazni, in marsikaterikrat je nastal kreg v hiši, ker stari ni hotel dati gospodarstva sinu.

Nekega dne sem jaz prvi ogovoril starega: »No, oče, boste li večno gospodarili? Čas je, da si odpočijete!«

»Počil si bom, kadar me tjagor poneso,« je zavrnil mož; »bajte pa ne dam! Zdaj imamo vsaj sok, četudi neslan in brez zabele, — potem pa še tega ne bo.«

Par let pozneje — prebil sem zopet počitnice doma — so mi pravili, da je stari Maček vendar le izročil svoje posestvo sinu in si izgovoril, kakor je to običajno, živež in stanovanje.

Ko sem prišel mimo njegovega doma, je stal, kakor vselej na tratini pred hišo, bosopet in opravljen z znanim raztrganim kožuhom.

»Dober dan, gospod! Malo tobaka mi boste dali,« me je ogovoril, kakor prej vselej.

»Kako se vam godi, oče — sedaj, ko ste za starega?« sem ga vprašal s smehom.

»Sedaj še dobro!« je dejal tudi veselo; »lepo vreme bomo imeli, dobro žito! Ječmen lepo kaže.«

Po teh besedah je odšel zopet proti hiši.

In zopet je minilo nekoliko let, da nisem bil dalj časa doma. Okoli božiča enkrat se mi je nudila prilika prebiti tam nekoliko dni in to sem porabil; a na starega Mačka nisem mislil, in tudi nihče domačih mi ga ni vzel v misel. Zvečer pred mojim odhodom pa pride starikava babnica iz vasi k meni s prošnjo, da vendar obiščem Mačkovega očeta, ki baje ne bo več okreval. Šel sem takoj ž njo, a kako sem se čudil, ko me je vedla mimo njegovega doma do drugega soseda.

»Ni li več pri sinu?« sem vprašal ženo, ki je bila prišla pome.

»Oh, že dolgo ne! Kregali in topli so se in tožili! Potem je pa stari šel iz hiše!«

Našel sem starega v tesni sobici pri sosedovih, ležečega v borni postelji. Uvidel sem takoj, da gre h koncu ž njim.

Stisnil mi je roko in s slabim glasom dejal: »Ej, gospod, tobaka ne morem več, tobaka! Pa tule ležim; še doma ne smem, ne morem umreti! In umrl pa bom — kmalu — jesti tudi ne morem, le pil bi malo vina, dobrega, pa nimam denarja!«

»Poslal vam bom vina.«

»Ej, gospod, hvala! Saj tudi ne vem, če ga bom mogel piti. Pa tudi ne prosim zanj — saj vas nisem nikoli drugega prosil, kakor malo

tobaka — ej, prosil pa nisem, prosil, če sem tudi stradal!»

»Česa pa želite, oče?»

»Precej vam povem. Slab sem, pa težko govorim! Pa vedite, gospod, pri sinu imam še zaostali živež in poboljšek za pol leta — dvajset goldinarjev imam tam — pa tabuliran sem za ta živež — dajte mi teh dvajset goldinarjev in terjajte jih pri sinu, pri Jurju! Saj ne bo mogel plačati, terjaje ga in tožite in s posestva ga spravite tega — prokletega sina!»

Starcu so se iskriale oči in sklonil se je v postelji napol kvišku. Pretreslo me je to divje sovraštvo, ki je donelo iz njegovih besed.

»Kaj hočete s temi dvajsetimi goldinarji?» sem vprašal po kratkem molku.

»Vseeno! Za pogreb, za maše, ali pa temule, ki me zdaj redi, vseeno — le mladi jih ne sme imeti. Saj si ne more pomagati — berač bo, berač naj bo, če ga spravimo iz bajte!»

»Odpustite mu,« sem dejal poluglasno, skoraj boječe ti divji, nebrzdani strasti nasproti, ki se mi je tu javila.

»Nikdar — nikdar!» je sopihal starec. »Saj sem zmeraj dejal, da mu ne dam kajže, pa pregovorili so me, in sedaj je tako! Pa čakajte — oh, vi boste še učakali! Če drugi ne — sin svoj ga bo vrgel iz bajte na cesto, kakor on mene! Oj, zakaj mu nisem stopil na vrat, ko se je rodil!»

Onemogel je pal nazaj.

»Pa tistih dvajset goldinarjev? Mi jih boste li dali?« je vprašal čez nekoliko časa s slabim glasom.

»Saj jih ne potrebujete, oče! Izročite to terjatev sosedu, ki vas sedaj redi! — za odškodovanje, ali kakor hočete!«

»Bom!«

Poklicali smo še potrebni priči in stari Maček je napravil oporoko ter imenoval soseda Matevžka dedičem svojega imenja — one vsote dvajsetih goldinarjev.

»In precej jih mora plačati, precej; če ne — naj ga toži in rubi; — slišiš Matevžek? — le zarubi ga precej!« —

Ko sem odrinil drugega dne od doma, je že zvonilo gori pri Sv. Miklavžu staremu Mačku; umrl je, ne da bi bil odpustil sinu.

Minilo je za tem dokaj let, da me ni bilo domov, in tudi onega strastnega starca in sinu njegovega se nisem spominjal; saj o zadnjem nisem nikdar ničesar čul. Ko me je pa usoda čez nekaj let stalno umestila v domačem kraju, so se mi tu vzbujali s starimi znanci vred zopet mladostni spomini.

Tudi Mačkovega očeta — sedanjega namreč — sem videl. Bil je takšen kot njegov rajni. Postajal je na tratini pred kajžo, navadno bosopet, in vedno raztrgan, in če sem prišel mimo, me je prosil tobaka, in govoril o vremenu. Časih je bil

pa tudi siten, namreč kadar se je žganja napil; in to je bila slabost, ki je rajni oče ni poznal.

Enkrat sem ga bil povprašal: »Kaj pa je s tistim dolgom, ki so ga oče pustili Matevžku?«

»Ej, gospod, plačati sem ga moral! Pa drugod sem zato dolg naredil! Ej, gospod, oče so bili poredni, ej, poredni!«

»Kaj pa vi, ali boste večno gospodarili? Sina oženite, če ne vam bo prestar!«

»Tega pa ne — gospod! Sedaj imam še sok, četudi brez zabele, — in časih malo žganja; — potem pa nič — nič!«

Lanskega leta pa so ga bili vendar pregovorili, da je oženil sina in mu izročil borni imetek — sebi in ženi pa izgovoril živež pri mladih.

»Ej, gospod, enkrat mora biti,« je dejal, kakor bi se zaradi svoje nedoslednosti hotel izgovarjati; »in fant je priden, saj bo lepo ravnal z mano.« — »Pa kaj,« je pristavil čez nekoliko časa, »dolgo tako ne bom — star sem, star, in dobro se mi ni nikoli godilo na svetu.«

Tako je govoril lani.

A ni dolgo tega, ko je prisopihal k meni ves opraskan po obrazu in s cestnim blatom ometan.

»Pomagajte mi, gospod, če ne me bo ubil ta vrag« — je kričal.

»Kdo?«

»Sin, ej, kaj sin — vrag je to, prokleti! Takega me je naredil, — tepel in po cesti valjal!«

Starec je škripal z zobmi ter trkal s pestjo ob prsi. Izkušal sem ga pomiriti, a zaman. Naposled sem postal nejevoljen.

»Kako je bilo pa z vašim očetom?« sem vzkliknil.

»Z mojim?« je dejal mož počasi; »ej, oče so bili pa poredni!«

Povesil je glavo in odšel, ne da bi izpregovoril besedice več.

Domov se ni vrnil, ampak k sosеду je šel, k mlademu Matevžku, in tam hiral v jezi in sovraštvu do svojega sina. Tožil ga je, a sodbe ni učakal.

Danes mu zvoní gori pri podružnici Sv. Miklavža in jutri ga bodo zagrebli v rjavo prst tam blizu njegovega starega.

Mohoričev Tone.

Tamgori je bil doma na opustošenem hribovju, ki se dviga visoko nad zeleno Savo, kjer ta zapušča ljubljansko ravnino ter jame po tesni soteski izpirati svojo skalnato strugo na poti proti prijazni Dolenjski.

Oče njegov je imel širono posestvo, a tudi skoraj za tri pode — otrok; ko je izročal svoje metje, si je izbral enega mlajših sinov prevzemnikom, najstarejšemu Tonetu pa je, kakor vsakemu drugih, izgovoril petsto goldinarjev dote.

S to svoto v pismu — zakaj v gotovini jo je smel šele ob letu po izročitvi terjati — se je šel Tone ženit; izpolnil je pač že petintrideseto leto, pa mari mu je bilo tudi le bolj do tega, da priženi »grunt«, posestvo, nego li da bi bila žena mlada in lepa. To je vedel tudi njegov stari prijatelj, ki mu je zaupal svoje želje in ga pooblastil za mešetarja; v kratkem je bilo dognano, da Tone vzame Mohoričevo vdovo, petdesetletno Marijano, posestnico polgrunta na Doleh.

Priženil je zemljišče, ženi izgovoril malostno doto, rejenki njeni pa, zakaj svojih otrok ni imela, primeren odpravek — in tako je postal posestnik, polgruntar. Rejenka Ciljka je imela šele petnajst let, in ni bilo treba skrbeti, da bi prekmalu terjala svoj denar — torej je Mohoričev Tone, tako so ga imenovali sedaj, pričel svoje gospodarstvo z najboljšimi nadejami, kakor jih more imeti mož njegovega stanu in obzorja.

Pa svojih petsto goldinarjev je kmalu potrosil. Napravil je nov kozelc, kupil še eno kravo k dvema, ki sta bili pri hiši in pokril pol strehe na hlevu nanovo; — drugo pa je bila pobrala svatba in državna pristojbina. Žena Marijana je venomer bolehal, rejenka je bila premlada, in zato sami niso mogli zmagovati dela; vzel je hlapca in za njim deklo, a dve leti potem je videl, da ne izhaja — moral je misliti na posojilo, — na dolg.

Eden njegovih mlajših bratov, čvrsti visokovzrasli Šimon, je postal doleten in prejel svojo doto. Ob tistem času se je oglasil tudi Tone doma pri roditeljih ter zvečer dejal bratu:

»K meni pridi, Šimon! Ženil se še ne boš, in pri nas ti dotlej tudi ne bo slabo.

Šimon je prišel, posodil bratu svojih petsto goldinarjev ter ostal tam — napol domač, napol hlapec — in tu se šele pričinja naša mala povest.

* * *

O sv. Jurju je bil v bližnjem trgu semenj. Tone je gnal eno kravo naprodaj; potreboval je zopet denarjev za žito, za davek in za vse, česar prav o takem času primanjkuje kmetu. Ciljka je šla za njim, doma pa je dopoldne Šimon opravljal, kar je bilo najnujnejšega, zakaj popoldne je sam hotel v trg na semenj; Tonetova žena, stara Marijana, pa je sedela tožna doma za pečjo in pletla slamnato kito.

Na semnju je Tone slabo opravil. Kupčije ni bilo in kmalu popoldne so se tuji kupovavci jeli razhajati.

»Počakajva še malo, oče!« je omenila rejenka, ko je Tone nameraval odriniti proti domu.

Deklica je imela sedaj devetnajst let, bila je krasno razvita, in iz njenih oči je seval nekov tuj, temen žar, kakor ga nismo vajeni pri naših rodnih dekletih; pa saj tudi nikdo ni znal, kdo je bil njen oče, ni katera njena mati; — iz tržaškega najdeniškega zavoda so jo bili prinesli.

Zagorel laški kupec je še enkrat povprašal po ceni Mohoričeve krave, a potem zazvižgal ter obrnil hrbet; mimogrede pa je vsčipnil še Ciljko v lice.

»Pojdiva, pojdiva!« je velel Tone nejevoljno; »pa zakaj ga ne udariš s šibo — Laha črnega?«

Pri bližnji krčmi je ustavil Šimon; kupil si je bil že nov klobuk ter ga nosil vrhu starega.

»Ali nisi prodal?«

»Ne; ko bi jo zastonj dal!« je zavrnil Tone.

Privezal je vtem kravo ob sosednjo ograjo. Vsi trije so se stisnili v veži krčme ob konec mize, ki se je slučajno izpraznil, in Šimon je klical vina.

»Dobro se ti godi, Mohorič, dobro!« je vpil z drugega konca vinjeni mešetar. »Tega nima vsak — brata, ki bi za vino dajal!«

»Saj jaz tudi lahko dam zanje!« je mrmral osorno Tone; lahko — če prodam ali ne.«

»No, no, beseda ni konj — kaj boš zameril? Dobro zdravje, Tone!« Rekoč mu je molil poln kozarec preko mize.

Mohorič je odpil in bil kmalu v živem razgovoru z drugimi gosti okoli mize.

»V Hrastju boš dobro prodal, Tone! Drugi teden bo tam semenj; tja ženi!« je tolažil mešetar, in kozarec je šel iz roke v roko.

»Kaj si kupila, Ciljka?« je vprašal Šimon poleg sebe sedečo deklico.

»Materi malo kotenine, kakor so mi veleli.«

»Pa meni? Kje imaš ,semenj' ?«

Pogledala ga je šegavo in nalahko zardela.

»Nič — ničesar tebi!«

»Oh, le čakaj, nocoj pridem po ,semenj'!« ji je šepnil na uho.

Povesila je oči, a odgovorila ni. —

Proti večeru so se vračali domov; Mohorič je bil malo vinjen in je koracal težkih nog zadaj; ona dva pa sta gonila kravo.

»Kam tako tečeš, Cilja?» je vpil Tone zdajci za onima. Rejenka je počakala malo, ne vede, česa želi gospodar. Šimon pa je tiral žival dalje. Šli so po ozkem kolovozu, ki ga je obrastal visok glogovec, ves posut z belim cvetjem, čigar vonjava je polnila večerni vzduh.

»Kaj je?»

Mohorič je bil že poleg nje in jo prijel z obema rokama okoli pasa.

»Pustite me — za božjo voljo, kaj hočete?» je vzkliknila poluglasno.

Šimon je bil že izginil za ovinkom.

»Ničesar nečem, Ciljka,« je sopel oni, »samo to vem, da te imam rad — Ciljka, Ciljka!«

Izkušal jo je poljubiti. Deklico je izpreletel mraz in z vso silo je izkušala iznebiti se njegovih rok, njegovega objema. Neka naravna sramežljivost ji ni dala glasu, in tako je trajal med njima le tih boj nekoliko trenutkov. A moči so jo jele zapuščati, in na ves glas je zavpila: »Šimon, Šimon!«

Mohorič ni bil več vinjen, a strast mu je vzela ves razum; niti zmenil se ni za glasni krik.

»Šimon, pomagaj!« je zajecala deklica še enpot, in v tem trenutku je ležal Mohorič že v trnju poleg kolovoza, in Šimonova pest ga je tiščala k tlom.

»Pusti me!« je sikal premagani.

Sklonil se je počasi in divje, sovražno pogledal svojega brata.

»Kaj pa hočeš? Hudič ti!« je zavpil s hripavim glasom.

»Dekleta pusti v miru!«

Nova kletev Mohoričeva je bila odgovor. Stopil je urno naprej, ujel kravo in jo tiral domov. Ona dva pa sta šla molče za njim. Nihče ni izpregovoril besedice več.

Tudi doma pri večerji — Marijana je bila pristavila nekoliko krompirja — ni bilo razgovora. Šimon je šel prej na kozelc spat — kakor je dejal, in Ciljka je pospravljala po kuhinji.

»Tone,« je dejala zdajci stara Mohoriška, »meni se vidi, da Šimon preveč pogleduje za našo Ciljko.«

»Kaj meni do tega?« de je on.

»Ona pa za njim!«

Gospodar ni zinil besede, nego utrnil leščrbo, ki je visela v kotu.

»Treba ji nekoliko reči!« nadaljuje starka.

»Reci ji ti!«

Govoril je vse to mirno, a iz njegovih oči je sevala ista strast, kakor prej, ko je bil objel rejenko v onem kolovozu —

Tisto noč ni mogel spati. Ležal je v mali shrambi pod streho, odkar je bolehala žena, in prav pod njim je bila sobica, kjer je spala Ciljka. Okoli polnoči je čul tihe korake, ki so se bližali okencu rejenkine sobe, in čul tudi kmalu potem šepetanje in poluglasen razgovor tamdoli. Vedel

je, da je Šimon pod oknom, in en trenutek se ga je polastila celo divja misel, da bi vzel velik brusni kamen, ki je ležal v kotu, ter ga vrgel onemu na glavo. Pa udušil je to misel ter le bosopet in počasi zlezal k lini, da bi razumel razgovor onih dveh.

»Pijan je bil, pijan!« je dejal Šimon.

»Jaz tudi tako mislim,« je hitela deklica.

»Je bil li že kdaj takov?«

»Nikdar, Šimon — saj sam veš! Pa — pojdi spat — da naju kdo ne sliši!«

»Oh, kdo naju bo čul?«

Šepetanje tamdoli je vedno bolj utihalo, tako da Tone ni mogel razumeti besed; a vedel je vendar, da si stiskata roke, da se poljubljata in govorita o svoji ljubezni.

Ko je rano solnce vzhajalo, ni bil še zatisnil očesa; vstal je ter šel po svojih opravkih; vzbudil je Šimona, krmil živino, in potem je tekel dan, kakor doslej vsi prejšnji.

Drugi teden je Tone sam gnal kravo na semenj v Hrastje. Prodal jo je in prišel zvečer ves vinjen domov. A nadlegoval ni nikogar, nego takoj legel spat. Tudi poslušati mu ni bilo ničesar več, zakaj od onega večera je spala Ciljka pri stari Mohoriški v kamri — in nihče ni povprašal, zakaj se je zgodila ta izpremema.

Drugega dne pri kosilu pa je Tone prilično omenil:

»Vojska bo; v Hrastju so že vsem odpustnikom povelje dajali, da pojdejo dol na Turka.«

Šimon in Ciljka sta prebledela, zakaj Šimon je bil vojak. Še istega dne je imel tudi svojo pozovnico v rokah in drugo jutro je odšel.

Mohoriška in Ciljka sta jokali, Tone pa je imel nekak jeklen obraz.

Pod hruško kraj kozelca, odkoder je tekla steza navzdol proti cesti, sta si segla v roke.

»Kaj pa je s tistim dolgom?« je vprašal Tone.

»Tistih petsto dote?« je ponavljal Šimon. »Jaz se bom vrnil in jih bom še porabil. Če me pa ne bo« — tu je pogledal z medlim očesom po širni dolini, ki se je raztezala pod njima — bilo je, kakor bi hotel vzeti slovo — »ako me ne bo, — daj jih kamor hočeš, Cilji ali domačim — kakor hočeš. No, Cilji jih daj!«

Zaukal je naglas in izginil za bregom.

* * *

Pol leta pozneje je umrla Mohoriška; Tone in rejenka sta ostala sama. Njegovo gospodarstvo je bilo tako slabo, da ni mogel jemati niti hlapca niti dekle; a vendar nihče ni mogel reči, da je bil Tone zapravljivec; — poguma, moštva mu je manjkalo. Storil je vtem še nekaj dolga, in sedaj so mu obresti vse jemale. Po Šimonu pa ni bilo sledu. Nekoliko dopustnikov se je vrnilo domov, a mnogo jih je še ostalo v Bosni, in

med temi tudi on. Vobče pa so po fari govorili, da je že mrtev, in tudi Tone se skoraj ni več nadejal njegove vrnitve.

In Ciljka?

Bilo je zopet o sv. Jurju ko sta gnala zadnjo kravo, ki jo je imel Tone še v hlevu, v trg na semenj. Prav obletnica onega semnja je bila, ki sem o njem gori pripovedoval. Danes pa je Tone prodal svojo žival, in potem sta pila z rejenko v oni krčmi, kakor lani. Domov grede ni bilo več treba krave voditi, in šla sta — Tone naprej z verigo čez ramo, Ciljka za njim, noseča nekoliko kupljenega domačega orodja. Zopet je cvel glogovec ob tesnem kolovozu, in mračilo se je po dolini. Prišla sta domov, ne da bi izpregovorila, in rejenka je šla kuhat borno večerjo.

Ko je stala tam pri ognju, je odsvital plamen v njenem temnem očesu in ji rdečil lice, ki je bilo nekoliko bolj blede, nego lani.

Mohorič je sedel poleg ognjišča na klop.

»Drugi teden bova pa v Hrastju kupila,« je pričel po kratkem molku in s trsko drezal v žrjavico.

»Če ne bo živina predraga!« omenja deklica.

»Oh, ne, cenejša bo, cenejša! To je zmerom tako o sv. Jurju.«

Umolknila sta vnovič in dolgo ni bilo drugega čuti, nego pokanje gorečih drv in šumenje kropa, ki je pljuskal v žerjavico.

»Seve — je pričel zopet gospodar — »mar-sikaj bi se storilo s tem denarjem — tu in tam je kaj treba; toda kravico morava vendar le imeti.«

Deklica je vzdihnila, Mohorič pa se je zopet igral s trsko.

»Ciljka!« je dejal zdajci naglo, ali polu-glasno; »Ciljka! Kaj — ko bi se midva vzela?«

Gledal je na tla, a vendar čutil, da se je deklica umeknila na drugi konec ognjišča. Ko ni dobil odgovora, se je počasi ozrl v njo ter ponovil:

»Kaj — kaj praviš — Ciljka?«

Pa tudi sedaj je bilo vprašanje brezuspešno.

»Nečeš li?«

Rejenka je zakrila obraz z obema rokami in bistre solze so ji prikapale skozi prste.

Mohorič je vstal in stopil na prag; težko je sopesel. Ozrl se je po nebu in z roko potegnil preko čela. Potem se je naglo obrnil k deklici.

»Ti misliš še na — onega! Saj ga ne bo več, nikdar več! In jaz sem ti prestar — kajli? Ali pa delati ne znam, ali sem ti prelen? Pogledi me, če umem delati ali ne! Da bi le vedel za koga delam — Ciljka! Če se vzameva — slabo ti ne bo!«

Stal je ob ognjišču in njegova široka postava se je videla v tresočem svitu plamenovem še večja, krepkejša.

Rejenka je odkrila obraz in uprla za trenutek vanj svoje solzno oko.

»Saj ni, da bi vam nocoj odgovorila« — je dejala počasi, skoraj osorno; »počakajva — počakajte še malo!« Odrinila je vtem posodo od ognja; on pa se je obrnil in šel v stanico.

Pri večerji sta lupila vsak svoj krompir, vendar nobeden ni izpregovoril besedice: samo običajen očenaš je odmolil gospodar poluglasno, rejenka pa tiho za njim. —

Tako je ostalo več tednov. O snubitvi ali ženitvi Mohorič ni več znil, in Ciljka še manj.

Nekega dne pa je bil Tone pozvan v farovž; niti sanjalo se mu ni, čemu ga kličejo tja; nekako začudeno, ali vendar zadovoljno je poslušal, ko mu je stari častitljivi župnik razlagal, da to ni nikakor umestno in dostojno, da živita on, vdovec v najboljših letih in mlada rejenka sama pod eno streho, da utegne to mnogo pohujšanja roditi, in da že sedaj ljudje jezike brusijo ob njem. »Služit naj gre, ali jo pa omoži, ali pa se sam oženi!« je končal gospod župnik svoja opominjevanja.

»Jaz tudi tako pravim,« je pritrdil Tone; »pa recite ji vi, gospod! Mene naj vzame, potem bo pa v kraju vse besedovanje!«

Župniku ta odgovor ni bil posebno po volji.

»Oh, tako je s to stvarjo? Tu je pa skrajni čas! Pošlji jo k meni, Ciljko; jaz bom govoril ž njo.«

Tone je veselo odšel, a župnik je zmajeval z glavo za njim. —

Nekoliko tednov pozneje se je poročil Mohorič z rejenko. Celo nekoliko svatbe je napravil v vaški krčmi; jelo se je malo, toda pilo več, in pijačo so svatje plačali sami, vsak, kolikor je ukazal natančni račun. Da je nevesta bleda in tiha sedela za mizo in da se je šele malo oživila, ko so ji bili svatje posilili nekoliko kozarcev vina — to ni brigalo nikogar; saj je to mnogokrat navada taka.

Pri Mohoričevih pa se je pričelo sedaj res novo življenje. Tone je bil izpremenjen. Akoravno prej nikdar len ali zapravljiv, nego le malo lehkoživ in lehkomiseln, je sedaj delal od zore do trdega mraka, hranil in spravljal, kar je bilo moči, potil in trudil se, da so se mu čudili vsi sosede.

»Tone bo še obogatel!« so dejali časih.

Z ženo, s Ciljko, sta živela drug poleg drugega mirno, zadovoljno, da ne rečemo: srečno. On je bil resnično srečen, to je kazala vsa njegova oseba, vse njegovo ravnanje — a ona? Pa saj tudi ona ni utegnila misliti o nesreči, o srčni boilesti; žuljeva roka to kmalu zatre.

In vendar je stalo nekaj kakor jesenska senca med njima, in to je bilo Šimnovo ime. Tega nihče njiju ni izpregovoril, in če je kateri sosed ali znanec omenil o njem, je dejal Mohorič: »Mrtev je, mrtev!« Pa vselej ga je preletelo kakor neznosna skrb, kadar je to govoril.

Tako je minilo zopet eno leto, in mlada Mohorička je že zibala prvega sinka. Žetev je bila tu in vročega popoldne sta delala oba, Tone in Ciljka, na njivi pod hišo; ona je žela, gospodar pa je na kolcih vozil samotež snopje do kozelca; otrok je ležal v robec zavit v razoru v senci dveh snopičev.

»Hej, Ciljka!« je zavpil zdajci nekdo s steze, ki je držala kraj njive navzdol.

Mohorički je pal srp iz rok in bela v obrazu kakor novo platno se je sklonila kvišku.

»Jezus, Marija! — Ti si — Šimon!«

»Da, jaz!« je klical oni veselo in si obrisal pot z zarjavelega lica. »Pa kaj se strašiš? Ali si mislila, da sem že mrtev?«

»Da, mrtev, mrtev!« je ponavljala ona za njim, ne da bi znala, kaj govori.

Stopil je bliže in vtem ugledal otroka v razoru. Osupel, prestrašen je obstal.

»Kaj pa — ta? Čigav je?«

»Moj!«

»Tvoj! Tvoj?« je zakričal Šimon.

Vtem je pripeljal Tone svoja kolca preko njive in šele par korakov pred onim stoječ je spoznal brata.

»Kaj ti si, Šimon?« je vzkliknil, in tudi njemu je bilo, kakor bi ga železna pest grabila za srce. A takoj je bil zopet miren. »Vsi so dejali, da si umrl; in sedaj si tu! Pozdravljen, Šimon —!« rekši mu je ponudil roko.

»Pa ta — ta — kaj pa ta?« je kričal oni, kažoč Ciljko in otroka.

»Ta je moja — moja žena! In moj otrok!« je zavrnil Mohorič z mirnim glasom.

»Tvoja žena?«

Pogledal ga je divje in sovražno; misliti je bilo, da pograbi brata za vrat.

»Haha!« se je zasmel hripavo; »za doto sta pa vzela, kar sem jaz pustil; in morda bi še nekaj dala, za nekoliko maš — kaj ne, da bi bil ostal tamdoli in trohnel v kakem jarku!« Stisnil je zobe, da so zaškripali, se zasukal prav po vojaško na desni peti in odšel po stezi navzdol.

Tone je naložil vnovič voz in odpeljal pšenico, Ciljka pa je žela dalje. Bila je kmalu nakoncu, in Mohorič je prišel po zadnje snopje. Naložil ga je lepo na vozič, da je ostala v sredi mala otlina, in tja je dal otroka počasi in varno ter ga odpeljal proti vrhu, žena je šla za njim, in sedaj šele so se ji utrnile solze. Toda otrla jih je takoj, in pogled, s katerim je zrla za možem in za sinom, je bil tako jasen, tako žarek kakor jutrnja zora. —

Šimona ni bilo več blizu, a teden pozneje je dobil Mohorič tožbo njegovo po sodišču vročeno zaradi posojenih petsto goldinarjev.

»Z grunta naju spravi!« je rekel Tone svoji ženi. Ona ni vedela odgovora.

Po večerji, ko je otroče zaspalo, pa je stopila k možu, ki je sedel za mizo in zamišljeno pušil tobak iz kratke pipe, ter vprašala:

»Pa kaj, če naju spravi z grunta? Gostovala bova na tujem in delala kakor sedaj! Saj nama ne bo slabeje!«

On jo je pogledal z mrkim očesom.

»Ali otrok! Ta ne bo imel doma!«

»Če bo priden, živel bo lahko in dobro! In jaz imam tudi še nekaj v gruntu, kar mi ne odide!«

Tone je uprl glavo v obe roke; pri vsi skrbi in bolesti je bil vendar tako srečen; sedaj bolj nego kdaj prej, zakaj vedel je, da mu žene ne izneveri nihče na vsem svetu ne.

Šimon je res hotel zvršiti svojo osveto: prodaja Mohoričevega posestva je bila že oklicana.

Toda tisto nedeljo, ko je birič pred farno cerkvijo naznanil to ljudem, se je Šimon sprl ves vinjen v krčmi s trškimi fanti, in konec je bil ta, da je oni obležal v veži nezavesten z razbito čepinjo. Prevideli so ga še tisto noč, proti jutru se mu je vrnila zavest, in potem je poslal po Mohoriča in ženo njegovo.

Prišla sta takoj.

»Sedaj pa res umrjem — Tone,« je šepetal ranjenec, »sedaj pa imejta dóto mojo — vso, vso — vsa naj bo vajina.«

Napravil je oporoko, potem pa Ciljki rekel, naj stopi k njemu. Prijel jo je za roko in jo

držal dolgo v svoji krepki, koščeni ter zrl v jokajočo ženo, a govoriti ni mogel več. Omotica ga je prevzela, in proti večeru je umrl. —

Mohorič ima danes novokrito streho na hiši in v hlevu štiri repe. Tudi deklo je moral vzeti.

Nedavno pa so mu nesli drugega fantiča h krstu. Botra je bila z otrokom že pred hišo, boter pa je stal še na pragu kamre, kjer je ležala mati.

»Ej, Mohorič!« se je obrnil letá nazaj v sobo, »kako ga bomo pa krstili? Pozabil bi bil skoraj povprašati!«

»Hm,« je zamrmral oče in se obrnil napol v stran, da ga boter ni mogel videti v obraz; »Šimon naj bo, Šimon!« je dejal potem naglo.

Tačas sta se ujela z ženo v pogledu, in oba nista mogla za en trenutek ločiti očesa od drugega.

»Saj je v pratiki že drugi teden!« je pristavil Mohorič in odšel pogledat, kako je z živino v hlevu.

„Otroški dohtar.“

Stari Molek je bil varuh mladoletne Zlatarjeve Mane. Opravljal je ta posel že blizo osemnajst let v svoje in nadvarstvenega oblastva zadovoljstvo, in gotovo ni bilo mimo njega dvajset milj naokoli skrbnejšega in vestnišega jeroba. Njemu ta opravek tudi ni bil neprijeten. Mana je bila izpolnila komaj prvo leto svoje dobe, ko sta ji pomrla roditelja, drug za drugim v malo tednih; bližnjih sorodnikov ni bilo, in nadvarstveno sodišče je izročilo otroka Molku, bližnjemu sosedu Zlatarjevih, lepo posestvo pa je šlo na dolge obroke v zakup.

Molek ni imel svojih otrok; zato sta on in žena njegova radostno vzela Manico v svojo oskrbo; še rajši pa se je mož lotil varuštva, ker je imel gospodariti sedaj dvoje posestev, najlepših v vsi fari: in oboje je bilo nezadolženo. Zlatarjevo mu tudi ni povzročevalo posebnih skrbi in potov; vsako leto je pobral zakupnino, plačal davke in drugo danj, popravil nekoliko pri po-

slopih na Zlatarovini, prebitek, ki je bil še vedno velik, nesel v hranilnico, knjižico pa potem izročil sodišču.

»Ta bo imela kaj v roke vzeti!« je dejal sleherno leto vrnivši se iz urada, in tudi če je ob praznikih zvečer sedel v vaški krčmi, se je rad pobahal, kako množi Maničino imetje. Da ji bode on sam tudi svoje imetje izročil ob svojem času, tega ni zinil nikdar, toda vedel je to vsakdo.

Tako so potekala leta, in Molek se je neko nedeljo popoldne kar čudom začudil, ko je stoječ pred hišo in vžigajoč pipo zrl za varovanko svojo, ki je stekla praznično opravljena mimo njega od doma navzdol po stezi; pri fari je že zvonilo in deklica je hitela, da ne bi mudila. Temu se starec ni čudil, nego visoki vitki postavi, ki je sedaj izginila pod klancem njegovim očem, in obrnivši se k materi, stoječi z belim predpasnikom v vratih, je dejal počasi:

»Ti, naša Mana je pa res zrastle!«

»I kaj bi ne? Devetnajsto bo že izpolnila!«

»Glej, glej — kako teko leta!«

Stari ni bil nikdar gostobeseden, zato menda je bil s to opazko ves pogovor končan. Mati je sedla na klop pred vežo, on pa je korakal počasi proti kozelcu in potem dalje po izorátnikih med njivami ter tipal pšenično in ječmenovo klasje na desni in levi, češ, bode li težko letos in koliko ga bo. Lehak veter je zibal žito, in iz dolgega

razora se je oglašal samotni prepeljak s poznim spevom.

Popoldanski nauk v cerkvi je bil že minil, ko je Molek, končavši svoj razhod stal nekoliko nad cesto, po kateri so prihajali ljudje od farne vasi. Na to stran jih sploh ni šlo mnogo. Med njim in cesto je stala visoka drenova meja, obrastla z divjim hmeljem, tako da ni bilo moči videti skozi njo. Stari pa tudi ni bil radoveden, kdo hodi po cesti, nego je pazno ogledoval mlado črničo, ki jo je bil vzpomladi vcepil. Tudi glasen smeh, ki mu je zazvenel zdajci na uho, ga ni motil, akoravno je takoj spoznal, da je Maničin.

A sedaj je utihnilo tamdoli. Koncem njive, tam kjer je bila preseka v meji, tam se je od občinske ceste ločila steza, tekoča proti Molkovem domu. In Mane le ni bilo še videti po stezi.

Stari je sedaj nekaj slišal. Vedel ni takoj, kaj je bilo to, a iz davno minulih časov mu je moral biti znan ta glas — tako je v naglici ugibal — a zatem je čul še kratek razgovor:

»No — pusti me!« je velela deklica.

»Si li huda?« je vprašal moški glas.

»Huda!«

A dalje s ceste na stezo, izza meje vendar še ni prišla.

»Jezna ne smeš biti!« je ponovil oni,

»Ako ne boš več — «

»Nikdar več!«

Sedaj je bilo nekoliko trenutkov zopet vse tiho.
»Kaj pa danes teden — v nedeljo — ali prideš?«

»Ne vem — ako me pusté!«

»Počakal te bom!«

»Pa če naju ljudje vidijo?«

»Kdo naju bo videl?«

»Glej, tamdoli prihajata Kolarjevi?«

»Z Bogom!«

»Z Bogom!«

In vtem je bila deklica skokoma na stezi ter je hitelâ proti domu. Niti ozrla se ni, in ko bi se, bi bila ugledala očeta varuha, kako je stal poleg črnice ter roke tiščal v ozka žepa, iz mrzle pipe pa siloma vlekel zrak, da so se mu globoke jame kazale po suhem licu.

»Kdo je pa ta — cigan?« je zagodrnjal čez nekoliko časa, in urno, kolikor mu je bilo moči, stopil na cesto.

A po njem ni bilo niti sledu, in obe Kolarjevi, žena in hči zadnjega njegovega soseda sta prišli počasi mimo.

»Ti pa doma stražiš, Molek!« je dejala stara.

»Stražim, stražim!« je mrmral oni in se vrnil proti domu.

Tam ni črhnil besedice o tem, kar je videl in čul; tudi ženi ni razodel ničesar. Ali jezilo ga je silno; najbolj pa to, da ni vedel, kdo je oni, ki se ž njim peča Mana! Mana, ki bo imela dva grunta in pa gotovega denarja kakor nobena

daleč naokoli, kateri ni primernega ženina najti pet ur hoda! No, čakaj, temu treba konca!

V nedeljo popoldne je šla deklica zopet v cerkev, stari pa oprezovat. A sreča mu ni bila mila. Mana je prišla s spremljevalcem iz cerkve, pa ta je šel le do tja, kjer se je pričenjala dre-nova meja; tam se je poslovil ter krenil na drugo stran. Molek ga ni mogel spoznati in je imel vrhu svoje nejevolje še veliko skrb, da bi ga deklica ne ugledala, stoječega za grmovjem. Ves večer in vso noč se je srdil, po noči celo nekolikrat vstal in šel k oknu poslušat, ni li čuti kaj nenavadnega. Drugega dne se je hipoma ustavil pred Mano — sama sta bila v veži — ter vprašal osorno:

»Ti, dekle, kdo pa te spremljuje iz cerkve?«

Mani bi bil skoro zdrknil vrč, ki ga je imela v roki, na tla, a bilo je nekaj v nji, kar jo je osrčevalo, neko čuvstvo samostalnosti, ali neka zavest, da ni domača, in da je to le varuh njen, ki stoji pred njo. Zardela je sicer, a vendar rekla odločno:

»Kdo pač? Včeraj je šel Pečanov z menoj!«

»In včeraj teden?«

»Tudi on!«

»Pa kateri — Pečanov?«

»Pavle!«

»Da bi te zlomek! Ta berač, ta pritepenec! Kaj pa ima, da gleda za teboj? In ti? Da se moreš takemu rokovnjaču obešati?«

»Zakaj ne? Ali ni kovač? Dober kovač? Dosti si prisluži, in bi lahko še več . . .«

»Kovač — pa no, tvoj grunt? Si li prismojena?«

»Zakaj ne? Tisti mlinček z dvema kamenoma, ki je doli v grabnu in pri mojem gruntu — tisti mlin se izlahka prestroji v fužino.«

»Hoho! Tako daleč sta že? To ti je vtepel v glavo! No le čakaj, deklina! Ni jaz, ni ti, ni tvoj kovač — mi ne bomo govorili; le čakaj, dohtar, otroški dohtar bo govoril; ta je nad menoj in nad teboj! Le počakaj, še danes pojdem k sodišču, naravnost k njemu! Zlomek vendar!«

Srdito je zaloputnil duri in pustil deklico samo, katero je minil ves pogum pri zadnji varuhovi grožnji.

Otroški dohtar! To je bil tisti čudni, skrivnostni velmož, ki je čuval nad njo izza mladih let, odkar so ji pomrli roditelji; to je bil tisti strah, ki jo je ž njim ukrotil jerob, kadar je bila razposajena, to je bil oni, ki se je pred njim brezpogojno klanjal tudi njen varuh, stari Molek!

Do sedaj ji nikdar niti na misel ni prišlo, da bi utegnil otroški dohtar kaj oporekati njeni ljubezni, in to ljubezen je nosila že dolgo, malone vse leto v svojem srcu — a sedaj so jo varuhove besede silno preplašile. Nikdar ga še ni videla, tega otroškega dohtarja, in dasi je Molek nekolikokrat pripovedoval, da je stari umrl in da je prišel drugi v sodišče, in pozneje tudi o

tem in še o drugem, ki sta se vrstila na onem imenitnem mestu, in da je sedaj zopet nov dohtar tam — vendar si ni mogla poosebljevati tega pojma, ni tako, ni drugače, nego videla je v njem le neko skrivno, silno moč, ki je kakor neizogibna usoda velevala ž njo in z njenim imetjem. Da ni imela pravega zaupanja do njega, je popolno umevno, in tudi tedaj, ko je stopil Molek praznično opravljen in s klobukom na glavi iz sobe, jo je silil skriven strah, da bi zaklicala za njim: »Oče, ne, ne — vrnite se!« a prirojena trmo-glavost ji je branila.

Molek se je vrnil pozno na večer in jako dobre volje. Namenjen je bil namreč v prvi svoji jezi iti kar k sodniku v urad. A tja je bilo dve uri hoda, in po prvi uri je bil starec jel pre-mišljevati, ali ni morda neumno, zarad take malenkosti hoditi tja, in če morda še vse ni tako, kakor si on domišlja; pol ure pozneje je sklenil, da ne pojde v urad, in ker je ta sklep storil v obližju krčme, je krenil v njo ter pil do večera.

Doma ni zinil o otroškem dohtarju, češ, saj je deklina že dovolj strah, a če še kaj opazim, potem bom govoril.

Mana pa je varuhovo molčanje drugače tolmačila. Menila je, da ni ničesar opravil in je postala pogumniša.

Nasledek je bil ta, da sta se kakih štirinajst dni pozneje oglasila Pečanov Pavle in njegov

oče, oba lepo praznično opravljena pri Molkovih in sta slovesno snubila Mano.

Molek je izprva gledal srdito kakor maček, ki se je ujel v dehorjevo past, toda koncem se je prav dostojno in prav po lisičje izvil iz nastavljene zanjke.

»Na meni ni!« je rekel polagoma; »na meni ni! Toda na komisiji je ležeče, otroški dohtar — ta ima dovoliti! Pa — imaš li kaj — fantè — imaš kaj?«

»Delati znam, in dobra kovačija bi se naredila tamdoli, fužinica — in sto goldinarjev imam shranjenih!« je dejal Pavle pogumno!

»Hm, hm, ne vem — če ne bo premalo! No, pa če vama je prav, pa pojdemo tja v komisijo k sodišču — precej jutri, če hočeta; bomo povprašali!«

Sedeli so še skupaj, pa vse je bilo tako leseno, tesno, okorno — beseda ni prišla v pravi tok. Otroški dohtar je visel nad vsemi. Izkušeni Molek se je sicer na tihem hudobno muzal, a drugim je bila misel na sodišče silo neprijetna.

Drugega dopoldne so stali vsi štirje, ženin in nevesta, Molek in Pečan pred mladim, bledoličnim sodnikom, ki je bil šele pred nekoliko tedni nastopil svoje mesto in službo svojo. Molek je prvi zastavil govor:

»Tale bi se rada možila!«

»Vi ste pa njen varuh?«

»Sem!«

»Ali ima kaj gotovine?«

»Ima, ima!«

»Čujte vi« — se obrne sodnik k pisarju, »prinesite mi dotični akt.«

Preliskal in prečital je naglo, kar je bilo treba, ter smehljaje dejal:

»A, ta je pa bogata! Lep grunt, nič dolga in še toliko gotovega. To pa to; koliko si pa stara, ti, deklica?«

»Devetnajst let!« deje ona; sedaj je bila silo pogumna, saj ta otroški dohtar ni bil bogve kakov strah, to je bil navaden gosposki človek, ne posebno brdak — že goršega je videla, a grd pa tudi ne.

»Kaj pa ženin? Koliko imaš — ?«

»Sto goldinarjev!«

»Ká-á-j! Sto goldinarjev! Pa na takov grunt, v tako imetje? Ste li neumni — ljudje?«

»Nisem li pravil!« je pritrdil zadovoljno Molek.

»Pa jaz sem kovač; s tem dovolj zaslužim;« oporeka Pavle ves rdeč v lice.

»Kovač! Haha! Kovač ni za grunt; pojdi, pojdi, fant, ta je bosa. In ne bo kruha iz te moke. Saj nimaš ničesar, to vse ni nič za takov grunt!«

Molčali so vsi; tesno jim je bilo pri srcu, edini Molek se je veselil na skrivnem.

»Tako je, tako, gospod dohtar; jaz sem to že doma pravil!«

»In vi tudi niste zadovoljni s tem, da se ta dva vzameta?«

»Hm, hm, kako bom zadovoljen, ker nič ni — nič — pravim.«

»Kaj vruga pa hodite sem mene nadlegovat, menite li, da nimam drugega opravila, nego vaše neumnosti poslušati?«

Sodnik je bil osoren bolj in bolj.

A Mana je imela še vedno nekoliko poguma.

»Gospod«, je rekla potihoma, »pa jaz bi ga vendar vzela. Saj imava dosti oba!«

»A, ti ga imaš rada?«

Mana si je z robcem zakrila pol obraza.

»Nu, če ga imaš rada, pa ga imej — jaz ti ne branim! Toda jemala ga ne boš, dokler nima več denarja,« se je smejal cinično sodnik. »Tu je postava, postava! Mi moramo za mladoletnike skrbeti, da ne zapravljajo imetja, in ti ga hočeš kar stran vreči! To ni nič! No — sedaj ste pa opravili!«

S tem je bilo v istini opravljeno.

Šli so sicer vsi skupaj v krčmo, in tam je Molek dajal za vino; pa pili so izpočetka prisiljeno, toda ne dolgo. Počasi se je vsem omajal jezik: Molek se je bahal dobrovoljno, da je vse to prej znal, stari Pečan je malo vinjen zmajeval z glavo, mlada dva pa sta sedela drug poleg drugega in šepetala.

»Kaj nama mari za to!« je dejal Pavle.

»Kaj meni mari!« je potrdila ona.

»Bova pa čakalal!« je menil on.

»Saj lahko čakaval!«

In tako so odšli vsi zadovoljni domov.

* * *

Okoli božiča pa je hodil Molek silno potrj krog svojih poslopij. Pred malo dnevi stoprv je bil odnesel novo vsoto iz zakupnine za Zlatarjevino k sodišču ter doma veselo pripovedoval, da bo Mana lahko kmalu kakega graščaka jemala, toliko ima že prihranjenega. Menil se ni za to, da je deklica povabila svoje oči, in da je žena njegova molče gledala vstran. Vprašal ni po vzrokih temu vedenju, nego nadaljeval pripoved, kako je sodišče zadovoljno z njegovim skrbnim varstvom.

A nekoliko dni pozneje mu je sosed Kolar zasadil eno. Kakova je bila v svoji izvornosti, nam ni znano, a še istega večera je Molek silo razjarjen zavpil na svojo ženo: »Zlomek — kaj pa je z Mano?«

Ko starka ni odgovorila, nego prav na kratko zmajala rame in glavo, je udaril stavec z vso močjo koščene svoje pesti ob mizo in kričal: »Torej, kaj — tacega sem privaroval! Oh — kaj tacega! Oh — zlomek! Še tebe bi nabil, dasi te nisem še nikoli! Tako paziš, tako varuješ! No, pa le čakaj — ti in tvoja —! Jutri pojdem k dohtarju — potem se pa pripravita — ti in ta deklina!«

Sedaj pa je bilo tudi starki dovolj!

»Kaj vpiješ in razsajaš nad manoj! Nisi li sam kriv vsega? Kaj si pa govoril tedaj pred sodnikom, da tudi ti nisi zadovoljen, da bi se ta dva jemala, sedaj pa imaš, sedaj se bosta pač morala vzeti.«

Molek je malodušno povetil glavo.

»Kaj — jaz sem kriv? Postava je taka, zakon je tak, je dejal otroški dohtar, da berač ne sme na dober grunt, da je treba imetek hraniti varovancem; — zakaj bi bil torej jaz kriv?«

»Zato ker si pritrtil! O ti si pravi, o ti si dober jerob!«

To je bilo pa odveč.

Molek je pobral kožuh, ki je ležal na klopi poleg njega — klobuk je imel že itak na glavi — in ušel iz sobe vunkaj v mrzlo zimsko noč, v sneg in burjo, ki je ostro piskala okrog ogla.

Drugega dne je bil že na vse zgodaj pri sodišču. Čakal je dolgo, da je prišel sodnik, in takoj se ga je lotil ter razodel, kaj mu teži srce.

Otroški dohtar se je smejal.

»Tu ne moremo ničesar pomagati!« je dejal na lahko; »kar je, to je! A možitvi se vendar ne sme. Tako bogato dekle ne sme berača jemati; hočete li, da bom jaz plačeval, če se vse zapravi? Mi moramo skrbeti, da se imetje ohrani, in to je po mojem mnenju le mogoče, ako ima ženin tudi denar. Vse drugo ni nič! Jaz ne morem in ne smem dovoliti možitve.«

»Saj jaz tudi tako pravim«, je trdil Molek, »pa ta sramota?«

»A, kaj to! To nas tu pri sodišču ne briga. Vi storite svojo dolžnost kot varuh, če onega tožite za očetovstvo.«

»Tega pa ne! Dosti imam, da ni treba beračev tožiti!« je godrnjal Molek.

»Kakor hočete! A možiti se ne sme. Naj čaka, da bo polnoletna, potem pa naj se moži, kakor hoče! A sedaj ne; jaz ne bom plačeval!«

Danes zadovoljnost Molkova ni bila obila. Doma ni izpregovoril z nikomer, nego hodil je, kakor smo že omenili, več dni silno potrto okoli. Pozneje, predpustom mu je nekolikrat šinilo v glavo, da bi še enkrat stopil k sodišču; a zavrgel je tudi to. Zakaj navadil se je bil polagoma misli na neizogibno sramoto, ki je visela nad njegovo hišo, na drugi strani pa je prevladovala sebičnost, da berača ne vzame na Zlatarjev grunt in na — svojega. Saj je tudi to bogastvo kdaj hotel pustiti Mani.

Majnik je bil zopet tu z vsem svojim krasom. Drenova meja doli nad občinsko cesto se je bleščala v svojem cvetju kakor zlato, in roji čebel so šumeli po nji; tudi črnica nad mejo je gnala krepke vejice, in na njivi, raztegnjeni po lahko nagnjenem brdu so se zibale poludorastle ržene bilke. Na oni strani pa je zopet vsak večer donel enozvoki klic prepeljakov.

Doma pri Molkovih so pa zibali.

Stari sam ni prav znal, kako in kdaj je to prišlo, a v kratkem se je bil navadil otročjega

vika in krika, in če je trebalo, je stopil sam k zibeli, vzel malega fantiča v naročaj ter mu piskal in žugal, da ga je utešil. Z Mano pa ni govoril že dolgo, dolgo ne, le od strani jo je pogledoval, kako je nema in bledolična opravljala vsakdanji posel, in vselej ga je pri tem čudno stisnilo okrog srca.

Nekega večera je imel z ženo dolg razgovor. Konec je bil ta:

»Ti lahko vse popraviš«, je dejala starka, »ako le hočeš! Če ti rečeš, da ti je prav in da je Pavle dober za grunt, potem pa pojde! I kaj bi se ustavljal! Saj je res priden fant!«

Dругega dopoldne je stal Molek zopet pred otroškimi dohtarjem.

»Zdaj ste pa še vi zblazneli!« ga je zavrnil sodnik, ko je bil oni razodel svojo voljo, naj se vendar Manica poroči s Pečanovim Pavletom. »Fant nima gotovine, nima ničesar! Povedal sem vam to že desetkrat. Česa hočete še?«

»Jaz pa pravim, da bo dobro gospodaril — to je eno; — potem, da je imetja dovolj, da živita dva, razen tega, da si bo on s svojim obrtom mnogo zaslužil — kar je drugo; in naposled: — sramota, in pa — Mana bo umrla, ako ji ne pomagamo. To je tretje!« je govoril Molek jako odločno.

»Ha, ha! Neumnost, sama neumnost! Zakaj je niste bolj varovali?«

»Varoval? Storil sem, kar sem mogel, a sedaj zahtevam, da ji dovolite, da se omoži!«

»Jaz ne dovolim! Sedaj pa pojdite! Dovolj
sva govorila!«

»Ne, jaz hočem dovoljenja!« je kričal Molek
in potem popolnoma pozabil, da ni doma med
svojimi štirimi stenami, nego v uradu, in s
koščeno desnico je krepko udaril ob mizo.

»Čakajte — jaz vas naučim, kako se vam
je vesti v uradu«, je zavpil sodnik in velel Molka
na šest ur odpeljati v zapor.

Kaj takega se možu še ni bilo pripetilo
nikdar. Kričal in klel je izpočetka, potem prosil,
a vse zaman; urad je bil razžaljen in sodba se
je morala izvršiti.

Ko so ga po šesturnem zaporu izpustili, je
šel iznova k sodniku. Sedaj je bil miren, a obraz
je nosil blede in vsi živci so trepetali v njem.

»Prosim, gospod sodnik, ki ste otroški
dohtar, dajte mi to pisano, da ne dovolite možitve
moji — naši Manici.«

»To vam lahko dam! Le kolek prinesite!«

Starec je prišel pozno domov in dasi ni
povedal, ni kaj, ni kako je opravil, vedeli so
tako vsi, da je bila pot brezuspešna.

Nekoliko tednov potem je dobil pisan odlok,
da nadvarstveno sodišče možitve ne dovoli. Pritožil
se je. A mladi sodnik, ki mu je bilo silo na tem, da
obveljajo njegovi ukazi, je spremil pritožbo s ta-
kim poročilom, da je bila končno pritožba odbita.

Sedaj so vedeli dotičniki, da je možitev do
polnoletnosti Maničine nemogoča. Ta zadnji udarec

— odbita pritožba — ta je bil prehud. Mana je hirala, obolela in nade ni bilo, da jo rešijo smrti.

»Mana, le še štiri leta! Kaj je to?« ji je rekel nekega večera Pavle, sedeč poleg nje pri široki peči, h kateri se je stiskala, zavita v debele odeje. Otroka je pestoval stari varuh.

»Predolgo je!« se je nasmehnila ona bolestno. Drugega jutra je bila mrtva. —

Ko so se vračali od pogreba, sta postala stara dva, Molek in žena njegova nekoliko trenutkov pred hišo. Notri v sobi je jokalo otroče pokopane matere; dekla ga je zibala.

Izpred hiše se je odpiral krasen pogled čez nizka brda, zaprta na desni in levi od višjih hribov, tja čez na vzvišen holm, kjer se je lesketal v svitu zahajajočega solnca bel gradič. Tam je bil sedež sodišča.

»Sedaj boš pa spet varuh temu — malemu,« je šepnila starka, in nekaj kakor tiho, vendar ostro očitaje je zvenelo v njenih besedah, po velem licu pa so ji tekale bridke solze.

Molek je stal izprva nem poleg nje; a pri tem šepetu je dvignil krčevito svoji koščeni pesti v zrak in zamahnil tja proti sinjemu, belemu gradiču ter dejal hripavo:

»To je otroški dohtar! Oj, ti — prekleta pravica — ki te nosi svet!« —

Kmetska smrt.

Stari Planjavec je bil še trden mož, dasi je gospodaril že nad trideset let na svojem lepem, obširnem posestvu. Življenje njegovo je teklo, kakor teče pač veliki večini, da ne vsakemu kmetskemu gospodarju: v prvi mladosti »pol joka, pol smeha,« potem v mladeniških letih doma dela toliko, kolikor je ravno treba; ob žegnanju in ob semánjih dneh malo več vina v glavo, ponoči pa malo vasovanja in malo tepeža; nato pride ženitev in svoje gospodarstvo in ž njo in ž njim vred — skrbi, pa dela vedno več in več; kako nedeljo ali praznik zvečer romata še polna steklenica in prazen kozarec iz roke v roko, pa čez noč je vse prespano, vse veselje, vse hripavo petje, vse zabavanje, in delo je zopet tu in skrb za pridelek in imetek. Tako pride starost in ž njo želja po počitku. Sin je dorastel; suče se že v drugem oddelku onega kolobarja, ki ga završe vsi gospodarji na Planjavi od rojstva do groba; sedaj ob žegnanju že pleše in daje za

Kakor da bi bilo plowinski kmetski vasi prepešiti!

vino in tepel se je tudi že nekolikokrat, da tudi vasuje, to se razumeje samo ob sebi. Temu sinu torej se izbere nevesta, žena, stari pa leže k počitku: najprej v kot za široko vedno toplo peč, a potem skoro, skoro vunkaj v hladni vrtič okrog bližnje cerkvice svetega Marka.

Dejali smo, da je bil stari Planjavec še trden mož; zato mu ni hodilo na misel, prepustiti posestvo enemu izmed treh sinov, ali pa, kakor se je bilo že zgodilo na Planjavi, vzeti zeta v hišo; saj je imel tudi hčer, ki je bila že za možitev. Stari je hotel še sam delati in skrbeti, dokler je bilo kaj moči. Le nekaj ga je storilo včasih čemernege in zamišljenega; od mladosti že je imel bolezen, samo ob sebi ne nevarno, ki se tudi ni pogostoma pojavljala, a gotov ni bil nikoli, ni doma, ni v cerkvi; ne, ako je nakladal voz sena, vrhu njega stoječ, ne, ako je šel po ozki brvi, držeči čez bližnji potok. Bôžje ga je metalo, čeprav ne pogostokrat, ali kakor smo rekli, gotov ni bil nikdar.

»Ubil se bodem ali pa bodem utonil!« je dejal časih, toda navzlic temu je vendar mirno in ravnodušno hodil čez brv, ali pa lezel na streho, kadar je bilo treba popravila. »Kakor mi je namenjeno!« se je tolažil potem z onim fatalizmom, ki ga je toliko med kmetskim ljudstvom.

Bilo je jeseni, ko je stari Planjavec iznova — menda tretjič v dveh dnevih — ogledoval gola rebra na slamnati strehi svoje hiše.

»Prekriti, zakrpati se mora!« je dejal, vzel s police pri oknu zakrivljeni nož, velel sinu Antonu, naj pripravi nekoliko škópnikov ržene slame, sam pa je šel gori v breg do meje, ki je obkrožala njivo, in kjer je rastlo med robidovjem dokaj mladih belokožnih brez. Pod grmovjem prav na rumenem laporju je slonelo mnogo suhe praproti. Iste je starec nabral, malo zmel, uložil jo v nizko kotlino kraj njive, nanjo pa vrgel nekoliko suhe jelkovine in smrečja, nalomljenega gori više v meji ter praprotino užgal. Skoro je plapolal ogenj iz kupa, ki je nanj Planjavec še venomer nalagal goriva, in gost, bel dim se je iz pokajočega smrečja valil v dolino. Zdaj je starec vzel nož ter rezal brezovino, trebil posamezne šibe in jih metal na kup kraj ognja. Ko je uvidel, da jih bode dovolj, je jemal zopet vsako posebe s kupa, jo držal nad plamenom in vil v trto; saj je bil sam vse za svoj dom: oratar, tesar, kolar in krovec. Nocoj je hotel luknje v strehi prekriti, in za to je potreboval brezovih trt, da priveže slamo ob preklje.

Bil je že malone gotov s trtami; ozrl se je doli proti domačiji, je li Anton tudi pripravil škopo; nagnil se je preko plamena in zavil z desnico trdo brezovo šibo okoli roke.

Kar mu je zašumelo v glavi.

»A-a-a-ah!« je zajecjal in po prirojenem nagonu porinil se stran od ognja; a stal je v gorenjem bregu in se opotekel zopet nazaj.

Bôžje ga je vrglo. Pal je z obrazom naprej, telo malo v stran na desno držeč, roke pa pomolivši predse. Obe roki sta prišli v plamen, v žrjavico, a on ničesar ni čutil, in da bi bil tudi, moči ni imel več, potegniti jih nazaj. Krč je bil prehud, in izgubil je zavest.

Vtem se je sin Anton, ki je bil ravno privlekel slamo pod kap ozrl gori proti meji ter videl očetov padec. Glasno kričeč je tekel gori, za njim še sestra in dekla, in potegnili so očeta iz ognja. Tudi hlapec je pritekel, drugih sinov ni bilo doma, in prenesli so starca v hišo, na posteljo. Mati Planjavka je hotela pomagati, ali nji je slábo prišlo. Sedaj je svetoval eden to, drugi to, toda roke so bile tako opečene, da si jih ni upal nihče prijeti.

»Kislega zelja in ajdove moke dajte okoli«, je svetoval hlapec.

V sili je vsak svèt dober. Storili so tako, močili starcu glavo, in skoro se je zopet zavedal. A sedaj je tulil od groznih bolečin.

Poslali so po duhovnika in po ranocelnika. Prvi je bil prišel prej, potem drugi. Starec ni mogel več vpiti, ampak apatičen je bil bolj in bolj. Spovedal se je, in ko ga je potem ranocelnik za silo obezal, kakor je pač znal, je ležal mirno vznak in le časih, ko so bolečine prihajale neznosne, se mu je izvil prav hripav: »Uh-uh-uh« prav iz prsi.

Ranocelnik je odhajajoč postal malo na stopnicah pred vežo, in Anton mu je odštel plačilo.

»Ne vem, bode li kaj z očetom, ali ne! Umrl bode skoro gotovo!« je menil zdravnik in potegnil rameni kvišku. Hči je naglas zajokala, sin Anton pa ni izpremenil lica, niti zinil besede.

Pozno na večer je bilo, ko so stali vsi domačini okrog očetove postelje. Tudi par sosedov je bilo navzočih.

»Nesreča, to je nesreča!« je zmajeval z glavo sosed Češek. »Umrli bodeš, Planjavec — umrl — tega noben padar ne ozdravi.«

»Saj je tudi ta, naš — tako dejal!« je pritrdil Anton.

Starec je čul te besede, pa niso mu bile strašne; nasprotno — kakor tolažilo so mu zvenele.

»Uh-uh-uh«, je zajecal; ali to je bil le dušek telesnim bolečinam.

Mati Planjavka je čepela na klopi pri peči, pa jokala ni več; edina hči je še časih zaihtela. Mati je sosеду Češku pošepetala nekaj na uho.

Nekoliko časa pozneje je Češek zopet odprl usta.

»Planjavec — kaj — ko bi po može poslal? Dobro je, če človek uredi, kar je treba.«

Starec se je ozrl z medlim očesom vanj.

»Kaj praviš?« je dejal.

To je bilo prvo vprašanje, prvi govor po duhovnikovem odhodu.

»I — po može pošljimo — testament napravi!« je vpil Češek in poizkusil se nasmehniti. »Saj tako — ni nič — vse ni nič!« je pristavil polagoma, pa nihče ni vedel, kaj ni nič ali kaj misli sosed s to besedo.

»Katere pa hočete?« je vprašal Anton, ko oče ni odgovoril.

»Češek je tu,« je rekel bolnik počasi; »potem pa Bunček.«

»Še eden mora biti,« je silil Češek, ki je bil izvedenec v takih stvareh.

Planjavec je premišljal.

»Kaj pa Kodrè?«

Planjavec je molče odmajal z glavo.

»Ta je baba,« je zinila hči.

»No, pa — Mrtinkovec?«

Bolnik je pritrdil kimajoč in pol ure pozneje so sedeli vsi trije sosedge v sobi in tlačili in vžigali svoje pipe-vivčke.

»Oh, oh, oh!« je vzdihoval venomer Martinkovec, in »umrl bode, umrl bode,« je trdil glasno Češek.

»Kako pa bodeš — Planjavec?« je vprašal Bunček.

»Uh-uh-uh!« je dejal ta in položil glavo po strani proti zidu.

Od domačinov je samo Planjavka ostala v sobi; otroci in posli so bili šli vunkaj po opravih, ki so si jih kar izbirali.

Nekoliko trenutkov je bilo tiho v sobi le, od ure poleg vrat se je čul enakomerni: »Tik, tik, tik«.

Bolnik je prvi izpregovoril.

»Zemljišče naj bode Antonovo,« je dejal počasi in v dolgih odmorih, »drugim po osemsto, Micki pa še kosilo in posteljo in skrinjo, če se omoži —«

»Torej bališče?« je vprašal Češek.

»Ne, samo posteljo, pa skrinjo!« —

Potem so zopet vsi molčali.

»Pa pokopati me mora — z dvema gospodoma!«

»In za svete maše?« vpraša Bunček.

»Sto goldinarjev za rimske maše, pa za cerkev tudi petdeset goldinarjev!«

»Pa za sedmino?« se je oglasil Mrtinkovec.

»Tudi sedmino mora napraviti.«

»Kar reci — koliko!« je silil Mrtinkovec, ki je že sedaj požiral sline v mislih, kako se bode jelo in pilo na sedmini.

»Bo že vedel, in bode — vedel!« je zavrnil bolnik, ki je govoril vse razločno, dasi pretrgano.

Molčali so sedaj, akoravno jim je bilo vsem še nekaj na jeziku.

In ker nihče sosedov ni zinil, se je oglasila Planjavka tam izza peči:

»Kaj pa meni?«

»Materi pa — doto, ki jo ima v zemljišču, in pa živež do smrti — pa — kot — pa — obleko —«

»In drugega nič?« je zajavkala starka; torej za to sem se trudila in delala kakor črna živina?«

Spustila se je v glasen jok.

»Saj sem se jaz tudi!« je vzdihnil Planjavec.

»Da me bodo na stare dni od hiše podili! To sem prislužila!« je tarnala ženica.

Pa nihče izmed mož ni imel razuma za nje boleost.

»Kaj pa dolgovi?« deje Češek; »je li kaj dolga?«

»Saj ve vsakdo zanj!« je mrmral bolnik. »Cerkvi je tristo goldinarjev, pa Juretovemu Pavlu za usnje petnajst goldinarjev in Gostinčarju polupeti goldinar na pijači.«

Sosedje so kimali; za cerkveni dolg so znali vsi, za druga dva ne, ali vedeli so, da je to vse. Planjavec je bil trden kmet.

»Torej meni nič več?« je dejala mati še enkrat.

»Dosti bode imel plačevanja!« je mrmral Planjavec. »Kje bode jemal?«

»To je moje plačilo! Beračit in prosjačit pojdem —«.

»Uh-uh-uh!« — je zatulil bolnik naglas.

Hči Micka je stopila v sobo in skoro za njo še drugi; poznali so, da je oporoka gotova.

Planjavec je zopet v steno gledal. Mraz ga je jel izpreletovati, izprva polagoma, potem vedno silneje, da se je postelja tresla.

»Umrli bodem!« je rekel zdajci naglas in se krčevito izkušal vzkloniti kvišku.

»Luč, luč!« je vpila dekla. »Molite, molite!« je velel Bunček, in mati Planjavka je pričela moliti na ves glas; vsi so poklekneli po tleh, samo Anton na klop ob peči. Preden so izmolili par očenašev za verne duše v vicah, je imel Planjavec vse zemeljske skrbi in bolečine za sabo. Ženske so jele jokati, moški pa so se razšli na vse kraje. — — — — —

Sedaj živi Antonov rod na Planjavi; trd in mehak, sirov in nežen, krepak in zdelan, samogolten in dobrosrčen, dober in slab — kakor si ga ogledaš. Pa kadar mrjo ti ljudje — jaz sem jih že videl mreti — smrti se ne boje!«

Mamon.

(Iz sodnih aktov.)

Skoro vselej, kadar sem napisal skromno povest, se mi je pripetilo, da je bil po nji razžaljen ta ali oni. Ko sem nekoč risal veselega, dobrovoljnega duhovnika, so dejali, da ščujem proti veri, da sem sam brezverec in da ne mislim o duhovskem stanu tako, kakor mi je misliti; drugič sem opisal osamelega učitelja, kako životari in strada v pogorski vasi, in reklo se je, da zasmehujem učiteljski stan; tretjič sem izkušal naslikati sodnika, ki sodi pravičnega in nepravičnega kmeta, in dejali so, da dajem duška svojim osebnim mržnjam; potem sem govoril o davkarju in zdravniku, in tudi tu se je ponavljalo, da prvega ne maram zaradi davkov, drugega pa — no, Bog ga vedi — menda, ker sem prezdrav! Samo, ko sem govoril o kmetu, in četudi o najslabšem, so vsi stanovi molčali, in tudi kmet sam — saj morda ni čital mojega spisa, ali pa ni bil toliko samoljuben, da bi bil v vsakem kmetu videl samega sebe. In vendar sem imel

vselej pošteno voljo govoriti in slikati le resnico, risati človeka v njegovem dejanju in življenju bodisi grof ali prosjak, svečenik ali potepin.

Tudi danes hočem poseči v pravo, resnično življenje, in ljudje, ki bodo stopali pred čitate-ljevo oko, naj bodo in so tudi gole individualnosti, ki jim je vse drugo le okvir, iz čigar zatemnelih robov gledajo le še živeje v svet.

Pred mano leži nekoliko drobnih knjižic; v njih je trd, star, oster papir, vezan po okorni roki v nerodne platnice, ki jasno pričajo, da jih ni imel nikdar knjigovez pod svojim nožem. Na sprednji strani vsake knjižice pa stoji pisano s trdo, moško roko: I. zaklad mojega imetja, potem na drugi: II. zaklad mojega imetja, — dalje: III. zaklad mojega imetja in tako dalje do trinajste knjižice; zakaj toliko jih je v tem starem za-puščinskem aktu iz patrimonialne dobe, v aktu, ki nima za nikogar vrednosti, nego samo zame — in zame samo zato, da narišem to drobno sliko.

Letá se mi je pa odgrnila prečitavšemu v naglici prvi zvezek — »I. zaklad mojega imetja.« V njem je popoln životopis tega čudnega moža — avtobiografa. Česar pogrešam v prvem zvezku, izpopolniti je lahko iz drugih. A iz vseh stopa na dan življenje enega življenja od rojstva do smrti, v katerem pa ni mejnikov, kakor jih našteva prislovica — ženitev, otroci — ne, ne, ničesar tega, samo mamon, mamon, od prvega

krajcarja do zadnjega tisočaka — vse le mamon — denar; lakomnost od prvega diha do zadnjega.

Kako različno si pomagamo naprej na svojem potu! Ta si pobere grčavo batino, drugi odreže tenko leščevko, tretji lepo zakrivljeno trto, četrti težak, a gladek drenov klin; peti zopet si odkrhne šibico z vrbine, šesti izteše umetno palico, sedmi koraka ali teče brez opore, in tako hodimo drug poleg drugega, drug proti drugemu. Kolikokrat mora pomagati palica! In če govore o tem ali onem, kako navadno je vprašanje: »S čim si je pomagal?« Oj, z batino ali s cepom, s šibico ali z gladko, umetno izrezljano paličico, ali brez vsake opore! A prišel je dalje! Kam? Od zibeli do groba!

Jaz bi dejal, da je bila to prav težka, robata batina, ki si je ž njo gladil pot življenja rajni vikarij Šimon Greben. Knjižice, zapiski, ki sem o njih govoril, so se našle v njega zapuščini, in ker se je ista že pred več nego štirideset leti obravnavala in prisodila veselim dedičem, leže tudi te knjižice pozabljene v prahu vseh aktov. Ali tudi v tem prahu je mnogo poučnega, in naposled — zakaj bi tega ne trdil — tudi nekoliko poezije! Toda sedaj govori knjižica: »I. zaklad mojega imetja!«

»Porodil sem se jaz, Šimon Greben, dne 4. malega travna 1792. leta v vasi Selo hišna št. 3 v fari Ródinje na Gorenjskem, in že ko sem izpolnil osmo leto svoje dobe, me je poslal

skrbni oče moj v Polje pri Beljaku na Koroškem, da se tam priučim nemškemu jeziku. Komaj desetletnega dečka so me vzeli od tam in me poslali v Kranj, potem pa v Ljubljano. Doma so imeli lepo posestvo, a tedanje vojske s Francozi, slabe letine in druge nezgode so storile, da so me mogli roditelji le malo podpirati. Dobil sem pa stanovanje pri stari ženici, ki je bila zadovoljna, da so ji oče poslali vsako leto petnajst glav zelja, mernik krompirja, mernik repe, nekoliko korenja za juho ob nedeljah, potem nekaj moke, pšena, jajec, zabele in nekaj goldinarjev v gotovini. Ob tej podpori sem se šolal v Ljubljani.

Neke počitke sem obiskal starega strica župnika, ki je župnikoval pri Sv. Križu na Spodnjem Štajerskem. Vzprejel me ni prijazno, ker so ga drugi sorodniki preveč sesali in mene do tedaj tudi ni poznal. A pozneje je bil čimdalje prijazniši in ljubezniviši, in ko sem študiral zadnja gimnazijska leta v Ljubljani, namreč tedanja logiko in fiziko, sem dobil od njega marsikateri goldinar, ki mi je pomogel poleg zaslužka za privatno poučevanje in podpore roditeljev, da sem končal gimnazijske študije.

Potem je bilo treba voliti stan! Posrečilo se mi je, ker tedaj ni bilo lahko, zaradi obilnih prosivcev, da sem bil vzprejet v ljubljansko semenišče. Ker sem ondi imel hrano in stanovanje, sem bil obvarovan vsaj najhujše skrbi, ki me je mnogokrat trla dosedaj, skrbi za vsakdanji kruh.

Posvečen sem bil v mašnika dne 21. velikega srpana leta 1821. V vseh teh minulih devetindvajsetih letih trudapolnega svojega življenja, podpiran sicer od roditeljev in od strica, sem moral služiti svoj kruh večinoma s poučevanjem drugih glav. Toda navzlic temu, da so mi slabo plačevali pouk, sem vendar toliko prihranil, da sem z dnem, ko sem bil posvečen, zabeležil v svoj zapisnik kot prihranjeni sad trudapolnega devetindvajsetletnega življenja znesek 96 gl. 45 kr.

O priliki ordinacije mi je nepozabni moj stric župnik poslal osem srebrnih križavcev à 2 gl. 12 kr., torej skupaj . . . 17 » 36 »

Skupna vsota te dobe znaša torej 114 gl. 21 kr.
kar sem zabeležil v dnevno knjigo k zakladu I. na strani 1.

Nekoliko pozneje sem obiskal nepozabnega svojega strica župnika — zadnjikrat, zakaj potem se nisva več videla na tem svetu, in pri odhodu mi je podaril gotovih 12 » — »

Nastavljen sem bil za kaplana pri Sv. Trojici na Dolenjskem, in tja mi je poslal nepozabni moj stric župnik 20 » — »
v bankovcih po pošti z naročilom,

naj opravim zato sv. maše, kar sem tudi storil.

Dne 15. listopada 1828. leta, ko sem bil kaplan v Moravčah, mi je prinesel Janez Ambrožič Ropè 200 gl. 21 kr. kot volilo rajnega mojega strica ki je bil umrl nedavno.

Tedaj je bilo mojega imetja skupaj 346 gl. 21 kr. s katero vsoto sklepam l. zaklad, in sicer s časom, ko se je končalo moje kaplanovanje.«

Tako pripoveduje knjižica, ki ima naslov »l. zaklad mojega imetja.«

Potem je še dvanajst knjižic, in imetje narašča ž njimi progresivno.

Ali drugih knjižic ne maram izpisavati, saj je te dovolj. Vseskozi rišejo natanko tek tega življenja, ki se je končalo bogato ob posvetnih darovih — cekinih in tolarjih — a vendar tako ubogo, tako grozno ubogo in prazno!

Šimon Grebén je umrl kot župnik brez oporoke, in njega imetje se je delilo po zakonu cerkvi, ubožcem in sorodnikom. Tega imetja ni bilo malo; mnogo tisočakov si je bil prištedil in pristradal do dne, ko je zatisnil oči.

V enem izmed zaprašenih zapisnikov stoji še črno na belem, da so po njega smrti našli za petsto goldinarjev samih krajcarjev in srebrnih

grošev po različnih omarah in predalih: komisar, ki je zabeležil o njem smrtovnico, poroča, da je štel te groše — ves dan.

Danes nihče več ne ve o Grebenu. Ko sem prebiral oni debeli akt o njegovi zapuščini in trkal prah raz posamezne liste, mi je posijalo solnce v zatohli, obokani arhiv, kjer se hranijo ti stari zapiski, in jasen žarek je posvetil na vrsto: »Tedaj je bilo mojega imetja skupaj 346 gld. 21 kr.«

In temu možu, temu Šimonu Grebenu, je moral biti pogled na to številko lepši, mnogo lepši, nego meni, ko sem se ozrl od nje skozi okno v jasni dan na lipo, kjer je pel ščiŕnkovec, ne meneč se za to, je li kaj zrnja pod njo, ali ne!

HUMORESKE

Dva adjunkta.

Vsak ve, kako živimo po naših malih mestih in trgih, kjer poleg domačih meščanov in tržanov, poleg stolnega župnika, odvetnika in notarja, menjavajo skoro vsako leto drugi odlični in neodlični zastopniki uradniške hierarhije odgovorne ali neodgovorne svoje službe in kjer niti dacar ali mitničar ob vhodni cesti ne prebije vseh dvanajst mesecev na svojem mestu. Kar je prirastlega, to ostaja; drugo pa je v vednem teku, in te menjave v osebju so najmanj tako važne tržanom kakor županova volitev, ali izpremembe štirih letnih časov. V prvem tednu, v prvih štirinajstih dneh poznajo vsacega; vedo, ima li penez ali dolgove; znajo, kolikokrat si preobleče srajco na teden, ali celo — po navadi ali dostojanstvu — na mesec; ugibljejo že, ako je novi prišlec samskega stanu, kdaj in kje se bo ženil, dasi natanko vedo, kje ima svojo staro, zapuščeno ljubico; prerokujejo — ako je novinec oženjen — kako se bo vedla njegova soproga, katera še, bogznakje — perilo in posodo za se-

litev v zaboje spravlja; vedo celo, po koliko mesa se bo v tej novi rodovini na teden kupovalo in zauživalo in eventualno, koliko se ga bo plačevalo, koliko pa na upanje jemalo. Najtajniše stvari niso več tajne, življenje vsakega leži v nekoliko dneh kakor odprta knjiga pred občinstvom. Za onega pa, ki odhaja, se ne menijo mnogo; dva rečeta morda: »Škoda zanj!« a vsi drugi gotovo: »Bog ga nesi!« In tako se suče svet povsod enako in povsod že stoletja in stoletja; vsaj misliti si ne moremo drugače!

A kdor pride, vsak najde nekaj sorodnega, vsak se udomači kakor »vinska trta«, po izrazu pesnikovem:

»Umni se privadi vsakega sveta,
In veseli najde veseljake,
Bodi sto milj daleč, bodisi doma.«

Vse to velja o trgu *O s r e d k u*, ki ga nam iz gole pisateljske diskretnosti ni smeti imenovati s pravim imenom, o katerem pa vendar lahko povemo, da leži nekje v tesni naši domovini, in da ima vse vrline, a zaeno tudi vse slabosti, kolikor jih more imeti slovensko-kranjski trg.

Tukaj se je torej godilo, da sta lepega poletnega opoldne sedela dva gospoda na prostornem gostilniškem vrtu »pri Majarončku«, kakor se je nazivala krčma, ter zauživala svoje mesečno naročeno kosilo. V nedeljo je bilo, in če bi že nova, elegantna oprava obeh gospodov

ne bila pričala tega, nedvojbeno bi bilo to vendar sedaj, ko je točajka po govedini postavila pred gosta še krožnik z dvema kosoma lepe obistne pečenke in skledico sveže salate. To je bilo samo v svetek tako!

»Marijanica, meni četrtnko cvička!« je velel starejši izmed gospodov; »danes je nedelja! Zakaj bi si človek v nedeljo ne privoščil vinske kapljice?«

»Meni pa še eno!« se je oglasil drugi, mlajši in pomolil prazno steklenico točajki. »Prav pravite, gospod adjunkt, v nedeljo si tudi jaz rad kaj priložim.«

Vtem je bil starejši segel po pečenki, preobrnil oba kosa ter lepšega položil na svoj krožnik, ostalega pa porinil tovarišu.

Iz navedenega je čestiti čitatelj že gotovo ugenil, da je bil starejši gospod imenitniši nego mlajši ker je boljše kose izbiral, in da si je on samo v nedeljo privoščil četrtnko vina; da pa o mlajšem ne bo mislil, da je vsak dan pri obedu izpil pol litra, treba povedati, da je to storil samo v nedeljo in praznik, ob delavnikih pa je bil zadovoljen s četrtnko.

Vendar to ravnanje ni bilo v pravem razmerju z dohodki in z dostojanstvom obeh gospodov in da se bo vse prav umelo, predstavimo takoj oba gosta čitatelju.

Starejši, katerega je bil tovariš prej nazval »adjunktom«, je bil res adjunkt, in sicer sodni

adjunkt Z g a g a, ki je v Osredku opravljal težavno in odgovorno službo kazenskega sodnika, ali kakor so kmetje dejali: »političnega dohtarja«. Mož ni bil več mlad, velik, suh ter je nosil naočnike nad dolgim, malo krivim nosom, in gosto, svetlorjavo brado, ki jo je venomer z desnico delil in gladil na desno in levo. Ako je bil v družbi današnjega svojega tovariša, in to je bilo skoro redno, se ni dal nazivati od drugih kar tako »adjunktom«, nego je vedno popravljal nazivatelja: »sodni, prosim, sodni adjunkt«, zakaj njegov tovariš je bil tudi adjunkt, toda samo »davčni«. Ta gospod — davčni adjunkt O r e h — pa je bil popolnoma nasprotstvo onega sodnega adjunkta: mnogo mlajši, male gibčne postave, okroglega, nežnega lica z majhnimi brkicami pod nosom. Tudi v značajih si nista bila slična; ali omenjamo naj samo ene strani, ki jo je iz prizora pri obedu že vsak lahko sam ugenil. Sodni adjunkt je bil skop, njegov tovariš pa nič manj, kakor to. O prvem so po vsem trgu govorili, da nosi dve tretjini svoje plače in še več v ljubljansko hranilnico, drugi pa je s svojo, prav za polovico manjšo plačo še enkrat tako dobro živel, nego oni, toda prihranil ni — niti vinarja.

A kakor povsod, tako tudi tu! Ta dva v marsičem nasprotna si moža sta se izvrstno razumevala in ljudje so govorili, da sta iskrena prijatelja.

»Kaj bomo pa večerjali, Marijanica?« je vprašal sodni adjunkt po končanem obedu, vrteč zobotrebnik med prsti.

»Zrezek, bržolo — oh, srno imamo danes, srno!«

Zvečer gospoda nista bila stalno naročena, plačevati je bilo posebej in sproti, torej tudi dražja jed.

»Oh, srno, srno! Pojdite, pojdite, gotovo jo imate že tri tedne v polivki!«

»Ne, gospod adjunkt!«

»Sodni — adjunkt, Marijanica!« je omenil s srepim pogledom Zgaga.

»Prav sveža je, gospod sodni adjunkt!«

• »Ali imate kaj drugega — za večerjo?«

»Ledvice, jetra . . .«

»To ni nič, nič . . .«

»Klobase, suhe klobase . . .«

»Seveda! Vse leto stare! Beži, beži!«

»Vampe . . .«

»Oj, teh sem že sit!«

»Malo sira?«

»Črvivega — kaj ne?«

»Potem pa ne vem več!« deje Marijanica ter se šegavo namuzne.

Morda imate kaj mrzlega — fižola?« — se nasmehuje Oreh.

»To bi bilo nekaj!« pritrđi Zgaga; »z jesihom in oljem.«

»Nimamo!«

»Prekleta krčma! Še jesti ne dobi človek za svoj, za drag denar!« zarohni sodni adjunkt.

»Kaj pa krompirja? Krompirja skuhajte!« sili Oreh.

»To se lahko zgodi!« pritrdi Marijanica.

»Izvrstno! Izvrstno!« deje Zgaga naglašajoč in zategujoč drugi zlog te besede. »Skuhajte mi deset krompirjev — nič manj — pa lepi, veliki morajo biti.«

»Kakor bučel!« se nasmeje deklica.

»No, no, lej jo, sedaj se bo še posmehovala? Torej krompirja, da veš, Marijanica!«

»In vi, gospod Oreh?«

»Oh, jaz bom pa srno jedel!« se smeje davčni adjunkt.

»Le kvarite si želodec!«

»Ni me skrb!«

Oreh si je pri tem vil svojo cigareto ter čakal, da ga tovariš tudi pobara za eno, kar se je redno zgodilo.

Tako so tekli dnevi tema možema. Žal besede ni bilo nikdar med njima, dobrosrčnost in radodarnost mlajšega se je že dolgo oklepala skoposti starejšega, kakor mehko vapno trdega kamena.

A današnja nedelja je imela biti usodepolna temu prijateljskemu razmerju!

Kratek popoldan, žgolenje ščinkovcev po košatih kostanjih na gostilniškem vrtu, par voz napolnjenih z znanci, ki so drdrali po cesti mimo

vrta, namenjenih v bližnjo večjo vas na nedeljski izlet, vse to je vzbudilo v gospodu Zgagu ne- navadno misel.

»Gospod Oreh, peljiva se kam!« je dejal hipno in vlekkel z desnico brado na desno in levo — v levici pa skrbno tiščal na klinček nataktnjeni zadnji ostanek tovariševe cigarete.

»Peljiva se! Majaronček nama posodi voz in Cilo!«

»Voz in Cilo! Voznika ni treba; ta preveč zapije!« deje Zgaga.

»Troškov pa plačava vsak polovico!«

»To se pravi troške za voz in konja. Kar zapijeva, zapijeva vsak sebi,« je hitel Zgaga. —

Pol ure pozneje sta drdrala z veselimi srci po prašni cesti iz trga proti eno uro oddaljeni veliki vasi Svetje. Majarončkova kobila »Cila« je sicer malo šepala, a iskra je bila navzlic svoji starosti; in še eno čudno svojstvo je imela: velikih belih kamenov ob cesti ali kupov gramoza ni rada videla; v velikem ovinku se je ogibala takih stvari, in ker je tekel ob cesti na obeh krajih globok in širok jarek, to kobilje svojstvo ni bilo baš prijetno. Toda Oreh, ki je vozil, je poznal Cilo že dolgo, zato je sodni adjunkt popolnoma mirno prepustil usodo svojih kosti tovariševi izkušnosti.

V Svetju pri Klinarju sta našla večjo družbo, večinoma znancev, ki se je gostila z izvrstnim krčmarjevimi vinom in okusno ocvrtimi

piščanci. Gostje so sedeli na vrtu ob nerodnih mizah in adjunkt Zgaga je pazno pregledoval vso družbo, preden je sedel in celo sedaj je zopet odmeknil stol ter planil kvišku: tam v ozadju je bil zazrl znano lice iz stolnega mesta, očitno dobrega prijatelja in je hitel tja.

»Oj, gospod Rus, vi tukaj! To je lepo, to je izvrstno!« Tudi oni je naglo vstal in stisnil adjunkturo roko.

»Da da, pa samo nekoliko uric! Obiskal sem tu gospo Skaletovo in njeni dve gospodični.«

Rekši se obrne k trem damam, ki je pri njih sedel in ki jih je bil Zgaga komaj opazil.

Predstavljanje se je hitro izvršilo, in adjunkt se je v malo trenutkih čutil kakor karp v mlačni vodi. Ker je hitro prezrl situacijo in uvidel, da sam pri vsi gostobesednosti, kakor mu je bila v taki družbi lastna, vendar ne bo zmagoval zabave vsem trem damam, si je izprosil dovoljenja, da predstavi še svojega tovariša. Predlog je bil z veseljem sprejet, in družba je bila za ves popoldan sparjena: gospod Rus, najstarejši izmed gospodov z gospo Skaletovo, sodni adjunkt z mlajšo gospodično Milko, hčerko prej imenovane in davčni adjunkt z njeno sestrično, že skoro malo postarno gospodično Sabino. Zgaga si je bil izbral zopet najboljši del, in Oreh je pobiral ostanke.

A zabava je bila »izvrstna«, tako da se je že mračilo, ko še sodnemu adjunktju niti na misel ni bilo prišlo, da bi se povrnil. Izpil je v svoji navdušenosti za mladega lepega dekleta poleg sebe celo dva vrčka piva, in to, ali kdovekaj, ga je storilo popolnoma gluhega in slepega ob opomnjah Orehovih, da bo noč, da nocoj ni meseca, da nimata svetilk, da se je treba vrniti. Šele ko so vstale dame, se je omajal tudi Zgaga. Ločili so se jako prijazno, in sodni adjunkt je obljubil, da kmalu obišče gospodo, ki se je bila za poletni čas nastanila pri Klinarju. Preden sta sedla s tovarišem na voz, je prijel gospod Rus Zgaga pod pázduho in mu jovialno in dobrovoljno šepnil na uho: »Držite se je, držite, gospod adjunkt! Ta ima groš — dvajset do trideset, to je kar gotovo!«

»Oh — oh!« se je začudil oni: »Izvrstno, izvrstno!« je ponavljal potem, naglašujoč in zagtegujoč zopet drugi zlog.

Temno je bilo, ko sta se odpeljala; Oreh, sicer dobre volje, ali vendar malo v skrbeh zaradi cestnih kamenov in kupov gramoza, Zgaga pa ves vtopljen v sladke spomine in še slajše nade.

»Izvrstno, izvrstno!« je mrmral časih.

»Kaj pa? Se li že veselite tistih deset krompirjev?«

»Ej, krompir, krompir! Kdo misli nanj? Zabava je bila izvrstna!«

»Vaša pač! Pa — krompir bo tudi dober! Škoda — premalo jih bo — deset!« se roga Oreh hudomušno.

Namesto odgovora ga Zgaga napol nejevoljno, napol prijateljsko dregne s pestjo pod rebra; a Oreha je silno ščegetalo, če se ga je kdo doteknil, in tako je tudi pod vplivom tega sunka kar v stran strepetal ter nehote krepko nategnil vajeti na »hot«. Nesreča je hotela, da se je v istem trenutku posvetil na levi strani ceste širok kup apnega peska, in učinek vsega tega je bil, da je Cila s krepkim skokom zavila na desno in se je voz z glasnim treskom prekopicnil v jarek; Oreh je pobiral kosti svojega rojstva na oni strani širokega grabna, Zgaga pa je visel kobili na vratu, otepal z nogami po zraku ter glasno klical na pomoč: »Oreh, Oreh, za božjo voljo, kje ste? Primite Cilo, držite Cilo, da zlezem ž nje. Vrag me bo ugriznil ali pa ubil!«

Pa Cila ni čakala pomoči. Vzpela se je še enpot kvišku, potem pa skrivila hrbet, urno vteknila glavo med prve noge in Zgaga je bil rešen svojih skrbi. Ležal je v mokrem, blatnem jarku poldrug seženj pred kobilo; glasen cmok in tožen stok je bilo edino, kar je pričalo o tem naglem dejanju stare Cile. Naposled je Oreh izvlekel tovariša iz blata. Potem sta jela ogledavati voz in premišljati, kako bi ga spravila zopet na trdo cesto. A uspeh pregledovanja je bil za-

losten: desno pero in oje je bilo strto! Zatorej ni bilo možno spraviti voza domov.

»Kako pa tudi vozite!« je zarohnel Zgaga.

»Vrag! vi ste krivi, zakaj ste me sunili!«

»Kdo vas je sunil? Se vam li sanja?«

»Vam se je menda sanjalo o — o — krompirju?«

»Meni nič mari; kdor vozi je odgovoren, kdor kaj poškoduje, mora tudi odškodovati. Meni nič mari! Še mojo obleko mi boste plačali!«

»Oj — ta je lepa! Ali ne veste, kako sva zmenjena? Vsak pol — kakor v Kranju« je zavrnil jezno in vendar malo boječe Oreh.

To bi bilo strašno, ko bi moral on sam plačati škodo. In proti vsi pogodbi in pravici!

»Meni nič mari do tega,« se odreže Zgaga; »le glejte, kako boste voz in konja spravili domov, jaz grem peš!«

Rekši je odšel v temno noč.

Oreh je poslal par robotih za tovarišem, potem pa ni dolgo premišljal. Izpregel je Cilo, zajahal jo in pustivši voz v jarku oddirjal domov. Sodnega adjunkta bi bil še kmalu pohodil . . .

Dругega opoldne sta sedela zopet na Majarončkovem vrtu pri obedu. Danes ni bilo pečenke, in Zgaga ni pil vina, Oreh pa navzlic snočni nesreči četrtinko.

»Majaronček je poslal po voz in ga izročil kolarju in kovaču!« je omenil davčni adjunkt; »vsak — polovico!« je pristavil osorno.

»To bi bil tepec!« se je odrezal sodni adjunkt. »Tožite me, če hočete!«

»Ste li pametni? Ta stvar velja najmanj petnajst goldinarjev! Menite li, da denar kradem?«

»Jaz ga tudi ne! Kdor je kriv, je kriv — pa pomirite se, zabava je bila vendar — izvrstna, izvrstna!«

Pri tem je gladil kar krčevito svoje kotelete.

V srcu davčnega adjunkta je kipel silen srd, ali mladi mož se je premagoval.

»Počakajmo!« je dejal sam sebi, izpil zadnjo kapljico četrtinke cvička ter odšel v urad.

* * *

Štirinajst dni potem je pomolil krčmar Majaronček bel listek papirja Orehu, lakonično meneč: »Tule je račun!«

Oreh ni zinil besede, niti papirja razgenil; ampak vteknil ga je v žep. Da se račun poplača — bilo je še časa dovolj, zakaj Majaronček ni bil siten; pobotal se je navadno sam z rokodelci in gospodom dajal odloga.

Oreh pa je le čakal prilike, da pripravi Zgaga do plačila. Težko pojde, to je znal, toda upanja ni izgubil; vsak človek ima svoje slabe ure ali trenutke, zakaj bi se torej Zgaga ne omajal o priliki.

In slučaj, ta čudni, neumevni gospodar v naših dejanjih, je nanesel, da je v istem času

obolet sodni sluga Kveder. Adjunkt Zgaga je bil poizvedevši to neznano zamišljen in malobeseden.

Tri dni, ko Kvedru nikakor ni hotelo odleči, ni zinil niti enkrat besedice: »izvrstno,« in zvečer še krompirja ni maral. Samo suh kruh je jedel.

Oreh pa ni hotel povpraševati po vzrokih te čudne izpremembe.

Naposled se je Zgagu odvezal jezik.

»Ljubi gospod Oreh!« je pričel nekega večera. »Ali mi hočete storiti veliko uslugo? Vi znate molčati, spreten mož ste, lahko mi storite to ljubav!«

»I, kaj pa?« deje Oreh radovedno.

»Glejte, od onega za vas tako nesrečnega večera« — Zgaga je naglašal besedo: »vas« — »sem jaz jako srečen. Z gospodično Milko sem v tesnem ljubezenskem razmerju in malo manjka, da nisem njen ženin.«

»Oh, oh!« je odprl Oreh usta — »saj ne hodite nikdar tja!«

»Seveda ne — pa prihodnjo nedeljo pojdem! Ali vedite, to je vse tajno, silno tajno; nihče ne ve o tem: edini sluga Kveder ve — on je nosil, ko je vročeval strankam v Svetju sodne odloke, gospodični Milki moje šopke — vsak teden po enega; in Kveder zna molčati, zato še nihče ni izvedel o tem. Sedaj je pa obolel, in jaz moram poslati jutri važen šopek tja — jako važen, pisemce bo v njem — in v nedeljo pojdem jaz za njim tjakaj! Ali razumete?«

»Razumem! Vi torej hočete, da bi jaz nesel šopek tja?«

»Vi, ali ne vi! To je vse eno; samo tjakaj mi spravite šopek v roke gospodični Milki!«

Zgaga je bridko vzdihoval, Oreh pa pre-mišljujoč zmajeval z glavo.

»To se lahko zgodi! Naš eksekutor pojde jutri v Svetje; to je zanesljiv, molčeč mož, pa čemu molčati, če bo v nedeljo po — vašem mnenju — že vse jasno, vse očito?«

»V nedeljo — da, a danes, jutri se mora molčati!«

»Dobro! Toda usluga za uslugo! Vi plačate polovico troškov za popravo Majarončkovega voza in jaz polovico! Saj veste?«

»Gospod Oreh, vi ste grozni! Ni li to dovolj, da ne zahtevam od vas odškodnine za svojo novo nedeljsko obleko? Ste li pozabili? Jaz ne! Torej vam bodi odpuščeno — kar se pa tiče voza — to je vaša stvar! Jaz obžalujem, pa to nasprotuje pravnemu mojemu prepričanju. Jaz vam pokažem razsodbe najvišjega sodišča, ministrske odredbe, državni zakonik, kazenski zakonik, celo govor o takih slučajih, toda molčiva! O obleki ne bom govoril, to vam odpuščam, ampak voz — voz je vaš! Pomislite sicer, koliko troškov imam že s šopki!«

Oreh je poslušal izpočetka s srditim licem zgovornega tovariša. A proti koncu njegovega sermona se je davčnemu adjunktju zvedrilo lice,

le nekaj zlobnega, hudomušnega se mu je posvetilo iz oči.

»No, hvala lepa; jaz vas ne bom več nadlegoval! Kje imate šopek in pisemce?«

»Vse je pripravljeno!«

Odšla sta v Zgagovo stanovanje, in odtam je Oreh odnesel lep, svež šopek, v katerem je tičalo drobno pisemce, na svoj dom. Tam se je mudil nekoliko časa, a kmalu odšel s cveticami k eksekutorju, kateremu je zabičil, kako mu je ravnati, in komu mora oddati šopek.

Istega večera sta prijatelja sedela skoro do polnoči skupaj, in Zgaga je dal celo za pol litra vina. —

Pošta je prihajala v Osredok prav opoldne in pismonoša je samskim gospodom vročeval pisma kar po krčmah, kjer so sedeli pri obedu. Zato se je prikazal drugega dne po zadnjih dogodkih kar nenadoma na Majarončkovem vrtu ter izročil sodnemu adjunktju lepo kuvertirano in izborno parfumovano pisemce.

Zgaga je ostrmel, a takoj je vedel, kaj in odkod; v svoji sreči je podaril pismonošu bakren tolar za štiri krajcarje.

»Je že tu, odgovor je že tu!« je šepnil proti Orehu ter niti ni zapazil, kako čudno se vede mladi prijatelj. Venomer je namreč gledal na desno in levo, kje bi bilo bliže do izhoda. Tudi klobuk je pomeknil predse in hitro natočil ostanek vina v kozarec; a izpiti ga ni mogel več.

Dva grozna, rjoventu podobna »ha! — ha!« sta zagrmela sodnemu adjunktju iz grla. Dve kokoši, ki sta se poleg mize kopali v pesku, sta vzleteli z glasnim krikom čez ograjo, in na dvorišču pred hlevom je zatulil priklejeni sultan.

Tudi Oreh je skočil kvišku ter vtem prevrnil svoj kozarec.

»Torej to ste deli v šopek — to, vi, — vi —« Zgaga ni mogel dalje, ali pa ga je zavrnila misel, da je kazenski sodnik.

»Kaj? Pokažite!« deje nekako nesramno davčni adjunkt.

Oni vrže kos papirja predenj; vtem mu je pa iz zavitka palo nekaj bankovcev, ki jih je hitro pobral.

Oreh je urno pogledal v papir — Majarončkov račun o potrtem vozu, ki je zahteval petnajst goldinarjev. Spodaj pa so stale s ponarejeno Zgagovo pisavo, česar pa Oreh niti prečital ni, saj jih je bil snoči sam napisal, naslednje vrstice: Obenem si usojam p o k a z a t i Vam račun o hudi nesreči, ki me je zadela onega večera, ko mi je zasijala tudi največja sreča — da sem videl in spoznal prvič — Vas!«

A med temi vrsticami je stalo v nežni ženski pisavi, kar je Oreh tem pazneje čital: »Ker se bojim, da mi prihodnjič p o k a ž e t e še račun o poslanih šopkih, si usojam istega tu poravnati. Trije šopki à pet goldinarjev — skupaj — pet-

najst goldinarjev. S tem je morda tudi nesreča pobotana!

Milka.«

»Oj — vi — vi —« je kričal Zgaga.

»Sedaj boste vendar plačali polovico računa!« deje s prejšnjo nesramnostjo davčni adjunkt, odmeknivši se nekoliko od mize. »Kje je pa poslani denar?«

»Tu, tu je, v žepu ga imam, vi — slepar!« zadnjo besedo je le šepetal in potem sikal: »Vidite, šopki me veljajo samo po goldinarju eden — jaz znam in umem kupovati — torej imam še vedno dvanajst goldinarjev dobička! Pa — dvajset — trideset tisoč — o ti nesramna duša! No, pa čakaj! Voz — sami plačajte, ni vinarja ne dobite, in za obleko, za obleko se bova še srečala!« —

Od tistega dne naša dva junaka nista več skupaj obedovala, niti večerjala. Sodni adjunkt se je preselil v drugo krčmo, ker mu pa zvečer niso hoteli kuhati krompirja, zato se je dal premestiti v drug kraj. Davčnega adjunkta pa so tudi drugam poslali; z računom za voz je ostal na dolgu, kar mu je pa Majaronček z ozirom na to, da je bil »dober gost«, z radovoljnim srcem odpustil.

Nova železnica.

Bolj žalostnega in bolj dolgočasnega gnezda ni kmalu, kakor je slovensko-nemški tržič Srobotišče. Če je resnica, da je svet kje z deskami zaplankan, tamdoli je gotovo. Sicer ni v hribih, pa na ravnem tudi ne. Obdajajo ga dolgočasni griči in holmi, obrastli s prékljastim fižolom in rumeno koruzo, v ozadju pa jih obkrožajo nizki bukovi in gabrovi gozdi. Tudi cesti, ki se vije med tem gričevjem proti trgu in dalje proti deželni meji, se vidi, da je niso gradili Rimljani. Železno cesto imajo sicer že davno; saj so že od nekdanj volili svojega poslanca v deželni zbor le pod tem pogojem, da jim izvojuje železno cesto. In njih prošnje in nade niso bile zastonj. Dobili so jo pred nekoliko leti, toda nič kaj niso zadovoljni ž njo: ker je še vedno le na papirju. Njene gradnje pričakujejo, kakor judje novega Mesija, kakor otroci sv. Miklavža. Kadar o železnici govore, se razvnamejo in ožive v družbi staremu lovcu enako, kadar se o čudnih lovskih dogodkih in pripetljajih — laže.

A kakor ima vsaka stvar dve strani, ali kakor pravi Ribničan: »Anu je — anu nāj,« tako ima tudi ta železnica svoje pristaše in svoje nasprotnike, ki včasih prav trdo trčijo vkup; a zadnji so vendar v silni manjšini, zato pa tembolj zviti in zavratni. Toda o tem pozneje.

I.

Eno posebnost ima trg Srobotišče, katera tiči v tem, da nekaj nima: namreč uradov. Razen županstva, fare in pošte ni nobenega javnega urada v dokaj velikem trgu in črke: »c. kr.« stoje poleg dvoglavega orla edino še nad zalogo tobaka, s katero je združena tudi loterija. Vsi uradi so nastanjeni v dobro uro oddaljenem velikanskem gradu nekega kneza, ki bi sicer moral zidovje podredi. Zato je tudi število gospode silo majhno, in drugi tržanje, skoro vsi kmetje, dasi se imenujejo »purgarji«, — jo gledajo malo postrani ter nazivljejo zaraditega »jaro gospodo«.

Da se pa seznanimo ž njo, oziroma najprej z moškimi zastopniki iste, nam je treba na večer stopiti v Repencljnovo gostilno, najimnitnišo v trgu. Tam v kamrici se je že odnekdaj zbiral cvet srobotiške inteligence. Redno, ko se je zmračilo, je prihropel gospod ranocelnik Repa, stari-kast, zamazan mož z veliko pipo porcelanko, ki se je na nji svetil patron vseh lečnikov, slavnoznani Eskulap. Sicer je pa imel gospod Repa v desnem žepu svoje dolge suknje noč in dan

veliko knjigo, staro farmakologijo, katero je oblastno, a obenem vestno pri vsakem bolniku vlekel na dan.

Z matematično natančnostjo je prihajal deset minut za gospodom ranocelnikom drug imeniten mož, sosed prejšnjega, gospod Kožuha. Strojar je; v mladih letih je potoval v »fremd« in si pri tem pridobil nekoliko meščanskega vedenja in obnašanja, obenem pa tudi malo privadil pijači. Bil je Repencljnov najboljši gost.

Malo za njim nastopi gospod poštar. Šepast je nekoliko, kakor večina njegovih konj, sicer pa vesel mož in izvrsten pevec. S politiko se rad in mnogo peča in je celo naročen na »Weltblatt«, česar se pa o drugi gospodi, razen župana, ki ga pa še nismo predstavili, ne more trditi. Ker upamo, da gospod poštar teh vrstic ne bo dobil nikoli pred oči, smemo tudi njegovo ime povedati. Piše se namreč za Navratila. Znan je posebno zaradi velike sreče pri taroku, zato ni čudo da, preden je utegnil odložiti pokrivalo, že meša karte.

Toda deliti ne sme, zakaj četrtega najimennitnejšega gospoda še manjka in ta je gospod župan Srp. Imovit trgovec je to in tudi brez županovega dostojanstva najimennitnejša, odločevalna oseba v trgu. To je pa tudi vedel, in način, kako je k Repencljnu prišedši pozdravljal že navzočne ter potem sédel počasi na gorenji konec mize, polagoma povprašujoč, kako se godi drugim

— vse to je kazalo, da se mož — čuti in ve, da je v kaj višjega poklican. Da ga bo čitatelj popolno poznal, bodi mu še povedano, da je bil župan Srp oženjen in je imel lepo sedemnajstletno hčerko, edinega dediča svoji imovini. In še ene lastnosti ne smemo zamolčati! Srp je sovražil od vseh božjih bitij samo eno stvar, o kateri se sicer pravi, da je najzvestejša in najprijazniša človeku, namreč — psa. Ni bil vstanu prijazno pogledati pasje živali, naj se že imenuje »tiger« ali »sultan«, bodisi koder ali prepeličar; nobeden ni našel milosti pred njegovim očesom. O vzrokih tega sovraštva so ljudje mnogo ugrabili; najbolj pa je bila razširjena vest, da je znana coprnica, kratkorokava Špela z Gole Rti prorokovala Srpju, da ga bo enkrat ugriznil stekel pes. Gospod župan ni o tem nikdar govoril, a v zadnjih časih je bil že razburjen, če se je v njegovi navzočnosti govorilo o psih. Umevno je torej, da so imeli v Srobotišču strog in velik pasji davek in vsledtega malo »sultanov«, »šekov« in »fideljnov« v trgu, sploh pa menda nobenega »nepotrebnega« psa, kakor je nazival gospod župan one, ki spadajo pod pojem »luxus«.

Gospodje prično svoj tarok. Kjer pa štirje igrajo karte, gotovo ne manjka petega, ki jim »komari«, in ta posel opravlja že več let v občo zadovoljnost gospod učitelj Blažek. Blažek ima ženo že v grobu, majhno plačo in ne sedmero, ampak sedem otrok, samih deklet. Ne kadi, ne

igra, pije pa rad. Da vedno toži in vzdihuje, kdo mu bo to v zlo štel; da govori vzorno slovenščino, kakršna je v šolskih berilih, in da piše v slovenske liste dolge članke o izboljšanju učiteljskih plač, kdo mu bo to zameril?

Taki so torej naši najimenitniši tržanje in taka je njih zabava pri Repencljnu. Motiti se ne dado. Vsak večer je podoben drugemu, le v soboto napravijo izjemo. Kar v tednu priigrajo, oziroma zaigrajo, to v soboto skupno zapijo. Ves teden spravljajo dobiček ter ga devajo v krasno majoljko, ki so jo podarili gospodu županu, ko je praznoval svojo šestdesetletnico, v soboto pa se izpremeni v Repencljnovu kapljico, v rujnega bizeljanca. Takrat baje gospod Blažek najbolj vestno komari, in klepetava fajmoštrova kuharica je pripovedovala, da je neko soboto domov grede izgrešil svoja vrata in prišel k nji trkat. Tega seveda opravljivi ženski ne bomo verjeli.

»Ultimo!« je zakričal nocoj gospod poštar Navratil ter zadovoljno iztegnil šepasto svojo nogo proti gospodu Blažku, kar se odpro vrata in vstopita dva mlada, tuja gospoda. Ker tujci v našem trgu niso bili posebno gosto sejani, je vzbudil prihod omenjenih gospodov občno pozornost. Poštar in učitelj sta z javno radovednostjo ogledavala prišelca, ranocelnik Repa se je za pol komolca odmeknil od spodnjega ogla mize in pri tem obrnil svoje pipe sprednjo plat proti tujcema, češ, da bosta spoznala, kdo da sem, in

strojar Kožuh je postavil svoj kozarec za pol pedí bliže svoji rjavi desnici. Edini župan je ošabno vlekel ob svoji pipi ter se samo enpot ozrl proti tujcema, češ, take ljudi lahko vsak dan vidimo.

Mize ni bilo druge v kamrici, torej prišelcema ne kaže nič drugega, ko prisesti k igravcem.

»Oprostite, gospodje,« de starejši od prišelcev ter se vljudno pokloni, »dovolite, da prisedeva k vam; jaz sem inženir Pajek in tu je moj asistent gospod Muha.«

»Prosimo, le sedite! Malo prostora bodeta imela, pa za nocoj bo že šlo,« de župan, poštar pa skrbno tišči svoje karte, zakaj doigrali še niso njegovega gotovega ultima.

»O ne samo za nocoj, gospodje,« zavrne urno inženir, »druge gostilne baje ni, kakor nama je povedal voznik, in ker bodeva ostala tu najmanj dva meseca, bodete že morali imeti potrpljenje z nama. Poslana sva namreč sem, da pregledava teren, kjer bo tekla nova železnica.

»Ah — ah — ah! nova železnica!«

Šestospevu enako so zadoneli ti »ah« po kamrici, zakaj šesti, krčmar Repencelj, je bil ravnokar nastopil ter tudi odprl usta.

Poštar je pozabil kart ter jih položil na mizo, nasprotnik njegov, strojar Kožuh pa je porabil priliko ter jel mešati; tako je bil oni ob dobro igro in ko se je tega zavedel, se ni mogel niti kregati. Zakaj že so važni in razburjeni »pro«

in »contra« glede železnice letali semtertja. Župan in ranocelnik na eni strani, učitelj pokorno in indiferentno v sredi in ž njimi vred strojar, ki je imel svoje petice že na suhem ter se ni brigal za mogočo konkurenco; na drugi strani, v hudi opoziciji pa krčmar Repencelj, ki mu je sedaj naglo priskočil poštar Navratil. Oba sta se bala, da zaradi železnice izgubita znaten zaslužek. Pošta ne bo več drdrala tri do štiri ure daleč; peš jo bo lahko prinesel z bližnjega kolodvora; in kolodvor ne bo mogel biti poleg Repenceljnovе krčme, ne, ampak zunaj trga bo, — vrag si ga vedi, kje, — in kdo drug bo tam stregel potnim ljudem!

»Gospodje, umirite se!« je posegel inženir Pajek v živi razgovor. »Vsem se lahko ustreže. Treba le pametno trasirati. Če prva proga ni prava, tedaj jo pa sedaj popravimo! To se lahko zgodi!«

Vsem je bilo ustrezno, a vsi so takoj izprevideli, kako važna oseba sedi med njimi. Župan je bil prvi, ki je dal duška temu čutu, ter dejal: »Gospod inženir, tu v krčmi je ena sama soba prazna. Morda ostane tu vaš gospod asistent. Vi pa bodite moj gost! Ves čas, ako hočete!«

Pajek se je vljudno branil, zlasti ko je Repencelj z divjim pogledom na župana trdil, da lahko še dve, tri sobe izprazni za gospoda inženirja; a Srp je bil trdovraten in Pajek, mlad, eleganten in lep mož, končno privoli, da se nastani pri županu.

Razgovor potem ni mogel prav teči, in Srp je to porabil, da je opozoril inženirja, da bo zanj najbolje ogledati si pripravljene mu prostore — poslal je bil že prej domov potrebno naročilo — in odšla sta; kmalu za njima pa Kožuh in ranocelnik.

»Ti bodo nekaj skuhali!« je godrnjal poštar.

»Hm, hm!« je menil učitelj.

»Bodo, bodo!« je pritrdil Repencelj.

»Pa nas ne bodo!«

»Hm, hm!«

»Ne bodo nas!«

»Opreznim nam je biti!« je končal poštar, in razšli so se.

II.

Položaj v Srobotišču se je za onega večera nekako skisal; postajal je celo akuten. Inženir Pajek je meril s svojim asistentom po ves dan zunaj po polju in po dolinah ter se zvečer vračal v gostoljubno hišo svojega prijatelja in projektorja, župana Srpa. Hudobni jeziki, in teh je bilo tudi v Srobotišču mnogo, so trdili, da še bolj, nego prijetno stanovanje, izvrstna postrežba, dobra kapljica, in kolikor je še tega telesnega komforta — še bolj in mnogo silneje je vlekla mladega, lepega moža — ljubezen v županovo hišo, ljubezen do nežne sedemnajstletne Mare, Srpove hčerke.

In nekaj resnice je moralo biti na tem; zakaj tudi oče župan je silo ljubeznivo gledal,

ako so šli v nedeljo ali v praznik, on s soprogo, pred njima pa inženir Pajek in Mara na izprehod, in kar je bilo najbolj čudno, k Repenceljnu je malokrat zahajal, rajši se je bavil doma z mladimi ljudmi. Samo ranocelnika Repa je vabil tja, in poštar, krčmar in celo Kožuh so postajali razdraženi, razburjeni, zlobni in opravljivi. Učitelj je pa navadno molčal. Tako je bil položaj v istini resen.

Akuten pa je bil, ko so se koli, ki jih je postavljali inženir Pajek po nameravani progi, bližali Srobotišču. Krčmar je izvedel, da bo postaja in kolodvor tam zunaj nekje blizu Srpovega skladišča in prav v obližju sovražnega mu konkurenta, krčmarja Poklecina. Poštar Navratil pa je izvohal, da se bo tam ustanovila pošta ter zedinila z brzjavom. To je bilo dovolj! O taroku ni bilo ni duha ni sluha, in Repenceljnova družba — kolikor je je še od nekdanjih zedinjenih magnatov ostalo, je sedela na večer skupaj kakor tolpa skrivnih zarotnikov, ki dela najmanj z dinamitom in petardami.

»Temu treba konca!« je zarohnel nekega poznega večera šepavi poštar ter udaril ob mizo.

»Da, konca je treba!« je pritrdil srdito krčmar. A nobeden ni vedel pravega sveta.

Le učitelj Blažek, ki je od onega dne, odkar je ponehal tarok, igral boljšo vlogo pri Repenceljnu, nego ono podrejenega »komarja,« se je nasmejal skrivnostno in prav po lisičje.

»Ka-aj — Blažek, — vi veste, vi bi morda —?» je vprašal naglo poštar.

»Morebiti!«

»Le povejte! Le brzo! Zastonj ne bo!« je hitel krčmar in tekel po liter vina.

Nato so stisnili vsi trije glave vkup, in učitelj je onima razodel svojo misel.

»Izvrstno, izvrstno, izborno!« je klical Repencelj.

»A — vi, ste li znani toliko s Pajkom?« je vprašal Navratil malo skeptično.

»Sem! A to je moja skrb!«

»Če pojde po godu, na vedro vina ne bom gledal!« je zatrdil krčmar.

»Prosto vožnjo boste imeli na pošti!« je hitel Navratil.

»Dobro, gospoda; toda molčimo!«

Štirinajst dni pozneje je bil županov god. Praznoval se je druga leta s streljanjem, z godbo in dobro večerjo pri Repenceljnu, za letos pa nihče ni prav vedel, kako bo; prej za to najbolj vneti Srpovi prijatelji se niso nič kaj brigali za to slavnost.

Kakih deset dni prej pa je učitelj Blažek kar tako slučajno srečal inženirja Pajka pred trgovom, ko je tam postavljaj svoje z belimi deskami nasajene drogove. Razgovarjala sta se dokaj in naposled obrne Blažek besedo na bližnjo slavnost o priliki županovega godu. Pajek je postal takoj pozoren.

»Saj boste tudi vi županu kaj podarili?«
vpraša učitelj.

»Je li to običajno?«

»Seveda! Zlasti, ker tam stanujete!«

»Pa kaj — vraga — to je najbolj sitno,
pravo izbrati.«

»Oj, jaz vem, kaj bi možu najbolj ugajalo!
Pa take stvari morajo biti tajne!«

»Kaj pa, kaj?« je silil inženir, ki je bil
vesel, da prejme dober svēt. Vedel je pa tudi, da
je učitelj mnogo občeval z županom in da torej
lahko ve kaj o njegovih skrivnih željah.

»Prepustite meni to stvar. Preskrbim vam
pravo darilce. O pravem času, na godov dan vam
je izročim,« meni učitelj.

»Dobro, dobro! Vaš trud tudi ne bo za-
stonj!«

»Kakih deset do dvajset goldinarjev bo
veljalo!«

»Ah, če tudi! Da bo le prav!« —

Županov god je bil tu. Na predvečer je
prišla sicer godba iz srednjega trga in godla pred
Srpovim stanovanjem; a streljanja letos ni bilo,
vesele družbe pri Repenceljnu tudi ne, in to je
toliko vplivalo na župana, da je bil jako slabe
volje, odkar je izlezal iz postelje.

Pa nekaj ga je tolažilo. Zdelo se mu je,
da hoče inženir Pajek govoriti ta dan odločilno
besedo glede Mare, in to mu je bilo jako po-
volji. Mladi mož je imel dobro službo, Mara ga

je ljubila, — imetja je imel on, Srp, tudi dovolj, in v Srobotišču vendar ni bilo pravega moža za njo.

Istega dne okoli desete ure je stopil inženir Pajek v učiteljevo stanovanje.

»Imate li pripravljeno!«

»Imam,« de je ta zadovoljno ter pokaže na mladega, v kotu pri peči ležečega psička, pravcatega mopsa. »To je že mnogoletna, tajna želja županova, dobiti pravega mopsa, nepokvarjenega plemena. In to je. Z Nadloške graščine sem ga dobil, — dvajset forintov velja, a veselje županovo bo več vredno.« —

Inženir je bil praznično opravljen in tudi lice njegovo je kazalo nekov slovesen izraz. Plačal je učitelja, se kratko zahvalil, — misli njegove so bile drugod, — vzel psa pod pazduho in odšel k županu, čigar hiša je bila kakih sto korakov oddaljena.

Srp ga je pričakoval v svoji sobi poleg prodajalnice.

»Oj, dobro jutro, dobro jutro, — tudi vi, hvala lepa, hvala lepa, uverjen sem!« je hitel župan, ne da bi bolj natanko ogledal obiskovavca, in pomikal par stolov pred mizo ter vabil inženirja, da sede.

Ta je bil nekako omoten.

»Dovolite, da vam izrekam, kako srečnega bi me lahko storili!«

»Oh, zakaj ne, hm, hm, zakaj ne?« je hitel Srp, dasi sam v zadregi; slutil je, da oni namerava snubiti njegovo hčer, — a kakor mu je bilo to po volji, slučaj je bil vendar nov.

»Vaša hči . . . !« . . .

»Da, da, — moja hči . . .«, pritrди župan in popravlja namizni prt, ne da bi dvignil oči.

»Pa . . . prej . . . preden govorim o tem, dovolite da vam čestitam k denašnjemu dnevu . . .«

»Hvala, hvala!«

»In v znamenje mojega brezmejnega spoštovanja sprejmite to malo darilce!«

Rekši dvigne inženir svoj klobuk od desne pod pazduhe ter pomoli z levico mladega, grdoglednega, krmežljavega mopsa pred gospodarja.

Učinek je bil grozen.

Srp je planil s stola, prevrnil istega vznak, se lovil z rokami po zraku, in to, kar je prihajalo iz njegovih ust, je bilo podobno ponočnemu rjoventju leva v puščavi. Zagrabil je debel vatel, ki je slonel v kotu ob mizi, ter zamahnil proti psičku, ki ga je inženir izpustil strahoma na tla. Pasje cviljenje in krik gospodarjev je privabil v sobo osobje iz prodajalnice in ženo in Maro, ki sta že težko pričakovali, kako se zvrši pogovor med očetom in prihodnjim zetom. Vse je strmelo ob prizoru, ki se jim je kazal.

Srp je prišel prvi do besede; — pa kaj — besedal — nezvok, krik, tuljenje je bilo zopet to.

»Vun, vun, ti nesrečni nesramnež, ti . . . lump . . . ti . . .«

Inženir je bil že zunaj, sam ni vedel kako, a pozneje se mu je dozdevalo, da ga je bil domači hlapec Marko porinil pred vrata. Za njim pa je pricvilil obenem nesrečni mops, gnani od nevidne sile, ki se je skrila takoj za zatreščeni vrati.

III.

Epilog je kratek.

Inženir Pajek in asistent Muha sta se preselila še istega dne v eno uro oddaljeni knezov grad, kjer so bili uradi vsega okraja, in še isti teden so stali drogovi z belimi deskami, ki so kazali pot prihodnji železnici, po sosednji dolini pod knežjim gradom. Srobotiščani so izgubili železnico; šepavi poštar s šepavimi konji še vedno vozi po slabi cesti svoj starikavi voz, krčmar Repencelj pa je še vedno prvi krčmar v trgu. Taroka ni več, in tudi Srp je odložil županstvo; učitelj Blažek pa je zaužil obljubljeno vedro vina in se preselil drugam poučevati nadepolno mladino. Navratil ga je brezplačno vozil. Mara je še samica, inženir Pajek meri drugod železnice, a tamdoli je še vedno ne gradijo — niti proti Srobotišču, niti pod knežjim gradom.

A letos je neizprosna Nemesis zadela tudi hudodelnike. Trgovec Srp je izmoledoval brzojavno postajo na pošti, in ker je poštar Navratil

prestar, da bi se učil te novotarije, bo moral od-
dati pošto in brzojav drugemu, ali pa drago pla-
čevati — lepo telegrafistko. Na koncu trga pa
se je ustanovil nov, podjeten krčmar, in Repen-
celjnovi dnevi so šteti.

Tako se na svetu vsaka hudobija poplača.

Dohtar Konec in njegov konj.

Zanimivo ni niti z zgodovinskega, niti z leposlovnega, ni s statističnega, ni s kulturnega ali medicinskega stališča, kje leži Kolibja v a s, v kateri je kakega dobrega pol leta že mladi dohtar K o n e c zdravil pokvarjene želodce občanom in sosedom, uravnaval jim zlomljene kosti in rebra ter šival zevajoče rane po glavah in licih. Zanimivo ni, ker morda nihče izmed častitih čitateljev ne pozna dohtarja Konca, niti Kolibje vasi; ako bi bil pa kdo tako silno radoveden, in bi trdeč, da morata ta dva na vsak način nekje eksistirati, vendarle venomer iskal in brskal, kje je in kdo je, naj si misli, da sta tam, kjer biva on sam. Saj ljudje, konji in vasi so si v večjih potezah povsod enaki.

Mladi dohtar Konec torej je, kakor smo že povedali, dobrega pol leta opravljal zdravniški svoj posel v Kolibji vasi. Po končanih študijah in dovršenih preizkušnjah se je trudil s takozvano prakso v ljubljanski bolnici — morda

kakih pet ali šest mesecev — potem pa naveličavši se nehvaležnih bolnikov pod seboj in še nehvaležniših zdravnikov nad seboj, lepega pomladnjega dne zapustil po karbolu in po jodoformu dišeče prostore ter pogumno prevzel stoprv razpisano mesto občinskega zdravnika v Kolibji vasi, za katero so ga bili imenovali občinski očetje z vsemi proti enemu glasu. Eden odbornik, edini nasprotnik njegov, je utemeljil protest svoj s tem, da vendar ne gre imenovati zdravnikom moža s tako groznim imenom. »Pomislite,« je dejal, »dohtar Konec, dohtar Konec! Že ime samo bode grozno bolnikom! Dohtar Konec prihaja — na koncu si — l« A župan je z bleščečo dialektiko zavrnil te opazke in opozarjal na to, da ravno ime samo ob sebi priporoča gospoda — saj bode vsakdo lahko rekel: »— dohtar Konec prihaja — konec bode tvojim — bolečinam, boleznim tvojim;« in potem je gospod župan še omenil, da je dohtar Konec edini prošnjik za razpisano mesto, in stvar je bila gotova; novi zdravnik je bil vzprejet z vsemi glasovi proti enemu; zakaj edini nasprotnik se ni dal prepričati po dialektiki, niti ga ni premagala okolnost, da ni izbora.

Novi dohtar je bil srečen. Županovemu sinu je prvemu zašil široko rano na glavi, ki jo je bil izteknil pri pretepu na prvi semanji dan, odkar je bil zdravnik v vasi; ženi prvega svetovavca je srečno pomagal pri porodu, in ko je celo go-

spoda župnika, ki je že več mesecev tičal v sobi, boječ se zraka in burje, lepega solnčnega dne izvabil in izvlekel na solčni vrt, je bilo vse polno hvale njegove.

Da se mu je ob teh izvrstnih uspehih godilo dobro, nam ni treba zatrjevati. Imel je vsega dovolj: plačila v denarjih, še več pa raznih daril »in natura«: jajec, piščet, zajcev — ustreljenih ob prepovedanem lovskem času, masla — surovega in kuhanega, svinjine, moke in pšena, drv in trsak — vsega dovolj! Le to ga je žalilo, da teh zadnjih daril, ki so mu prihajala »in natura,« ni mogel uporabljati, kakor si je želel, zakaj samec je bil, stanovanje in hrano svojo pa je imel v krčmi, ki je bila seveda — županova; tam je puščal tudi vse te darove, a vedel je, da komaj za polovico vrednosti. Pa to ga ni trlo in žalilo; krčmar je bil sicer vljuden in postrežen mož, storil je, kar je mogel, le v eni stvari je bil čuden in — drag. In to svojstvo je bilo vzrok onemu usodepolnemu razporu, ki hočemo o njem pisati.

Krčmar-župan je imel lep koleselj in čilega konjiča, s katerim se je zdravnik, seveda pod nadzorstvom starega hlapca, vozil k oddaljenim bolnikom. To uporabo, tako se je zdelo dohtarju Koncu, je računal krčmar vselej predrago. Vsota, ki jo je v ta namen plačeval ob gotovih obrokih, je bila po zdravnikovem mnenju previsoka, in nekoč je prišel po dolgem računanju do pre-

pričanja, da bi bilo ceneje, ko bi si sam kupil konja in se s svojim vozom vozil po svojih opravkih.

Gospod dohtar je bil pa v nazorih, tičočih se ljudi in njih ravnanja in značajev, jako mlad in neizkušen, bodisi pa tudi nekoliko razvajen po svojih uspehih in po češčanju, ki se je po vsi občini kar usipalo nanj. Komaj je bil s prej omenjenim računom gotov, je razodel že svoj namen županu-krčmarju.

»Saj bi se dobil dober konjič na kakem sejmu?« je vprašal zaupno. Opazil pa ni zgubanečnega čela, niti ne stisnjenih oči svojega hišnega gospodarja.

»Oh — dobil, dobil!« je dejal oni počasi, kakor bi premišljeval, kje bi se dobil tak konj, ki bo ugajal zdravniku.

»Morda bi vi . . . ?« je omenil dohtar Konec.

»Jaz? Ej, jaz ne umejem toliko o konjskih stvareh, pa — gospod dohtar — mešétarja vam preskrbim; dobrega, zanesljivega moža, če hočete?«

»Dobro! Kaj pa s krmo — in s hlevom — ? To je lahko pri vas! Plačam, kar bo prav!«

»I, bo že, bo že!«

»Ne, ne tako! Bolje, da se dogovoriva! Koliko bom štel za hlev, za hlapca in krmo?« sili dohtar, ki je imel vendar nekoliko pomislekov, akoravno ga je bila prevzela radostna misel, da bo imel svojega konjčca.

»I, bomo že naredili! Saj vas ne derem, gospod dohtar — i, vas ne!« de je krčmar tako dobrovoljno, da so zdravniku pali vsi pomisleki.

»Torej — mešetarja! Kdo pa je?«

»Boljšega ne vem od Hvaléta z Rétjega sela!«

»To je tisti, ki so ga onidan tu pri vas pretepli?«

»I — kajpa, tisti je!« pritrdi župan. »Pa — kar se tiče konj — zanesljiv mož!«

»Dobro, dobro!« reče veselo zdravnik in si pomane roke. »Pa lep konjič mora biti — lep in isker! To bo veselje! Za Hvaleta pa ste odgovorni vi!«

»I — sevedal!«

Dva dni potem se je oglasil Hvale pri dohtarju. Tega ni bilo doma, zato je mešetar čakal in vtem imel dolg tajen dogovor s krčmarjem. Ko se je proti večeru pripeljal zdravnik, sta bila s konjarjem o nakupu konja kmalu gotova.

Dohtar Konec je bil silno vesel; tistega dne je bil pri kolarju naročil nov vozič, pri sedlarju pa vso konjsko opravo, in sedaj je v krčmi obrtnikoma in mešetarju dajal za vino. Govor se je sukal edino o konjih in vozeh, in mešetar Hvale je venomer le trdil, da ga ni boljšega in večjega konjskega sejma nego pri Sv. Heleni ob Čakavcu, kjer bode poiskal zaželjenega šarca gospodu dohtarju — če bliže ali prej ne dobi boljšega.

Teden pozneje so dohtarja Konca vzbudili iz prijetnega popoldanskega spanja, ki se mu je bil vdal, ker ni imel opravka. Mešetar Hvale je prišel s svojim konjem, kupljenim za zdravnika. Dohtar je stal v nekoliko trenutkih na dvorišču in jel ogledovati sirasto kobilo, ki jo je mešetar ob kratkem povodcu prevajal gori in doli. Žival je bila lepa, plahkega, potegnjenega života, tenkonoga in iz kratke suhe glave je zrlo dvoje iskrih oči.

»Koliko ima let?« vpraša zdravnik ter pogleda kobili na čeljusti.

»Pet let!« trdi Hvale.

»Če bo res!« meni zdravnik, ki ni imel pojma, kako se sodi konjska starost po zobeh.

»Ka-aj? Pet let - pravim — poglejte krajnike — vsi robovi so še celil!«

Krčmar in dva hlapca, ki so pristopili, so pritrdili mešetarjevim besedam.

Dohtar je bil zadovoljen.

»Kako pa vozi?« vpraša na videz skeptično, v istini pa prepričan, da mora biti ta konj njegov. Svojo zadovoljnost je le težko skrival, in prekanjeni konjar je to dobro opazil.

»Bomo poizkusili!« je dejal in zmajal z ramami.

Napregli so kobilo v krčmarjev voz, ki ga je bil Hvale potegnil na cesto pred hišo ter ga tam malo zavrl, ker je šla cesta polagoma nizdol. Dohtar je sedel na voz, mešetar pa z vajeti v

roki skočil na sedež poleg njega in naglo odvil zavoro. Voz je stekel in kobila je potegnila, da je bilo veselje. Drdrali so nizdol po vasi in potem po ravnem dalje do Retjega sela; tam je mešetar na primernem prostoru in v velikem kolobarju obrnil ter izpustil kobilo v divjem tiru nazaj proti Kolibji vasi.

»Nikar tako hitro! Škoda kobile!« je velel dohtar.

»Ej, kaj! Saj še ni vaša! Pa ji tudi ne škodi; videti morate, kako gre!«

Vtem je držal Hvale vajeti nalahko, da se brzde niso mogle tikati tesneje kobilinih čeljusti. Zavozil je naglo na županovo dvorišče ter ne da bi zinil, izpregel kobilo.

Dohtar je šel nekolikokrat okoli nje, velel privzdigniti sedaj to, sedaj ono nogo, in si potem pred vežo stoje prižgal smotko.

Hvale pa je odvedel konja v hlev.

Pol ure pozneje so bili edini: zdravnik Konec je kupil kobilo-lipičanko, kakor jo je nazival Hvale, za tristo goldinarjev.

»Za napake pa ste porok!« je dejal dohtar Konec, ko je štel denar.

»Za vse! Samo — lepo ravnati z živalco, lepo ravnati!« je pristavil slovesno.

»Tega se ni treba bati!«

»Ne, gospod, to je treba omenjati! Lepo ravnati, to je glavna stvar — če ne bode odpo-vedala — kobila!«

Dohtar se je dva dni veselil svoje živalce, in krčmarjev hlapec jo je moral drgniti in ji streči, da je že na tihem klel navzlic obetanemu dobremu plačilu.

Tretji dan popoldne pa je ukazal dohtar Konec kobilo vpreči, in krčmar je posodil koleselj, ker zdravnikov novo naročeni voz še ni bil gotov. Vpregli so na dvorišču in pot ž njega na cesto je bila malo v strmec.

Ko se zdravnik spravi v koleselj in polagoma nategne vajeti, stopi kobila korak naprej, toda takoj čuti, da voz ne gre sam ob sebi za njo; obstala je, in ko je Konec še enpot in sedaj malo trje pritegnil z vajeti, je jela izprva cepe-tati z vsemi štirimi, in potem se vzpenjala kvišku, da je dohtarju kar mrzlo lezlo po hrbtu.

»Le lepo, le lepo!« je velel krčmar, »ne smete preveč vleči nazaj, ne tako trdo držati.« Zaeno pa je namignil hlapcu, in ta je takoj umel, česa treba. Stopil je tiho za koleselj in ga krepko, dasi polagoma, tiščal naprej; komaj čuti kobila, da se voz za njo pomiče, in ker je v tistem trenutku tudi dohtar z vajeti odjenjal — je skočila iskro dalje, in vtem so bili na cesti, tam nizzdol viseči; žival je stekla, da je bilo veselje. Dohtar je pozabil prvi strah in le časih pogledaval po strani, če ga nihče ne opazuje, oziroma občuduje.

Vozil se je dobre pol ure daleč, potem položno obrnil, kakor Hvale pri poizkušnji, in zopet

drdral nazaj. Tako privozi do klanca pred Kolibjo vasjo, v katerega je bil mešetar spustil kobilu v divjem diru; a Konec se je bal za žival ter hotel polagoma korakati navzgor. Pritegne torej vajeti, da bi dal kobilu v korak, ali posledica je bila, da je žival popolnoma obstala.

»Si trudna — kaj ne? Seveda, prehitro sva šla!« deje Konec; »no pa le potrpi, saj sva kmaļu doma. Hi! Hi!« Cmaknil je povrh še nekolikokrat z jezikom.

Toda kobilu je ravnala tako, kakor prej na županovem dvorišču. Dohtar ni poznal onega pomočka, ki ga je bil tako uspešno uporabil županov hlapec, in da ga je tudi poznal, izvršiti bi ga itak ne bil mogel.

Ker žival ni stopila ni naprej ni nazaj, je stopil Konec z voza in hotel kobilu ob uzdi izpeljati. Toda tudi to je bilo zastonj; stala je kakor vkopana. Zdravnik je zlezal zopet v koleselj in iznova poizkušal izlepa; ali ravnatako brezuspešno. Naposled ga mine potrpežljivost, jezen zavihti bič in udari enkrat, čeravno ne hudo, kobilu čez hrbet; a ona mu je vrnila; vzpela se je kvišku, da je mislil dohtar zdaj zdaj se prekopicne vznak, potem pa stopivša zopet na prednji nogi udarila z zadnjima nazaj in zadela ob svetilko na vozu, da je v koscih spršela na vse strani. Konec jo še enkrat ustriže z bičem pod trebuh; sedaj je bilo kobili dovolj: kakor bi trenil, se je zasukala nazaj nizdol, in voz, ki

se k sreči ni prevrnil, se je jel pomikati za njo. To čutiti in v divji dir skočiti je bilo kobili samo eno; in sedaj je tudi vajeti niso držali; divjala je po bliskovo dalje in voz za njo je poskakoval kakor riba na trnku. Pri prvem ovinku pa se je usoda izvršila. Koleselj je priletel ob cestni od-rivač, dohar Konec pa z glavo naprej čez prvi sedež v velik mehak kup cestnega blata, ki je bil nakopičen tam ob strani. Kobila se je odtrgala in z nekaterimi ostanki svoje oprave dirjala dalje.

Ne pripovedujem, kako se je vračal dohtar Konec domov, niti ne zapišem trdega razgovora njegovega s krčmarjem zarad polomljenega voza. Le to moram omeniti, da je drugega dne moral mešetar Hvale pred razjarjenega dohtarja.

»Vzemite mrcino nazaj, meni pa vrnite denar!« je vpil Konec.

»Gospod, kup je kup! I — pa, žival je dobra. Vi ne ravnate prav ž njo!«

»Beži, beži — osell!«

»Upreziva jo še enkrat, gospod!« sili mešetar.

»Nikoli več! Dovolj imam!« kriči zdravnik in milo pogleda na blatno obleko, ki se je sušila na steni.

»Denar nazaj, pa kobilo vzemite!«

A to terjanje je bilo zaman. Mešetar se je izmuznil iz sobe in iz vasi, in dohtar Konec se je še tisti dan moral voziti s krčmarjevim konjem. Njegov sirec pa je stal v hlevu.

Povedati moramo, da so ga potem še parkrat poizkušali — ali konj je bil uporen in pokvarjen za vožnjo — dohtar pa jahati ni znal. —

Prodal ga je v veliko izgubo ter bil vesel, ko ni bilo treba več plačevati krme. Novi svoj voz in konjsko opravo je dal krčmarju v namestilo za razbiti — koleselej.

A nič ni tako prikrito, da bi ne bilo kdaj očitó!

Ta prislovica je obveljala tudi tu.

Dober mesec dni pozneje so klicali dohtarja k mešetarju Hvaletu, katerega je bil na sejmu konj tako udaril, da mu je zdrobil kost na nogi. Hvale je ječal v groznih mukah in rotíl zdravnika pri vseh svetnikih, naj mu pomaga.

Ta je bil početkoma še malo nejevoljen, a mešetar je jel stokati: »Gospod, pomagajte — plačal bom, pa še nekaj — nekaj vam bom povedal!«

»Kaj?«

»Potem, potem! Prej pomagajte!«

»Ne, prej boš povedal!« je dejal Konec trdovratno.

In Hvale je res začel pripovedovati, da on ni kriv, da so Konca tako osleparili s konjem. Pregovoril ga je le župan, ki se je bal izgubiti dober zaslužek, da je pripeljal upornega konja in takisto vzel Koncu vse veselje do konjske posesti.

Dohtar je besnel; pomagal je sicer Hvaletu, kolikor je mogel, in potem drl domov. Odpovedal

je še tisti dan krčmarju vse, kar je imel pri njem, ter se preselil h konkurentu in hudemu nasprotniku županovemu, in sicer k tistemu odborniku, ki je edini glasoval proti Končevemu imenovanju.

Vendar tudi to je bilo nepremišljeno! Zameril se je odločujočim osebam v Kolibji vasi in ko je še po nesreči nekoč stari babi izdrl zdrav zob namesto bolnega, je bilo konec njegove prakse. Žalostno je gledal časih z okna, kadar je videl kakega mestnega zdravnika drdrati po česti mimo; ponj pa ni prišel nihče.

Par let je še potrpel, a potem se preselil drugam, kjer se mu godi zopet dobro: konj pa ne kupuje nič več.

Kolesarjeva snubitev.

V majhnem trgu na Slovenskem, menda v Šmarju — toda ne vemo, v katerem — je imel trgovec Rok Kobal v eno nadstropje zidano hišo. V pritličju je bila prodajalnica, v kateri se je od žeblja do žafrana, od soli do svilenega robca dobivalo za dober denar vse, česar potrebuje navadna kmetška hiša. Za prodajalnico je bila prostorna shramba za blago, v prvem nadstropju pa je bival Rok, ali kakor mu je navadno dejalo mlado in staro v trgu, Rokec Kobal, sam s svojo kuharico, deklo, prodajavko Uršo, ki je bila vse to v eni, namreč svoji osebi, prava desna roka gospodarjeva.

Rokec je štel tedaj, ko se je vršila naša povest, okolo petdeset let, bil majhne rasti, precej rejen, toda ugibčen in mladosten, kakor bi se sukal šele okolo dobrih petintridesetih.

V trgu ga je imelo vobče vse rado, akotudi so se časih nekoliko pošalili ž njim; zakaj kakor vsak človek, je imel tudi Rokec nekaj svojstev, ki sicer niso škodovala drugim ljudem — zato

mu tudi ni bil nihče sovražen — ki so bila pa vendar lehak predmet za zbadanje hudomušnih sosedov in tržanov.

Kuharico Uršo je bil prevzel še po svojih roditeljih s trgovino in hišo vred. Štela je skoro petnajst let več nego nje gospodar, vendar tudi nji še breme let ni pustilo posebnega sledu. Ves trg je vedel, da je skrbela Urša že od nekdanj za svojega gospoda, kakor za rodnega sina, in iz tega je menda tudi izviralo, da je imela od sile tehtno besedo v Rokčevi hiši. Ne da bi kdaj pozabila, da je le dekla; nikakor ne, vedno je govorila le o »našem gospodu«, kadar je imela Rokca v mislih, in se sploh vedla, kakor se mora vesti posel. Toda bila je star posel v hiši, in takov ima tudi svoje posebne, ne ravno prijetne strani in lastnosti.

Ako je kupil Kobal nekaj več železa v mestu, nego je bilo ravno treba za tisti čas, je takoj imela Urša opazko pripravljeno, »ali se je nov kovač naselil v trgu.« Ako je Rokec pripeljal nekoliko vatlov sukna manj iz mesta, nego se je zdelo nji potrebno, je vprašala, »ali se boji, da mu ga morda molji snedo?« On pa se menda ni zmenil za to; vsaj razglasilo se ni, da bi se bil radi teh opazk kregal s staro svojo Uršo. Njega tovariši, ki je ž njimi sedel slehern večer v krčmi in pil gotove tri čaše piva, so tudi pripovedovali, da je skrbno pazil na deveto uro; tedaj se je vračal domov, in reklo se je, da bi

stara Urša rabila često druge primere in izraze, ako bi prišel gospod pozneje domov, nego jih je rabila v prodajalnici, kadar se je dovažalo premalo ali preveč blaga iz mesta.

Bližnjih sorodnikov Rok Kobal ni imel. Pač pa je bila še tretja oseba v hiši ali bolje, pri hiši, namreč hlapec Nejče, delavec za vse, česar nista mogla ali nista hotela opravljati gospodar in njegova oskrbnica Urša. Njega stanovanje je bilo v hlevu za hišo, kjer je oskrboval čilega gospodarjevega konjiča in dve kravi. Vozil je v mesto in nazaj, spravljal blago v shrambo, pomagal ga nalagati tujim kupovavcem in sploh opravljal vse, kar gre takemu poslu; vendar — to tudi le toliko, kolikor se je ravno njemu poljubilo. Temu Nejčetu gospodar časih ni bil sosebno prijazen; toda Nejče je bil sorodnik Uršin, sestrin sin — in s tega stališča je imel nekoliko pravic v Rokčevi hiši. Ta možak se je vedel tudi izkazovati prav koristnega. Bil je skoro v Kobalovih letih in slul daleč naokrog za velikega navihanca, dasi mu nihče ni očital nepoštenosti.

O Rokcu samem pa moramo povedati še nekoliko, da ga čitatelji spoznajo dodobra. Dejali smo, da je bil jako mladosten. Zato je hodil rad na lov, kjer sicer ni nikdar nič ustrelil, pač pa so pravili, da je nekdanj neumnega zajca, ki je počenil predenj, pobil s kopitom svoje puške, obenem pa kopito strl. Pozimi se je drsal na bližjem ribniku na smučeh kakor petnajstleten deček in

pravtako nalahko padal na led. Ko so ustanovili v trgu gasilno društvo, bil bi Rokec silno rad za načelnika, ali ni imel pojma o vojaški komandi; znal ni, kaj se pravi »na desno kreni«, »na levo glej«, »stopaj«, »društvo, pozor«, in kolikor je še teh skrivnosti. Vežbal se je sicer dolgo časa, in to pod vodstvom svojega hlapca Nejčeta, ki je nekdanj služil za vojaka in se kot izvršujoč član gasilnega društva skoro priučil tudi slovenski komandi. Sosedje so pravili, da sta v tistem času v mesečnih nočeh stala Rokec in Nejče na zaprtem dvorišču med hišo in hlevom in da je Nejče tam prav korporalski ravnal s svojim gospodom.

»Pozor!« »Korak!« »Stopaj!« je veleval Nejče.

Rokec je metal noge predse, život pa držal trd kakor drenov klin; tako je stopical proti hlevnim vratom. Ko ni mogel skozi, ker so bila zaprta, se je obrnil in hotel zopet nazaj.

»Glej ga no!« je zakričal Nejče; »ali sem morda velel: ‚Obrni se? Še enkrat: ‚Herstellť‘«. Vtem je Nejče padel v nemško povelje. Rokec je že toliko vedel, da mora zopet nazaj na prvo mesto, in se je postavil tam kakor rekrut, ki ga vodijo že štirinajst dni po pesku pred vojašnico. »Korak!« »Stopaj!« zakriči strogi poveljnik iznova, in Rokec zopet butne v hlevna vrata. Sedaj se ne upa obrniti in neprestano cepeta na pragu, z nosom pa rije v duri. Hudobni Nejče

si tišči trebuh od samega smeha in neče veleti:
»Stoj!«

»Osel neumni!« zakliče naposled Rokec,
»reci vendar, naj se obrnem, ali kar hočeš!« ter
še vedno cepeta v duri.

»Stoj!« reče vendar Nejče.

»Oh!« vzdihne Rokec in si hoče obrisati
pot s čela.

»Sedaj je še vedno ‚pozor‘ komandirano!«
zakriči Nejče, in vestni njegov učenec ga sluša
ter stoji zopet kakor sveča.

Tako se je vežbal Rokec, toda vse mu ni
pomagalo, da bi ga izvolili za načelnika gasil-
nemu društvu; prekosil ga je njega trgovski
tekmec v Šmarju, ki je bil svoje dni vojak. Rokca
vendar niso mogli popolnoma prezreti, in zato so
ga napravili za pobočnika. Nato si je omislil
dragoceno sekirico, lepo pozlačen šlem z belim
konjskim repom, in o posebnih prilikah je za-
jahal svojega konjiča. In srečen, silno srečen je
bil, kadar je svetlo opravljen stopal med vrstami,
ali pa jahal na svojem sircu poleg načelnika.

Toda v zadnjem času ga je docela prevzelo
nekaj drugega, nekaj čisto novega.

V trg so prihiteli lepega poletnega dopoldne
nekateri kolesarji. Ustavili so se pred krčmo blizu
Kobalove hiše, naslonili svoje vozove ali kolesa
ob steno in si potem sedeč okrog mize pod ko-
šatim kostanjem brisali pot s čela, iztezali roke
in noge ter jedli suh kruh. Šele ko so bili dobro

ohlajeni, je izpil vsak kozarec piva, in potem hajdi zopet na kolo! »Cink, cink, cink!« je zapel zvonček, privit na prvem kolesu, in kakor bi trenil, so izginili po prašni cesti.

Ta dan je bil neizbrisen iz Rokčevega spomina. Takšno kolo se mu je neprestano sukalo po glavi. Stari Urši o tem seveda ni zinil, tudi v krčmi je bolj sramežljivo govoril o svoji želji, sesti kdaj na takov voz, akotudi se je vedno silno oduševljen spominjal te nove iznajdbe. Edinemu Nejčetu, čigar zasluge je vedno cenil v vojaškem svojem vežbanju in katerega je videl od onega časa mnogo laže nego prej, je razodel svojo misel, da si kupi takšno kolo in se privadi tej novi spretnosti.

Nejče je zmajal z glavo, nasmehnil se nekoliko hudomušno, toda nasprotoval ni gospodarju. »Potem bode še manj doma!« si je mislil, in to mu je bilo izvestno najljubše. In res! Nekoga dne se vračata Rokec in Nejče z vozom, polnim blaga iz mesta, na vrhu pa leži pristno kolesarsko kolo, voz, kakršnega si je želel naš junak.

Stara Urša je izprva veselo vzkliknila: »joj, joj, to pa je svete Katarine kolo! To pojde v cerkev!«

»Beži, beži!« zagodrnja Rokec.

»Gospodu pa še utegne biti — sv. Katarine kolo!« zamrmra Nejče z zlobnim nasmehom in pristavi: »Kadar si polomi kosti pod njim!«

»Molči in petrolej zvali v klet!« veli Kobal, sam pa jako varno spravi novi svoj zaklad v vežo.

Drugega dne se je vršil prvi poizkus na kolesu. Nejče in drug dninar sta opirala gospodarja, jahajočega na tem novem železnem konju, in vsa tržka mladež je vpila in drla za njimi. To je trajalo tri dni. Četrtega dne se je že malo-kdo menil za novega kolesarja; samo zvečer v krčmi so mu v obraz hvalo peli, zakaj Rokec je že sam vozil brez podpore Nejčetrovih rok, za hrbtom pa so se mu rogali in si namežikovali.

V dobrem tednu je bil Rokec na kolesu že res kar »na konju«, in mladi fantje v trgu so živo ugibali, kje in kako bi se dobil denar, da bi si sleherni kupil takov voziček.

»Jaz sem le radovedna, kakšno brezumnost si še omisli naš gospod!« mrmra nekega večera stara Urša proti nečaku Nejčetu.

»Babol!« vzklikne letá z zlobnim naglasom. »Oženil se bode!«

»Ka — á — j? Koga?« zakriči teta, in žlica ji pade iz rok.

»No, jaz sem le tako mislil,« pravi Nejče.

»Še tega nam treba!« vzdihne ona. »Pa morebiti ti — kaj veš o tem?«

»Jaz?«

»I, ko tako govoriš!«

»Ne, toda mislil sem, to bi bila največja brezumnost! Za naju namreč, hehe!«

»Bog nas varuj!« vzdihne Urša iznova.

Tisto noč ni mogla spati.

Nje strah pa je bil tedaj povsem prazen; zakaj Rok Kobal, petdesetletni mladenič, ni mislil na ženitev. Ponujala se mu je bila sicer že mnogokrat, saj je bil imovit mož, vobče spoštovan, dasi takov, kakor smo ga narisali; toda ločiti se lepega samskega stanu, to mu ni prišlo na misel. Ali človek nikdar ne ve, kaj ga čaka, in le v tem oziru je bil strah stare Urše vendar nekoliko opravičen.

II.

Zakaj se gospod Rokec še ni oženil? O tem morda ugiblje marsikdo. Povejmo vzroke kar nakratko. Edini sin svojih roditeljev in pomočnik v njih trgovini je živel do svojega petintridesetega leta vedno pri njih. Oče mu ni hotel dati gospodarstva, mati ni želela druge gospodinje, in tako je moral ostati Rok samec. Počutil se je prav dobro pri tem. Ko so mu roditelji umrli, prav naglo drug za drugim, je bila zopet stara Urša, ki je prevzela materino nalogo, in tako Rokcu ženitev zopet ni mogla prav v glavo.

Nekaj moramo še izdati: Rokec bi se bil bržkone oženil, toda izbirčen je bil, in v trgu mu ni bila nobena po volji, dalje naokrog pa jih ni poznal, in »kar tako mačka v vreči kupiti,« je dejal sam pri sebi, »vendar nečem«.

Kakor smo že čuli, je to ugajalo najbolj Urši in njenemu nečaku.

Bilo je poleti, nekoliko pred pasjimi dnevi, tedaj ko beže meščani, katerim pripuščata čas in denar, iz vročega zidovja na deželo, na kmete.

V Šmarje sicer do sedaj še ni bilo nikdar nikogar, ker ni bilo pripravnih stanovanj in ker so se tržani držali gesla, da je najbolje, ako ni tujcev mednje; toda semtertja v bližnji okolici je prebila kaka rodbina vroča dva poletna meseca, in o tej se je v trgu vedelo sleherni dan, kaj počenjajo nje člani, kaj jedo, koliko imajo denarja in sploh vse, kar spravi klepetanje na dan. Bilo je torej o tem času, ko se je ustavila zgodaj dopoldne pred Kobalovo hišo mestna kočija, iz katere je zlezal debel možiček okroglega, gladko obritega lica in naglo prisopihal v odprto prodajalnico.

»Si li še živ, Rokec? Ali me še poznaš?« zakliče gospodarju.

Ta zre nekoliko osupel na prišelca, toda potem veselo vzklikne in mu poda roko: »Ej, Tinček, ti si! Komaj komaj sem te spoznal!«

»Kako je kaj?« hiti oni.

»Hvala Bogu, dobro, kakor vidiš! In tebi?«

»No, tako, tako!«

Govoreč stopata oba v gorenjo sobo.

Tinček Zajec je bil star znanec in prijatelj Rokčev. Skupaj sta se izučila, in potem je pričel Tinček kmalu na svojo roko v oddaljenem mestu svojo trgovino, dočim je šel Rokec domov pomagat očetu. Videla sta se malokdaj in zlasti

zadnjih petnajst let nič več; godilo se je pa obema dobro.

»I, kaj je vendar tebe prineslo semkaj?«
prične Kopal dokaj radoveden.

»Ugeni!«

»Kako bi? Opravki, trgovski opravki menda vendar ne?«

»Ne boj se, ljubček moj!« se zasmije Tinček.
»Škode ti ne napravim!«

»No, kaj pa je vendar?«

»Vedi, prijatelj, na deželo, na kmete hočem, to se pravi, ne jaz ampak moja žena in moja hči — oh, ti še nobene ne poznaš! Moja Tonica ima že dvajset let; seveda, ko sva se midva zadnjič srečala, je bila še otrok, pa ti je itak nisi videl. Torej na kmete hočemo za nekaj tednov.«

»I, pa semkaj — k nam v Šmarje?« vpraša Rokec nekako začudeno.

»Nimaš li nič prostora? Oj, ti srečni človek! Hišo imaš, sob dovolj — ti bi nas lahko spravil za nekaj dni pod streho!«

»Hm, hm!« zamrmra Rokec. Kakor je bil vljuden in postrežen, ta prijateljeva misel mu ni hotela v glavo.

»Kaj poreče Urša?« je dejal sam pri sebi. Te oblastne osebe pa slučajno ni bilo doma, da bi se mogel posvetovati ž njo, oziroma dobiti dovolitev v tako važni stvari, ki se je tikala zlasti vendarle nje, gospodinje.

Toda prijatelj je znal govoriti tako lepo, da je pozabljal Rokec čimdaljebolj, da ne more odločevati sam, in ko je naposled spremil Tinčka v krčmo in sta ondi s kozarcem piva trčila na staro prijateljstvo, je obetal, da vzprejme Zajčevo rodbino za nekoliko tednov pod svojo streho.

Tinček se je vesel odpeljal, Rokčevo srce pa je bilo vedno težje, kolikor bolj se je bližal domu.

Tega nečemo povedati, kako umetno je Kobal doma razkrival Urši, kaj ji je namenjeno v kratkem času. Le to moramo razodeti, da vsa prijazna zvitost njegova ni opravila ničesar.

Ko je Urša izvedela, kaj je obetal nje gospod, se je razsrdila kakor obstreljena levica, in konec vsemu je bil ta, da je Rokec slovesno zardil, da Zajčevi ne pridejo v njega hišo.

Drugo jutro že je poslal pismo svojemu prijatelju, polno izgovorov in opravičevanj, obenem pa obetal, da mu preskrbi za nekoliko dni v bližnji okolici primerno letovišče. Koncem svojega pisma je vzdihnil, zadovoljen skoraj sam s seboj, zakaj domislil se je, da bi tudi njemu marsikaj ne bilo po godu, ko bi imel tujce v hiši.

Nato se je odpravil iskat obetanega letovišča in ga je srečno našel v Balantovi krčmi na Klancu, dobre pol ure od Šmarja. Tako je skoro vse uredil, in za nekaj dni še radoveden ni bil, ali so prišli Zajčevi ali ne.

Vroči dnevi so mu tudi branili, da bi se bil vozil na ljubem svojem kolesu; Uršin obraz pa je imel zopet navadne gube.

III.

Ali kako čudno se je hipoma izpremenil Rokec kakih štirinajst dni po zadnjem dogodku! Ne na zunaj, ampak doma med svojimi stenami. Vse je videl, vse grajal, vsako mrvico prahu na mizi, vsak nepravilno postavljen stol, vsako mrtvo muho na oknu! »Le čedno, le čedno, le čedno, Urša!« je veleval od zore do mraka.

In zakaj vse to?

Zajčevi so dospeli na Klanec, in mati in hči sta za nekoliko dni prišli k staremu prijatelju Tinčkovemu.

»Oh, kako imate lepo, kako prijetno!« je klicala stara.

»Oh, tukaj bi hotela zmeraj biti!« je šepetala mlada.

»Oh, vi ste srečen človek, ko živite v tem krasnem kraju!« je ponavljala mati.

»Oh,« je vzdihovala hči, »mi pa v mestu požiramo prah, in slab zrak nas obkroža!«

Tinček je tudi posezal v govor ter blagroval Rokca, in ta stari mladenič, ki ni bil vajen takega mestnega sladkega govorjenja, je vzprejemal vse kakor suho zlato in res mislil, da je vse tako lepo in srečno pri njem, kakor trdijo oni. Začel se je pa ozirati in videl šele sedaj, da ima

umazana tla v sobi, da se okna ne zapirajo dobro, da je zid tuintam okrušen in drugega več.

»Urša, to mora biti drugače!« je velel, in sedaj se je začel pravi dirindaj po hiši.

Urša se je hotela upirati, toda poučil jo je že prvi poizkus, da je vse zastonj.

»Kaj bode, kaj bode?« je vzdihovala zvečer Nejčetu.

»Baba, kaj drugega kot baba! Nisem li pravil?« se je rogal ta; »nisem li trdil, da se še oženi?«

Urše se loti skoro brezupnost.

Tako sta bila ta dva že mnogo prej, nego se je Rokec sam domislil kaj enakega, trdno uverjena, da mu je Zajčeva Tonica glavo zmedla.

Končno sta pa vendar govorila prav.

Zajčevi so prihajali mnogokrat v gosti k staremu, vedno še mlademu prijatelju, ta pa jih je vozil redno domov na Klanec, in kadar se mu je Tonica prijazno nasmehnila, se je čutil tako srečnega, kakor nikdar prej. Tovariši v krčmi so ga dražili, in tako je v njem skoro skoro pognala kalj resna misel, da bi se oženil; obenem pa prepričanje, da ga Tonica gotovo vzame.

»Sicer bi ne bili vsi tako prijazni!« si je dejal.

Nekega popoldne sede zopet vsi trije Zajčevi pri njem, in čudno je videti, kako veselega lica ponuja Rokec gostom, kar vzmore njega

kuhinja in klet, in kako srditega obraza hodi Urša okrog stolov, ko menja krožnike.

»Preveč, preveč, vsega preveč!« hiti Tinček; »mi te kar plenimo!«

»Ej, gospodična Tonica, malo še vzemite! In ne pijete tudi ničesar!« govori Rokec in pridno toči kozarce.

»Saj vidite, kako vas slušam!« meni ona in se mu laskavo nasmehne.

»Oj, ti bi bil izvrsten mož, izvrsten soprog!« zakliče Tinček in mu veselo namežikne preko mize.

»Gotovo, gotovo!« reče mati. Tonica pa zre predse na prt, vtopljenjena menda v popolnoma druge misli, nego v to, o čemer se govori.

»Jutri pričakujemo tudi mi gostov!« povzame zopet Tinček, »in kakšnih! Na kolesu, na enem kolesu pride vsak! Haha!«

»Hej, to znam tudi jaz!« vzklikne Rokec.

»Ti?« vpije oni.

»Vi?« vzklikneta mati in hči.

»Seveda! Sedaj sem nekoliko počival, toda vozim se na kolesu kakor le kdol!«

»Oj, to je lepo, to je krasno! To je meni po volji!« zakliče Tonica in ploskne z rokami. »Pridite jutri, oj, pridite jutri k nam! Naši gostje vas bodo veseli!«

»Kdo pa so ti?« vgraša Rokec oprezno. Pri tem ne opazi, da Tonica skrivaj odmigne očetu. »Ej, dva trgovca znanca iz mesta!« reče oni nato.

»Dobro, dobro!« se veseli Rokec.

Ko so nocoj odhajali, se niso hoteli voziti, in Kobal jih je spremljal do vrha pota. Prav po mestno je ponudil Tonici roko in jo tako vodil pred roditelji po trgu, ne meneč se za to, da so povsod za vsakim oknom tržani iztezali svoje vratove in šepetali zlobne opazke na uho.

Rokcu se je vzbudila nekova junaška srčnost.

»Odločnosti je treba!« si je dejal, ko je molče stopal poleg Tonice. In ko se mu je zdelo primerno, jo je zdajci vprašal: »Kaj ne, saj ste mi prijazni?«

Tonici se je zdel ta nagovor in še bolj šepetajoči glas Rokcev nekoliko čuden, toda zavrnila je vesela: »I, seveda, vi ste naš drag prijatelj.«

Več nocoj Rokec ni mogel govoriti. Ko se je poslovil vrhu hriba, odkoder je tekla cesta jako strmo nizdol proti Klancu, kjer so stanovali Zajčevi, je korakal silno zamišljen proti domu. Ali še pred trgovom je hipoma postal in govoril poluglasno predse: »Kar mora biti, mora biti! Oženim se — jutri povprašam!«

In s tem sklepom v prsih pride domov. Tam veli Nejčetu, naj mu prej preskrbi pri Rotarjevi Neži velik šopek cvetic za jutri — Neža jih je imela na vseh oknih — potem pa naj osnaži njegovo kolo, ki že tri tedne počiva v shrambi za prodajalnico.

To sta bila dva čudna ukaza, in Nejče se je trudil dalj časa, da ju je spojil; toda izvršil ju je točno.

Po večerji pa, ko se je gospodar že zibal v sladkih sanjah, sta stikala Urša in Nejče v kuhinji glave, in ko bi ju bil kdo videl, bi bil takoj ugenil, da to ni kaj prida, kar se tu kuha.

Po dolgem posvetovanju se je ločil Nejče.

»Le čakajte, teta, le mene pustite, jaz opravi-
vim vse dobro. Rokec bi se jutri rad postavil,
toda jaz mu napravim, da si oddahne šele pol
ure pod Klancem; potem naj pa svoje kolo na
hrbtu nese nazaj k Balantu. Postavljal se pa ne
bode jutri in se ne bode!«

»Da se mu le kaj ne pripeti!« deje Urša
vendarle nekoliko skrbno.

»Ne bojte se, samo švignil bode s svojim
šopkom mimo Tinčkovih, kakor bi bila kuga
pri njih!«

»No, ali se mu bodo smejali!«

S tem je bila zarota za nočjo dovršena.

IV.

Drugega dne je bilo pri Balantu, kjer so
stanovali Zajčevi, jako živahno. Iz mesta sta že
zgodaj dopoldne prikolesala dva čila mlada go-
spoda, in prav dobro se jima je godilo v družbi
Tinčetovih. Pripovedovala sta mnogo novic, ki
so prihajale kakor nalašč radovednim letovi-
ščarjem, oddaljenim že več časa od mesta; v

zameno sta tudi izvedela, kakšno je življenje na kmetih, kako se je in pije, kaj je drago in kaj pa ceno. Eden izmed gospodov je venomer sedel ali hodil poleg Tonice, in videti je bilo, da je tudi očetu in materi tako prav.

»Oh,« vzklikne Tonica hipoma, »gospoda, danes vaju čaka še posebno iznenadenje! Domačega kolesarja bodeta videla tukaj, samo ne vem res, ali prikolesa, kajli?«

»Kaj? — Kolesar tukaj? I, kdo je to vendar? V teh hribih?« se čudita oba.

»Le potrpite!«

Toda Tonica vendar pripoveduje o Rokcu, šaljivo in nagajivo, obenem pa prav tako, kakor je ženska navada; v pripovedovanje vpleta nekoliko besed, ki naj bi pričale, da ta Rokec vendar ni tako nekaj vsakdanjega in da se tudi ona zanima zanj.

Gospod, ki je sedel vedno poleg nje, je vlekel ramena kvišku in se porogljivo smehljaj; vendar je bilo videti, da ga je ono Toničino zanimanje dirnilo jako neprijetno.

Potem so govorili o drugih rečeh, se zopet izprehajali, in ko so popoldne počivali pod velikim orehom nakoncu hiše, jim je tekla zabava povsem gladko in veselo. Imeli so lep razgled na cesto, ki je tukaj najstrmlje padala proti dolini, v katero je tekla kakor lepa bela kača ter se izgubljala v dalji za nizkimi holmi.

Ob istem času se je Rokec doma kaj slovesno pripravljaj za izlet na Klanec k Zajčevim. Oblekel je temnomodro kolesarsko opravo, ki se je v nji videl še okrogliši nego sicer, ker se mu je vse tesno prijemalo života, na glavo je del istobarvno nizko čepico, na prsi pa si je pripel dokaj velik šopek, ki ga je povila za dober denar Rotarjeva Neža. Tako je bil v dobri uri pripravljen za odhod.

Vtem je imel Nejče mnogo posla s kolesom. Svetilo se je v solncu, kakor da je od samega srebra, toda še vedno je Nejče nekaj popravljaj in prirejal. Ta navihanec je poznaj kolo že v vseh njega delih in tudi vedel, kakšna svojstva imajoj taki vozovj; popravil ga je bil že nekolikokrat sam, in zato se je Rokec lahko popolnoma zanesel, kadar je Nejče pritrđil vprašanj, ali je vse v redu.

Takisto se je zgodilo tudi danes.

»Urša, ne vem, kdaj se vrnem. Z večerjo ni treba čakati!« reče Rokec na stopnicah. Starka zagodrnja nekaj neumevnega, Kobal pa že stoj pri kolesu. Zapenja si le še rokavice.

»Vse v redu, Nejče?«

»Mislim, da je!« zavrne letá, in ako bi gospod Rokec ne bil tako razburjen, čudil bi se temu odgovoru, zakaj sicer je Nejče klical vse mogoče na pomoč in pričoj, da je vse tako v redu, kakor le more biti.

»No, pa pojdimo!« reče trgovec zadovoljno, skoči v sedlo ter zapelje kolo skozi velika vrata z dvorišča na cesto.

»Cink, cink, cink!« zapoje zvonček, ko se sosedov deček hitro ne ogne s ceste; vtem pa tudi že kolo izgine za ovinkom.

»Nejče, kaj si mu naredil?« vpraša Urša skoro plaho izza ogla.

»Nič, prav nič, samo pri Balantu ne ostanel« se nasmehne zviti rokovnjač in zapre vrata na dvorišču.

Rokec kolesà veselo, vendar pa nekako tesnega srca, po gladki cesti, ki je tukaj nalahko napeta do kakih pet minut pred Balantovo hišo, kjer pada v strm klanec, ki je ravno pri Balantu najhujši in se potem še daleč izteza nizdol v ravnino. Tukaj je trebalo paziti na kolo in oprezno ravnati z zavornico, ki se zgoraj z majhnim vzvodom pritiska na kolesno platišče in tako ravna kolo, kakor si kolesar želi.

Dejali smo, da je bil Rokec razburjen in da mu je bilo obenem tesno pri srcu. Kajli ne? Važno je bilo zanj, kar je namerjal. Danes se treba pokazati gospodični Tonicu v najlepšem svitu, in potem ni dvojbe, da ga rada vzame.

V teh globokih mislih izprva pozabi, da je že privozil do klanca, in kolo začne silno hiteti naprej. Zapazivši to, dvigne noge raz pedale, in jih iztegne predse kakor vajeni kolesarji na vožnji nizdol, ko jih že strmina sama goni naprej.

Obenem prime za vzvod ob zavornici in pritisne.

Ali strah in groza! Zavornica ne prime platišča, in kolo hiti neznano hitro po klancu. Rokec prebledi in ves preplašen zaman poizkuša ujeti pedale z nogami. Takoj spozna veliko nevarnost.

»Ubijem se, če kam priletim!« vzdihne in pritisne vzvod iznova, da bi skoro izgubil ravnotežje. Toda zastonj! Zavornica ne gre na platišče.

Vtem se vozi ubogi snubač vedno hitreje. Godi se mu kakor vozniku, ki na železnici vozi parni stroj, in kateremu letá hipoma odpove. Smrt, pogubljenje vidi pred seboj. In četudi ne to? Tam blizu pol kilometra pred njim, ali bolje pod njim, se beli stena Balantove hiše izza zelenja; oj, tam ga sedaj pričakujejo, tam ga bodo videli, kako smukne mimo njih, in oh, strah in groza: tam se pričinja najhujši klanec! Ustaviti se ni mogoče, in ako pade in se zadene ob steno, tedaj mu je smrt skoro gotova! In tam dalje doli — nikjer postanka, nikjer do globoke ravnine! Akotudi srečno dospe tjadoli, kdaj privleče voz nazaj v ta breg; gori kolesati ni moči, potem pa še ta smeh, te šale! In še dva tuja kolesarja sta tukaj!

Vse to šumi in vrši po Rokčevi glavi, vendar moramo reči na njega čast, da ne izgubi niti telesnega ravnotežja niti — pameti.

»Kje je kaj mehkega?« vzdihne, ko je že dobrih sto korakov pred Balantom; družba pod vrhom ga je ugledala in strahoma opazila, kako divje se vozi.

»Je li zblaznel?« zakličeta mlada gospoda kolesarja, in vsi skočijo kvišku.

Vtem pa je tudi Rokec, ki sedaj ni mislil ni na družbo, ni na smeh, ampak samo na nevarnost in na »kaj mehkega,« kamor bi bilo moči zavoziti — vtem je ugledal v predoru med družbo in hišo, tam zad na Balantovem dvorišču nekaj visokega, temnorjavega. Brezupnega in upajočega srca je ljuto zasukal ročico na kolesu, šinil kakor strela mimo prestrašene družbe na dvorišče, naravnost proti onemu temnorjavemu kupu — Balantovemu gnojišču. Kolo se zarije v kup, ubogi Rokec pa zleti, dvakrat se preobrnivši v zraku, preko kupa, kakor bi ga ustrelil iz topa, in potem začujejo prestrašeni gledavci le glasen in čapatoč »štrbonk«!

Rokec je padel z glavo naprej v globoko gnojnično jamo.

Kravji pastir je prvi pri njem in ga postavi na suho. Siromak se stresa in sopiha, v levici pa drži nekaj čudnega, razmršenega, s česar kapljajo sveži sledovi te neprostopoljne kopeli.

Vse vprek kriči, in nihče ne more več zadržavati smeha. Umevno je, da so vsi hodili v precejšnjem polkrogu okrog nesrečneža.

»I, kaj pa imate v roki?« vpraša Tonica, držeč žepni robec pred nos.

»To je, to je za — vas, gospodična!« deje Rokec in moli Rotarjeve Neže šopek predse.

»No, lepa hvala!« zavrne ona.

»Gospod, vi ste nesramni!« zakliče kolesar, ki ves dan ni izpustil Tonice.

»Kdo pa ste vi?« vpraša Kobal jezno.

»To je moj ž e n i n!« zavrne Tonica jezično.

Rokec bi bil v tem najrajši iznova padel v gnojnico.

Daljšega razgovora ni bilo, zakaj naš junak je izginil s kravjim pastirjem na Balantov pod in družba pod orehom, ki ni mogla iz tihega smeha, je le videla, kako je pastir škafova nosil vodo v tiho shrambo, kjer si je poiskal Kobal svoje zavetje.

Odtod ga ni bilo na dan; v pozni noči šele se je peljal na Balantovem vozu domov, ves opravljen v krčmarjevo deloma hodno obleko. Poleg sebe je imel nesrečno kolo in debelo culo, ki je še vedno pričala o njega nezgodi.

Kaj naj še povem?

Da je hudobnega Nejčeta še tisti večer zadel za služena kazen.

Domov prišedši je preiskal Kobal kolesno zavornico in našel žebelj, ki ga je očito zla roka zateknila pod pero, ki drži zavornico; zato je ni bilo moči pritisniti na platišče.

Kdo drugi bi bil to storil kakor Nejče? Tisti večer še je moral iz hiše. Da ni morala Urša za njim, je prihajalo le odtod, ker Rokec o nje sokrivdi ni bil prepričan in ker je je bil prenavajen.

»Je li naš junak še vedno — samec?« vpraša menda kdo ali katera.

Vedno še, in sedaj trdi celo večkrat nego prej, »da je bolje, ako ostane človek — tako.«

POVESTI ZA LJUDSTVO

Kako je stari Molek tatu iskal.

I.

Ni ga kmalu prijaznišega kraja, mimo male Moravške doline. Lepe vasice in sela slone ob zelenih holmih, skrite večinoma za košatim sadnim drevjem; dobro obdelane njive se vrste s temnimi bukovimi ali sivimi borovimi gozdi in logi, po dolžini pa, kjer se vije miren potok navzdol proti zahodu, ga obrobljajo zeleni travniki. Tuintam se kažejo zidane stene domačih boljših gospodarjev in iznad višjih hribov, ki varujejo ta dol, gledajo prijazno bele cerkvice.

V tej dolini v selu Straža je imel stari Molek lepo posestvo, kjer je gospodaril pametno in varčno, kakor se je bil naučil od svojega očeta in kakor ga je modrila še vedno vsakdanja izkušnja. Žena, sin Luka in hči Anka — vsi so bili dobri in pošteni ljudje, in nihče ni vedel o Molkovih kaj slabega. Eno seveda so staremu gospodarju — imel je že šestdeset let — podtikali, namreč da je silo svojeglaven in trmast.

Menda je bilo res tako. Ako si je Molek kaj v glavo vtepel, je moral izvršiti, da je bilo še toliko zaprek. In če je spoznal enkrat kako misel za pravo, potem ga nisi odvrnil od nje. To mu je provzročilo časih marsikatero sitnost. In o enem takem dogodku bom tu pripovedoval.

Na Veliki ponedeljek je v Moravčah letni semenj. Tja priženo vselej iz bližnjih in daljnih krajev, celo od onkraj Save, mnogo živine in tujih, posebno laških kupovavcev nikdar ne manjka, kupčija je večidel dobra, in ljudje izpečajo tedaj radi kaj, da dobe novcev za dolgi čas do žetve, v katerem ni lahko kaj prodati, in je mnogokrat sila za drobiž in še večja za debel denar.

Na velikoponedeljskem semnju je bilo, ko je tudi stari Molek prodal par lepih volov laškemu kupcu in dobil zanje polčetrtri stotak. Novcev ni bil potreben, zakaj on je bil z vsem dobro založen, in tudi ta denar je bil že večinoma drugim na posojilo obljubljen, ker Molek je rad pomagal in ni nobenega odiral; a vesel je bil ta dan vendar, da se je kupčija tako dobro izvršila, in v svojem veselju je dal potem v krčmi celo za liter vina, kar je sicer redkokrat storil.

»Dobro si opravil, Molek! Srečo imaš!« so dejali sosedje pri krčmarjevi mizi.

»Pa takih volov tudi ni bilo na semnju,« je zavrnil Molek ponosno; in jih ni na Moravškem, — pa jih ni!«

Vsi so pritrdili, le eden ne; na drugem koncu mize je sedel mešetar Miška, ki ga Molek nikdar ni hotel pri kupčiji ali prodaji, in ki zato ni bil prav prijazen staremu gospodarju; ta Miška torej je takoj oporekal porogljivo: »Seveda ne! Videc jih ima! Ničesar več naj ne zaslužim, ako vaših ne odvagajo Vidčevi in še vašo telico po vrhu, tisto brezasto!«

To je bilo razžaljenje, da ne kmalu takega, zakaj Molek je bil na svojo živino ponosen, kakor na svoj grunt. Zaropotal je, da so kozarci zazveneli po mizi.

»Kaj — ti, ti boš govoril? Kljuka ti bosonoga! Spravi se od mize!«

Mešetar je videl, da ni nihče drugih na njegovi strani, in ker ni pil svojega vina, se je umeknil naglo. A malo je še moral podražiti starega.

»Veste kaj, oče?« je dejal obrnivši se med vrati. »Še meni posodite malo tistega denarja, ki ste ga danes vzeli; — vzeli kakor za maslo!«

»Vun pojdi, prosim!« je vpil Molek.

»I no, če nočete, pa pustite! Pa Bog daj srečo!«

Stari je še nekaj kričal za odhajajočim, in v svoji jezi je dal še za liter vina. A udobrovoljil se ni več, dasiravno sta mu bila vino in togota zlezla malo v lase. Odpravil se je kmalu proti domu. Odhajajoč se je iz veže nehote ozrl v sobo na drugem koncu hiše in tam ugledal

zopet mešetarja Miška, ki je sedaj pil pri drugih. In glej, — da bi ga strela, — tudi njegov sin Luka je sedel tamkaj poleg mešetarja.

»Domov pojdi, Luka!« je zaklical v sobo. Sin, odrasel, že šestindvajsetletni fant, se je sicer obrnil ter dejal: »Pojdem!« a šel vendar ni takoj.

Stari tudi ni čakal, nego v svoji nejevolji sam krenil po kameniti stezi proti Straži. Pa čim bliže je prihajal svojemu domu, tembolj se mu je jasnilo lice. Pozabil je nadležnega mešetarja in njegovo zabavljanje, pozabil celo, da sina Luka ni bilo za njim; le dobra kupčija mu je bila v mislih, in naposled je zadovoljno in radostno potipal dvakrat, trikrat žep v debelem kožuhu, je li še listnica s štirimi stotaki v njem. Čisto lepe nove bankovce je bil dobil, tako da je bil izprva še gledal, so li pravi ali ne, a bili so dobri.

Hladen dan je bil, in iznad Limbarske gore je že od snoči sem pihala ostra burja, ki ni kar nič pristajala velikemu tednu. A sedaj se je vreme izpreobrnilo. Molek sicer ni prav vedel, ga li vino greje, ali pa se je jug oglasil; tako nekako gorko mu je postajalo, in ko je dospel do domače hiše, si je obrisal s čela pot.

»Pomladansko se dela, pomladansko!« je dejal ženi Rezi, ki je v vratih čakala ter gledala, od katere strani se vrne stari.

»Popoldne se je prevrglo,« je pritrdila vesela. Soseda ji je bila že povedala, kako dobro je Molek prodal vola. Anka je prinesla večerje,

in vtem se je vrnil tudi Luka. O kupčiji ni nihče zinin besede, čakali so, da prvi izpregovori oče. In ta tudi res ni mogel molčati, komaj je bil odložil žlico in končal svojo molitev, — hlapec in dekla sta bila odšla, — je segel v kožuh, ki je v njem tičal še vedno navzlic gorki sobi — ter privlekel listnico na dan. Anka je pospravljala po mizi, Luka pa je užigal pipo, sedeč na klopi pri peči. »Glej, stara, to so naši voli!« je zinin Molek bahato in razgrnil štiri stotake po mizi.

»Spravi, spravi, kaj boš kazal in se bahal,« je dejala mati dobrovoljno.

»Saj bom! Misliš, da jih bom skozi okno vrgel? Pa naši voli so le — voli, da jih ni, — pa jih ni!«

Vtem je bil Molek slekel kožuh, nesel ga v kamro v skrinjo, potem pa pobral stotake, jih vteknil lepo v listnico in isto porinil tudi v kožuh. Vrnivši se s ključem od skrinje, je še dejal malomarno: »E kaj, dolgo ne bodo pri hiši! Goropečniku bom dal pol, Rovtarju pa pol, pa bo po njih! Vsak dan prosita!«

»I, pa izgubljeno ni!« je menil Luka.

»Izgubljeno ni! Pa čakati bo treba, čakati!« je mrmral stari.

»Pa obresti! Saj jih plačujeta!«

Očetu se ni zdelo več vredno odgovarjati.

Stopil je pred vrata in pogledal na desno in levo po nebu. »Kar orali bomo jutri!« je dejal

vrnivši se; »gorko postaja in za jarevino bo prava!«

II.

S tem je bil tudi ves pogovor končan, in odšli so k počitku.

Pomlad je prišla v deželo. Po solnčnih bregovih so lezle rumene trobentice iz tal, in ob gozdnem robu se je jel razcvitati beli glogovec. Povsodi po polju so orali, vlačili in sejali in oratarji so že goloroki hodili za drevesom; tako gorak in lep je bil veliki teden.

Tudi pri Molkovih je bilo dela dovolj in ker je bilo vreme tako toplo, celo stari gospodar ni več pogledal svojega kožuha, nego po dnevi golorok, kakor drugi, zvečer pa v domačo suktnjo opravljen, je zapovedal in veleval po njivah in po hlevu.

Veliko soboto popoldne, — tedaj so v Straži večinoma praznovali, — se oglasi sosed Goropečnik pri Molkovih. Denarjev je potreboval, in tu je imel že potrebno vsoto obljubljeno. S starim tudi nista dolgo besedovala o tem posojilu; saj so jima bili pogoji do celega znani.

Molek je šel v kamro, potegnil vrata napol za seboj in segel v skrinjo po kožuh, ki je bil vanj na semanji večer, kakor se je dobro spominjal, vteknil listnico s štirimi stotaki. A kaj je bilo to? V desnem notranjem žepu listnice ni bilo; in v tega jo je Molek vedno vtikal. Nekako

urno seže sedaj v levega; a tudi je ni! V tem trenutku mu je jelo postajati vroče, dasiravno so bila okna na stežaj odprta in je hladna sapa prepihavala kamro. »Da bi te strela! Kam sem pa vteknil denar?« je zagodrnjal potihoma ter pretipal vnanja dva žepa. Roke so se mu tresle; listnice ni bilo, žepi pa vsi prazni. Prijel je kožuh za ovratnik, in dvakrat, trikrat udaril ž njim po zraku, kakor perica z opranim robcem, a listnica ni pala iz kožuha. Preiskal je potem iznova vse štiri žepe, a zaman. Niti listnice, niti denarja ni bilo. »Morebiti je iz žepa smuknila v skrinjo med obleko!« je mrmral razburjen in skoro s tresočim glasom. Spomnil se je pa, da so vrata v kamro odprta, in da sedi sosed Goropečnik v prvi sobi; zaprl je naglo duri potem pa jel premetavati obleko, robce, srajce, klobuk, stara pisma, nekoliko hranilničnih knjižic, rožni venec, par jašk in škatljic, v katerih so zvene le stare dvajsetice, celo dva lepo opisana in s srebrno žico preprežena suha, vlanska piruha je potresel, kakor klopotca — pa nič, nič, — listnice s štirimi stotaki ni bilo. Vse sukne, vse hlače, in vse žepe v njih je preobrnil, pa ni duha ni sluha o tem, kar je iskal. Največ je trpel kožuh; tresel in zvijal ga je, segal po žepih, a denarja ni bilo. Naposled se je zgrudil na klop pri oknu, in čuden, votel glas, kakor: »Hu-hu-hu!« se mu je izvil iz prsi.

Goropečnik, ki je v prvi sobi dobre volje vlekel ob svojem vivčku ter čakal obljubljenih

novcev, je skočil prestrašen kvišku ter planil v kamro.

»I kaj pa je, za božjo voljo? Ali ti je slabo — Molek?« je vprašal brez sape.

»Hu-hu-hu!« je ječal in tulil stari.

Sosed je osupel zrl na obleko, po tleh raztreseno, v prazno skrinjo in v gospodarja, ki se je tresel od same razburjenosti.

»Ali ti je slabo? Malo vode — malo brinjevca!« je silil skrbno.

»Hu-hu-hu; okraden sem — okraden — hui-hu!« je tulil Molek.

Te besede so pretresle tudi Goropečniku kosti.

»Okraden, okraden?« je vprašal plaho; »ali denar za voli?«

»Da, da, — vseh štiristo je ukradenih!« je ječal stari.

Sosedu je bilo pri srcu, kakor bi bil njemu denar ukraden. Kje ga bo iskal, ko ga tako krvavo potrebuje — in ker ga nihče nima? Ali pa če ga ima, ne posodi ga pa vendar nihče tako rad, kakor Molek.

»Okraden?« je zajecal soglasno z gospodarjem.

»Ni ga, ni ga!« je tarnal oni.

»Pa kam si jih spravil, — denarje?«

»V žep — v kožuh!«

Oba sta jela iznova pestiti nesrečni, že dokaj ogoljeni kožuh, pa brez uspeha. Žepi so bili

celi, nobeden ni bil razparan ali raztrgan, a vsi so bili prazni. Potem sta z združenimi močmi premetavala in preiskovala obleko, robce in vso drugo ropotijo, kar je je ležalo okoli, preobrnila skrinjo, da se je prah pokadil ž nje, a listnice in denarja le ni bilo.

Goropečnik se je sicer malo umiril, ugle-
davši hranilnične knjižice, češ, stari mi vendar še
lahko posodi, a takoj si ni upal ziniti o tem.

»Pa kdo, — kdo bi bil ukradel?« je dejal
vtem, ko je Molek vzdihujoč spravljal ali bolje
metal svoje reči nazaj v skrinjo. »Kdo? — Da
bi ga strelal — da bi jaz vedel zanj!« je ta
zavpil.

Pa šumela mu je tudi le ta misel po glavi.

Pri fari je zazvozilo poldne in domači so
prihajali v hišo, le Luka še ni bilo iz mlina,
kamor je šel po otrobov. To je bil jok in stok
po hiši! Mati je tarnala in javkala, Anka je skoro
pozabila kolač v peči, da se ji je malo ožgal,
dekla je preobrnila prežilko za piruhe in hlapec
se je med vrati spoteknil ter prevrnil jerbas s
svinjino, namenjeno za »žegen«, v smeti in pepel,
ki je ležal po kuhinji.

Goropečnik je jel tolažiti in pomagal ugi-
bati, kdo bi bil tat. Naposled je izprevidel, da z
vsem tolaženjem ne doseže pravega; a na srcu
je imel še nekaj. »I, Molek,« je dejal počasi, po-
sodil mi boš pa vendar lahko tiste krajcarje, ki
si jih obljubil?»

»Kako? Ko jih nimam! Najdi jih, tatovom jih vzemi, jaz jih nimam!«

»Saj imaš v hranilnici! Pri meni je prav tako varno, kakor tam!« je menil sosed.

»Da bi te strela!« je zarohnel Molek srdito. »Ni vinarja ne dam! Kaj tebi mari, če imam kaj spravljenega? kaj pa vtikaš nos v mojo skrinjo?«

»I no — čemu se jeziš? Saj ti nisem še ničesar ukradel!«

»Beži! Pusti me! Ne dam, — pa ne dam! Tatu mi zasledi in denar!«

Goropečnik je mislil, da sedaj ni pravi čas prositi in nadlegovati starega, ter je odšel brez odgovora.

»Hu-hu. moja vola, moja vola, — da jih ni lepših v Moravški dolini,« je javkal Molek sredi sobe stoječ, a potem vzkliknil: »Ha-ha« — in v tem trenutku se je udaril s pestjo ob čelo, — in oči so se mu iskriale kakor jastrebu ko ugleda pišče.

Žena Reza je prišla zopet v sobo, in pred hišo je ustavil Luka voz ter odložil vrečo z otrobi.

»Ga že imam, ga že imam!« je kričal Molek in vil pesti po zraku, da je dvakrat trdo zadel ob nizki strop.

»Koga imaš? Denar, — ali kaj?« se je zavzela mati napol vesela.

»Tatu, tatu! Ta vražji mešetar, — nihče drugi in pa — ta preklicani —«

Tu je stopil Luka skoz duri.

»Kje imaš denar? Kam si ga dal? Ti cigan!
Da bi te — strela!«

Luka je ves odrevenel, kakor bi bilo treščilo predenj.

»Kakov denar?« je vprašal prestrašen in vendar napol radoveden.

»Moj denar — za vola! Ti si ga ukradel — ti in tisti raztrgani mešetar, ki sta ž njim skupaj pila semajni dan.«

»Miška?« je vprašal Luka skoro s smehom.

»Da, da, Miška, — pa to ni Miška, to je lisjak, to je volk, ta nesramni tat, in ti — ti sin moj, — ti si mu pomagal, ti si mu povedal, kje imam denar!«

»Oče, — ste li blazni?« je vprašal Luka sedaj s smehom.

»Če ne poveš, kje je denar, — te bom pretepel, če si tudi dolg in širok! — Ne — zapreti te bom dal, zapreti, kakor gre takemu roparju.«

Molek je bil od jeze kar brezumen.

Luka je pogledoval sedaj očeta, sedaj mater, ki je čepela v kotu za mizo ter na tihem jokala. Zdelo se mu je, da je v sanjah.

»Boš li povedal, kje je denar?« je zarohnel iznova Molek ter prijel sina za vrat, košččen in trden je bil, da malo takih, in Luka, dasi skoro pol glave večji od očeta, je omahoval po sobi kakor prazna vreča, kadar jo oteplješ.

»Kje je denar?« je zatulil Molek še enpot in postavil sina na tla.

»Jaz ga nimam!« je odvrnil Luka. V svesti si je bil svoje nedolžnosti, a ker se je oče lotil ravno njega, da je on tat, se mu je to zdelo toli nepričakovano, da niti verjeti ni mogel, da je denar res ukraden. Edina njegova misel je bila, da je oče — zblaznel. Komaj je torej čutil, da se železna očetova pest ne oklepa več njegovega vratu, je skočil v vežo, ter zajel poln lonec vode; čul je bil enkrat, da je najboljše sredstvo blazne umiriti, polivati jih z mrzlo vodo.

»Oče so zblazneli,« je kričal v kuhinjo, da sta Anka in dekla prihiteli vun, in je planil nazaj v sobo. »Blazni so, blazni,« je vpil materi ter z vso močjo treščil vodo iz polnega lonca očetu v obraz.

»Kaj—aj?« je zahrupel stari.

Sedaj je bila vrsta na njem strmeti in pre-mišljevat, je li sin brezumen.

Luka je hitel zopet po vodo. Molek pa ni čakal novega krsta, nego moker ko miš, je ubežal v kamro in skoz priprta vrata je vpil: »Ti si znorel, ti! Vodo stran in sem pojdi, Luka!«

Po dolgem prigovarjanju so se vsi toliko pomirili, da je oče odprl kamro in jel pripovedati, kako je z denarji, — kam jih je del, da jih ni, — da mu je Miška oni večer zažugal nekako porogljivo: »No, Bog daj srečo pri denarju,« — da je mešetar, ki ni dosti prida, pil v po-stranski sobi v sinovi družbi, da je Luka videl, kam je oče spravil novce, da torej ni drugače

mogoče, nego, da sta mi jih ona dva, — Luka in Miška — ukradla.

Luka se je rotil in jezil, vsi so še enpot premetali obleko po skrinji, a — denarja ni bilo, in stari Molek ni odjenjal, da mu ga je sin ukradel. Uvidevši, da izgrda ne opravi ničesar, je začel izlepa, prigovarjal, prosil in rotil je sina, naj obstane, kje je denar, celo jokati je začel; Luku je koncem vendar le v resnici kri zavrela. Oblekel se je praznično, vzel klobuk in odšel napol še vedno dvoječ, je li denar res ukraden, ali se pa očetu blodi po glavi.

»Zvečer po procesiji bo že bolje!« je dejal sam pri sebi in krenil od doma.

III.

To so bili žalostni prazniki pri Molkovih.

Stari je hodil okoli s povešeno glavo, ter venomer le mislil in mislil: kje je denar, kje je tat?

Da, tat! Živ krst bi mu ne bil mogel vzeti prepričanja, da sta ga Miška in Luka okradla.

In vendar je časih — dvojil o tem.

Le veliko soboto popoldne, ko je bil Luka odšel od doma, je preiskal njegovo skrinjo, vso obleko, vse prostore, kjer je sin kaj hranil ali vsaj kamor bi bil morda kaj spravil, pa ves trud je bil zastonj, nejevolja očetova pa še večja. Vrhutega pa so prišli še sosedje in drugi znanci, med katerimi se je bliskoma raznesla vest o Molkovi nezgodi, in ti so s svojimi tolažbami,

sveti in pomilovanjem še bolj razburjali gospodarja. Vedel je, da se marsikateri nevoščljivec in zavidnež smeje potihoma njegovi nesreči, dasi mu kaže žalostno lice. Izguba štirih stotakov sama ob sebi ni toliko bolela Molka; toda prepričanje, da je sin sokriv te hudobije, da se mu mnogo drugih roga in posmehuje in naposled varčnost njegova, ki mu je velevala vsak krajcar obrniti trikrat, štirikrat med prsti, preden ga je izdal, — vse to ga je silno trlo. Ugibal je le, kako bi najprej prišel do smotra in konca; kako bi najhitreje zasledil tatu; in takoj po praznikih je pričel svoje delo.

Na vse zgodaj v sredo se je odpravil od doma, ne da bi bil komu povedal, kam in kako je namenjen. Šel je k sodišču na Brdo in kazenskemu sodniku prijavil svojo nezgodo. A ta mu ni znal pravega, tolažilnega sveta.

»Kdo vam je ukradel denarje?« je vprašal mladi sodnik.

»Kdo? To bote pač vi izvedeli! Jaz ne vem; — aj, ko bi jaz vedel, bi ne hodil sem!« je zavrnil Molek.

S tem bi se bil kmalu slabo obnesel Sodnik ga je okregal, češ, »mi smo zato, da kaznujemo hudodelnike! Če pa sami ne veste, če sami nimate sumnje, odkod jo bomo mi dobili?«

Na to je zinil Molek, — seveda malo težavno:

»Jaz mislim, da je — sin moj Luka — in mešetar Miška!«

Povedal je potem, kako je bilo na semajni dan v Moravčah.

»Ah, sin vaš?« se je zavzel sodnik.

»Da, jaz mislim tako!«

»Dobro; ga bomo pa zaprli!«

»Zaprli?« je ponovil stari skoro slaboglasno.

»Kajpa? Zaprli ga bomo, če hočete!«

»Ne, gospod sodnik! Zapirati pa ne, tega nečem, da bi se o mojem sinu kdaj reklo, da je bil zaprt, — zaprt — in še radi tatvine! Ne — tega pa ne! Vedite, gospod sodnik, pokličite ga semkaj, in zažugajte mu, da bo zaprt, če ne obstane. Le pestite ga, saj bo obstal, in potem sem jaz zadovoljen! Jaz le hočem vedeti, kdo me je okradel, — in če je res moj sin — tat!«

»Dobro!« je dejal sodnik in štirinajst dni pozneje so stali vsi Molkovi in poleg njih mešetar Miška pred kazenskim sodnikom. Novega se ni ničesar izvedelo. Domači so ponovili, kar je bil povedal že Molek sam, Luka je bil hud, in je zagovarjal sebe in svojo nekrivdo, mešetar Miška je pa klel, kakor je bil vedno navajen, ter staremu žugal, da ga bo sedaj on tožil zaradi razžaljenja časti. Vse je bilo razburjeno. Sodnik pa ni imel nikakih dokazov glede krivde. Vendar je vprašal Molka: »Ali zahtevate, da bo vaš sin kaznovan?«

»Ne, tega pa ne!« je dejal oče; »da bi bil zaprt, tega pa nečem! Obstane naj, potem mu odpustim!«

»Reci, fant, si li res kriv?« je dejal sodnik Luku.

»Nisem, gospod, pa nisem!« je zatrjeval oni.

»Če torej ne zahtevate kazni, tudi ne zahtevate sodbe.«

»Opravili ste!« sklene sodnik. In odšli so domov, — oče sam — sin sam — mati in Anka skupaj, mešetar Miška pa zopet sam, — a vsi jezni in razdraženi.

IV.

Doma pri Molkovih so se pričeli sedaj pravi pasji dnevi. Oče je treskal in grmel okoli, da ni nikdar tega, in dasi so pri drugih opravkih vsi domači spoznali, da stari ravna, kakor je bil vedno vajen, pametno in varčno, so jeli vendar sami ugibati, kadar se je lotil govora o ukradenih denarjih, — se mu li ne meša malo v glavi. Sina skoro ni pogledal, in ubožec Luka je začel že ugibati, ali bi ne bilo najpametniše, da se pomakne od doma, bodisi v Trbovlje k premogokopom, ali pa kam na železnico. Doma je bilo življenje že nestrpno.

Lepega dne, — bilo je takoj po binškojih, — pa je stari Molek sam snel kljukasto palico z žebnja v kamri, ki je na njem visela, in to je bilo znamenje, da se odpravlja na daljšo pot.

Na mizi je tudi že ležala cula, in v njej debel kos kruha, malo svinjine, in v posebnem zavitku malo ajdove moke in soli. — To je pobral in odšel, ne da bi komu povedal, kam je namenjen.

Pred nekoliko dnevi, — Molkovi so bili ravno proso dosejali in je oče stal sam na vratih in gledal, je li vse prav uravnano, — je prišel mimo njega stari prihajač Drozeg, in ta mu je bil dejal skrivnostno:

»Molek, — tatu še nimaš! Pa pojdi tjadoli na Štajersko v Vranske hribe k Ostrižencu, ta ti ga bo povedal, ali celo pokazal!«

»I, kaj praviš?«

»Da, pravim! Pokazal ti ga bo v ogledalu, plačaš mu pa, kolikor hočeš, šestico ali goldinar, kakor si pri volji.«

Tako in še bolj natanko sta se moža zmenila.

Precej po binkoštih pa se je Molek odpravil od doma, kakor smo že povedali. Na koncu hiše se je še obrnil ter zavpil hlapcu:

»Glejte, da bote krompir in koruzo okopali; čez tri dni pridem!«

To je bilo vse slovo.

In potem je mahal in postavljajal kljukasto palico predse po stezah in po kamenju preko Limbarske gore in dalje po veliki cesti proti Štajerskemu iskat pomoči pri Ostriženčevi modrosti.

Kraja in vasi, kjer je ta mož stanoval, nečem imenovati, da bi se ne dal morebiti še kdo drugi premotiti in iskal tam tatu ali pa zdravila ljudem in živini, kakor se to že tako godi.

Skoro poldrugi dan je potoval Molek in našel res skrito gorjansko vas tam daleč za Vranskimi hribi, kjer je imel lepo domačijo glasoviti vedež Ostriženec. Njegova hiša je stala bolj na samoti, in ko se je Molek skoro bojazljivo približal, ni videl niti žive duše okoli poslopja; samo velik, kodrast pes je divje lajal priklenjen pred hlevom. Molek trka in trka; naposled se odpro vrata in kakih štirideset let stara žena se prikaže na pragu.

»Kaj bi radi?«

»So li oče doma?« vpraša naš znanec.

»Ne, ni ga; pa morda kmalu pride,« je dejala ona; »noter stopite in počakajte.«

To je bilo menda vse že navadno pri Ostriženčevih. Očeta ni nikdar kdo doma dobil; vselej je dejala žena, da mož kmalu pride, in medtem se je razgovarjala s prišelci, in poizvedavala od njih, česa žele, odkod so in vse njih razmere in skrivnosti, kolikor jih je hotel kdo razodeti.

Čez nekoliko časa se je vedno vrnil Ostriženec, pogledal komaj prišelca, a ko se je jel razgovarjati, je znal takoj vse: odkod je, česa želi, kaj se mu je pripetilo, sploh vse — vsejje

ta vedež vedel in znal. Pa žena se ves čas ni bila genila iz hiše, da bi morda povedala, kaj je vse izvedela od čakalca; to je bilo najbolj čudno.

In tako se je godilo tudi z Molkom.

Razgovarjala sta se z ženo o njegovi nezgodi z denarjem, povedal je odkritosrčno, kakor pri spovedi, odkod je, koliko ima otrok, na koga ima sumnjo, da ga je okral, komu je hotel denarje posoditi, kakov je mešetar Miška, da ima črne brke pod nosom — vse, česar je žena želela, vse je povedal, kakor je bilo v resnici. Med tem je ona sukala kolovrat in predla fino ovčjo volno.

Zdajci je ponehala, pogledala skozi okno, ter dejala: »Sedaj bo pa menda kmalu tukaj! Še vsakemu je pomagal, bo vendar tudi vam!« Vtem je sukala kolo še hitreje, da je ropotalo in cvililo na glas, Molek pa je nekako boječe zrl na vrata, kdaj se bodo odprla in bo vstopil pričakovani vedež. Ko bi mož ne bil tako uverjen v svojo babjo vero, da mu more Ostriženec pomagati, in ko bi bil malo bolj oprezen in pazljiv, bi bil gotovo slišal, čeravno je kolovrat cvilil in ropotal, da je v sobi zraven njega tudi nekaj zaropotalo. Tamkaj je namreč za tenko steno, ki je delila prvo sobo, v kateri sta bila in govorila Molek in žena, sedel starikav obilen mož in pazno pritiskal uho na luknjo v leseni steni, da je ujel vsako besedo, ki se je onkraj govorila.

To je bil coprnik in vedež Ostriženec!

Ko je sedaj žena v oni sobi prenehala pogovor, zakaj izvedela je bila vse, česar je Ostriženec potreboval, in ko je bila zopet pognala kolovrat, je stopil Ostriženec k mizi, kjer je imel razne ropotije. Iz malega zaboja je vzel celo kopo podobic, kakor se dobe pri fotografih, in poiskal sliko moža, ki je imel črne brke. To je del v žep, odšel potihoma, kolikor je mogel, iz sobe, vzel zunaj pred hlevom umazano motiko v roke in jo zadel na ramo, ter tako pristopal počasi v sobo, kjer sta bila žena in Molek.

»Ali si že okopal krompir?« je vprašala ona naglo.

»Že, že — suho je suho!« je odgovoril Ostriženec resno in postavil motiko v kot za vrata.

»Ta oče bi radi govorili s teboj!« je menila žena, porinila kolovrat h kraju in šla vun.

»Ah, vi, vi,« — je rekel Ostriženec počasi in položil roko čez čelo na oči, kakor bi se mu bleščalo; — ah vi ste Molek iz Straže.«

»I — seveda!« je zajecal oni strmeč, da ga ta ded pozna. »I, odkod pa to veste?« je pristavil kar ves razburjen in presenečen.

»Oj, ljubi moj, jaz vse poznam! To je moja moč!« Tako besedujoč je sedel na stol, kjer je bila prej žena. »Vas so okradli!« je nadaljeval počasi. Molku so jeli lesti lasje kvišku.

»To je zlodej, ali pa —« je hotel reči, pa je stisnil jezik in le prikimal.

»Štiristo goldinarjev, — kaj ne?« je nadaljeval Ostriženec resno. »Za par volov ste jih vzeli in v kožuh ste jih vteknili, — zvečer — doma; — na veliki ponedeljek je bilo to!«

Molku sta se roki tresli; plaho je gledal vedeža, oči so se mu kar izbulile in bolj je šepetal, nego govoril: »Ka—aj—, vi vse to veste?«

»Da, vse, vse!« je pritrdil oni oblastno.

»I, pa — tat, kdo je tat?« je kriknil Molek in planil s stola.

»Tudi tega poznam, in da boste vedeli in znali, da govorim resnico, ga vam bom pokazal v ogledalu. Tja k oknu stopite, in Bog varuj, da se ozrete. Vsega bi bilo konec!«

Molek je ubogal in tiščal glavo v okno. Čul je, kako je vedež hodil po sobi gori in doli, mrmral nekaj nerazumljivega, preobračeval stol in potem vzdihoval, kakor bi ga mučile silne bolesti; ozreti se pa ni upal, dasiravno ga je bilo sedaj ob belem dnevu strah in groza. Čez nekoliko časa je potihnil Ostriženec; stal je v temnem kotu poleg okna ter držal na prsih pred seboj ono podobo, ki jo je bil prej vzel iz svoje zbirke; položil jo je pod kos stekla, in v polutemi je bila videti sedaj na njej samo koščena glava in črne brke.

»Sem stopite in glejte!« je velel coprnik Molku.

Ta bojzljivo pristopi, a komaj je bil oči uprl v podobo, je omahnil, in napol veselo, napol pa osupel in prestrašen, zavpil: »To je Miška!«

»Da, Miška, tisti prekanjeni mešetar je to!« je pritrdil Ostriženec, skril naglo podobo pod robec in odšel iz sobe. Vrnil se je naglo in našel Molka stoječega sredi sobe in oprtega ob svojo kljukasto palico.

»Da, vi ste vedež, pravi vedež!« je dejal onemu; »pa še to mi povejte, kje in kako bom jaz denar dobil. Če ga je Miška vzel, — Bog zna, kam ga je dal?«

»Ej, prijatelj, ta je pa druga; to je pa silo težavno. Vsaka vednost in vsaka moč ima svoj konec!« je odmajeval Ostriženec.

»Pa če vam je vse znano in odkrito, — boste vendar tudi to znali,« je ugovarjal Molek nestrpno.

»Kar se je zgodilo, to mi je znano!« je ponavljal oni oblastno in ponosno; »toda to, kar se ima zgoditi, prihodnost mi je temna. Odkrijem jo le s posebno težavo. No, vi ste pameten mož, toliko vam lahko povem, da je stvar draga; treba je nekoliko srebra stopiti na brinjevem ognju in potem, —; pa čemu bi vam to pravil?«

»I, če je le na srebru, jaz ga imam.« je zavrnil Molek. Segel je pod telovnik in izvlekel širok pas, iz njega pa vzel par debelih tolarjev, — križevcev. Te je pomolil vedežu.

Ta jih je spravil in odšel iz sobe: »Bom poizkusil!«

Dolgo je čakal Molek; vesel je bil, da že davno ne tako, odkar mu je izginil oni denar, in vendar si je dejal: »Kaj mi vse to pomaga, če ne izvem, kam je Miška del stotake.« Naposled se je vrnil Ostriženec in prinesel kepo raztopljene rude s seboj. Povedati nam menda ni treba, da je bil spravil križevce v skrinjo, v kuhinji pa raztopil košček svinca, stopljenega vлил v vodo in prinesel sedaj ta kos v sobo.

»Le čujte, oče, — pa sedite! Povedal vam bom, kaj kolomon govori.« Ko je Molek začul besedo »kolomon«, ga je kar izpreletela groza, pa poslušal je pazno. Vedež pa je sukal in potakal oni kos stopljenega svinca, ki je o njem Molek menil, da je iz njegovih križevcev nastal, ter je slovesno govoril: »Denar ni daleč; morebiti se bo še dobil! Čakati bo treba. Med šmarnimi mašami pa bo najboljši čas! Tedaj pojdite ob polni luni na križpot, vam najbližnji, pa devet streljajev od vsake hiše oddaljen; tam storite ris, tri sežnje v premeru, devet sežnjev v krogu, in čakajte v risu z brinjevo vejo v roki, da pride kdo mimo. Čakati morate od devetih zvečer do enajstih in vprašajte vsakega, kdor mimo pride: »Kje imaš moj denar?« In kdor vam bo dejal: »Imam ga, imam« — tega se držite.

Molku se je to malo čudno zdelo, pa ker je bil Ostriženec vse drugo tako izvrstno ugenil,

je verjel tudi to, ter še v sobi pri onem sklenil, da bo ravnal po »kolomonovem« svetu. Poslovil se je, stisnil coprniku še dva križevca v pest in odšel jako zadovoljnega srca. DrugEGA dne zvečer je bil zopet doma, in tam so se ga vsi razveselili, uvidevši, da je njegovo lice mnogo prijazniše, nego pred njegovim odhodom. Če ga je pa kdo vprašal, kod je hodil, se je trdovratno legal in trdil, da je šel na božjo pot na Oljsko goro pri Velenji.

V.

Delo po senožetih in na polju, košnja in žetev, vse to je storilo, — da Molek ni imel prilike govoriti več toliko o svojem pogrešanem denarju. Ko se je nekega dne celo Goropečnik iznova oglasil in prosil posojila dveh sto goldinarjev, dal mu jih je Molek brez ugovora. Vzel je novce iz hranilnice; domači so pa vsi mislili, da je to del one kupnine za vola, in uverjeni so bili sedaj tembolj, da se je tedaj očetu mešalo v možganih. Stari seveda je mislil in čakal edino le, kaj mu prinese polna luna med šmarnimi mašami. To je bila njegova nada in te babje vere bi mu ne bil nihče mogel odvzeti, če bi jo bil Molek tudi razodel komu. Pa tega ni storil. In kakor vse na svetu, tako sta tudi minila mali srpan in polovica velikega srpana. V drugi polovici zadnjega pa je kazala pratika polno luno in sicer prav na sv. Roka dan. Molek je bil že

davno izteknil, kje je ono mu vелеvano razpotje, najbliže domači Straški vasi in oddaljeno vsaj devet streljajev od vsake naselbine; bilo je prav na mestu, kjer se križata okrajna cesta z Vač v Moravče in pa občinska pot dveh malih samotnih selišč pod sv. Florijanom. Drugod ni bilo take križpoti.

Na sv. Roka zvečer se je Molek odpravil tja. Storil je kakor mu je bil Ostriženec velel; potegnil je ris, tri sežnje v premeru in devet sežnjev v krogu, in odlomil od bližnjega brinjevega grma krepko vejo. Tako oborožen je stal dolgo časa v risu, in nič prav prijetno mu ni bilo pri srcu. Bil je sicer pogumen mož, a tako v risu stati, — kdo ve — kaj pride — to ni bilo prav nič prijetno. Slišal je od daleč uro biti, poldevetih je udarila, in neskončno dolgo se mu zdelo še do devetih, ko se je imel pričeti pravi čas. Zdajci se domisli, da je bil danes, na sv Roka dan, na Vačah semenj. »Joj, to bo prišlo pa mnogo ljudi tu mimo, ki se bodo vračali po okrajni cesti domov!« si zamisli nagloma. »A, pa naj bo, kar hoče; jaz moram priti tej stvari do konca; in če je vedež vse tako dobro znal, bo tudi pravo zadell!« Čakal je torej pogumno. Izza Svete Gore je lezla polna luna, velika ko polovnjak in rdeče obrobljena ter je polumračno svetila skoz veje starih jesenov, ki so rasli ob poti. Tuintam po brežinah so cvrčali murni, tam, izpod gore sv. Florijana pa je odmevalo skovi-

kanje čukov in sov. Tako je poteklo pol ure in še ena četrtinga. Molek je stal v risu, kamenu podoben. Zdajci čuje po okrajni cesti navzdol prihajati k sebi trde korake. Prijel je krčevito svojo brinjevo vejo, nagnil zgorenji život napol naprej ter čakal prihajajočega.

»Kje imaš moj denar?« je zavpil, kolikor je mogel, in zamahnil z vejo.

»Kdo si — da napadaš mirne ljudi?« je viknil oni in odskočil skoro za seženj nazaj. »A-a-a-aj — vi — oče?« je dejal takòj potem in stopil pred starega. Bil je sin Luka, ki je okoli poldne, ne da bi bil oče kaj znal o tem, krenil na Vače.

»Kje imaš moj denar?« je ponovil oni in zamahnil z brinjevo vejo.

»Domu pojdite — slabo vam je, — pojdite oče, prosim vas,« je prigovarjal sin v trdnem prepričanju, da se je očetu zopet povrnila bolezen — blaznost.

A z Molkom ni bilo govoriti. Kakor besen se je zakadil v sina, da je ta komaj odnesel pete. Hitel je proti domu, iskal hlapca in drugih, da pridejo po očeta, ki se mu je očito pamet zmešala. Molek pa je zopet stopil v ris. »Luka ni tat,« je dejal skoro zadovoljno sam pri sebi, »če ne, bi bil odgovoril, kakor je prerokoval Ostriženec.« Čakati je treba drugega. In ni bilo treba dolgega čakanja. Zopet so se čuli koraki po slabi kameniti cesti, in velik mož z dvema

svinjskima loncema, v vsaki roki enega držeč, se je prikazal pred risom.

»Kje imaš moj denar?« je zatulil Molek.

Oni je izpustil lonca na tla, da so črepinje zazvenele po kamenju, ter odskočil v robidovje nad cesto. A Molek je bil takoj pri njem, in v tem trenutku sta se tudi spoznala. Bil je Goropečnik.

»Ali noriš — kali Molek? Piskre mi boš plačal!« je vpil sedaj napadeni.

»Denar, denar!« je sopihal oni in vihtel svojo vejo.

Goropečnik jo je itak, kakor prej Luka, pobral navzdol proti Straži, češ, Molek je ob pamet.

A ta še ni bil zadovoljen. »Ta tudi ni tat,« si je mislil in v tretjič stopil v ris. Čakal je dolgo; deset je bila ura že zdavnaj odbila, kar začuje večji ropot po cesti. Tu jih je šlo več, — pa naj jih bo kolikor hoče, jaz planem vanje, — si je mislil Molek in tako tudi storil.

»Kje imaš moj denar?« je zakričal v tolpo, ki se mu je bližala. Dva vola sta odskočila kakor besna, eden na desno, eden na levo, v sredi med njima v odprti vrzeli pa se je pokazala dolga, koščena postava mešetarja Miška.

Gonil je par volov za tujega kupca iz Vač proti Ljubljani, in sedaj je stal nasproti staremu sovražniku Molku. Izprva je bil tako osupel, da ni mogel ziniti besede.

»Kje imaš moj denar?« je tulil vnovič Molek in sedaj še bolj hripavo in besno, ko je spoznal mešetarja.

Ta se je pa zlobno namuznil. Ni bil eden tistih ljudi, ki imajo občutljivo kožo in v kozji rog se tudi ni dal ugnati:

»Imam ga, — imam!« se je zasmel naglas. A v tem trenutku ga je Molek že držal za vrat.

»Na, sedaj te pa jaz imam! Nazaj daj, kar si vzel!« je vpil stari, in tu sta že oba ležala na tleh v risu in rila in se valila na skalo.

Mešetar je spoznal, da je boj resen, in da mu gre sedaj za kožo: preverjen je bil, da je stari popolnoma znorel ob pamet; zakaj dasi je imel marsikatero na duši in na vesti, glede Molkovih stotakov pa se je čutil in imel za tako nedolžnega, da ni drugače soditi mogel, nego da je stari znorel. Zato se ga je otepal in branil na vso moč; a Molek je v svoji sveti jezi zmagoval; uprl se je še enkrat močno ob onega, prevalil se ž njim po kamenju in prišel vrhu njega; pokleknil mu je na komolca in sedaj ga je pestil:

»Daj sem denarje, ali pa povej, kje jih imaš.«

Miška je stokal in klel, a geniti se ni mogel. »Pamet, pamet, ljubi moj Molek, vse bom povedal,« je tolažil starega. A ta ga je tako divje pogledal, da ga je groza izpreletela. Jel je klicati na ves glas na pomoč in se sklonil v svojem smrtnem strahu z vso silo pokoncu, da se je res otresel onega. Sedaj je bil pa mešetar na vrhu

in da Molku ni prizanesel, nam ni treba praviti. Klofotal, lasal in suval ga je, da je sedaj stari jel na vso moč klicati: »Pomagajte — pomagajte!«

»Čakaj, jaz ti pomagam!« je pritrjeval mešetar ter iznova pritegnil po onem. A sedaj je prišla v istini pomoč. Luka in Goropečnik sta hitela s tremi drugimi po bregu navzgor; vsi so bili prepričani, da je oče zblaznel, in so ga hoteli ujeti in zvezati, da ne bo kake nesreče. S strahom začujejo zdajci klicanje na pomoč; glasu niso spoznali in drli so brez sape naprej; prvi je bil Luka na licu mesta, se zakadil z vso silo v gručo, ki se je valjala po tleh, ter porinil oba bojevnika narazen. Sedaj stoprv je spoznal Miška. Ta je klel in se pridušal, da je Molek blazen, da mu je vola splašil, da ga je hotel umoriti, — Molek pa je venomer vpil vmes: »Tat, tat, kje imaš moj denar!«

Goropečniku in Luku ni bilo treba dolgo dopovedovati, da se očetu blodi po glavi, nego sta ga prijela in s pomočjo drugih in Miška krepko zvezala, kakor pravega norca.

Molek je strmel: »I kaj pa hočete, tolovaji?« je zavpil ter izkušal pretrgati vezi na rokah. A zaman.

»Le mirni bodite, oče, vam je slabo! Pojdimo domov!«

»Kaj mislite, da sem zblaznel, kaj?« je kričal stari ter zatrjeval, da je tako pameten ko drugi; — jel je pripovedovati o Ostrižencu in o

risu — a to je druge le še bolj prepričalo, da je blazen. Navzlic vsemu oporekanju so ga vlekli zvezanega domov. To je bilo pa preveč. Domov prišedši se je stari zgrudil na klop pri peči, ter bridko zajokal, kakor otrok: »Ta sramota, ta sramota!« je vzdihoval. Vsem se je jel smiliti, odvezali so ga, in v začudenje vseh je bil čisto pameten. Spat je šel ko drugokrat, a večerjati se mu ni zljubilo.

Drugega dne se je oglasil mešetar Miška povprašat, kako je staremu; dejali so mu, da je pri pravi pameti, in da je moral biti tudi snoči. Mati je celo grdo gledala mešetarja.

»No, čakaj, — dobro!« je dejal Miška, »če je bil pameten, potem bo pa tudi pred sodiščem odgovarjal!«

In tako se je zgodilo.

Mešetar je tožil Molka zaradi razžaljenja na časti, in ker Molek ni hotel odpuščanja prositi, ali sploh preklicati svoje trditve, da je Miška — tat, je bil obsojen na tri dni zapora. Moral jih je presedeti v ječi na Brdu.

VI.

To je bil najhujši udarec. Kolikor ga je že trla vsa druga nezgoda, izguba novcev, posmehovanje sosedov, — doma neprijazni obrazi, vendar sta obsodba in kazen Molka najbolj trdo zadeli. Postaral se je do jeseni skoro za nekaj let in hrbet je nosil že malo sključen. To je pa

tudi mater jelo skrbeti; a če je možu kaj prigovarjala, naj stori to ali ono, naj pije kako domače zdravilo, jo je zapodil kar izgrda.

»Z očetom gre pod zlo,« je dejal tudi Luka nekega dne.

»I seveda!« je pritrdila mati; »pa kdo mu pomore? tisti nesrečni denar!«

»Jaz bi rada vedela, dali je res ukraden!« je vzdihnila Anka.

»Beži, beži!« je ugovarjal Luka. »Spravili so ga, to jaz pravim, in zmešalo se jim je. Saj sami ne vedo, koliko imajo. Goropečniku so vendar posodili — in potem so ga gori na cesti napadli! Meša in blodi se jim včasi po glavi, — pomagati pa ni moči.«

»Jaz bom pa poslala po staro Mesojedo v Razborje; ona pomore v vseh boleznih in ume razne pripetljaje in uroke odgnati in zagovarjati,« je trdila mati Reza.

Otroka sta bila zadovoljna, in zmenili so se, da pojde sin prihodnji petek po Mesojedo. Bilo je že okoli svetega Lukeža, in isti petek popoldne, ko so drugi pričakovali stare čarodejke in padarice — kakor so ji dejali, je jela pihati ostra burja, tako, da je tudi Molek doma ostal, in pri peči sedé izbiral nekaj turščičnih stržev, ter jih pokladal na gorko peč, da se hitreje posuše. Niti sanjalo se mu ni, kaj hočejo domači nocoj ž njim ukreniti. Proti večeru se je res oglasila Mesojeda, stara, sključena baba od onkraj

Save, ki so ji ljudje mnogo verjeli in se vdajali njenim vražam in še bolj njenim čudnim zdravilom. Molek jo je poznal, a nikdar je ni posebno maral, in če je priberačila mimo hiše, ji je dajal rad brž kos kruha ali kak krajcar, da je le dalje šla. Nocoj mu pa celo ni bila po volji; zagodrnjal je poluglasno, ko je sedla na klop ob drugi strani peči in najrajši bi jo bil zapodil; toda ostri piš okoli hiše ga je opomnil, kako neusmiljeno bi bilo tako ravnanje. Zato je molčal in samo hrbet obrnil proti starki. Pa ta ni dolgo mirovala. Ko je bila zaužila nekoliko mleka, ki ji je ž njim postregla Reza, je šepnila:

»Danes je prvi dan, nocoj prvi večer! Nocoj je mladi petek — mlaj —, to je pravo!« Reza pa je prikimala veselo in zadovoljno. Oče se ni zmenil za ta pogovor. Zdajci pa se je vzravnala sključena Mesojeda kvišku, stopila sredi sobe in uprta z levico ob kratko grčavo palico, jela z desnico, v kateri je držala šop suhe praproti, mahati po zraku proti Molku. Govorila je pri tem nekaj čudnega, nerazumljivega — in Molek, ki je privzdignil glavo, je začuden zrl ta prizor. Pa kmalu je razumel, da velja vse to njemu.

Starka se mu je bila približala in udarila s praprotjo po njegovi rami, in pri tem je čul Molek čudne besede:

»Gad in gadica,
Modras, modrasica,
Kača, kačon —«

Dalje ni poslušal; skočil ali bolje planil je kvišku, vrgel zagovarjavki turščičen strž ob glavo in rjovel kakor obstreljen medved:

»Kaj mene zagovarjaš — mene! — No sedaj imam pa dovolj! In vi, vi ste tudi tako neumni in bebasti« — se je obrnil k ženi in otrokoma, ki so prilezli iz vseh kotov, »sedaj mi je dovolj! Škoda, sramota, jeza in žalost — vse je prišlo name, in sedaj ste še vi začeli iznova, ko bi bil morda že pozabil! Vun — ti kljuka prismojena!«

Ko bi se Mesojeda ne bila že prej ognila, bi jo bil loputnil razjarjeni gospodar iznova z debelim stržem.

Skočil je v svoji jezi v kamro po klobuk »Sedaj pa pojdem, pojdem po svetu!« je vpil.

Domači so se jeli jokati, a starega to ni genilo. Snel je klobuk s stene, in hotel planiti vun. A tu je burja zatulila z vso silo krog ogla, in Molek se domisli, da je opravljen v prelahko suknjo. Treba se bolje obleči! — Jezno odpre skrinjo in potegne iz nje kožuh, tisti nesrečni kožuh, ki ga je bil že tolikrat pretresel in pretipal in prevrgel, in smukne vanj. A — kaj je to? Doli v desnem rokavu, ki je bil na koncu tako tesen in ozek, da je šla pest komaj skozi, se mu je ustavila roka; zadel je ob nekaj, kar je tičalo tu! »Zlomek, — kaj pa je to?? Da bi te strela!« je zagodrnjal in porinil pest krepko naprej. Nekaj napol mehkega, napol trdega je

padlo na tla, Molku pa je šinilo po glavi, kakor resnični blisk.

»Luč, luč semkaj!« je vpil in tibal po tleh. Vsi so bili takoj pri njem in svetili. Pred Molkom na tleh pa je ležala — listnica, izgubljena listnica. Oče jo je s tresočo roko pobral, in iz nje so smuknili — zopet na tla, štirje novi stotaki. »Tu je denar, — denar je tu!« je vzdihnil stari in gledal okoli sebe kakor v sanjah.

Sedaj je bilo vsem vse očitó. Oče je bil onega večera, — malo vinjen seveda, — listnico z denarjem namesto v žep, — vteknil v rokav, in tam je smuknila do ozke zapesti, skozi katero ni mogla; a nobeden vseh, ki so jo iskali, ter pretipavali kožuh, ni bil segel tako globoko.

To vam je bil vesel večer pri Molkovih!

»In vendar sem jaz pomagala!« je dejala sključena Mesojeda, ki je sedela z obvezano glavo za mizo; oni koruzni strž jo je bil dobro zadel.

»I kaj pa še?« se je rogal Molek. »Vsi pojte rakom žvižgat s svojim babjeverstvom. Tisti Ostriženec me je namazal, da ne kmalu tako, in sedaj si še ti hotela? Pa — molči, baba! Sedaj je vse dobro!«

In tako je bilo res. O sv. Martinu je bil semenj v Moravčah, in Molek je gnal zopet dva junca naprodaj, in bil je tako dobre volje, da je poklical celo mešetarja Miška, da mu jih je pomagal prodajati. Ko so potem sedeli v krčmi

pri kozarcu vina, je dejal stari modro in slovesno: »To vam povem! Babja vera — to je neumnost! Vsak pazi — in varuj svojih reči in svojega imetka, — potem ni treba iskati pomoči pri čarodejih in starih babah — in tudi pri sodiščih ne! Bog daj dobro zdravje, — možje!«

In napil je iz polnega kozarca svojim sedom.

Znojilčevega Marka božja pot.

Tam, kjer zavija široka in gladka velika cesta, ki veže Ljubljano s sosednim Štajérskim, v ozko sotesko, imenovano Črni graben, se dviguje na levi strani dokaj visok hrib, ki je proti cesti izpremenjen v velikanski kamnolom. Na vrhu se hrib širi v prijazno planoto, spredaj obraslo z mladim gozdom, v ozadju pa obdelano v njive in travnike; tam stoji sredi lepega sadnega vrta zidana in lepo pobeljena hiša, okrog nje pa dobro ohranjena gospodarska poslopja.

To je selo Znojile. Tu je v času, ko se je vršila naša povest, gospodinjala pridna vdova s štirimi otroki in družino, ki jo je morala imeti pri svojem širnem posestvu. Dvanajst glav goveje živine je bilo vedno v hlevu in poleg tega lepo število drobnice, ki ji je bila gorska lega jako prikladna. Rajni Znojilec je umrl nagloma v najboljših, najkrepkejših letih, in za njim je morala skrbeti in se truditi vdova Ana, da ohrani posestvo, domačijo in doto svojim otrokom. Izpolnjevala je pa tudi to svojo dolžnost. Otroci so bili pridni in ubogljivi in pri vsem trudu in delu je imela mati

vedno mirno in veselo zavest, da tudi tedaj, ko odrastó ter bodo jeli malo bolj samostojno stopati med svet, ne bodo zahajali na kriva pota. Peter in Marica sta imela prvi sedemnajst, druga petnajst let, najmlajši Jožef, pa je bil izpolnil komaj dvanajsto. Gledé teh se ni Ana nikdar pritoževala. Edini Marko, drugi v vrsti otrok, ravno šestnajstih let, je prizadel včasi materi nekoliko skrbi; ne da bi bil poreden ali hudoben, — ampak dobrosrčen deček je bil. Samo duševno ni bil tako razvit, kakor drugi v njegovih letih. V prvi mladosti je prestal hudo bolezen, in ta mu je pustila svoje sledove. Mislil je počasi, in marsikaj mu ni hotelo na noben način v glavo. Tudi v šoli, ki jo je moral obiskovati šest let, ni bil prišel tako daleč, da bi bil zmožen pisati in brati. A doma, posebno v hlevu je znal pravo ukreniti; on je živino najbolje krmil, vselej vedel, je li »dimka« ali »mavra« bolna, nikdar pozabil na potrebno število plaskovja za drobnico, dobro že za plugom hodil; sploh je bil najboljši pastir in hlapec. In kakor je svoja opravila točno izvrševal, je bil pa tudi v svojem početju in ravnanju silno svojeglav in trmast, kakor je to pri vseh ljudeh navadno, ki so v duševnem razvitku zaostali. Prav lepo je bilo treba ravnati ž njim, s silo in ostrimi povelji ni bilo ničesar opraviti. To je materi Ani prizadelo včasi bridko uro, a tolažila se je s tem, da bo Marko z leti tudi pametniši, posebno ker je pri delu tako priden

in vesten. Puščala ga ni rada kam drugam, v tujo tovaršijo ali družbo, in z dobro besedo ga je znala skoro vselej pridržati doma, ako je starejši brat Peter krenil kam k sosedom.

Pa saj je bilo tudi lepo tukaj doma! Hiša je stala na malo vzvišenem porobku, obrnjena z licem proti jugu, in ves dan je solnce sevalo pred kameniti prag. Na levo si gledal v tesno dolino, obrobljeno z gosto, zaraslimi gorami, ki se je po nji vila velika cesta, in je ž njo vstric tekal srebrn potok; na desno je zazrlo oko široko ravan proti Mengšu in v ozadju sive kamniške in koroške planine. Po sadnem drevju okrog hiše so skakali in peli ščinkavci in strnadi, spodaj pa nad gosto, temnozeleno travo so letali pisani metulji. Kako prijazno je zvenel veliki zvonec, ki ga je nosila stara, malo muzasta »dimka« krog vratu, ki se je pasla z drugo govedino v bregu pod hišo, in kako smešno sta se postavljala in drvila dva bela ovna in se trkala z glavami, da je kar otlo zadonelo izza grmovja. Kodrasti Turin pa je tekal in skakal krog njiju in ju oblajal. Marko je sedel pod debelo hruško — drobnico in rezal žlice; včasi pa je vstal, zgrabil na kratek držaj navezan bič, spleten iz starih vrvic, ga zasukal na daleč okolu sebe, zamahnil nazaj in glasen bičev pok je odmeval od nasprotnega gozda; potem je zaukal naglas in iz celih prsi — ju huhu-hu-u — je šlo z brega v breg. Oh, ukati je znal!

Posestvo je bilo na samoti, do bližnjega soseda več nego četrť ure hoda; zato so živelí Znojilčevi tudi večinoma le med seboj, in zlasti otroci niso prišli mnogo v dotiko z drugimi ljudmi.

Materi Ani je bilo to skoro najljubše; vendar je vedela kot pametna žena, da treba človeku včasí večje družbe in daljšega pota v svet. Kdor je videl le domačo vas in domačo cerkev, ta ne ve mnogo povedati, in ne zna, kako ravnajo drugi ljudje in tudi ne ume včasí kaj boljšega spoznati in svetovati. Sama seveda tudi ni hodila daleč na okolu; najdaljša pot je bila vsake dve leti enkrat v Ljubljano, če v obližju svojih rejenih volov ni mogla prodati, in vsako leto enkrat na božjo pot na Limbarsko goro; tja je vzela Petra in Marico in enkrat celo Marka; ker se jí je bil pa tedaj skoro izgubil, ga je odslej puščala doma, akoravno se je vselej hudoval zaradi tega.

Bilo je okolo sv. Jakoba, ko so Znojilčevi nakladali ravno pokošeno seno, gorsko trdino; vroče solnce je pripekalo, duh sena pa je polnil zrak nad malim pašnikom, kjer so grabili naši znanci.

»Pozni ste, pozni!« je zaklical majhen, postaren mož, ki je prišel po stezi mimo, noseč grablje na rami.

»Vi tudi, sosed!« je zavrnila Znojilka, ter potegnila pisan robec malo črez čelo in pone-

hala grabiti seno. Tudi drugi so ustavili delo. »Hvala Bogu, da imamo tako vreme!« je pričel zopet oni in izvlekel kratko pipo, vivček, iz žepa.

»Mlaj ga bo obrnil,« je menil hlapec, ki je na vozu stoječ uravnaval ogle naloženega sena.

»Bomo pa prosili in molili, da ne bo tako,« je dejal sosed.

»Kako pa je z vašo Rezo?« vpraša Znojilka.

»I, danes je malo bolje! Pa vsa otekla je sedaj v lice, in oči jo bole, — oči. Jaz sem že dejal: V nedeljo bo oni veliki shod pri sveti Luciji na Skaručni, in če Rezi malo odleže, pojdeva tja: saj je sveta Lucija pomočnica za oči!«

»Pa res!« deje Znojilka. »I — sosed, pa bi še naša dva seboj vzeli, Petra in Marico, — da ne bosta sama hodila?«

»Zakaj ne? Še bolj kratek čas nam bo, ako nas pojde več!«

Vtem je sosed odhajal, Peter in Marica pa sta se pogledala naskrivnem, vesela in iznenadena, ter jela, ne da bi zinila besedice, ogrepati voz s podvojeno pridnostjo; bil je že skoro naložen.

»Oh, na Skaručni je lepo!« je pristavil hlapec ter vlekel nase veliko žrd, ki mu jo je bil podal Marko od spodnjega konca sem. »Le dobro porini!« je velel fantu. Marko je res sunil drevo z vso silo kvišku, da je hlapec skoro oma-

hnil; a potem je vendar pritisnil žrd na voz, sedel v kobal na njo, ter pomagal drugim, ki so na koncu z vrvjo pritegovali in vezali.

Marko je pognal vola in odpeljal proti domu.

»Na Skaručno!« to mu je bilo v glavi. Mati njega ni bila imenovala, ko je govorila s sosedom, in zato je vedel, da bo moral doma ostati. Toda kako lepo je po svetu in na božji poti! Spominjal se je, kako je bilo tedaj, ko je bil šel z materjo na Limbarsko goro. V cerkvi je bilo skoraj tako, kakor doma na Brdu; toda zunaj, koliko ljudi! In ti prodajavci, ki so ponujali zunaj svoje raznovrstno blago! Robce in lišp, sladkarije in potvice, ure in nože, čipke in ogledala in orglice, oh muzike — muzike!

Take orglice, bunde — dromlje — ali naj si bo kar hoče, da le poje, žvižga, piska ali gode, to je bil vzor našemu Marku. In takrat se je bil v gneči romarjev tako zagledal v prodajalnice, da je zgrešil mater in ona njega, in šele po trudapolnem, večurnem iskanju ga je našla, ko je večina ljudi že odšla, zamišljenega in vendar vedno radovednega pred eno tistih prodajalnic. Kregan je bil in malo je manjkalo, da ni šiba pela, toda — le one gosli mu niso hotele iz spomina. In sedaj na Skaručni bo ravno tako, si je mislil dečko, tudi kaj goslic in piščalk, in ko je domov vlekel jarem z voli, je bilo sklenjeno v njegovi glavi, da mora tudi on tja na

božjo pot. Proti materi tisti večer o svoji želji ni zinil, tudi ves drugi dan ne, ampak priden in delaven je bil ves čas še mnogo bolj nego sicer; mati ni imela najmanjše prilike karati ali svariti ga, najmanje pa mu veleti to ali ono.

Tako se je nagnila tudi sobota. V mraku se je bil oglasil sosed in povedal, da je njegovi Rezi odleglo, in da pojdeta jutri na vse zgodaj na Skaručno. Potem je počasi odšel.

Po večerji je šla Znojilka v kamro odpirat svojo skrinjo in prinesla staro mošnjico v hišo.

»Náta — za jutri!« je velela Petru in Marici, ter pomolila vsakemu tri šestice.

Marku je bilo, kakor bi ga kdo tiščal za vrat, in bruhnil je naenkrat naglas: »Mati, jaz pojdem tudi!«

»I, kajpada! Da se boš zopet izgubil, kakor tedaj pri sv. Valentinu na Limbarski gori!« Rekši je zavezala zopet mošnjo in jo odnesla v skrinjo.

Marko je naslonil komolca ob mizo in podprl glavo. Vsak bi mislil, da mu je jok najbližje.

A naenkrat je planil kvišku, porinil leseno žlico, ki je ležala pred njim, daleč po mizi. »Pa pojdem, pa vendar pojdem!« je vzkliknil in šel naglo iz hiše.

V hlevu v zadnjem kotu poleg stare dimke je imel svojo iz surovih desk napravljeno posteljo, spodaj pa zaboj; tega je odprl in prav z dna iz-

vlekel nekaj v star, zamazan papir zavitega. Papir je polagoma razvil, in tu sta bili res še dve stari, svetli šmarni petici, birmansko darilo botra sosedu. Z zadovoljnim pogledom ju je zopet zavil in vteknil v žep praznične suknje, ki je ležala na vrhu v zaboju. Potem je vrgel še nekoliko klaje svoji stari dimki, in ko je Peter ravno stopil v hlev, je dejal še enkrat jezno: »Jaz pojdem tudi — in pojdem!« Peter je poznal trmoglavost bratovo ter molčal. Kmalu potem je na Znojilah vse spalo.

II.

Drugega jutra se je jelo komaj žariti, ko so bili Peter, Marica in tudi naš Marko že na nogah. Lep, krasen dan se je kazal, in lehkà meglica, ki je krila dolino in daljne, še bolj temne nižave, se je začela počasi dvigati in giniti.

Marko je še en pot poizkusil omečiti mater ter prosil, naj ga pusti z onima; tudi Marica se je oglasila. Peter se je pa menda tistega bal kakor mati, da se bo nerodni in slaboumni fant izgubil; zato je molčal. Mati pa je ostala ob svoji prepovedi. Sedaj je Marko res začel jokati, in gledal nekoliko časa za onima, ki sta odhajala proti sosedovemu domu, kjer so ju že čakali.

»Bom pa sam šel!« je zavpil naenkrat, tekel v hlev, odprl zaboj, vzel praznično suknjo in klobuk, — v drugo se je bil že prej nedelj-

sko opravil, — in še enkrat na pragu stoječi materi kliče: »Sedaj pa grem, pa — sam!« je ubral naravnost pot navzdol proti veliki cesti.

Kje je Skaručna, tega ni vedel, samo to je bil od strani poizvedel, da je tam nekje za Mengšem; no, Mengeš je pa vsak dan lahko videl z domačega hriba; zato ga niti skrbelo ni, bo li našel Skaručno ali ne. Korakal je veselo naprej in žvižgal, da je bilo kaj.

Pri Bistriškem mostu je povprašal, kje se krene proti Mengšu, tam pa, kje gre pot na Skaručno, in ker je bilo vedno več ljudi na cesti, ki so imeli isti namen, kakor on, nazadnje ni bilo več treba povpraševati. Tako je došel kmalu k cerkvi sv. Lucije, stoječi na ravnem, na planoti, ki se raztega na severu za Šmarno goro, — neznanstveni cerkvi, ki pa slovi daleč po slovenskem ozemlju kot čudodelna skaručenska božja pot.

Marko je bil zgodaj tam, a vendar je našel že stotine in stotine ljudi, ki so se gnetli krog male cerkve ali pa po raznih kolibah, kjer se je točilo vino in kava. Fant je le debelo gledal okoli sebe; vse mu je bilo novo, vse zanimivo. In ko je naposled steknil nekoliko prodajalnic, ter ugledal tu one stvari, ki je o njih tolikrat sanjaril, ure — ki ne gredo, — zlate verižice, — ki pa niso zlate, ogledala, ki pa ne kažejo prav, robce in čipke, pipce in nože, — pred vsem pa — orglice, male in velike, — oh, potem

pa ni mogel več proč. Videl je, kako je včasih kak fantin stopil k prodajalnici in vzel to ali ono stvar v roke, tudi tiste orglice, ter jih poizkušal, kako pojo, a potem povprašal po ceni in jih končno položil zopet nazaj na prejšnje mesto. Naposled se je Marko tudi ojačil. Stopil je bliže, in potem zapazivši, da je prodajavec prijazen, je tiščal z levico svoji petici v žepu, z desno pa segel po največjih orglicah ter jih jel poizkušati. Zazdelo se mu je, da po nebeško pojo, in brzo vprašal koliko veljajo.

»Štirideset krajcarjev,« je dejal kramar.

»Tole imam,« je menil Marko in pomolil onemu svoji petici.

»Kje si pa to ukral?« se je smejal prodajavec.

Marku je silila kri v lice.

»Jaz nisem ničesar ukral! To je moje, — boter mi je dal!«

»No, pa to je premalo za take orgle! Pa naj bo, ker si ti, bom pa pustil!« je rekel oni, spoznavši kakega kupovavca ima pred seboj, ter vrgel petici, ki sta preplačali orgle, v predal pred seboj.

Marko pa je z neznanim veseljem spravil orglice v žep in jih tiščal, kakor največji zaklad. Najrajši bi se bil kam usedel in jel poizkušati in ubirati glasove, toda tu je bilo preveč ljudi. Spomnil se je tudi, da bo treba iti k maši, in ker je ravno pozvonilo, se je rinil skozi gnečo

z lastno mu vztrajnostjo, tako da je srečno priril v maloprostorno cerkev.

Tam se je bila pridiga pričela. Duhovnik, ki je stal na leci, velik gospod z resnim, a prijaznim licem, je govoril o reku sv. pisma, ki ga je bil vzel iz današnjega evangelja: »Vsako drevo, ki ne rodi dobrega sadu, se bo posekalo in vrglo na ogenj.« Marko je izprva mislil le na svoje orglice, ki jih je vestno tiščal v stranskem žepu, a počasi je jel poslušati, in ko preide pridigar na leci v izpeljevanju svojega govora na dolžnosti staršev do otrok in otrok do staršev ter izreče naenkrat slovesno zapoved: »Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel in da se ti bo dobro godilo —,« tedaj je našega Marka prvi spomin na njegov današnji beg z doma prav neprijetno dirnil.

Postal je naenkrat jako pazljiv, mnogo bolj nego je bil sicer v domači cerkvi. In ko je duhovnik povedal kratko a primerno dogodbo o mladeniču, ki je šel sam proti volji staršev med svet in je tam daleč v tuji deželi zapal hudobnemu duhu, in se je zato leta in leta pokoril, tedaj je postajalo našemu Marku silo tesno pri srcu. Najrajši bi bil že zunaj in na poti domov, in tam doma je hotel mater lepo ubogati — oh da bi bil le že doma — doma. Pa ko je začutil orglice v svojem žepu, ga je navdalo vendar zopet zadovoljstvo, da je šel semkaj, in da je dobil ta zaklad.

Ko je minila služba božja, je hitel Marko vun, in tam je zopet hodil in postajal okrog vsega, kar se mu je zdelo dovolj zanimivo. Brata in sestre in sosedovih ni nikjer ugledal, in tudi ti ga niso videli, kar je popolno umevno, ker je bilo silo veliko ljudstva zbranega.

Ko je poldne zvonilo, se je spomnil Marko, da je lačen.

Bolj zaradi tega, ker so drugi domači tako storili, je bil vzal tudi on dobršen kos rženega kruha s seboj na pot, in ta mu je sedaj prav prišel. Vode je dobil na vodnjaku, in s tem je bil dovolj okrepcan, da je jel misliti na vrnitev.

Krenil je na cesto, po kateri je šlo največ ljudi. Malo čudni so se mu sicer dozdevali, morali so biti od daleč, zakaj nosili so vreče na hrbtu in tudi govor njihov ni bil tak, kakor ga je bil on vaje v domačem hribovskem selu. Nekatero besede so, govoreč med seboj, malo zategovali, druge zopet požirali in namesto, da bi bil ta ali oni vprašal »kaj?«, je dejal malo zategnjeno in zagoltnjeno »kôj?« To so bili Štajerci iz gornje Savinjske doline, a Marko ni dolgo pazil na družbo, ki je za njo korakal, meneč, kamor ti gredo, pojdem tudi jaz, bo pač prav tako! Domov že pridem! Hodil je tako v vročem popoldanskem solncu — dolgo, dolgo! Parkrat je počival v senci ob cesti rastočega drevja in potem zopet mahnil za potniki, ki so še vedno prihajali po cesti.

Enkrat se mu je vendar primerno zazdelo povprašati, je li na pravi poti.

»Ali se tod pride na Znojile?« je popital starega moža.

»Tod, tod, — pa daleč je še!« je dejal oni in korakal naprej.

Zjutraj se fantu ni zdelo tako daleč.

Naenkrat je prišel v čudno veliko vas, — saj drugega imena ni znal tej naselbini. Hiša se je držala hiše, in vse so bile tako velike in še večje, kakor tistih par doma v Lukovici, in zdelo se mu je, da jim ni konca ni kraja,

Marko ni vedel, da potuje skozi mesto Kamnik. Početkom je mislil, da je to zopet Mengeš, ki ga je bil v jutro naglim korakom premeril. Potem pa je prišel na most, in spodaj je šumela Bistrica. Zjutraj je bil šel tudi črez takov most, a ondi je bilo vendar drugače.

»Se li pride tod na Znojile?« je vprašal onkraj vnovič.

»Pride se, pride!« je zavrnila starikava žena, in Marko je pospešil svoj korak.

A sedaj je bil svet spet drugačen, kakor tam blizu domačije.

Ozka soteska, oni v Črnem grabnu podobna, je ležala pred njim, ozka pot je tekla po nji, poleg ceste pa je šumljal majhen potok. Marko je bil sedaj bolj osamljen. Onih štajerskih potnikov tu ni bilo več, in sam ni znal, kdaj in kje so krenili v stran. Mrak je tudi že legal na

zemljo, in v dolini je postajalo vedno bolj temno.

Dasi Marko ni bil bojazljiv dečko, vendar ga je jelo skrbeti, ko poti ni bilo ne konca ne kraja, in ko sam ni poznal okolice.

»Vsi pravijo, da se gre tod na Znojile, in vendar ni tako kakor zjutraj!« je mislil, in vtem mu je rastel tudi strah pred materino jezo.

Bilo je že skoraj popolnoma temno, ko začuje zopet korake pred seboj.

»Je li tu pot na Znojile?« je vzkliknil, in jok mu je bil bliže nego vse drugo; celo orglice se ni spominjal več.

»Tukaj, tukaj!« odgovori velik mož, ki je šel pred njim. »Le za mano hodi!«

Marko se je olajšanega srca pridružil.

»Čigav si pa?« je vprašal ded pred njim.

»Znojilčev!«

»Ej, — tako? I, kje si pa bil?«

»Na Skaručni!«

»Ej, tam je pa lepo!«

In potem sta šla drug za drugim.

Ded menda ni bil voljan več povpraševati, fant je pa tudi rad molčal. A postajal je vedno bolj vesel. Pot, ki sta jo ubirala navzgor, je bila res prav pravcata domača, — tisti klanci, tisti pesek, tisto grmovje. Včasih je kaka skala malo drugače molela ali kaka bukev kazala debelejšje veje, nego na domači strmini, pa Marko ni pazil na to.

Kmalu sta bila na vrhu, na mali planoti.

»No, sedaj si pa doma,« je dejal redkobesedni stavec, in pokazal na gručo drevja, pod katerim je bilo videti nekoliko poslopij.

»Lehko noč!« je rekel Marko in hitel proti domu, stavec pa je odšel po stezi na levo.

Na Znojilah je vse spalo; samo pes, priklenjen ob hlevu, se je zbudil in oblajal prišelca.

»Turin, Turin, spat!« je velel Marko poluglasno, in pes je res zlezel v svoj brlog.

Marko je šel v hlev, — zdelo se mu je sicer, da je malo drugačen, nego je bil v jutru, pa ko je našel v kotu prazno posteljo, je vrgel utrujen kakor je bil praznično obleko raz sebe, in v malo trenutkih je spal trdo, kakor bi ga bil kdo ubil.

Pa ne dolgo! Zakaj naenkrat se mu je zdelo, da ga nekdo vleče raz posteljo ter precej robato ravna z njim.

»Odkod si se vzel?« je kričal tisti, ki ga je postavljaj na tla; a Marko je bil tako v spanju, da ni znal odgovora. Oni je menda tudi to izprevidel ter vrgel fanta na kup slame, sam pa legel v posteljo.

Marko je takoj vnovič zaspal, a sedaj ne več tako mirno. Sanjal je težke sanje. Potoval je po tujih deželah, lačen je bil in žejen in vodil ga je »kriv prerok,« o katerem je bil čul v današnjem evangelju. Naposled ga je tisti prodal v sužnost, kakor onega neubogljivega sina, ki je

o njem pridigoval duhovnik. To pa vse zato, ker je bil ušel z doma proti volji svoje matere.

Marko se je premetaval na svojem ležišču in ječal in stokal v spanju; danilo se je komaj, pa je bil že na nogah, ter si mel zaspane oči.

III.

Kakor po navadi je segel po vilah, da bi vrgel nekoliko krme kravam, ki jih v temnem hlevu še ni mogel prav razločiti. Čakati je hotel potem Marice, da pride mlest, ali pa pridejo celo mati.

»No, par hudih besed, pa bo!« si je mislil; »na Skaručni sem bil pa vendar, in, — o joj, kje so pa moje orglice?«

Sedaj šele se jih je domislil in otipal na koncu postelje suknjo in v njej orglice. Še zmotilo ga ni, da je na postelji nekdo glasno smrčal; tako je bil zamišljen v svoj zaklad. Sedel je zopet na kup slame, na katerem je spal, in začel orglati, izprva potihoma, potem pa vedno bolj pogumno in glasno. Da ni pravilno ubiral glasov, to je umevno, zakaj nikdar še ni imel takih orglic; a njemu so se ti glasi, ta godba tako lepi zdeli, ko nič drugega več na svetu.

Pa iz tega sladkega muziciranja ga je vzdramil naenkrat tisti robati glas, kakor se ga je brzo domislil iz ponočnega probujenja.

»Kakov norec je pa prišel sem?« je vpil nekdo, in že je stal velikanski fantin pred našim

Markom in ga zleknil kvišku, ter potem pred vrata na prosto, kjer se je jutrnji mrak že umikal belemu dnevu.

Marko je zopet mislil, da se mu sanja, a oni drugi si je bil popolnoma v svesti, da sta probujena oba.

»Čigav pa si, ti — duša pritepena?« je vpil oni napol jezno, napol radovedno.

»Znojilčev sem!« je menil Marko.

»I tako — Znojilčev? Glej ga no — tepca pritepenega! Znojilčev sem jaz — ne pa ti!« se je grohotal dolgin.

Marko se je ozrl na desno in levo.

»Ta je — Znojilčev — in jaz ne!« mu je šinilo po glavi. »To ni mogoče!«

Saj je vendar tamdoli stala njegova priljubljena hruška, na drugi strani kozelc, in tukaj hlev je bil tak, kakor doma, in hiša ravno tako bela, kakor domača, in tudi dvoje stopnic je bilo pred pragom. In tam v daljavi! Na levi ozka dolina, nasproti pa gosto obrasle gore, na desni pa odprt svet, široka ravnina! Pred hlevom pa je lajal in tulil Turin, njegov umazani kodrasti Turin, ki ga je že po noči spoznal in veselo oblajal.

Seveda — vse vendar ni bilo tako, kakor prejšnjega jutra, ko je odpotoval, ko je ušel z doma. Vozovi, ki so stali pod kapom, so bili malo drugačni, tudi vodnjak je bil malo bolj v stran pomaknjen, in sušilnica za sadje, ki je

stala včeraj daleč doli v bregu, je bila pomaknjena danes prav blizu tja za kozelc. In še drugih razlik je bilo mnogo, a Marko ni imel časa opazovati jih; dolgin pred njim ga ni pustil v miru.

»Torej ti si Znojilčev, tako?« se je zagrohotal še enpot.

Marko ga je topo pogledal, in solze so mu silile v oči.

»Saj so to Znojile!« je dejal in kremžil lice v jok.

»Seveda so — Znojile! Na, če znaš brati!«

Rekoč pokaže dolgin na tablico nad hišnimi vrati.

Kakor smo že povedali, se Marko navzlic šestletni hoji v šolo ni bil naučil pisati in brati; toda edino, kar mu je bilo ostalo, to je bila tablica na hiši, ki je pričala, da so to: »Znojile št. 1.« To je znal čitati. In glej! Prav taka, prav tista tablica, samo malo bolj zaprašena in okajena, je visela tu nad vrati, in na njej je stalo: »Znojile šte. 1.« Ni bilo več dvombe! Doma je bil, pa od včeraj na danes se je nekaj izpremenilo!

»Kje so pa mati?« je vprašal Marko naglo v svoji silni bojazni, ki se ga je lastila.

»Mati? Pri nas nimamo matere! Zdavnaj so umrli!« je menil oni, ki je postajal očitno vedno bolj radoveden.

»Umrli!« je zajavkal ubogi dečko in jel jokati in tuliti naglas.

Dolginu se je smilil, a uverjen je bil, da ima blaznega fanta pred seboj.

Sedaj se je pokazal še velik postaren mož na pragu hiše, za njim pa je prišlo mlado dekle. Od kozelca sem pa je prikoral hlapec s koso na rami, in malo potem je prišla še dekla s škaфом, namenjena v hlev krave mlest.

»Koga pa imaš tu doli, Martin?« vpraša stari mož s praga.

»Bog ga vedi, kje se je vzela?« se smeje dolgin, ki ga je nazival oni Martinom; »pravi, da je Znojilčev; po noči se je pritepel!«

Stari gospodar Znojilec, zakaj to je bil oni mož, pristopi bliže in jame pravilno izpraševati borega Marka.

Pa več ni bilo izvedeti iz njega, nego da je Znojilčev, da je tu doma, in da je bil na božji poti na Skaručni.

»Kje so pa mati, mati?« je vzkliknil še parkrat.

Vkratkem so bili vsi uverjeni, da fant ni pri pravi pameti in ravnali so prav lepo z njim.

Stari Znojilec ga je povpraševal, je li lačen, in ker je bil Marko v istini iztradan kot volk v najhujši zimi, zakaj ves prejšnji dan ni použil drugega, nego oni kos kruha, ki ga je bil vzela s seboj, je pokimal naglo, dasi so mu še vedno solze tekale preko zarjavelega lica.

Prisedel je k zajtrku z drugimi, in sedaj ga ni nihče več povpraševal — kaj in odkod

in kako. Pozneje je šel vsak po svojih opravkih, in tudi Marko je storil, kakor je bil vedno vaje. Izpustil je krave na pašo: — oh te kravice, — dimka je bila tudi med njimi, pa ga ni več poznala, in celo dvoje repov je bilo več v hlevu, nego včeraj. Pa drobnica! To so bili ovni in ovce! In mnogo več jih je bilo danes, nego včeraj, in čisto druge barve, druge postave, drugačnih kodrov. Poznati ga tudi nobeden ni hotel; veliki oven, ki je nosil zvonec na jermenu okoli vratu, ga je celo parkrat prav grdo bušknil od zadaj. Edini Turin, tako mu je bilo tudi res ime, ta se ga je prvi privadil, skakal in lajal okoli njega, ko ga je bil spustil z verige.

»Oh ti Turinček, ti si še stari! Vse je drugo, vse drugače!« je vzdihoval ubogi fant.

Par ur pozneje je sedel, kakor je bil vedno vaje; doli v bregu pod staro hruško-drobnico, sredi svoje mnogobrojne črede, in podpiral glavo s komolcema, ter mislil in mislil — težko in počasi, — saj drugače ni mogel, drugače ni znal.

Nekaj čudnega mu je rojilo po možganih. — Spominjal se je pravljice, ki mu jo je bila večkrat pripovedovala, še kot malemu otroku, pred leti umrla teta. Pravila je o menihu, ki je bil šel iz samostana in se izgubil v gozdu in je tam slišal peti čudno ptico, poslušal in poslušal je krasne glasove in ves zamaknjen sedel na starem štoru. Ko je ptica prenehala, je vstal — zdelo se mu je, da je petje trajalo komaj

par minut, — in se je vrnil proti domu, proti samostanu, ki ga je tudi kmalu našel.

A tam ga nihče več ni spoznal. Pripovedovali so mu, da je minulo že tristo let, odkar se je bil izgubil menih, ki mu je bilo ime, kakor njemu. In res — vse je bilo drugače v onem samostanu! Drugi bratje, drugi višji, drugi običaji. Prosil je, da ga vedejo v cerkev pred altar. Tam je pokleknil pred podobo matere božje, — ta je bila še vedno ista, kakor pred tristo leti — in molil gorečo molitev, potem pa se je zgrudil in drugega ni bilo o njem, nego — prah in pepel; a bel golobič je zletel skozi visoko okno vun iz zidovja proti jasnemu nebu.

Ta pravljica mu je blodila po glavi. Da, da, tako je bilo sedaj ž njim. Od doma je ušel, matere ni ubogal, izgubil se je, te orglice so ga zapeljale, in kriv prerok — oh — oh, sedaj je pa že dolgo, dolgo odkar so bili njegovi na tem domu, — sedaj je on, kakor tisti menih. Mati so umrli, — bratov, sestre ni, tuji ljudje gospodarijo tukaj, mnogo se je izpremenilo, kravice so druge, ovni drugačni, — hruška je starejša postala, sušilnico so prestavili, in vse, vse se je kolikor toliko predrugačilo. Celo Turin, Turinček! A pes, ki se ga je bil hitro privadil, je položil svojo kodrasto glavo na njegova kolena in mu prijazno zrl v lice. »Ah Turin, ti me še poznaš!« je vzdihnil Marko.

Pa sedaj ga je še nekaj drugega skrbelo.

»Kaj, ko bi se jaz tudi naenkrat izpremenil — v prah in pepel?«

Groza ga je obšla. Prijemal se je za kolena in meča, za glavo in rameni, vse je bilo v starem dobrem stanu.

Pri tem preiskovanju je zadel zopet ob orglice v žepu, in vsa žalost, vsa boleost mu ni mogla zabraniti, da jih ni izvlekel, ter jel veselo orglati tja v jasen, miren dan.

Tako se ga je kmalu lotila dobra volja.

Ko je pa opoldne gnal domov in je potem sredi tujih ljudi sedel pri kosilu, ga je spet prijela žalost in ž njo vred strah, kdaj, ob kateri priliki se bo izpremenil — v prah in pepel.

Govoril ni z nikomer, in drugim domačim se tudi ni vredno zdelo ogovarjati ga, saj so ga imeli vsi za topega, blaznega, ki se je od bogvekodi pritepel. In malo drugačni so bili res ti ljudje, kakor oni, ki so bili še včeraj na Markovem domu. Tudi ti so besede malo drugače zavijali, opravljeni so bili vsi v domačo prteno, deloma sukнено obleko, in platno, ki so ga imeli na sebi, je bilo mnogo bolj debelo in sirovo, nego ono, ki so ga bili pridelovali doma pred — sto leti, tako je mislil Marko; zakaj najmanje sto let je moralo minuti, odkar je bil on šel odtod. Tudi jed je bila druga; tu so imeli ovsenjak, ki ga niso pred sto leti, ko Marko še ni bil šel na božjo pot na Skaručno, nič kaj čislali ali hvalili na Znojilah. Edino, kar je bilo

staro, enako, kakor nekdanj, to je bilo krmenje živine; ravno tako so ravnali s kravami, ravno tako z ovcami, kakor pred sto leti, in mleko in maslo, ki so ga kuhali, in sir, ki so ga napravljali, to je bilo še vse enako.

Marko je prebil ves teden na Znojilah. Prve dni se je še nekolikokrat zjokal in tudi še parkrat povprašal dolgega Martina, ali prav ničesar ne ve o Petru, o Marici, o Jožefu, in ko je ta nejevoljno odmajeval, je povesel naš fant glavo, in žalostno opravljal naprej svoj posel. Stari gospodar se ni brigal zanj, vesel je bil, da ima hlapca zastonj pri hiši, drugim pa itak na misel ni prišlo, zmeniti se kaj več za pritepenca.

Črez tri dni se je zdelo Marku, da je od nekdanj tako bilo na Znojilah. Seveda ga je v četrtek nekaj neprijetno zbudilo iz tega prepričanja. Na paši se mu je bila ovca izgubila, ko je bil preveč zamišljen v svoje orglice, in ko se je brez nje vrnil domov, ga je dolgi Martin, ki je bil očetu za drobnico odgovoren, neusmiljeno pretepel.

To se Marku pred sto leti ni nikdar bilo v tako obili meri zgodilo, in zato je dejal — da je vedno slabše na svetu.

Takoj pa mu je prišel zopet v misli tisti mladenič, ki se mu je, zapeljanemu po krivem preroku, tako slabo godilo na svetu. Vzel je torej vse udarce kot nekaj zasluženega, neobhodnega, in dasi je kričal kakor bi ga iz kože

drl, vendar ni čutil v srcu, da se mu godi kaka krivica. »Zaslužil si, sedaj pa trpi!« mu je dejala vest.

In v soboto zvečer, pa v nedeljo zjutraj, — tedaj je bilo še le čudno!

Gospodar Znojilec je velel po večerji Martinu: »Fant naj gre s teboj zjutraj k maši.«

»Ne, oče,« je dejal Martin, »jaz pojdem ob desetih.«

Staremu to ni bilo nič kaj prav, ker je Martin potem rad obsedel v krčmi, ako je šel dopoldne v cerkev.

»Naj gre pa s hlapcem! Ti pa glej, da boš opoldne doma!« je godrnjal stari.

Marka pa je ta vest grozno pretresla. Z doma se je videla prijazna cerkev na nizkem holmu, ravno tako kakor pred sto leti, toda kadar jo je ugledal, ga je prešinil neznan strah: spominjal se je vedno in vselej ob tem pogledu onega nesrečnega meniha, ki je ptico poslušal, in ki je potem v cerkvi namah razpal v prah in pepel.

Do sedaj se mu je izvzemši, da je bil enkrat tepen, ves teden dobro godilo, torej tu ni bilo več nevarnosti, da bo naenkrat po njem; toda kaj bo v cerkvi?

Zato tudi ni rekel niti »da«, niti »ne«, ampak zaril se je nad hlevom prav v zadnjem kotu pod postrešjem globoko v seno, s trdnim namenom, da ga nihče ne najde, in da ne pojde

v cerkev. Hlapec ga je klical na vse zgodaj, večkrat in glasno, toda zaman. Odšel je torej brez njega.

Tudi dopoldne o Marku ni bilo ni duha ni sluha.

Tičal je še vedno v senu na hlevu v strahu, da ga kdo siloma izvleče v cerkev in da se tam izpolni nad njim kazen, ki mu je bila gotovo namenjena. Zato tudi živine ni opravil. A iskal ga ni nihče, zakaj vsi so mislili, da je šel ob desetih z Martinom, in da se vrne ž njim. Očetova slutnja se je pa tudi glede Martina izpolnila; opoldne ga ni bilo domov. Stari gospodar se je grdo držal, hlapec pa je preklinjal Marka, ker je moral živino opravljati.

IV.

Popoldne enkrat je Marko prilezel iz svojega skrivališča, in nesreča je hotela, da ga je hlapec koj zapazil.

»Kje si bil pri maši? In kdaj?« je zarohnel nad njim. Marko si ni upal ziniti.

»Nikjer nisi bil; saj se te same pleve drže, mrcina ti lena! Čakaj, jaz ti pokažem!«

Rekši skoči pod kap po suh, na debelem koncu odlomljen cepec, kakršnih je ležalo tam več za podom, ter jame udrihati po dečku.

Ta je skakal in kričal in skoro bi bil sedaj rajši videl, da se takoj izpremeni — v prah in pepel.

Pa v tem trenutku je zgrabil nekdo hlapca za vrat in ga zleknil v stran.

»Pusti fanta! Kaj ga pretepaš?«

Bil je Martin, ki je bil stopil vmes, in za njim je stal še drug, majhen, postaren možic s kratko pipico v ustih.

»V cerkev naj bi šel, nesnaga!« se je jezil hlapec, ter hotel še enkrat zaviheteti cepec nad onim.

»Beži stran!« je velel Martin.

Marko je tiščal roke na oči in vpil in jokal na ves glas.

»Fant, ali poznaš tega očeta?« je dejal Martin in pokazal starega možica, ki je bil prišel ž njim, ter sedaj z nekim tihim, skrivnim veseljem gledal ves prizor, kakor bi prav iz srca privoščil Marku to kazen.

Deček je potegnil z desnim in potem z levim rokavom preko solznih oči, ter pogledal starega.

»Boter, boter!« je vzkliknil na ves glas in padel na koleni.

»Sedaj pride — prah in pepel!« To je bila prva njegova misel.

A ker se to vendar ni zgodilo, je skočil kvišku in se oklenil starega moža.

»Boter, boter, vi ste še živi? Vse drugo je pomrlo!«

»I kaj pa je s teboj?« vpraša boter.

»Jaz, jaz sem — zaklet!« je vzdihoval fant.

»Menda si res ob pamet?« je dejal skrbno stari mož.

»Saj nikdar pameten ni bil!« je godrnjal hlapec.

A kmalu so se vendar sporazumeli.

Pa kako je prišel boter sem?

Martin je po končani deseti maši domov vračajoč se v istini zadel ob hišo, kjer, kakor pregovor pravi: »Bog roko vun moli!« Ni si mogel kaj, da ni stopil noter, ter naročil polič vina. Nekaj ljudi je bilo že notri, in več jih je še prihajalo. Posebno oni, ki so bili prav od daleč doma, so se krepčali tu s skledico juhe in požirkom vina, ter čakali popoldanskega krščanskega nauka. Da je bilo pa tudi bližnjih dovolj, katerim takega krepčanja v krčmi trebalo ni, nam tudi praviti treba ni.

Martin je imel svojo družbo in ni pazil na one pri sosednji mizi. Pa naenkrat je vendar postal pozoren.

Tam je sedel majhen, postaren možic, očitno tujec v tej dolini, in pušil tobak iz kratkega vivčka.

Ta je nekaj pripovedoval, kar je Martina takoj opozorilo.

»Sam Bog ga vedi, Bog ga znaj, kam je fant zašel!« je govoril stari s svojim sosedom.

»I, pa kam je vendar hotel?« vpraša eden.

»Na Skaručno, na božjo pot! Mati mu je branila, pa je kar sam ušel! Praznično obleko

je imel, pa nov klobuk, morebiti ga je še kak rokovnjač oropal in ubil«.

»Kdaj se je pa izgubil?« deje drugi mož iz one družbe.

»Danes je teden! Iščejo ga povsod. Jaz sem šel nalašč sem, pa da bi prosil oznanila v cerkvi o izgubljenem dečku, pa sem prišel prepozno. Sedaj čakam nauka. Tedaj bodo gospod oznanili!«

»Kako je pa ime fantu!« vpraša Martin od druge mize.

»Marko!«

»O joj, ta je pa pri nas!« vzklikne oni.

Stari je debelo gledal, a v kratkih besedah je bilo vse razloženo.

Podala sta se oba vesela na pot in prišla ravno prav, da sta Marka rešila hlapčevih pesti. —

Gospodar Znojilec je vtem prišel s polja, kjer je ogledoval pšenico, ki je bila zrela za žetev, in potem so sedli vsi k bokalu tepkovca, ki ga je oče velel prinesti. Boter je bil vesel, da je našel Marka, oni pa tudi, da so se ga iznebili; zakaj dasi jim je kot priden delavec ugajal, so se ga vendar bali, ker so ga imeli za blaznega.

O njem ali o tem njegovem duševnem stanju pa ni bilo govora ni besedice.

Ko je boter vstal in sta se poslovila, so šli vsi prijazno narazen.

Domov grede, ko sta imela potnika že Zlatopolje za seboj, je vprašal boter Marka;

»I, zakaj si pa vendar tam gori ostal?«

»Oh, saj sem bil na Znojilah!« odgovori dečko.

»Da, pa to so druge Znojile, nego naše, nego tvoje domače! Kaj meniš, da so ene same Znojile na svetu?«

»Ene same!« je rekel Marko nedolžno in ni vedel, da je v svoji slaboumnosti izrekel veliko resnico, da ima človek le samo eden dom, in da ni nikjer na svetu tako dobro, kakor — doma. —

Pozneje se mu je popolnoma zjasnilo, da se je bil namreč izgubil, da ga je samo ime »Znojile« premotilo, in ko so ga doma z očitim veseljem vzprejeli, je pozabil tudi vso nezgodo; toda od doma sam ni šel več brez materinega dovoljenja.

Dražili so ga sicer včasih drugi, ko so poizvedeli več podrobnosti o njegovi božji poti, in klicali so ga »zakletega Marka«; in če do danes ni dobil drugega imena, ima pa še vedno staro.

Za čast.

I.

Kako prijazno klenkajo zagoriški zvonovi danes popoldne! Ob Peregrinovem je in pri podružnici v Zagorici slovesen shod, h kateremu romajo vsako leto ljudje od vseh strani: bolni in zdravi, stari in mladi. Domačini so posebno ponosni na ta praznik, ker le ob njem se zbere tolika množica tu v prijazni cerkvi, in le o njej gre daleč naokoli glas, da je tu pri sv. Peregrinu v Zagorici našel že marsikdo zdravje, ki ga je bil zastonj iskal pri zdravnikih in po zdraviščih križem sveta.

Popoldanska služba božja je končana. V malem zvoniku pritrkavajo fantje še odhodnico ljudem, hitečim na vse štiri strani, in glasovi zvonov done kakor godba z brega v breg, z loga v log. Za cerkvijo počijo še enkrat topiči, ki jih je nabil strelec vnovič po zadnjem blagoslovu. Doli po bregu v prvih vrstah se šalijo fantje in dekleta; tuintam je videti vojaška suknja, katere

nosivec je dobil dopust za ta dan, da obišče domačo vas; semtertja se pokaže kak rdečebarven solnčnik ali pa rumen slamnik z obilnimi ponarejenimi cveticami; mestna hišna ali kuharica ga nosi, ki je dobila dovoljenje, da sme danes pogledati, kako je kaj doma, in pri tej priliki pokazati, kako se je že pogospôdila ali pogospodičnila v službi pri mestnih ljudeh.

Curek navzdol hitečih je vedno redkejši, vedno bolj pojemajoč. Možje in žene, — za njimi pa starci in starke, po dva vkup gredoč ali pa poedini, gredo polagoma za prvo veliko gručo, meneč se o vremenu in setvi, o današnjem prazniku in o obiskovavcih, ki so prihiteli na ta grič; o porokah in oklicih, ki se imajo vršiti; o denarju, ki ga ima ta, in o dolgovih, ki tlačijo drugega; sploh o vsem, kar pride na jezik in kar zanima.

Dva moža stopata počasi po stezi navzdol proti vasi, drug poleg drugega in užigata svoja lepo okovana vivčka. Poznati jima je na prvi pogled, da sta dobro imovita gospodarja. Njiju obleka in njuno nekako oblastno vedenje pričuje o tem. Irhaste hlače so črne kot žamet, in srebrni gombi na telovniku se jima svetijo, kakor bi bili danes prišli od zlatarja. Kako so pa tudi mladi fantini s svojo pokvarjeno polmestno nošo gledali danes to lepo opravo!

Veliko se ne menita med seboj; zakaj sosedu sta, oba posestnika prav tu v Zagorici, in

vsak zna tako dobro, koliko krompirja ima sosed v svoji kleti, kakor ve za svojega; vsak ve, koliko mleka se namolze pri sosedovi dimki, — kakor zna, koliko ga da njegova plavka. Ako izpregovorita, se menita o drugih ljudeh ali pa o vremenu; pa to je tudi kmalu opravljeno.

Tudi o tem ne zineta, kam ju pelje današnja pot, kar bi bilo opravičeno; njiju domačiji ležita gori v griču, onkraj podružnične cerkve, onadva pa stopata na nasprotno stran v dolino, kjer se ob beli, veliki cesti razteza širna vas. Vajena sta že mnogo let delati to pot na praznik sv. Peregrina; in skoro vselej tako kakor danes, drug vštric drugega v rednem, pa redkobesednem pogovoru. Nobeden ne vpraša niti tedaj, ko stopita po litanijah iz cerkve, niti tedaj, ko postajata na pokopališču pred zadnjimi stopnicami, čakajoč, da odide mlada množica: »Kam greva danes?« — Edina sta v svojem sklepu, in tako edina kreneta, iz vivčkov pušeč, doli čez breg v vas in tam koj — v krčmo starega znanca in prijatelja Kavka.

»Starine, — kaj ne?« hiti krčmar.

»Bovali starino, — Vid?« vpraša eden.

»Kakor hočeš! Pa saj starino vedno pijeva — Šimon — kaj ne?«

»Starine prinesil!« tako veli Vid in kmalu stoji liter rumenega vina in en kozarec pred njima, na krožniku pa v štiri kose razrezan hlebec belega kruha.

Pa to ni dovolj. Krčmar povprašuje, česa bosta še prigriznila, in dasi ve on in njegova dva gosta, da drugega ne bosta zahtevala, nego ocvrtega kozliča, vendar jima ponuja najprej kaj »mrzlega«.

Ko sta se zadovoljila z jedilom, potem prihaja liter za litrom na mizo, in vsak mora piti, kdor pride v obližje; in vsak stori to tudi rad; saj ju poznajo, — Vida in Šimona, ta dva kmetska bogataša stare korenine: imovita sta, bahata, kolikor je prav, pa pridna in poštena, in tudi komu drugemu rada kaj privoščita.

Krčmar Kavka se mudi rad pri mizi, kjer sedita in gospodujeta naša znanca; tudi drugih je več tu, ki pijejo zase in na svoj račun; modrujejo pa vsi križem mize. Najbolj glasen je droben, sključen možič, ki vedno sega po kozarcih, vedno pije, vedno nataka, vedno kliče svoj: »Dobro zdravje!«, ki pa ničesar ne naroča. Poznajo ga tudi vsi in gledajo ga še dokaj prijazno.

»Alo, Kebrček!« — vzklikne Vid večkrat, »pij no, pij!« S podplati, ki si jih krpal ves teden, nisi zaslužil slanega, ker preslabo pribijaš! Šivaj, šivaj, kakor so prej delali, nikari pa lesenih cvekov ne zabijaj v podplate!«

Kebrček se ne da dvakrat poprositi, ampak izprazni kar namah kozarec, ki mu ga je porinil Vid pred roko. Potem pa šegavo in hudomušno pogleda naokolo in reče imenitno:

»Leseni cveki? Oče Vid, — vi še ne znate, kako veljavo imajo! Ako ga dobro zabiješ v podplate, drži bolje kot železo, — kajli dreta? Dreta je proč! Brezova žebica, — ta je prava! Zakaj pa ne sadite breze? Zakaj jo pa sekate v drva, ali pa režete in tešete vaše četvornike iz nje? Na vago se prodaja brezov les!«

»O da!« se zagrohoče še Vid, »kadar ti ga polagamo na zadnjo oplat! Tedaj je težek!«

Glasni smeh cele družbe ni ujezil Kebrčka, ampak mož je zategnil svoje lice v malo hudobne gube in dejal:

»Oče Vid! Vi lahko govorite, ker nimate nobene breze v gozdu. Zato tudi nihče ne povpraša pri vas. Vi sicer imate hrast in smreko in bukovje, ki vam pa preperi v gozdu — v škodo vam in tistim, ki bodo za vami prišli! Vaš sosed Šimon je bolj pameten, ta je posekal, kar je bilo godnega za sekiro, in sedaj raste tam breza in iva. Iva bo za kurjavo, breza pa za naprodaj. Kaj ne, oče Šimon? Dobro zdravje!«

Rekši to izpije Kebrček zopet pol kozarca, nalije ga vnovič in porine z litrom vred naprej proti sosedu.

»Res jel!« pritrди Šimon; »Posekal sem laz za Kalom, ker so mi dobro plačali, in sedaj je dovolj breze tamkaj; povprašujejo tudi po nji, ker delajo iz brezovega lesa najboljše cveke za podplate.«

»No, kaj sem rekel?« deje zbadljivo Kebrček, ki si je bil danes menda izbral Vida, da ga draži.

»Pri tem tudi ne boš obogatel, kakor tale čevljarški podplatovec ne bo brez drete!« se zaroga Vid svojemu sosеду.

Možje so imeli že dokaj vina v glavi, in zato svojih besed niso polagali na rešeto.

»Ali sem vam kaj dolžen, oče Vid?« vpije čevljar Kebrček ves raztogočen.

»Ali imaš kaj več — nego jaz?« se razjari Šimon in treskne kozarec na mizo, da leté črepinje naokolo.

»I — no! Kebrček — ti menda tudi nisi še pri meni intabuliran!« deje zaničljivo Vid.

»Pa tiste meksikance mi plačajte, ki sem jih naredil vašemu sinu za današnji praznik!«

»Kdaj si pa še povedal račun? Povej ga precej, — precej, ti pravim, da ti zamašim tvoj smoleni gobec!«

»Kaj boš mašil?« se vtakne vnovič jezni Šimon v prepir; »pusti ga v miru!«

»Kaj? Ti maši, ti! S svojimi brezami zamaši tista okna v gorenji kamri —!«

»Šema — neumna!« zarjove Šimon in plane kvišku!

Obenem ž njim pa je planil tudi njegov stari prijatelj, a sedaj tako silno razžaljeni sosed Vid izza mize; Kebrček se potisne v stran, le

krčmar Kavka stopi med razkačena nasprotnika. Vse v sobi umolkne na mah.

»Šema prismojena!« ponavlja Šimon srdito.

Vid pa se, malo opotekajoč po sobi, oprijemlje stolov, ter le hripavo grli: »Za to boš drugje odgovarjal, — za to boš — odgovarjal — to ti pravim — boš — odgovarjal! Mojo čast mi boš vračal — mojo čast!«

Temna noč je krila zemljo in gori raz zvonik zagoriške podružnične cerkvice je bila ura enajsto pred polnočjo.

Vid je stopical počasi po strmi stezi navzgor v breg, in počival na vsakem ovinku. Jeza, grozna jeza ga tare. Ta sosed, ta stari prijatelj, s katerim sta se še redkokdaj zbesedila, ta mu je vrgel nocoj v prvič tako hudo psovko v obraz. Odkar je gospodar, mu še nikdar ni nihče kaj enakega rekel. Ne — to mora biti plačano, maščevano: zaprt mora biti Šimon, naj velja kar hoče; čast je čast, in da bi zagoriškemu Vidu smel kdo »šemo« v obraz metati nekaznovan — ne, kaj takega ni bilo, in ne sme biti! Tako ugiblje ves pot, jezi se in kolne, in lovi s težkimi nogami strmo, kamenito stezo. Malo pod cerkvenim ozidjem teče njegova steza zopet v drugi breg, in par sto korakov pred domačo hišo skozi gosto zarastel gabrov gozd. Stara, rogovilasta drevesa mole tu svoje košate, temno obrastle veje čez stezo, in po oguljenih koreninah je težka hoja.

Vida še ni zapustila jeza; ampak le huje in huje vre v njem, kakor mu tudi noge vedno bolj odpovedujejo.

Ko zavije v gozd, grozi še vedno poluglasno in sedaj vihti celó pest tja proti desnemu brdu, kjer stoji Šimonova domačija, in mimo katere gre pot na Vidov dom.

»Čakaj, — jutri te tožim — in — te tožim — za to — šemo! Kaj šemo? — Sam — ti — šema!« A sedaj se izpodtakne ob debeli korenini, se zaleti v stran, v mah, ki prerašča tla, in pade. Enkrat, dvakrat poizkuša še zravnati se kvišku, potem pa se zlekne mirno po mehkem ležišču in zaspi.

Noč je mirna, noben listič se ne gane, zvezde migljajo tuintam skozi gosto vejevje, v zvoniku stare cerkve pa zaskovika včasí samotén čuk.

In Vid spi trdno, kakor bi ležal doma v svoji postelji.

II.

Jasno solnce mu sije na prag, ko stopi zopet praznično opravljen iz veže pred hišo. Snočna jeza ga še ni minula. Ženi, ki povprašuje, kam se je nameril, ne odgovarja, sinu Peregrinu pa, ki pripravlja drevo, da ide orat za koruzo, zapove osorno: »Tisto železno brano, ki smo ž njo po neumnem trgali naše travnike, — tisto zavleci precej nazaj k Šimonu! Sam naj pustoši svoje senožeti, — mi jih ne bomo!«

Peregrin čudno pogleda očeta, zakaj še včeraj je bila vsa hiša polne hvale, kako koristna je travniška brana; ker pa rad hodi tja k Šimonu, zato se tudi ne brani takoj izpolniti te zapovedi.

»In — da mi ne boš tam postajal; — jaz tega ne trpim več!«

Sedaj Peregrin odpre usta in oči na široko, same osupelosti, oče pa vzame dolg cepec, sloneč pod napuščem ob zidu, in se odpravi na pot. Kako nagel, kako mladostno živ je njegov korak! Kmalu je na veliki cesti, in dasi je do tja, kamor je namenjen, skoro dve uri hoda, vendar se mu zdi, da je kar preskočil to daljavo. V mestecu je naenkrat pri okrajnem sodišču in tu hoče prijaviti svojo tožbo proti sosedu Šimonu zaradi razžaljenja časti. A danes ni tožben dan; odpravijo ga, ter mu reko, naj gre k doktorju, ta mu bo tudi danes napravil tožbo.

»I — kaj — toliko ima Vid tudi, da bo doktorja plačal!« deje stavec, in kmalu potem je tožba gotova in po vrhu ima Vid tudi še svojega zastopnika — doktorja, zato — »da bo stvar dražja za Šimona.«

Ko pride domov, razodene tudi domačim vso stvar. Ženske so takoj na njegovi strani, samo sin Peregrin nekoliko ugovarja; a ko mu oče zagrozi, da ga bo s cepcem, ako se še enkrat gane do Šimonovega plotu »gledat za tisto deklino«, utihne tudi on, in v vseh domačih do

zadnjega pastirja jame kliti in rasti nasprotstvo in sovraštvo do sosedovih.

»Brano si mu zavlekel tja; jeli on vrnil naš okopač?« godrnja Vid.

»Popoldne ga je pastir pripeljal!«

»Dobro! Če ne, bi ga takoj tožil,« preti gospodar, in hodi okolo, da bi našel le kak nov predmet za prepir, tožbo in maščevanje nad sosedom Šimonom.

Kako počasi mu ginejo dnevi! Vendar pride dolgo zaželjena ura, ko stojita s sosedom pred sodnikom.

Razprava je kratka, — oba — tožitelj in toženec sta trdovratna. Konec pravdi je ta, da je Šimon obsojen na pet goldinarjev globe.

A to ni konec, to je še le začetek!

Drugega dne po sodni obravnavi priteče Vidov pastir domov z novico, da ga je Šimona dekla zapodila s travnika, kjer sta vedno oba gospodarja, Vid in Šimon, vkupno pasla svojo goved. Vid se krči od jeze in gre sam na travnik. Tam naleti že na Šimona.

»Kdo bo branil meni tukaj pašo?« se raztogoti Vid.

»Jaz ti branim! Pasel si tedaj, kadar si prosil!«

»Tebe prosil? Še nikdar ne!«

»Saj imam priče!«

»Kakšne priče?«

»Dobre!«

»Menda tvoje cunjaste babe?»

»No, boš videl! Pasi koder hočeš, — tukaj ne boš!»

»Bova videla!» kriči Vid.

»Da, da, bova videla. Za cunjaste babe boš pa odgovor dajal!» se togoti Šimon.

»Cunjaste — da, — če hočeš!»

Ker je nekoliko nepoklicanih prič blizu, ki jih Šimon še pravočasno zapazi, je obsojen Vid malo dni pozneje tudi na pet goldinarjev globe.

Sedaj imata že oba svoja zastopnika; eden ima odvetnika, drugi ima notarja, in zato s temi petimi goldinarji tudi še ni opravljeno. Domači župan pa si mane roke, ter pripoveduje občinskim svetovavcem, — da letos skoro ne bo trebe naklade za ubožno blagajno, ker se zagoriška soseda tako pridno tožujeta, in ker se nadeja, da bosta vplačala še nekaj glob.

Sedaj naperi Vid tožbo zaradi motenja v posesti paše.

»Naj velja, kar hoče!» pravi svojemu odvetniku; in ker se dokaže, da je v zadnjih letih Vid v istini mirno pasel svojo živino na travniku, s katerega mu je bil zadnjič Šimon zapodil pastirja, zato Vid tudi prvo pravdo dobi. Pa Šimon pride sedaj z drugo; on trdi, da je njegov travnik prost vsake služnosti, in da je v zadnjih letih Vidovo živino le trpel tamkaj, sedaj je pa ne mara več. Vid ni vstanu, dokazati tridesetletnega priposestovanja, in zato to pravdo izgubi.

Medtem pa se kregajo, psujejo in pretepa-
vajo in tožujejo tudi rodbina in družina obeh
sosednjih, prej tako prijaznih, a sedaj »zaradi
časti« tako razljučenih hiš.

Vida peče še vedno ona vendar le v naglici
izgovorjena psovka »šema«, — Šimona pa jeze
»cunjaste babe!« In potem — kako tlačijo mo-
žaka že vse te pravde, ti odvetniki in zastopniki
in ti silni troški.

Vidovo imetje peša, — kako je s Šimono-
vim, tega ne ve, tudi ne meni se za to.

In čas — čas! Kako čuderno hiter je njegov
tek! Prej ni mogel dočakati, da bo napočil dan
razprave, da se mu bo ohladilo srce v mašče-
valnem zadoščenju; kakor polž čez stezo, tako
mu je lezel dan za dnevom. Sedaj pa, ko je
moral napraviti dolg, da plačuje vedno rastoče
troške, ko vidi pred seboj vedno obroke, ob
katerih bo treba odšteti obresti, ko je dobil celo
že tožbo vročeno zaradi nujno naprošenega pa
ne povrnjenega posojila, -- sedaj pa teče dan
za dnevom kakor hudournik čez skalovje.

»Kaj bo, kaj bo?« vzdihuje in se premetava
na svojem ležišču. Žena ga večkrat čuje, ona
bedi, ž njim vred išče zastonj spanca, a ž njim
vred neti v svojem srcu še vedno ogenj jeze in
sovraštva do sosedovih, ki so krivi po njušem
mnenju vsega tega zla.

»Čast mi je vzel in mi jo še vedno jemlje!«
vikne on mnogokrat in dviga svoje koščene

pesti tja proti Šimonovemu domu. Tega pa ne pomisli, da je bila sirovost sosedova že kaznovana, in da mu oni ne jemlje več časti, ampak da si jo jemlje sam s tem, kolikor bolj potaplja v svoji slepi, škode in maščevanja željni strasti svoje imetje in svojo rodbino.

III.

Vedno bolj, vedno silneje gre navzdol.

Pravda zaradi paše na travniku je že zdavnaj pri kraju; a namesto nje tečejo tri druge: ena zaradi kolovoza v lazcu, druga zaradi pešpota čez spodnji vrt, tretja zaradi napajališča pod Kalom. Hranilnica, ki je prva posodila denar na Vidovo posestvo, ne da več beliča, ampak že toži za obresti; krčmar Kavka se je tudi že vknjižil za nekaj stotakov, in zadaj čepi odvetnik s svojimi terjatvami. V zadnjem trenutku zavaruje Vid še svojo ženo za doto in sedaj s posestvom ni nič več: smejijo se mu, ako zine o tem, da naj mu kdo posodi kaj na grunt.

Njegovi hlevi so prazni, njive opustošene, košnja pa daje kar na prostovoljno dražbo, da dobi par goldinarjev za najsilnejše upnike.

Pa kako naglo je vse to prišlo! Ko se spominja, da je imel poln hlev najlepše govede, poln svinjak rejenih praščičev, na kašči žita in vsega, vsega v izobilju, — se mu zdi, da je bilo vse to še včeraj: Tako naglo je preteklo teh par pogubonosnih let! Sedaj sta sama z ženo; ni

hlapca, ni dekle, ni pastirja. Peregrin je tudi šel od doma; eni so dejali, da dela nekje pri gradbi nove železnice, drugi so trdili, da je šel daleč tja na Nemško med knape; čimdalje od doma, tem ljubše mu je sedaj!

Stari se večkrat domisli, kako je bilo že skoro domenjeno, da bosta Vidov Peregrin in pa Šimonova Špelica mož in žena, in da so starši le čakali, da malo bolj odrasteta: premlada sta se jim zdela! Da je Peregrin rad videl sosedovo Špelico, to so pričale tudi one zbadljive besede o priliki, ko sta se tako besno sprla oba starca, ko se je namreč Vid rogal, da naj Šimon maši svoje okno, na kar je padla ona usodepolna »šema,« ki je povzročila ta žalostni boj za čas, v katerem je ginilo Vidovo imetje. Sedaj pa se klati Peregrin po svetu, in Špelica je vzela drugega.

Zadnja pravda s Šimonom je izgubljena, stroški so ogromni. Njegov in Šimonov zastopnik, oba doktorja, hitita, da se vknjižita čimpreje je moč še enkrat za stroške in potem gonita posestvo na kant. Vid ima že zdavnaj v rokah odlok, da bode zadnja prodaja — jutri. Jutri! — Grozna beseda onemu, ki mu preti drugega dne neizogibna nesreča!

Še eno nado ima: »Kavka ti bo posodil, da plačaš neusmiljena doktorja, na ono njivo ti bo dal, ki se drži njegove senožeti!« se tolaži, ko stopa čez breg proti vasi prosit krčmarja te

usluge. Po zimi je, mrzla burja pometa sneg, in noč je že nastala.

Vid se ne zmeni ni za burjo in sneg, ni za temno noč; da bi le dobil denar; potem ga ponese na vse zgodaj v mesto lačnima doktorjema in grunt njegov bo rešen.

V krčmi pri Kavki je luč, a v prvi sobi ni nikogar; v drugi sedita dva, a to morata biti tujca; saj domačini ostajajo navadno v prvi. Kavka pusti gosta v drugi sobi in pride vun; toda nič kaj prijazno ne pozdravi vstopivšega Vida. Njegovo lice je stisnjeno v prav odurne gube, ko naglo postavi vino pred novega gosta; malomarno vrže še ogel starega kruha na mizo.

Vid čuti vso to neprijaznost, a pomagati si ne more, dasi se mu krči srce v prsih.

»Kavka! — ali mi boš dobro storil?« deje proseče.

»Kolikrat sem ti že? Jaz bi dejal, da je merica sedaj polna!«

»Toliko mi daj, da doktorja plačam!«

»Hehe, ta bi bila! saj menda sam ne veš, koliko je treba?«

Vid v resnici ni vedel.

»Na ono njivo mi daj,« reče skoro obupno, »na Kozarjih! Pri rokah ti bode.«

»Hehel!« se zasmije sedaj krčmar na ves glas. »Tisto kupim lahko jutri, in še kaj drugega zraven! Glej ga no, glej — trapa, kaj mi ponujal!«

Vidu se jame v glavi vrteti.

Tu pa zakriči Kavka v drugo sobo:

»Pojdita, pojdita semkaj, vidva, da čujeta, kako kupčijo mi ponuja ta — pametnik!«

Med vrati se pokažeta klicana dva: Šimon in pa sključeni čevljar Kebrček!

»Prav tako! Pametnik mu moraš reči,« se roga lokavi Kebrček, »sicer te bo takoj tožil za — čast!«

»Haha ha ha!« se grohotajo vsi trije.

Vid pa sedaj ne vidi in ne sliši ničesar. Divje zakolne, udari s pestjo po mizi, da se kozarec zateklja raz njo, potem pa zgrabi stol in zamahne naravnost pred se. Enega bo pač zadel, mrtev mora biti, naj bo kdor hoče!

Pa oni so urnejši. Kebrček ga izpodteče, Kavka mu izbije stol iz rok in potem ga pesté vsi trije. Vlečejo ga do vrat, čez prag na stopnice, ki vodijo na cesto, in tam ga pahnejo kričeč in smejoč se od sebe, tako da pade kar z viška v sneg.

»Hu hú, hu hú,« — stoče na glas, se vrže na to in potem na ono stran, hud mraz ga izpreletava, še enkrat se stresne in se — vzbudi!

IV.

Lehka meglica lega po dolini, na vzhodnem nebu se rdi nebo. Temno je še in skoro popolno mirno vse naokrog; le tam v dobravi na stari, v vrhu suhi jelki klepeče in brusi divji petelin;

v dolu, v glogovini kraj laza se oglašča prvi kos. V gabru nad Vidom pleza veeverica in puha pri vsakem skoku; ura na zagoriškem zvoniku pa bije — štiri.

Vid se sklani kvišku, si mane zaspane oči, in se stresa mraza.

»Kje sem? Kaj je bilo? Kaj je vse to?«

Tako premišljuje in vstaja počasi s trdega, mrzlega ležišča. Čudno se mu vidi, da je vse okrog njega zeleno, ko se mu je vendar ravno- kar zazdelo, da so ga vrgli v sneg, na cesto pred Kavkovo krčmo.

Pa ko se popolnoma vzravna, ko stegne svoje roke narazen in parkrat globoko zazeva in ko mu tam od doma sem zadoni na uho glasni »kikeriki« domačega petelina, — tedaj stoprv se zave, in še enpot oči maneč zine poluglasno: »Spal sem, sanjal sem! To vino, samo to vino je krivo! To vino ni zdravol«

Potem pa gre počasi proti domu, in še vedno je takov, kakor bi bil napol v sanjah. Njegov gozd je še cel, nikdo ga ni posekal, in vendar gleda Vid tja vanj, tja na nasprotno zeleno reber, kakor bi vse to ne bilo istinito. In doli na pašniku pod logom se pase že njegova goved skupno, s Šimonovo, tam v kolovozu pa pelja Peregrin travniško brano na senožet v dolini, da poruje mahovino.

»Sanjalo se mi jel« reče stavec še enkrat in se upre ob plot za kolovozom.

»Pa »šema« mi je rekel!«

In pri tej misli ga popade za trenotek zopet prvotna jeza, a za njo mu silijo v spomin vsi dogodljaji, ki jih je bil gledal v sanjah, ko je prespaval svojo pijanost gori pod gabrovim drevesom; pa ko se spomni zadnjega prizora, — prošnje svoje pri krčmarju, njegovih zbadljivih besed in potem, kako je švignil v zraku raz stopnice v sneg — potem pa kar hiti skoraj na glas: »Bog ne daj, Bog ne daj!«

Njegova pot vodi mimo Šimonove hiše. Ta stoji že na pragu in tlači tobak v svoj vivček. Ko prihaja Vid, gleda oni sedaj v tla, sedaj k nebu. Nekako težko mu je pri srcu.

Tudi Vid ne more z besedo na dan, ko gre mimo Šimonovine.

Naposled, ko ima le še par korakov do hlevnega oglja, za katerim bi bil izginil Šimonovim očem, postane in zakašlja naglas.

»Lepo vreme bo!« reče na to Šimon; »kakor nalašč za krompir in za koruzo!«

»Kakor nalašč,« ponavlja Vid. »Boš li oral?«

»Bom!«

»Jaz bom pa še malo pobranal po seno-žeti, trava je še majhna!«

»Ej, presuho je, presuho letos! Toda za brananje prav!« reče Šimon.

Vid izgine za ogлом, Šimon pa stopi v hlev.

Nihče na vsem svetu tedaj ni bil tako vesel in zadovoljen, kakor sta bila ta dva moža,

in vsak tudi le zase, in v globočini svojega srca. Šimon, ker je čutil, da mu je sosed odpustil nepremišljeno besedo, Vid pa, ker je spoznal, da je še pravočasno stopil od brezna, v katero ga je hotela pahniti strast, ki ji je bil dal ime: čast.

Ko stopa Vid po kolovozu pod podružno cerkvico, sname klobuk in deje: »Sam Bog in sv. Peregrin sta mi poslala te sanje!«

Sledeči predpust pa je bilo gori v Zagorici veliko svatovanje; Vidov Peregrin je vzel Šimonovo Špelico in pri Kavku v Spodnji vasi so pili popotnico; tedaj je bil tudi čevljar Kebrček poleg, in ko je hotel govoriti zopet o brezovih žebicah, ga je sunil Kavka pod rebra, da je na glas zaječal in potem naglo dejal: »Oj — oj — sedaj je vse eno! Peregrin ima vse — Vidove smreke in Šimonove breze! Kaj me — suješ?«

Vid in Šimon pa sedita skupaj in prvi reče potihoma in pomenljivo staremu prijatelju: »Sedaj ti pa ne bo treba več mašiti tistega — okna!«

»Šema!« zavrne Šimon in porine polni kozarec pred soseda.

Pa sedaj se nista skregala, ampak zasmejala sta se naglas.

Rejenčeva osveta.

I.

»**K**aj je? Kdo trka?« zavpije gospodar, ki navzlic pozni uri še bdi ob široki javorjevi mizi v oglu prostorne sobe; za pečjo ležita dva hrepka hlapca in smrčita, da kar grmi od sten; drugih domačih ljudi ni videti, in vse, zlasti pa par debelih, okornih cepcev in pa dvoje na dolga ročaja nasajenih bradnic, katerih osti se ostro brušeni odsvitata ob luči leščrbe, in katero orodje sloni ob odprtih sobnih vratih, — vse to priča, da žive prebivavci te lepe domačije v nekem izvanrednem stanju.

Godilo se je to meseca rožnika 1809. leta.

Kranjsko je zasedel Francoz, toda avstrijske vojske mu niso dale miru. Okrožni glavar ljubljanski, grof Hohenwart je bil zapovedal, da se dvigne obširna črna vojska, zlasti po Gorenjskem in ob štajerski meji. Ta klic je odmeval povsod, in dasiravno so se mu radovoljno odzvali fantje in možaki od vasi do vasi, — vendar ni imel

nobenega znatnega uspeha, ker je primanjkovalo pravega reda, prave složnosti in primerne stroge uredbe. Prvi črnovojniki so postali v kratkem pristni cestni roparji in napadovavci in o tem vedo še dandanes mnogo povedati od Trzina in Bistrice gori po Črnem grabnu do Trojan in do štajerske meje, in marsikatera stara ženica prerokuje gorjesa nad vso dolino za čase, ko se zopet prikaže Francoz v njej.

»Kaj je? Kdo trka?» zavpije vnovič gospodar, in hlapca skočita raz peč.

»Je li kakov Francoz?» vpraša eden in seže po nasajeni helebardi.

»P otrpi!« veli gospodar, »bom jaz poprašal!«

Počasi stopi v vežo k zaprtim hišnim vratom in ponovi svoje vprašanje.

Polutiho, zagrleno jokanje in medtem otroško vikanje sta bila odgovor.

»Odprimo!« reče gospodar.

»Kaj pa, ko bi bila to le kaka — past?« meni eden hlapcev.

»E — kaj — saj smo trije! Desetih se ne bojimo!« pravi drugi.

Gospodar premišlja, a potem odrine zapah, in hlapec pomoli z levico leščrbo iz veže, z desnico pa bradnico pred se, da se ubrani navideznega napadnika. Pred seboj na cesti ugledajo mlado, slabo opravljeno žensko, ki tišči kričečega dojenčka k sebi.

»Kaj je? Česa iščeš tu?« reče gospodar nejevoljno in osorno.

»Naprej ne morem več! Vzemite me za to noč pod streho!« prosi ona.

»I kajpada? Dandanes ne jemljemo vsakega med svoje štiri stene! Odkod si se pa priklatila?«

»Pustite me noter! Dajte mi toliko prostora, da sedem in si malo odpočijem — potem vam povem.«

Nebo se posveti od iskrega bliska in tam izza Kamniških planin zabučí votel grom; nevihta se bliža.

»Pojdi noter!« veli gospodar, hlapec pa sveti še po cesti naokolo; a nikogar drugega ni videti.

Ženska nese dojenčka v sobo in sede za mizo, drugi pa zopet zapahnejo vežna vrata; potem ležeta hlapca vnovič za peč, gospodar pa prinese latvico kislega mleka in hlebec kruha, ter deje dobrovoljno:

»Na, — jej!«

Trebalo ni dvakrat veleti; tujka se je slastno spravila na ponujeno večerjo.

Medtem si lahko ogledamo — dasi je temno — to domačijo in njene prebivavce.

Prav ob veliki ljubljansko-dunajski cesti, v Dobu je stala tedaj — in nekaj je še dandanes stoji — ta prostorna, v enem koncu zidana, v drugem lesena kmetska hiša. Bila je visoko dvignjena in imela nekaj, kar bi imenoval prvo nadstropje, dasi je bilo le pravo podstrešje; a

kroginkrog istega, nad pritličnimi sobami je bil napravljen ličen, z rezljanimi deskami ograjen hodnik, za njim pa v podstrešju, ali recimo v prvem nadstropju par ločenih prostorov, kamric, kakor so jim rekli. Zadaž za hišo je bilo prostorno dvorišče, in ob straneh hlev, kozelc in druga gospodarska poslopja, ki so potrebna, da se pravilno obdeluje »cel grunt«, ki je bil tedaj last Petra Svetlina, štiridesetletnega moža, ki smo ga ravnokar pustili v spodnji sobi v družbi tujke, ki jo je usmiljeno vzel pod svojo streho.

Peter Svetlin je dober in priden gospodar, ki se neumorno trudi na svojem polju, pazi na to, da se Bog spoštuje in moli v njegovi hiši, in da mu rodbina in družina ne hodi po krivih potih; kdo pač gospodari in zapoveduje v deželi, do tega mu danes ni mar, — naj bo Avstrijec ali Francoz, — davek mora vsakemu dajati. Samo ta nered, to vedno nastanjevanje vojakov in potem celo to, kar imenujejo »črno vojsko«, to mu ne ugaja. Uvidel je, da je najbolje v takih razmerah, ako si človek napravi sam svojo »črno vojsko«, ali bolje rečeno: — domačo stražo; in tako ustanovi s svojima hlapcema, kakor smo že videli. Namen mu je bil varovati se po noči pri-tepencev, ali celo malovrednih domačinov, ki pod krinko, da so »črnovojniki«, nastavljeni proti Francozom, napadajo in odirajo rojake. — Ženo in dva otroka pošilja spat gori »na mostovž«,

kakor ga imenujejo; v istini je to prvo nadstropje, oziroma podstrešje, in tam nočujejo tudi dekle.

Ta dan popoldne je bilo čuti od Kamniške Bistrice sem gósto streljanje, kmalu potem, ko je mala družba francoskih častnikov deloma na kmetskih vozeh, deloma na konjih, in spremljana od četice vojakov, krenila mimo Doba. Svetlin je spravljal seno na travniku ob Radomlju in, ker je bilo čuti tako streljanje tedaj skoro vsak teden, se ni zmenil za to. Zvečer pa vendar ni hotel iti spat, ter je nastavil svojo domačo stražo. Žena in otroci so mu bili pripovedovali, da so peljali pozno popoldne mimo po cesti nekaj ranjenih Francozov, ki so venomer stokali in vpili: »mundi, mundi, mundi!« Pa temu vzkliku je bil že privajen; vedel ni, da je to »mon dieu« — »moj Bog« — a v zadnjih letih ga je slišal mnogokrat in zato je dejal sedaj le hladnokrvno: »Ej — vsak Francoz tako vpije!«

»Pa ti, Janezek,« — je velel nato svojemu petnajstletnemu sinu, — »da se mi ne vtikaš v te neumnosti! Delati moramo, delati, — oni naj se pa tepo! Pa varovati je treba — hišo in hlev tujih pritepencev! Kar mu moraš dati po postavi, daj mu, če ne, ti posili vzame, in ti nimaš nobene pravice! Če pa brez pravice pride, odpodi ga kakor steklega psa!«

Latvica, prej polna kislega mleka, je sedaj že prazna, in dojenček spi. Hlapca na peči zopet smrčita.

»Odkod pa si ti?« vpraša Peter malo rado-veden, malo oprezen, zakaj tudi v njem se je bil vzbudil sum, da je vse to kaka »past«, ki mu jo je nastavil skrit rokovnjač.

»Francoze smo vozili!« odgovori mlada žena; »tam od Zagorja sem je vozil moj mož, in jaz sem šla ž njim, ker ni nikjer več varno, tudi doma ne; tu pri Bistrici pa so nas napadli, — domači ljudje so bili, — in puške so imeli, in moj mož je padel zadet od krogle z voza, Francozi so šli nazaj, jaz sem se skrila v raketovje za bregom in sedaj sem tu!«

»Hm, hm, čudna je ta!« mrmra Peter, zakaj, dasiravno se je v onih vojevitih časih tudi kaj nenavadnega pripetilo, vendar mu ta pripovedka ni šla prav v glavo in razum.

Ženska si briše oči in teši otroka, ki hoče vnovič naglas vpiti.

»Videla sem, da so mojega moža tudi na voz položili, preden so bežali, a jaz nisem mogla za njimi!« reče potem; »jutri pojdem, — nocoj me še pustite tu!«

Grom, ki buči vedno bliže in bliže, podpira njenó prošnjo in gospodar vstane ter odpre sosednjo sobico veleč: »Tu noter pojdi! Postelj je tu in odeja tudi!«

Žena se odpravi glasno zahvaljujoč; Peter sedaj tudi v prvi sobi upihne leščrbo ter leže opravljen na dolgo klop za mizo.

Zunaj že tuli vihar, blisk za bliskom svita skozi mala, nizka okna, in grom pretresa celo stavbo. Kmalu se vlije ploha, in med tem šumom, vihranjem, grmenjem in bobnenjem spe vsi prebivavci hiše sladko in trdo, kakor bi bival najstrožji mir zunaj in nad njimi.

II.

Nevihta poleže proti jutru, in ko se jame daniti, se spravita hlapca raz peč; gospodar, ki je najdalje bdel, leži še trdno speč na klopi. Hlapca imata opravila v hlevu, kjer pastir že poklada živini. Nebo je jasno, a mračno je še: gori nad Črnim grabnom se polagoma rdi obzorje. Vrata v sobo, kjer spi Peter, so ostala odprta, isto tako vežne duri.

Tedaj pa se odpro naenkrat potihoma vratica iz male sobice, kamor je bil poslal gospodar nekoliko ur prej onega nepričakovanega gosta, in isti, — mlada žena, — se priplazi počasi, bosa in po prstih, plaho se oziraje na spečega Petra, — iz kamrice, vun v vežo, na cesto in — nikjer je ni bilo več, ker videti je ni mogel nihče, ko nikogar ni bilo na cesti.

Gori v prvem nadstropju se jame tudi gibati. Janezek, domač prvorojenec, pride prvi po stopnicah ter krene naravnost v hlev. Za njim prilezejo po okornih stopnicah sestre in obe dekli — vse še dokaj zaspane, in vse tri stopicajo v kuhinjo. Mati pride takoj za njimi,

a tu se vzbudi tudi oče Peter ter se zravna široko zevajoč raz svoje trdo ležišče.

»I — kaj pa je bilo vendar nocoj?« vpraša mati Polona; »preden je grmelo in treskalo, ste imeli tu doli nekaj, — tako da se je na oni konec čulo!«

»Le potrpi malo!« deje Peter, kmalu boš videla, kaj je bilo; pa sedaj ju pusti spati!«

»Koga? Katera dva naj pustim spati?«

»I — no, ona dva, ki sta tu notri! Saj ti ne uideta!«

»Jaz sem že hotela užgati luč in reči dekli, da naj gre najprej gledat, kaj je tu doli, in zapali naj par šibic iz butare, ko je tako treskalo; in potem se mi je dozdevalo, da vpije otrok tu doli!«

»I — pusti, pusti, Polonica! Otrok bo vpil — kje bi ga vzeli?« se šali Peter. »Sedaj pa ne gostoli preveč, da se ona dva — tam notri — ne vzbudita. Spita naj, dokler jima je dano!«

Polona je silno radovedna, a možu se navadno uklanja; zato se umakne tudi iz sobe in gre k deklam velevat, ki pripravljajo kosilo za ljudi in kotel za praščiče.

Svetlin raztegne še parkrat svoje dolge, koščene roke v zrak, pritegne predpasnik in gre počasi skozi spodnja vrata na dvorišče gledat, kaj delajo sin in hlapca. — Tu doli je vse v redu; živina ima svojo krmo, in hlapca vozita gnoj na kup, ki je že zopet visoko vzrastel tam

v zadnjem koncu dvorišča, dasi so ga pred nekoliko tedni pospravili docela na zelnik; Janezek popravlja grabljišče, ki se je bilo strlo prejšnjega dne.

»Tisto zadnjo — tam v Šprikliji bomo pokosili! Dvakrat treba udariti!« pravi Peter.

»Ali takoj?« vpraša prvi hlapec.

»Beži no! Po kosilu! Saj je ni za — pol ure!«

V resnici je bilo več sena tamkaj, nego ga je v treh urah moč pokositi delavskim močem, s katerimi je razpolagal ta dan Peter Svetlin, pa on je rad tako cenil, češ, potem bodo pridneje pritiskali koso k tlom.

V tem trenutku se začuje silen, — dvojen krik tam izza spodnjih vežnih vrat: eden je prihajal, kakor so vsi slušavci takoj spoznali, iz grla matere Polone, drugi pa je bil tenak in bodeč, kakor krik zajčev, kadar ga pes zagrabi.

Peter, hlapca in Janezek dero vsi proti hiši, in iz kuhinje priteko tudi dekli in domača hčerka.

»Torej — to si dobil nocoj!« vpije Polona, in na licih ji je videti, da jo čisto druga jeza grabi, nego edino ta, da je tuj dojenček pod njeno streho, ki ne bo ž njim vedela sedaj ni kam ni kako.

»I — kje je pa mati?« deje Peter ravnodušno.

»No, ti boš pač vedel — kje je!« se zato goti Polona. Hlapca se smejita v ozadju, in to

ženo še bolj razburi. — »Ah, tako? Menda ste vsi sporazumljeni? Na — tu ga imaš — jaz pa grem!«

Sedaj Peter ne ve, bi se li smejal ali jezil. Pa prirojena mu dobrotta zmaga takoj nevoljo, in šaleč se vzame kričeče dete v roke in ga da Janezku, veleč: »Drži; pogledimo, ali mati še spi — kali?«

»Kaj bo spala?« vpije Polona; »vse je prazno. Ležala je pač tam v kamri, a sedaj je ni, in samo tale otrok je vpil tam notri.«

To je pa tudi Petru zagonetka, da strmeč pogleda ženo.

»Ali je ni tam?«

»Ni je, in je ni! Kdo ve, kaj ste uganjali po noči?«

»Ah — mati, prav nič,« se oglasi eden hlapcev, ter razlaga, kaj in kako je bilo, ko so tujko sprejeli v hišo. — Medtem brska Peter po kamri, in ko se vrne, se ozira po domačih, kakor bi hotel pri vsakem pomoči iskati.

»Ni je! — Kam je ušla baba?« reče skoro plaho, kakor bi se bal, da se je zgodilo s tem begom nekaj usodnega zanj in za njegovo hišo.

Polona je potolažena, a — otrok — kam z otrokom?

»Iskali jo bomo! Ti Jurče, skoči, skoči gori proti Krašnji,« — deje gospodar prvemu hlapcu, »morda jo uloviš, in pa gori na Brdu naznan

gosposki — kaj in kako! Mi ne bomo redili tujih otrok!»

Hlapcu je izvršitev tega naloga ljubša, nego košnja v Špriklji, in zato se takoj odpravi na pot. A tudi drugi ne gredo kosit. Okolo dojenčka, ki jim je bil padel kar tako na vrat na nos v hišo, se vrti vsa družba; mladim je takoj priljubljen, dekli in domača hči ga pestujejo in gugljejo, Janezku se smili, drugi hlapec pa je prvi, ki izreče misel: »Obdržimo ga, mleka imamo dosti pri hiši!»

»Jaz ga ne maram!« reče Polona; »še tega nam je treba v teh žalostnih časih! Gosposka naj ga dene, kamor ga hoče. — Saj še ne vemo, jeli krščen?»

To je bil razlog, ki je vse osupnil. Samo Peter ostane miren in premišlja nekoliko časa; potem reče: »Potrpi, Polona, — Jurče bo babo našel, ako je le mogoče; — ako je ne ulovi, potem grem k župniku, in ž njim se bova dogovorila. Sedaj dajte fantičku mleka, da ne bo tako silno vpil!»

»Pa ga nečem in ga nečem!« kriči Svetlinka, »to je rokovnjaški otrok; iz tega ne bo nikdar nič prida, in nam prinese nesrečo v hišo!«

»Oh mati, obdržite ga! Glete, sedaj je že popolnoma miren!« se oglasi hčerka proseč, in tudi drugi pritrjujejo.

Sedaj nastopi še druga pomoč na korist otroku v podobi stare Petrove tete, ki ima pre-

užitek pri Svetlinovih, in s katero dobro ravnajo, ne le, ker so vobče dobri ljudje, ampak tudi, ker vedo, da hrani ona še vrečico starih tolarjev, in o kateri sodijo, da jo dobi enkrat tisti, ki je najbolje ravnal s staro ženico.

Ta teta Urša se oglasi na stopnicah in ko ji dopovedo dogodek minole noči, pritrди takoj Petrovemu predlogu; s tem je usoda mladega bitja za sedaj odločena. Tudi mati Polona nima ugovora več.

Dopoldne stopi Peter v župnišče in povpraša, bo li treba dete, ki je komaj teden staro, in o katerem se ne ve, je li krščeno ali ne, krstiti, da bo imelo vsaj pravo krščansko ime. Tam mu razlože, da se mora to na vsak način zgoditi, ako se ne dožene kmalu, da je otrok že krščen; če se dobi mati, — bo pač vedela kaj o tem; ako pa ostane otrok zapuščen in ga je smatrati pravim najdencem; potem ga treba krstiti — pogojno, kakor velewa cerkev.

Zvečer se vrne hlapec Jurče s poročilom, da »babe« niso videli nikjer; od francoske vlade postavljeni župan na Brdu pa mu je rekel, da morajo otroka obdržati v oskrbi, dokler se ne dožene kaj več o njem in njegovi materi.

»No, sedaj smo pa dobri!« se zasmеje Peter »sedaj ostane pri nas!«

Svetlinovi so bili res dobri ljudje, in ta novi prišlec jim ni bil nikakor »nepridiprav«, nego imeli so ga takoj kot svojega, kot domačina,

da, skoro kot sorodnika. Ta morda nerazumljivi čut opazujemo na Kranjskem lahko še dandanes, ko vidimo, da starši, roditelji izročujejo rejencem ali rejenkam svoje domačije ter odpravljajo lastne otroke s primernimi dotami. Na videz je ta čut neumljiv, a v resnici ni nič drugega, kot izraz zaupanja do onega, o katerem se misli in sodi, da bo bolje ravnal z izročevavcem, nego lastni sin ali priženjeni zet; žalibog, da so rejenčki mnogokrat boljše od domačih otrok.

Čez teden dni, ko je bilo vse povpraševanje in iskanje po ubegli mladi ženi brezuspešno, neso otroka h krstu; Peter in teta Urša sta botra in krstijo ga na ime sv. Andreja, — teta Urša je tako hotela, ker je bila mnjenja, da ga bo ta patron najbolje varoval v nezgodi, ker je bil sam »križem križan«; — Peter pa mu da svoj priimek: Svetlin.

»Ako bo pošten in priden, — saj mene ne bo sram, da nosi naše ime!« deje ponosno, kakršen je naš gorenjski kmet.

III.

Burni časi so bili tedaj na Kranjskem in zlasti, ko so se jela avstrijska oblastva umikati, tedaj je kar vrelo po cestni progi od Ljubljane do Učaka. Naravno je, da se tudi francoska gosposka ni brigala za taka mala vprašanja, kakor je to, da je tuja žena pustila malega dojenčka v tuji hiši. Vse preiskovanje zastane kmalu, in

nihče več ne povprašuje, odkod se je vzel mali Andrejček. In ko pride vnovič dežela pod avstrijsko vlado, tedaj tudi Svetlinovih nihče ne drega in ne povprašuje, odkod je ta fantič; on raste, se igra, potem pase in naposled je čvrst fant in velja, kakor bi bil porojen na tem domu, v tej občini.

Petindvajset let mine za onimi dogodljaji, in kakor povsodi, je poznati tudi na Svetlinovem domu izpremembo, ki jo napravi taka doba.

Oče Peter je preužitkar; izročil je že pred mnogo leti svoje imetje zetu, ki se je ponujal z lepo odpravščino po starših. Hčeri izgovori oče doto, sin Janezek se pa prav v istem času oženi gori v Vrbo ter tam kot zet prevzame lepo posestvo, seveda z bremeni, običajnimi takrat, kakor dandanes, pa nikakor ne tako občutnimi, kot sedaj, ko dohodek, ki ga nam daje zemlja, ne raste tako, kakor naše potrebe. Mati Polona pa počiva že davno doli na pokopališču ob cerkvi sv. Martina; le teta Urša noče umreti. Še vedno tiči skoro ves dan gori v sobici za hodnikom bolehná, nad osemdeset let stara, in sedanji gospodar, Petrov zet je ne gleda nič kaj prijazno, kadar prileze po stopnicah na dvorišče.

A vse drugače Andrej! Čut, da sta oba, teta Urša in on, kar nekako prislonjena ob to hišo, ju združuje v medsebojni ljubezni; do drugih ju navdaja pa zavest, da ima teta tu neoporekljivo pravico do kota in živeža, Andrej pa darilo sto

goldinarjev, ki mu ga je izgovoril Peter, ko je izročal zetu svoje posestvo, in ki ga terja sedaj lahko, kadar hoče, ko je že izpolnil svoja leta. Poleg tega pa domači še vedno spoštujejo tisto vrečico tolarjev, ki jih hrani teta Urša nekje v svoji kamrici.

Po hiši teka in šviga sedaj, dela na polju, grabi in razstija seno po travnikih, pleve na vrtiču, ali pa lupi krompir v kuhinji za vsakdanje kosilo — mlada domača hčerka. Tudi njo so krstili Polonico iz hvaležnosti do stare matere, ki ji je bila botra. Edini otrok sedanjih gospodarjev je to, več jima jih Bog ni dal. Tudi ta je zrastle teti Urši prav živo v srce.

Andrej je štel menda osem let, ko je babica prinesla Polonico v hišo, in odkar je začela ta tekati po cesti in trati, odtedaj sta si prijatelja. Danes ima on petindvajset in ona kakih sedemnajst let, pa dorasla je, močna in krepka, kakor bi jih imela dvajset.

Enkrat, ko spravljata žito v spodnji kozelc, poneha Andrej, ki vklada snope, ter sede na »hlapca«,¹⁾ visečega v latah.

»Polonica, — bi li me hotela rada imeti?« reče potihoma.

Ona zardi in vrže pšenični snop ob tla.

¹⁾ Hlapec je stol, ki se obesi med late, da stopi oni nanj, ki vklada žito.

»Beži, beži, prismođa! Kaj bi tako govoril?«
Obrne se v stran in pobere počasi zopet snop.

»Jaz mislim, Polonica, ko bi se midva vzela? Saj oče ne bodo hudi, kaj misliš?« reče Andrej, še vedno na hlapcu sedeč.

»Pa povprašaj!« se zasmije dekle.

»Ali je tebi prav tako?« vzklikne on veselo.

»Pusti to!« pravi ona, »tu imaš snop, in vložil ga!«

Rekši mu pomoli snop in vsa rdeča je v lice.

Andrej se vzravna na hlapcu, in nobeden ne govori več, ampak oba hitita z delom, kakor bi s tem hotela zakriti svojo duševno razburjenost, veselje in srečo.

Nihče domačih, samo teta Urša izve o tem razgovoru, in ona je zadovoljna. Dejala je tudi, da bo govorila prvo besedo s starši.

In govorila je res; pa — s kakim uspehom? Najprvo pri starem očetu — Petru. Ta kima in kima — vseeno mu je tako ali tako, da ima le svoj živež in svoj tobak. Mlada dva, sedanji gospodar, Tine mu je ime, in žena njegova, pa jameta kričati na ves glas:

»Kaj — ta pritepenec, ta rokovnjač? — V našo hišo dobimo lahko drugega zeta s tisočakom v rokah, — ne pa da bi takega redili!«

Tetino ugovarjanje in prigovarjanje ne pomaga ničesar. — In kako bi tudi?

Gospodarstvo je šlo nizdol, in Tine že sedaj misli na bogatega zeta in na kot, ki bi v njem brezskrbno počival. Zato je vse pogajanje zastonj, tembolj, ko tudi mati vsemu pritrjuje, kar govoriči mož. Par tednov pozneje se lotita hčere, ko vidita, kako bleda in potrta hodi okolo in da svojega posla ne opravlja več tako veselo, kakor prej. Uspeh tega razgovora je tajna zarota proti rejencu Andreju.

Služil jima je do sedaj pridno, brez ugovora; po denarju, ki ga ima vknjiženega na posestvu ne vpraša nikdar, niti po obrestih, niti po plačilu za svojo službo. — A sedaj je v njiju očeh — pritepenec, rokovnjač, malopridnež! — Treba ga odpraviti!

Gospodar Tine si izmisli izvrstno sredstvo.

V nedeljo popoldne sedi v krčmi selskega župana — »rihtar« so mu tedaj rekli, — in ker veleva polič za poličem na mizo, ima kmalu lepo družbo domačih veljakov okrog sebe. Danes je poseben dan. »Rihtar« je dobil ukaz, da treba nekaj vojakov, novincev postaviti k domačemu polku; ta stvar pa se tedaj ni vršila tako, kakor dandanes. Sedaj dobi vsak, ki je dopolnil dvajseto leto, listek v roke in s tem gre na nabor; napije se malo, uka in kriči, in ako ga potrde, potem dosluži bore dve leti ali tri ter se vrne domov, krepak in čvrst in ponosen, ako se je spravil tako visoko, da so mu prišili eno ali celo dve zvezdi na ovratnik. — Pa tedaj?

Takrat so morale občine dati gotovo število svojih domačih fantov. Službena doba pa je trajala štirinajst let; kot mladenič je oblekel vsak cesarsko suknjo, kot dozorel mož jo je slekel in se je vrnil, — ako se je pač vrnil. V občini pa ni veljalo, da mora vsak, ki je izpolnil dvajseto letó, ali ki je sposoben, — tja med vojake; ne, občina je morala dati svoje število, kakor je bilo ukazano, in ker druga oblastva niso pomagala, so prisilili občinski možje toliko fantov v vojake, kolikor jim je bilo veleвано. To je bil pravi — krvavi davek! Pa kako so to izvrševali?

Prav po domače! — »Rihtar« dobi ukaz, koliko novincev treba postaviti do gotovega dne domačemu polku v Ljubljano; nato se posvetujejo občinski očetje, kateri izmed vaških fantov je dovolj »zrel«, da ga je oddati brez škode za občino in rodbino; potem se prične — lov. In pravi, pravcati lov! Kmetje, gospodarji so oboroženi s koli, motikami ali cepci, in naenkrat, na večer ali po noči obstopijo hišo, kozelc ali skedenj, ki v njem počiva fant, ki se ga hote polastiti. Malokateri jim uide, kadar ga obkolijo tu v njegovem brlogu. Zvežejo ga in hajdi ž njim v Ljubljano k polku, odkoder ga ni več nazaj — da je le čvrst in krepak, da more prenašati štirinajst let težko, neusmiljeno službo.

Pa tudi fantje so oprezni. Marsikateri ima slabo vest, in ta jo o pravem času popiha tja med rokovnjače, ki se klatijo po širnih gozdih med

Šmarno goro in Kamniškimi planinami, ali pa gre med tihotapce in pastirje, ki lazijo po gorah ob severni proti Štajerskemu ležeči meji.

Tako prilikoma je ujel Svetlinov zet, in sedaj razklada občinskim možem, ki so prav danes v velikih skrbeh, kje in kako bi ulovili še enega novinca, da bo polno število, ki ga je treba dati cesarju.

»Našega Andreja vzemite! Meni ni žal po njem, vam pa tudi ne!« reče, in ugovora ni od nobene strani.

»Pa kje ga ulovimo?« vpraša eden.

»Kadar hočete, Najlože doma pri meni! Zvečer pridite, ko odmolimo, da ne bo preveč hrupa. Saj pojde sam, kakor oven, he, he!«

Drugi se ne smejejo ž njim; nobenemu niso prav po volji te besede, ampak — skoro vsi imajo odrasle sinove in vsak se boji za svojega.

»Ta je pa rejenc, najdenec, — saj ni naš!« tako si tolaži vsak svojo nekoliko vznemirjeno vest, in nov bokal vina, ki ga ukaže Svetlinov zet, odloči Andrejevo usodo. — — —

Ko se vrne Tine domov, sede že — oče Peter, gospodinja, Andrej in ostala družina v kotu sobe okrog mize, ki je še vedno ista, ob kateri je pogostil Peter pred petindvajsetimi leti Andrejevo mater s kislim mlekom. Polonica streže zgoraj v prvem nastropju teti Urši; zvečer starka ne pride več po stopnicah.

Večerja — krompir v oblicah in mlečna kaša — tedaj že, kakor dandanes navadna pri boljših kmetih, — je použita, in Peter moli naglas očenaš, ko dekla že pobere lesene žlice ter vrže krompirjeve oblice v prazno skledo. — Sedaj zaropočejo težki koraki v veži, in sobna vrata se odpro na stežaj. V odprtini se pokaže osem do deset možakov, in vsi so oboroženi s cepci; dva nosita okolo vratu dolge v kolobar zavite konopljene vrvice.

Vsi domači zatulijo naglas; edini gospodar Tine molči in sede na drugi konec sobe za peč. Andrej in hlapec, ki ga še premore sedanji gospodar, pa znata takoj, kaj to pomeni.

Hlapec, krepak fant, dvigne stol, ki je bila ž njega odskočila dekla, Andrej pa seže pod klop po sekiro, nasajeno na dolgo toporišče. Za trenutek je vse tiho.

Stari oče Peter je prvi, ki se oglasi.

»Kaj hočete? Koga boste lovili?« zavpije divje in udari ob mizo.

»Rihtar« stopi malo bliže in reče na Andreja kažoč: »Tega-le!«

Andrej dvigne sekiro in zakriči: »Prostora mi dajte!«

Možaki se umaknejo na desno in levo in Andrej bi imel prosto pot vun v vežo in iz hiše; a tu pridrvi Polonica po stopnicah in zastavi izhod, strmo in plaho gledajoč ta prizor:

»Kaj je?« vpije naglas.

»Beži — v vojake me love! Beži v stran!« kriči Andrej.

»Tebe? tebe?« vzklikne deklica in skoči k njemu; »oče, oče, pomagajte!« kriči proti Petru, ki nem od groze stoji za mizo in upira tresoče roke ob njo.

Andrej se obrne proti očetu, za eno roko ga drži dekle, desnico, ki je ravnokar vihtela sekiro, pa nagne, kakor v mislih, da mu sedaj pomagata ta dva, stari oče in Polonica. A vtem sò naenkrat vsi na njem. »Rihtar« in občinski možje ga vržejo k tlom, zvežejo mu roke in noge, in zunaj na cesti je že voz, ki ga odpelje v Ljubljano.

»To ste možje; to ste pač občinski možje! Lopovi, zavrtni lopovi ste!« tuli Andrej in se zvija na senu, ki so ga vrgli na lestvenik, na katerem ga peljejo v štirinajstletno sužnost.

Doma v Svetlinovi hiši strme vsi in plaho gledajo drug drugega; Polonica leži na tleh in joče, da se Bogu usmili, stari oče Peter se trese za mizo, hlapec, ki je ušel nevarnosti, o kateri je bil sodil, da preti njemu, — kolne naglas, dekle stočejo, — gospodar Tine pa sedi v kotu pri peči, in ko vsemu viku in kriku le ni konca ni kraja, vstane počasi ter deje:

»Nehajte, nehajte! Enega smo morali dati, tako stoji zapisano v cesarskih zakonih!«

Nato jim veli spat.

Vsi odidejo, a nocoj ni legel mir na to hišo; dobro uro pozneje pritečeta dekli iz gornje sobe in kličeta vse domače skupaj: »Teta, stara teta Urša umira!«

In tako je tudi bilo. Prvi strah o ropotu v spodnjih prostorih in potem glas, da so odpe-ljali Andreja, objokana in obupana Polonica — vse to je bilo živcem stare ženice preveč. Oma-gala je in zaspala mirno tja v večno spanje.

IV.

Vse to zadnje se je godilo v tretjem deset-letju tega stoletja.

Čas ima uren tek, in najurniši je kmet-skemu gospodarju, naj ga pač težijo skrbi ali ne; pa od setve do žetve, od strni do strni teko ure tako, da ne ve zanje, in ako ga vprašaš: »Kdaj je to bilo, ko si posekal ono drevo?« ali pa, »katerega leta je umrl Jurče?« se bo lahko zmotil za celih deset let.

Svetlinova Polonica je pozabila Andreja, o katerem ni bilo več čuti, odkar so ga siloma vteknili med vojake. Omožili so jo čez nekaj let, in vnovič je tuj gospodar na tem zemljišču. Očeta Petra, starega preužitkarja tudi ni več med živimi.

Svetlinov dom nima sreče; dolgovi rasto, in sosedje kupujejo njegova zemljišča — kos za kosom, vekšajo in širijo svoja posestva, Svetli-novo pa se krči.

Okoli 1865. leta je bilo, ko se pripelje poletnega dne star gospod v Dob, ustavi voz v krčmi pri »Mesarju« in nastopi pot skozi vas, kakor bi se hotel malo izprehoditi. Do cerkve gre in na pokopališče, potem okolo proti zadnjim bajtam gori ob »Grabnici« ter krene nazaj na veliko cesto in obstane ob nekdanji Svetlinovi hiši, povprašujoč: kdo je sedaj tu gospodar? Odgovor mu očito ni po volji. Povedo mu ljudje, da se Petra Svetlina nihče več ne spominja in prav tako ne stare Urše; vedo pa sosedje, da je Polona, prejšnja stara gospodinja, umrla pred nekaj leti in kmalu za njo njena edina hči, in da se je iste mož vnovič — oženil, tako, da je sedaj vse v tujih rokah in od prvotne rodbine ni nikogar več na svetu.

Stari gospod stopi v hišo, ki je skoro taka, kakršna je bila pred tridesetimi in šestdesetimi leti, si ogleda dvorišče, trhle deske, ki okvirajo hodnik, in potem sobo in kamrico v približju; celo pod zadnji kozelc gre, ki visi ves postrani, in čigar streha kaže vsa rebresa; v letah visi napol polomljen hlapec. Gospod ne govori mnogo, in sedanji gospodar te domačije, ki ga spremlja, se tudi ne drzne povpraševati; samo to se mu čudno zdi, da tujec potegne večkrat robec iz žepa in briše ž njim preko lica, — ali pot ali solze? — tega gospodar ne ugane.

Ko se gospod poslavlja, stisne otrokom — sedaj jih je več pri hiši — vsakemu par šestec v roke, gospodarju pa cel desetak.

»Čuden gospod to!« A dober je — dober!« mrmra bajtar, ki poseda ostanke nekdanje Svetlinove domačije, in vsa vas se bavi več tednov s tem pohodom in s tujim gospodom: po krčmah ter zvečer za pečjo in ob slamnati kiti, ki jo pleto do polnoči, se govori o njem. Še po zimi se čuje ugibanje in prerokovanje, da se vnovič vrne, — a potem ga kmalu pozabijo.

V.

Velikonočna nedelja 1895! Kdo izmed sedaj živečih je ne bo pomnil in naj živi tudi sto let? To je — izmed prebivavcev ljubljanskega okrožja, in pa vasi v širni kotlini od Kamniških planin tja do Krima, kdo bo pozabil to bučanje, gibanje, tresenje, ki je prihajalo od spodaj iz dna rodne, trdne zemlje in omajalo ter rušilo vse, kar je človeška roka zgradila na njej v trdnem zaupanju do njene stalnosti in trpežnosti?

Okolo enajste ure ponoči se dvignejo velike trope vran in kavranov iz Gorjuških in Šumbreških gozdov, kjer imajo svoja spavališča, in njihov plahi, zagrljeni krik doni preko Dobske ravnine. Ptice čutijo, da prihaja nekaj nenavadnega. Ponočnjak, ki čuje, in pozni potnik, ki meri še urnih nog veliko cesto, — vsak se ustavi plah in nem: kaj je to? Kmalu potem se umirijo ptice, in kdor jih je čul, tudi ne misli več na ta čudni pojav.

Pa komaj je bil mali zvon v dobskem cerkvenem stolpu udaril četrto na polnoč, se strese svet. Podzemskemu bučanju odgovarja škripanje lesenih poslopij, ropot raz streh padajočih dimnikov, rušenje sten in stropov in na to divji krik preplašenih, iz stanovališč bežečih ljudi, in med vsem tem tuljenje živine in lajanje psov.

In takoj potem prihaja sunek za sunkom, stres za stresom, pri vsakem pa grmi, tuli in buči pod zemljo, kakor bi se vsak hip morala pogrezniti ploščevina, na kateri se je rodil, na kateri se trudi in muči, trpi in veseli, uči in joče ubogi zemljan.

Vso noč se nihče ne vrne v svoje stanovališče; zunaj na prostem so in plahi čakajo, kaj jim prinese jutro. Jutro pa kaže le razvaline!

Beda, ki je nastala vsled tega, je znana v par tednih po vsem svetu, in kjer bivajo še ljudje, ki so dobrega srca, povsod hočejo pomagati. Trditi se sme, da je še mnogo takih, in darovi, ki prihajajo, niso mali. Bogatin in revež, vsak, ki ima kaj ljubezni do bližnjega, vsak pomaga s svojim prispevkom, ki meri na to, da dobe prizadeti zopet svoje strehe, pod katerimi jim je moč si odpočiti. Dobrotni darovi prihajajo od vseh delov sveta, in poklicani uradi imajo dovolj posla, da izkušajo pravično deliti denar poškodovancem.

Nekega dne pa prejme dobski župan pismo, ki mu je priložena vsota treh sto goldinarjev.

Zavzet gleda pismo in denar ter kliče še svoja svetovavca, da mu pomagata iz zadrege. — Pismo se glasi:

»Slavno županstvo! Nesreča, ki je zadela po potresu vašo občino, me je silno genila, in to tembolj, ker me veže na vašo domačo zemljo ljubezen, ki jo je gojil do nje moj rajni oče, in hvaležnost, ki sem jo njemu dolžan. On je bil rejenec dobske občine, oziroma Svetlinove hiše, kjer pa menda, kakor mi je sam večkrat pravil, ni nikogar več izmed sorodnikov onih, ki so ga vzredili. Dobski občani so ga sicer siloma vteknili med vojake; a ta pot je bila njemu — pot k sreči. On je zvesto služil cesarju in potem dobil tukaj na Dunaju skromno državno službo, v kateri se je vendar tako odlikoval, da mu je cesar podelil zlat križec za zasluge. Umrl je pred petnajstimi leti. Jaz sem njegov edini sin; vzgojil me je tako, da nikdar ne vem in ne znam, kako bi se mu izkazal dovolj hvaležnega; poleg vseh dobrih lastnosti, ki jih je imel, je bila pa ena najsijajnejših: ljubezen do onega doma, ki mu je bil prvi. Kje se je porodil, to se ni nikdar dognalo, a na Kranjskem, v vašem okraju gotovo; — vedel je le, da je bil pri vas vzrejen, in kadar je govoril o onih letih, ki jih je prebil pri vas, in se spominjal hiše, ki mu je bila prvi dom, so mu silile solze v oči. Enkrat je potoval v Dob; a našel je nekdanjo domačo hišo v tujih rokah in od onih, ki so tam bivali, ko je bil še

on med njimi, nikogar več pri življenju. Ljubezen do doma, ki je navdajala njega, sem podedoval jaz, in ono, kar je hudega užil moj oče, je bilo njemu in meni le dober kašipot k sreči! V tem čutu in v hvaležnem spominu na rajnega očeta pošiljam njegovi domovinski občini priloženo vsoto. Razdelite jo med občane, ki so najbolj prizadeti po grozni nesreči, po potresu, ki je prišel v svetem, miru posvečenem času tako nenadoma nad vas.

Z odličnim spoštovanjem

Doktor Svetlin.

Na Dunaju, meseca mal. travna 1895.«

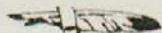
Župan in svetovavca — vsi ugibljejo vprvo, kdo bi bil ta mož, ki jim pošilja kar tako na vrat na nos tako vsoto. Po vsej vasi gre zopet govorica o tem, kdo bi bil vendar ta Svetlin, in posebno, kdo je bil njegov oče? Ako šestdeset let mine za kom, po tem ostane malo sledu. A eden se vendar spomni tega Andreja! Hlapec, ki je tedaj zagrabil za stol, da ušrani sebe občinskih lovcev, ta životari sedaj kot občinski ubožec in lazi od hiše do hiše; — ta se spomni pajdaša Andreja.

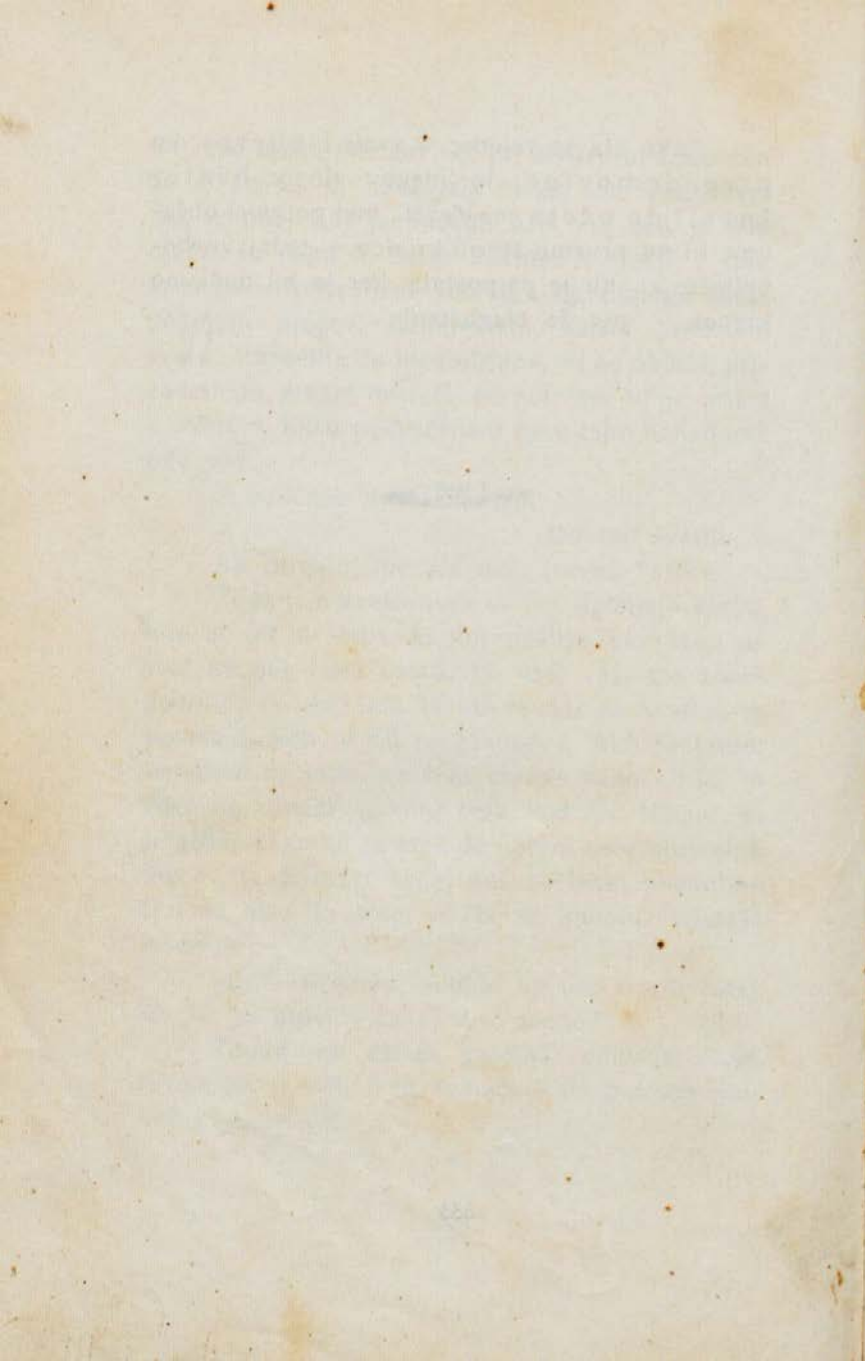
»Ej, —« pravi, »dobro so mu storili tedaj, ko so ga ulovili; zakaj niso mene?«

Župan mu da en goldinar poslane vsote, drugo pa razdeli med domačine po potresu največ prizadete.

* * *

Tako sta se rejenec v svoji ljubezni do prve domovine, in njegov sin v hvaležnosti do očeta maščevala nad potomci občanov, ki so prvemu storili krivico — tedaj vnebovpijočo, ki mu je pa postala, ker je bil duševno krepak — pot do blagostanja.

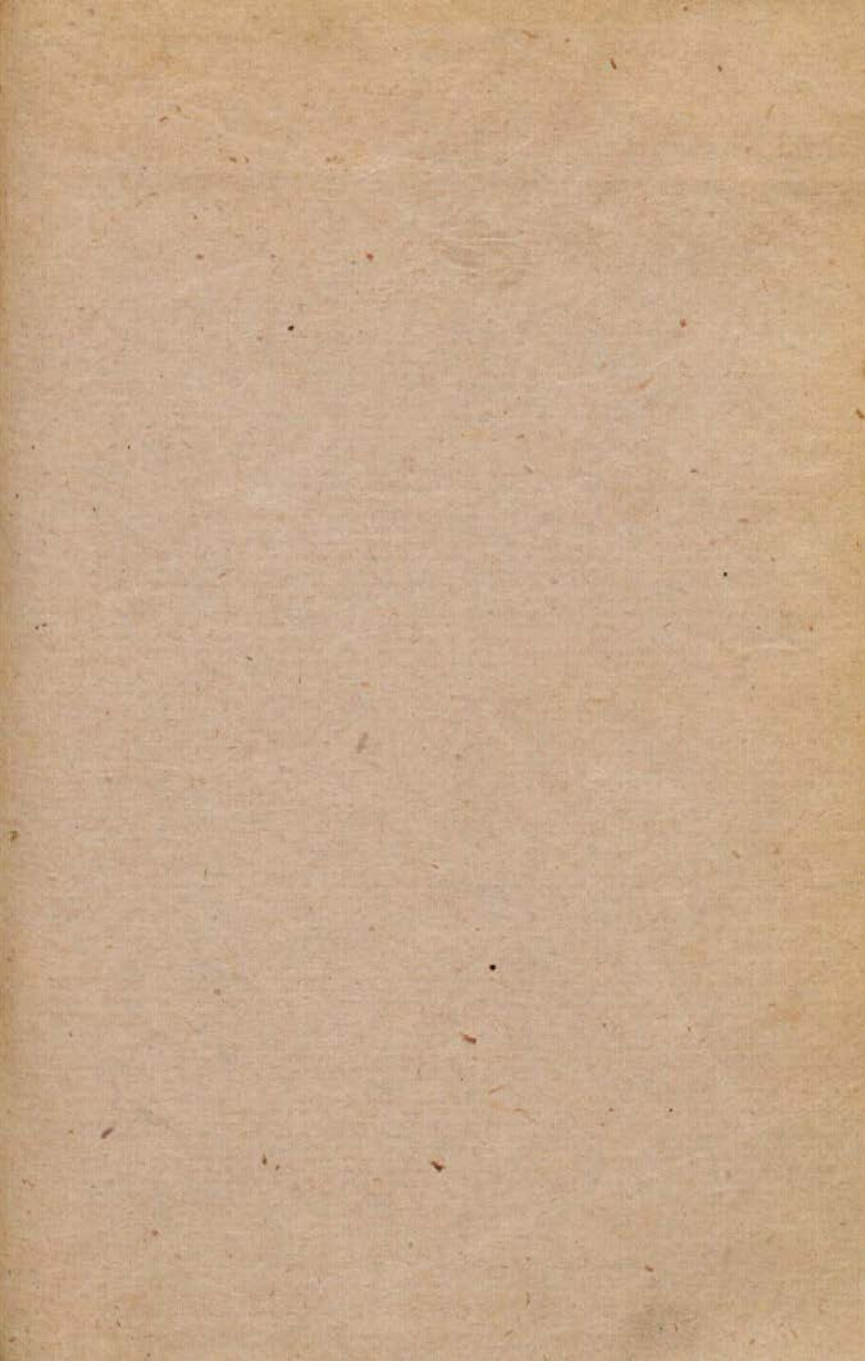

VSEBINA.

	Stran
Gospod Janez	1
Kmetske slike.	
· Ponkrčev oča	61
· Rojenica	73
· V zemljiški knjigi	84
· Mačkova očeta	95
· Mohoričev Tone	103
· „Otroški dohtar“	119
· Kmetska smrt	135
· Mamon	144
Humoreske.	
· Dva adjunkta	153
· Nova železnica	170
· Dohtar Konec in njegov konj	185
· Kolesarjeva snubitev	197
Povesti za ljudstvo.	
· Kako je stari Molek tatu iskal	223
· Znojilčevega Marka božja pot	258
· Za čast	287
· Rejenčeva osveta	306

Tisk „Národne tiskarne“ v Ljubljani.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000420607

